

№ 1-2 2023 (110)

Видається з жовтня 1999 року
Реєстраційне свідоцтво:
серія KB №23669-13509 PR
від 9 листопада 2018 року
ISSN 1562-529X
Передплатний індекс: 22863

ЗАСНОВНИКИ:

Харківський національний
університет радіоелектроніки

Харківський національний
педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди

Харківський регіональний інститут
державного управління Національної
академії державного управління
при Президентіві України
Приватна фірма «Колегіум»

РЕДАКЦІЯ

Ю. Д. БОЙЧУК,
головний редактор
Л. О. БЕЛОВА,
заступник головного редактора
О. П. КОТУХ,
відповідальний редактор

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 61166, Харків,
просп. Науки, 14. ХНУРЕ

тел.: +38 (093) 688-43-30,
+38 (057) 702-08-30

E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
<https://nure.ua/branch/zhumal-noviy-kolegium>

Затверджено вченою радою
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди,
протокол №2 від 28.02.2023

**Журнал внесено до переліку
наукових фахових видань України
з педагогічних наук, категорія "Б"**

**Видається за сприяння
Ради ректорів вищих навчальних
закладів Харківської області
та Харківського університетського
консорціуму,
за підтримки Департаменту науки
і освіти Харківської обласної
державної адміністрації**

НОВИЙ Колегіум

НАУКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЖУРНАЛ

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

РЕДАКЦІЙНА РАДА

В. І. АСТАХОВА, доктор історичних наук, професор, Україна

В. С. БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік НАН
України, член-кореспондент НАПН України, Україна

Л. О. БЕЛОВА, доктор соціологічних наук, професор, Україна

В. О. БОГОМОЛОВ, доктор технічних наук, професор, Україна

Ю. Д. БОЙЧУК, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент
НАПН України, Україна

Т. О. ДОВЖЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

В. А. КАПУСТНИК, доктор медичних наук, професор, Україна

О. Е. КОВАЛЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

А. І. КУЗЬМІНСЬКИЙ, доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, дійсний член Міжнародної
слов'янської академії освіти імені Я. А. Коменського, Україна

С. Є. ЛУПАРЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

О. О. МАТВЕЄВА, доктор педагогічних наук, доцент, Україна

С. В. ПАНЧЕНКО, доктор технічних наук, професор, Україна

В. С. ПОНОМАРЕНКО, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, Україна

Н. О. ПОНОМАРЬОВА, доктор педагогічних наук, професор, Україна

В. П. САДКОВИЙ, доктор наук з державного управління, професор,
Україна

В. В. СЕМЕНЕЦЬ, доктор технічних наук, професор, Україна

Є. І. СОКОЛ, доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАН
України, Україна

В. В. СОКУРЕНКО, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України, Україна

Т. О. СТРЕЛКОВА, доктор технічних наук, професор, Україна

МАРК БРАУН, професор, директор Національного інституту цифрового
навчання, Дублінський міський університет, Ірландія

ТЕРЕЗА ЯНИЦКА-ПАНЕК, професор PUSB, Державний університет
Стефан Баторій в Скерневице, Польща

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА ОСВІТА НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

<i>Бойчук Ю., Рибалко Л.</i> Розвиток євроінтеграційних процесів у вищій педагогічній школі: освітні орієнтири	3
<i>Постригач Н.</i> Реформування змісту професійної підготовки вчителя в умовах європейської інтеграції	8
<i>Кравець В., Кікінежді О., Василькевич Я.</i> Формування гендерно справедливої середовища у закладах освіти України: євроінтеграційний контекст	15
<i>Стрількова Т.</i> Технічна та фізико-математична освіта України на шляху євроінтеграції	24
<i>Пономарьов О., Черемський М.</i> Українська освіта в контексті європейського освітнього простору	38
<i>Зосімова О., Князь Г.</i> Григорій Сковорода в англійських студіях та перекладах	46
<i>Чередниченко О., Трубавіна І.</i> Європейські цінності як основа національної згуртованості, курсу України на євроінтеграцію та укріплення основ національної безпеки через освіту	53

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

<i>Ненастіна Т., Бережна К., Бугаєвський С.</i> Робота куратора під час адаптаційного періоду студентів в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті	59
<i>Пілевич О.</i> Мотиваційна готовність викладачів фахового коледжу до інноваційної діяльності	65
<i>Кірвас В.</i> Інформаційно-комунікаційні технології в навчанні осіб із вадами зору в епоху цифровізації освіти	71
<i>Коваленко В., Міценко О.</i> Процедура визнання результатів неформальної та інформальної освіти в підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (на основі аналізу досвіду країн ЄС)	79
<i>Олійник О., Солошенко О.</i> Громадянська освіта як фундамент багатовекторності освітнього процесу в межах Болонської системи	86

МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ

<i>Бакай С.</i> Деякі аспекти вікових особливостей сенсорно-пізнавального розвитку дитини під час підготовки майбутніх вихователів	93
<i>Жиленко Т., Мартинова Н., Котух Є.</i> Методичні рішення для підвищення результативності вивчення математичних дисциплін студентами спеціальностей «Кібербезпека та комп'ютерні науки»	98
<i>Ворожбит-Горбатюк В., Собченко Т., Козиренко С.</i> Теорія ортобіозу Іллі Мечникова: потенціал євроінтеграції національної освіти	105
<i>Соколова А., Лі Іцзя.</i> Актуалізація проблеми формування художньо-образного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва	110
<i>Доценко С., Ван Чжен.</i> Імерсивні технології: симбіоз цифрових технологій та мистецтва	118

ЛІТОПИС

<i>Бойчук Ю., Бережна С.</i> Під знаком Григорія Сковороди	125
<i>Астахова К.</i> До студентських розвідок з питань євроінтеграції в освіті	131
<i>Якуніна А.</i> Ключові моделі класичного європейського університету та їхній вплив на розвиток вітчизняної вищої школи: історія питання	132
<i>Пальваль А.</i> Євроінтеграція в освіті: історія розвитку після Другої світової війни	135

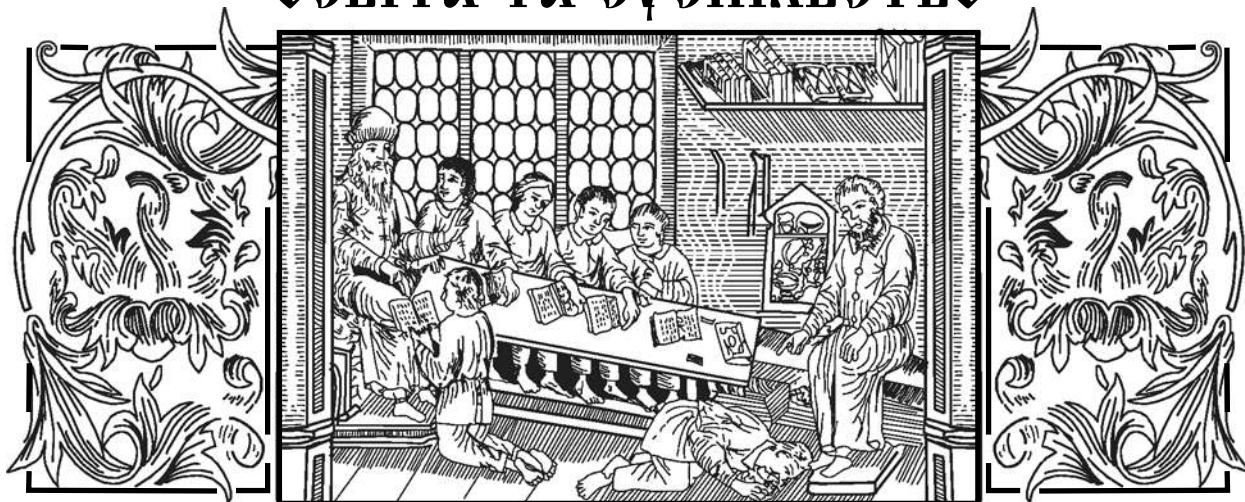
ІНФОРМАЦІЯ

До уваги науковців: «Генеалогічний конкурс «Історія моєї сім'ї»	139
Анотації	141

Мова видання — українська, російська, англійська.
Художник обкладинки *О. Дербілова.*
Виконавець комп'ютерної верстки *В. Тарасенко.*
При використанні матеріалів журналу посилання на «НК» обов'язкове.
Точка зору редакції може не співпадати з точкою зору авторів.
Підп. до друку 28.03.2023. Формат 84×108/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умов. друк. арк. 14,5. Облік.-вид. арк. 12,2.
Тираж 300 прим. Зам. № 115. Ціна договірна.
Частина тиражу розповсюджується безкоштовно.

Адреса редакції: Україна, 61166, Харків, просп. Науки, 14, Харківський національний університет радіоелектроніки.
Тел. (057) 702-08-30. E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
Оригінал-макет підготовлено і тираж надруковано в ПФ «Колегіум», 61093, Харків, вул. Іллінська, 57/121, тел. (057) 703-53-74. Свідоцтво про держреєстрацію: серія КВ № 16592-5064ПР від 23.04.2010.

© «Колегіум», 2023.

УДК 378.013:327(477)

DOI:10.30837/nc.2023.1-2.03

Розвиток євроінтеграційних процесів у вищій педагогічній школі: освітні орієнтири

*Юрій Бойчук,
Людмила Рибалко*

Значущість євроінтеграційних освітніх процесів полягає в тому, що під їх впливом формується людина з новим мисленням, світоглядом і професійним спрямуванням. Стосовно вищої педагогічної освіти актуальним і доцільним є висловлювання Г. Сотської про те, що «одним із завдань сучасної педагогічної освіти є формування людини з інноваційним типом мислення, інноваційним типом педагогічної культури, зі сформованою готовністю до інноваційної діяльності, фахівця, здатного відповісти на всі виклики цивілізації» [6, с. 446].

Головним механізмом євроінтеграційних процесів є запозичення кращого досвіду й продуктивного використання в освітньому процесі. Безумовно, в розбудові української школи має місце як збереження власного освітянського досвіду, так і запозичення перспективних ідей країн Євросоюзу. Цілком погоджує-

мося з відомою українською науковицею М. Култаєвою, яка вважає, що «посилання на німецький досвід у даному випадку не слід розуміти як заклик наслідувати німцям в освітніх реформах і ще менш — як пропозицію відмовитись від розробки спільними зусиллями стратегії освітньої євроінтеграції» [3, с. 11]. У цьому ми вбачаємо відкритість освіти на різних рівнях, що є корисним для вироблення власних поглядів щодо трансформації структур обов'язкової освіти в Україні.

Як зазначає М. Култаєва [3], нового вчителя (термін авторки) для об'єднаної Європи, котрий здатний діяти в умовах освітнього середовища, позбавленого ризиків і невизначеності, не можна сформувати «на замовлення». Професійне становлення такого вчителя відбувається під впливом національної культури, вироблених традицій і звичаїв, можливостей суспільства для задоволення його потреб

і самореалізації в освітньому середовищі. На думку авторки, до чинників руйнації української системи освіти слід віднести фетишизацію європейського диплому, «міфи про чудодійних фахівців з Заходу, які силою розуму можуть створити в Україні економічне диво». Німці, на відміну від українців, ставлять під сумнів свою європейськість завдяки притаманній їм критичній саморефлексії, «бо саме ідея Європи, а не її фактичність, була для них орієнтиром і спонуканням для самовдосконалення, в тому числі й освіти та виховання». Ними було розроблено комплекс заходів для «перетворення» європейського виховання на загальнонаціональне завдання, суть якого полягає в формуванні «європейської свідомості особистості» на основі ідеї Європи.

Як стверджує О. Матвієнко [4], у 60 — 70-ті роки ХХ ст. у Західній Європі розпочинаються стратегії освітянських реформ, а далі їх результатом є побудова нового типу закладу загальної середньої школи, що немає попереднього аналогу, тобто інноваційного. Цінним є те, що дослідниця виокремлює параметри трансформації структур обов'язкової освіти, зокрема ті, що позиціонують демократизм і партнерські відносини в педагогічному середовищі. На наш погляд, заслуговують увагу суттєві ознаки, котрі внесені до цих параметрів. У першому параметрі — це можливе самостійне забезпечення освітою і свобода вибору батьками типу школи — державної чи приватної за принципом територіальної близькості до помешкання сім'ї школярів, визнання обов'язковим шкільним віком 18 років, до того ж від 16 до 18 років дозволяється навчатися за вечірньою формою. У другому параметрі цікавими є такі характеристики, як-от: збільшення тривалості термінів навчання учнів, до того ж у країнах Євросоюзу термін навчання має різні варіації, наприклад, спостерігається початок обов'язкового навчання від 4-5 років і закінчення — у період досягнення школярами віку 15-18 років. До сильних сторін освітнього процесу віднесемо до-

тримання принципів гуманізму й демократизму, визнання рівних можливостей суб'єктів освітнього процесу, турботу про їхнє здоров'я, добробут щастя. Слабкими сторонами, на погляд, є недостатня увага до академічних принципів, що забезпечують якість навчання школярів (вимоги до складання програми курсу, програмовані результати навчання). У третьому підході до показників трансформації структур обов'язкової освіти заслуговують уваги класифікаційні версії, представлені авторкою наукової праці О. Матвієнко. Вклад цих версій містить такі думки, як-от: поділ обов'язкового навчання школярів на окремі цикли — дошкільну, початкову і середню освіту; навчання в ЗЗСО на базі загальної програми, варіативність у виборі навчальних напрямів у системі загальної середньої освіти та його зв'язок з професійною орієнтацією, що планується на вищому ступені середньої освіти за один рік до завершення обов'язкового навчання школярів.

Нам імпонує думка науковиці Г. Сотської [6], яка вбачає велику місію сучасної педагогічної освіти України у вимірах євроінтеграційних процесів, суть якої полягає в перетворенні існуючого освітнього середовища на інноваційне середовище, в якому створені умови для формування активних та ініціативних громадян нашої країни, здатних забезпечити економічне й технічне її зростання, культурний розвиток. Трансформація педагогічної освіти в Україні є багатоаспектною, а шляхами й способами її прискорення запропоновано такі:

- розроблення оптимальних критеріїв якості педагогічної освіти;
- використання інноваційних підходів до організації освітнього процесу;
- складання й застосування варіативних, диверсифікованих освітніх програм за профілем підготовки майбутніх учителів відповідно до рівнів вищої освіти;
- підтримка партнерської співпраці між ЗВО і ЗЗСО, науково-дослідними установами, громадськими організаціями, ОТГ.

У науковій праці А. Круглашова [2] розкриваються напрями співпраці України та Європейського Союзу в галузі освіти і науки. Автор статті наголошує, що, попри декларування потреб освітян у співпраці в межах інтернаціоналізації, результати такої співпраці недостатньо висвітлюються на шпальтах періодичних видань і залишаються на рівні бажаних. Ознайомлення з формами співпраці українських ЗВО з міжнародними науковими та благодійними організаціями, фондами сприяє проектуванню нових шляхів співробітництва в іншомовному освітньому просторі. Так, українські викладачі-науківці та здобувачі різного рівня вищої освіти долучилися до програми «Темпус», завдяки якій вони навчалися сучасному менеджменту освітніми й дослідницькими проектами, скористалися досвідом університетів Західної та Центральної Європи. Програма «Еразмус Мундус» є прикладом зазначеної співпраці та сприяє інтеграції в європейський освітній простір, відкриває шляхи долучення суб'єктів освітнього процесу до вивчення досвіду європейських ЗВО.

Практично значущим є досвід розроблення програм дво- і тристоронньої співпраці між Україною і державами-партнерами в освітній галузі. Такі програми складені між Україною та Німеччиною, Австрією, Великою Британією, Францією. Серед українських ЗВО слід назвати Львівський національний університет імені І. Франка, університет «Львівська політехніка», Національний університет «Києво-Могилянська Академія», Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича. Проте, як зазначає вище цитований автор А. Круглашов, «ці програми доволі забюрократизовані, не досить гнучкі, обмежені за фінансовими ресурсами», «існують радше для люб'язної підтримки європейської і нашої бюрократії, а не засобом допомоги конкретним секторам економіки та пріоритетним сферам наукового розвитку України», а доступ

до участі є ускладненим для учасників освітнього процесу українських університетів [2, с. 120]. Нам імponує думка про регіональний аспект розроблення й виконання наукових та освітянських програм із залученням державних і приватних ЗВО для отримання безцінного досвіду підготовки майбутніх фахівців, зокрема майбутніх учителів.

Останнім часом спостерігаємо зрушення в цьому питанні, що пояснюється зацікавленістю й потребами всіх учасників освітнього середовища в академічній і професійній мобільності, у відкритому характері освітніх послуг.

Коллективна монографія [1] є прикладом співпраці між ЗВО України та зарубіжними ЗВО, бо складена науковцями Закарпатського державного університету та інших, а також країн Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини. У монографії зазначені концептуальні підходи до підготовки майбутніх фахівців з урахуванням провідних ідей євроінтеграції, а саме:

1) підвищення якості професійної підготовки фахівця, формування його працездатності, готовності до інноваційної діяльності на паритетній основі;

2) модернізація та оновлення змісту вищої освіти, активізація освітньої проектної діяльності учасників освітнього процесу;

3) сприяння академічній мобільності здобувачів різного рівня вищої освіти, стимулювання ЗВО до міжнародного партнерства в освітній галузі;

4) розвиток тісних ділових стосунків з роботодавцями, урахування побажань усіх стейкхолдерів щодо удосконалення ефективності освітнього процесу.

Учені Ф. Моїсєєв, В. Усачов [5] наголошують на проблемах, що пов'язані із збільшенням обсягу методичної роботи викладача, урізноманітненням видів контролю за самостійною роботою здобувачів вищої школи, розширенням способів організації й проведення індивідуальної роботи з ними. Цілком погоджуємося, що такі питання є актуальними й сьогодні,

особливо тоді, коли відбуваються акредитаційні процеси і звертається увага на подібні моменти. Експертів НАЗЯВО цікавлять нормативно-правові положення, що виставлені на сайті університету, критерії оцінювання видів навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, ефективні методи і форми роботи з навчальних дисциплін у межах освітньої програми.

Вчені Ф. Моїсєєв, В. Усачов [5] вбачають сильні й слабкі сторони європейської інтеграції вищої освіти України. До сильних сторін дослідники відносять креативний тип навчання в Європі, запозичення елементів якого надало творчого характеру навчання в українських ЗВО. Відмова від догматичного навчання, яке називають «зазубрюванням учнями навчального матеріалу», позитивно вплинула на творчу самореалізацію здобувачів вищої освіти, їхньої самоорганізації. У майбутніх фахівців розвивається здатність аналізувати й систематизувати зміст навчального матеріалу, проявляти гнучкість і мобільність у перенесенні відомого в незвичні умови, відшукувати нові способи пізнання невідомого й розкривати дослідницький потенціал на творчому рівні. Доповнимо власне бачення стосовно цих змін. На наш погляд, під впливом інтеграційних процесів майбутні фахівці, зокрема майбутні вчителі, набувають ознак самореалізованої особистості, тобто самодостатньої людини, здатної вільно й самостійно приймати рішення, позиціонувати себе з гуманними якостями і високим професіоналізмом педагога. Головне, що таку людину характеризує емоційна стійкість і виваженість у прийнятті життєвозначущих ситуацій. По суті, такі здатності допомагають українцям бути сильними й мужніми під час війни, витримувати горе й страждання, боротися та перемагати ворога. Можливо й так, що приєднання українських освітян до європейської інтеграції стало одним із механізмів утвердження сили волі й нездоланності населення, особливо молоді, в таких складних ситуаціях, як ковід-пандемія, війна.

До слабких сторін європейської інтеграції вищої освіти України дослідники Ф. Моїсєєв, В. Усачов відносять «те, що різноманітні форми контролю знань студента нівелюють його особу, студент навчається не ради отримання знань, а ради рейтингу або можливості отримання стипендії» [5, с. 39], спрямованість на вузькі спеціальності, що характеризує західну систему освіти, негативно впливає на гармонійний розвиток особистості, розкриття її творчих здібностей в різних видах навчально-пізнавальної діяльності, в процесі навчальних і виробничих практик. У межах сказаного зазначимо наступне. Усім відомо, що акредитація освітніх програм для здобувачів різних рівнів вищої освіти та сертифікація педагогічних працівників ЗЗСО певним чином формалізують освітній процес, зводять його до отримання результатів відповідно висунутим вимогам, які перетікають у шаблони. Безумовно, це стримує творчість і неординарність у роботі педагогічного колективу, а з часом з'являється стереотипне мислення, котре заважає появі інноваціям в освіті.

Тже, євроінтеграційні процеси у вищій педагогічній освіті набирають обертів, освітнє середовище модернізується та насичується новими підходами до навчання здобувачів різного рівня. Змінюється викладач, розширюється сфера його професійної діяльності, особистих цінностей та інтересів. Він постійно вдосконалює професіоналізм і педагогічну майстерність завдяки міжнародним і вітчизняним стажуванням, підвищенням кваліфікації, оволодінню іноземними мовами та ІКТ. Змінюються на краще міжособистісні відносини в педагогічних колективах під впливом досвіду корпоративної роботи та співпраці між ЗВО, науковими установами, громадськими організаціями.

Аналіз наукової літератури [1 — 6], практичний досвід педагогічної роботи викликав роздуми про перспективні завдання вищої педагогічної школи, що витікають із можливостей євроінтеграції.

Це дотримання відповідності академічних компетентностей, закладених в освітніх програмах, професійним компетентностям, які вимагає професійна діяльність. Приділення уваги до побудови індивідуальної освітньої траєкторії здобувача вищої освіти, оскільки вона лежить в основі професійного становлення та кар'єрного зростання в подальшій професійній діяльності. Для її побудови необхідно знати потенційні можливості структури і змісту освітньої програми, її навчально-методичного й технічного забезпечення. Поширення ідеї навчання через дослідження в освітньому середовищі з метою виявлення й розвитку дослідницького потенціалу здобувачів різного рівня вищої освіти.

Література

1. *Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи* : монографія ; за заг. ред. Ф.Г. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 560 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 16).
2. *Круглашов А.* Співпраця України та Європейського Союзу в галузі освіти і науки // Політичний менеджмент. 2005. № 4. С. 115–126.
3. *Култасєва М. Д.* Новий учитель для об'єднаної Європи і старі упередження щодо вчительської професії // Матеріали

XVIII міжнар. наук.-практ. конф. «Освіта і доля нації. Сучасна школа: тенденції розвитку і рефлексія досвіду» (Харків, 2017). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. С. 9–14.

4. *Матвієнко О. В.* Структурні трансформації систем обов'язкової освіти країн Європейського Союзу // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Умань : УДПУ ім. Павла Тичини. 2005. № 11. С.92–98. Режим доступу : https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/11/visnuk_15.pdf (дата звернення: 09.10.2022).

5. *Моїсєєв Ф. А., Усачов В. А.* Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу // Наука. Релігія. Суспільство. 2014. № 1. С. 36–40.

6. *Сотська Г.І.* Проблеми сучасної педагогічної освіти в Україні у вимірах євроінтеграційних процесів // Освіта для сучасності — Edukacja dla współczesności : зб. наук. пр. : у 2 т. / Мін-во освіти і науки України ; НАПН України ; НТУ ім. М.П. Драгоманова ; Комітет пед. наук Польської академії наук ; Наук. товариство «Польща-Україна» ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України ; Асоц. Ректорів пед. ун-тів Європи; редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.П. Андрущенко, Н.Г. Ничкало, Ф. Шльосек (заст. голови); Л. Лук'янова, Л. Макаренко, О. Падалка [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. Т. 1. С. 444–450.

01.02.2023

Відомості про авторів:

Бойчук Юрій Дмитрович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології, член-кореспондент НАПН України, ректор; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків, Україна; email: yurij.boychuk@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8583-5856>; Google Scholar.

Рибалко Людмила Сергіївна — доктор педагогічних наук, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна; email: akme15@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1262-8551>; Google Scholar.

Реформування змісту професійної підготовки вчителя в умовах європейської інтеграції

Надія Постригач

Актуальність дослідження зумовлена суспільною потребою у трансформації змісту української педагогічної освіти в умовах її інтеграції до загальноєвропейського науково-освітнього простору, намаганням наблизитися до соціально-економічних й освітніх стандартів розвинених країн-членів ОЕСР, що зумовлює посилення уваги науковців та практиків до порівняльних досліджень функціонування та розвитку національних систем педагогічної освіти в Європейському регіоні.

Концептуальні положення щодо змісту, форм і організації вітчизняної педагогічної освіти базуються на засадах Конституції України, законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти, Національної стратегії розвитку освіти України на 2012 — 2021 рр., Педагогічної Конституції Європи (2013), а також враховують вимоги документів ЮНЕСКО, Концепції педагогічної освіти, Міжнародної організації співробітництва й розвитку освіти, МОП (Рекомендація про статус учителів, Доповідь міжнародної Комісії з освіти ЮНЕСКО для XXI ст., Всесвітня доповідь з освіти ЮНЕСКО тощо), які наголошують на необхідності фундаменталізації професійної підготовки педагога, її неперервності, гуманістичної спрямованості, демократизації, всебічності та варіативності [3, с. 71]. Зокрема, у Педагогічній Конституції Європи серед пріоритетів стратегічного розвитку педагогічної освіти актуалізуються про-

блеми підготовки вчителя, аксіологічно спрямованого на творче використання і збереження національного історико-педагогічного досвіду та інноваційно зорієнтованого на оновлення змісту, методів та форм навчання/виховання/учіння. «Нині європейські країни пропонують розмаїття моделей здійснення такої підготовки як за змістом, так і за формою. Об'єднавчі освітні процеси, що відбуваються в сучасній Європі, спонукають до пошуку спільних засад складної архітектури професійної підготовки педагогів» [2].

Потреба у вирішенні проблеми реформування змісту професійної підготовки вчителя в умовах європейської інтеграції зумовлює її дослідження багатьма науковцями. Зокрема, основні тенденції розвитку педагогічної освіти та професійної підготовки вчителів у різних країнах перебували у площині наукового інтересу вітчизняних науковців (В. Васенко, О. Огієнко, Л. Поліщук, В. Покась, Н. Постригач, О. Цюняк, Я. Фруктова та ін.). Зокрема, з точки зору В. Васенко, аналіз національних систем професійної підготовки вчителів у зарубіжних країнах дозволяє говорити про: розширення компонента педагогічної практики в підготовці педагогів, зростання кількості і варіативності опанування вчительською професією, наявність декількох альтернативних шляхів підготовки вчителів; створення систем неперервного професійного розвитку від ВНЗ до завершення кар'єри знаходиться на різних стадіях становлення, розроблення програм інтернатури є найбільш динамічним компонентом систе-

ми неперервного професійного розвитку, актуалізація змісту програм професійної підготовки вчителів, перенесення програм професійного розвитку в школи, посилення правил відбору на педагогічні спеціальності, делегування повноважень щодо атестації та підвищення кваліфікації вчителів і директорів шкіл професійній спільноті [1, с. 48–49].

Розв'язання проблеми професіоналізації підготовки вчителя пов'язане з науковим обґрунтуванням змісту педагогічної освіти в напрямі більшої збалансованості її складників: загального, спеціального і професійного (педагогічної теорії та практики) [4, с. 250]. У контексті означеної проблеми з'ясовано, що заклади вищої освіти європейських держав передбачають таку інваріантно-варіативну побудову програм, що уможливають оволодіння фундаментальними психолого-педагогічними знаннями в єдності з досвідом педагогічної діяльності, а професійна підготовка майбутнього педагога спрямовується на забезпечення вмотивованості вибору педагогічної професії за допомогою курсів за вибором [5, с. 121].

Перед зарубіжних дослідників проблемами педагогічної освіти опікувалися F. Caena; E. Hanushek, 2004; S. Konstantopoulos, 2006; J. Manso; V. Symeonidis; L. Shulman, P. Zgaga та багато інших. Зокрема, існує багато зарубіжних досліджень з питань викладання, що дозволяє вчителям стати центром освітньої дискусії в Європі. Міжнародні інституції також наголошують на необхідності піклуватися про якість учителів з метою покращення освітніх систем, надаючи пріоритету цій актуальній темі в академічній та науковій літературі [7, с. 82]. Незважаючи на численні дослідження різних аспектів конструювання змісту професійної підготовки майбутніх вчителів, нерозробленою залишається проблема реформування її змісту в умовах європейської інтеграції, що і стало метою нашого наукового пошуку.

Цілі та завдання дослідження: 1. Проаналізувати особливості реформування

змісту професійної підготовки вчителів в умовах європейської інтеграції. 2. Запропонувати рекомендації щодо покращення змісту підготовки українських учителів.

Якщо порівнювати педагогічну освіту в Європі наприкінці 1980-х років ХХ ст. і сьогодні, можна ідентифікувати принаймні чотири важливі характеристики: 1) педагогічна освіта більше не є ізольованою сферою підготовки, але є (і її слід розглядати як) невід'ємною частиною вищої освіти та дослідницького сектору; 2) системи вищої освіти (і науки) у 46 країнах Європи знаходяться на шляху до спільного простору європейської вищої освіти та науки (Болонський процес як «процес конвергенції»; ініціатива Європейського наукового простору тощо); європеїзація та інтернаціоналізація педагогічної освіти зокрема, це набагато складніший і запутаніший процес, ніж європеїзація та інтернаціоналізація вищої освіти в загальному; 3) розгляд цих питань не є виключно європейською проблемою, але також має розглядатися як важливий з глобальної точки зору.

Після двох десятиліть змін і розвитку педагогічна освіта в Європі знову стикається з новими масштабними подіями. Чи зможе вона продовжувати конкурувати? Велика кропітка робота була зроблена у 1980-х та 1990-х роках ХХ ст. у системах та установах по всій Європі; очевидно, що це спричинило певну втому. Педагогічна освіта зачепила вдосконалені вагони «академпотяга», але легко могла залишитися забутою на маленькій, віддаленій сільській залізничній станції, коли «поїзд» дуже швидко продовжує рух на своєму шляху і керується такими складними процесами, як європеїзація, глобалізація, академічна конкурентоспроможність тощо [10, с. 17–18].

Зазначимо, що після початку Болонського процесу в 1999 р. європейська педагогічна освіта була переважно університетизованою. Системи педагогічної освіти все ще намагаються «плисти в бурхливому морі вищої освіти», балансує між «академічною» та «професійною» вищою

освітою. Оновлення педагогічної освіти як самостійної програми навчання у вищій освіті відбулося протягом останніх 30 років після масовізації вищої освіти та незважаючи на спротив європеїзації педагогічної освіти з боку університетів. Але це не слід розуміти як незворотній процес, оскільки інтеграція в рамках логіки вищої освіти все ще залишається актуальною проблемою [9, с. 4–5; 11].

Процес розробки курикулуму було розпочато з визначення порівняльного аналізу систем педагогічної освіти, навчальних програм і обмежень у рамках партнерства, спрямованого на розуміння та визначення подібностей й відмінностей, а також перешкод для планування спільного курикулуму педагогічної освіти. Курикулум у рамках проекту Європейського магістра для підготовки європейського вчителя (European Master for European Teacher Training, ЕМЕТТ) орієнтований на вчителів середньої школи. Розглядаючи порівняльну структуру педагогічної освіти, викладену Snoek & Žogla (2009) [8], ми можемо розрізнити національну систему (інститути, ступені, кваліфікації), «що» (зміст курикулуму з точки зору організації знань і вмінь) і «як» (структура, педагогіка та реалізація курикулуму), на які можна вплинути на макро-, мезо- та мікрорівнях (урядовий, академічний та індивідуальний). У системах педагогічної освіти в основному помітні значні відмінності щодо тривалості програм, які здебільшого визначаються на макрорівні та відображають національні характеристики освіти [6, с. 324].

Проект ЕМЕТТ фінансується в рамках Програми Erasmus щодо навчання впродовж усього життя Генерального директорату з питань освіти та культури Європейської Комісії. Метою проекту є спроба поставити питання та знайти можливі рішення для багатьох невирішених раніше проблем щодо європейської педагогічної освіти. Він охоплював мережу з восьми ЗВО у різних регіонах Європи — «історичних» країн ЄС, таких як Австрія, Франція та Італія, скандинавську Данію,

східноєвропейські країни Польщу, Литву й Угорщину та Кіпр [6, с. 322].

Зокрема, у країнах партнерства ЕМЕТТ (Австрія та Данія) спостерігаються помітні відмінності між контекстами та особливостями навчальних програм для підготовки вчителів молодшої й старшої середньої школи. Наприклад, у Данії вчителі обов'язкової школи традиційно навчаються в коледжах подальшої освіти, відомих як Данський центр вищої освіти (Centre for Videregående Uddannelser, CVU), які перебувають під регіональним контролем, тоді як від інших учителів очікується виконання навчальних програм, передбачених ЗВО.

Дискримінаційним фактором, пов'язаним з інституціями, задіяними на різних етапах підготовки, є тривалість програм підготовки вчителів. За винятком двох попередніх у згаданих випадках країни-партнери демонструють послідовні моделі педагогічної освіти для середньої школи, загальні для вчителів молодшої та старшої середньої школи. Дискусії щодо реалізації Болонського процесу також стосуються співвідношення наук освіти до предметного навчання в курикулумі педагогічної освіти Магістра мистецтва (МА).

Ще одне питання, яке обговорювалося в польських університетах, — чи має педагогічна освіта бути зосереджена лише на рівні магістра і передувати предметній спеціалізації; до цього часу педагогічна освіта також включала навчання на рівні бакалавра. Ще одна відмінність представлена визначенням принаймні двох предметних спеціалізацій для вчителів середньої школи щодо більшості країн мережі (виняток становить Франція).

Також можна виділити варіації щодо «що» і «як» педагогічної освіти — зміст, структуру та педагогіку курикулуму. У восьми країнах партнерства можна сказати, що заклади педагогічної освіти мають обмежену автономію у конструюванні змісту та структури курикулуму, який частково визначається на *макрорівні* офіційними документами освітніх органів, котрі забезпечують осно-

ву для рішень щодо навчальних програм на мезорівні постачальників. Специфікації на макрорівні зазвичай визначають мінімальні вимоги щодо обов'язкових предметів, обсягу педагогічної практики та загальної підготовки й мінімальних стандартів як очікуваних результатів.

Загалом у курикулумі педагогічної освіти присутні наступні чотири елементи: 1) широкі предметні знання; 2) добре знання педагогіки; 3) навички та компетентності для підтримки та спрямування учнів; 4) розуміння соціального та культурного виміру освіти. Баланс між елементами у курикулумі залежить від різних поглядів на викладання та педагогічну освіту — щодо освітніх цілей школи, а також ролі та професіоналізму учителя.

Незважаючи на те, що домінуючий європейський дискурс сприяє розширеному погляду на ролі вчителів з точки зору навчання впродовж життя, глобальної перспективи поза межами класу, на практиці навчальні програми педагогічної освіти на мезорівні провайдерів вищої освіти часто відображатимуть предметно-орієнтовану перспективу. Таким чином, предметні знання відіграють помітно переважаючу роль, а освіта вчителів середньої школи здебільшого відповідає відділенням вивчення предмету університетів (*university subject studies departments*), як, наприклад, у Польщі. Обсяг необхідної педагогічної практики є ще однією ключовою змінною. Враховуючи мінімальний спільний знаменник у принаймні 10 кредитів ECTS у всіх країнах-партнерах, відзначимо, що існують відмінності в навчальних програмах педагогічної освіти і педагогіки щодо актуальності рефлексивної практики учителів. Французька точка зору передбачає педагогічну освіту передусім *en alternance* (тобто черговість між школою та університетом), що базується на продуктивному зв'язку між теорією та практикою, який передбачає значущі, колективні процеси обговорення й обґрунтування педагогічного досвіду та вибору в

межах майбутньої навчальної спільноти вчителів [6, с. 324–325].

Цю точку зору частково поділяють партнерські установи інших країн. Однак їхні погляди на професіоналізм учителів не завжди демонструють таку ж сильну увагу до моделі рефлексивного практика у виборі навчальних програм. На мезорівні ще одна особливість педагогіки стосується можливостей забезпечення дистанційного навчання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Зокрема, в італійському дискурсі було доведено, що надання навчальних модулів для вчителів у змішаному режимі пропонує ефективні можливості для розвитку навичок співпраці, дослідження та рефлексії у спільнотах навчання та практики (Wenger, 1998).

У деяких країнах-партнерах найм і статус учителів на макрорівні впливають на структуру курикулуму і педагогіку. Перспективи кар'єрного росту та професійного розвитку вчителів значно відрізняються залежно від національних норм і попиту на вчителів (загалом високий у країнах-партнерах, за деякими винятками). У Франції, наприклад, прийом на роботу базується на національному іспиті, який до цього часу в основному зосереджувався на знаннях предмета, що дає доступ до посади зі статусом державного службовця. Це впливає на зміст курикулуму та педагогіку, а також характеристики кандидатів у вчителі.

Враховуючи складність потреб, обмежень та контекстних змінних на різних рівнях в академічних установах восьми країн-партнерів, міжнародна команда проєкту взялася за розробку основи та структури курикулуму, розглядаючи їх як спільний, рекурсивний процес розуміння, обміну та узгодження культурних інтерпретацій викладання та педагогічної освіти, підкріплених відповідними теоріями та результатами наукового проєкту. По-перше, було узгоджено дві ключові особливості навчального плану — гнучкість та інтегрованість. Перша характеристика пропонує можливості коригування часових і просторових змінних

у контекстах та ситуаціях, дозволяючи індивідуалізувати та персоналізувати навчання — що є надзвичайно актуальним для ефективної освіти дорослих.

Як наслідок, для кожної сфери навчального плану було встановлено допустимий діапазон варіативності сум кредитів ECTS, щоб відповідати національним або місцевим вимогам. Інтеграція представляє обґрунтування та організаційний принцип структури курикулуму та його подання, оскільки сприяє подоланню розриву між теорією та практикою, що широко визнано пріоритетом у педагогічній освіті стосовно контексту навчання/підготовки, ролей, змістів та педагогіки. Як наслідок, наріжні камені теорії курикулуму, дослідження та викладання були об'єднані рефлексивними осями, що здійснюються за допомогою групового аналізу педагогічної практики. Таким чином, модель рефлексивного практика, яка широко визнана в різних педагогічних культурах (D. Schön, 1987; F. Korthagen, 2001; P. Perrenoud, 2001), закладена в основу розробки курикулуму: концептуалізація компетентності учителя як «знання, як діяти» в проблемній професійній ситуації розвивається за допомогою діяльності на місці (Altet et al, 2009).

Практика вчителя-учня, доповнена аналізом професійних дій у групах, серед колег, які викладають і навчаються, стає першорядною. Крім того, усвідомлення суттєвих зв'язків між знанням змісту та знанням педагогічного змісту (Shulman, 1987) призвело до рішення об'єднати навчання предмету з предметною дидактикою в одній і тій самій основній частині курикулуму. Навчальний потенціал між-дисциплінарних зв'язків також розглядався шляхом організації можливостей для синергії між різними сферами курикулуму: за допомогою модулів змісту та мовно-інтегрованого навчання для викладання предметів іноземною мовою, а також розвитку різноманітних можливостей для проектної або галузевої роботи, пов'язаної з досвідом міжкультурної та багатомовної мобільності, як альтернати-

ви або додаткової варіанти до випускної магістерської роботи.

Крім того, було розглянуто концептуальне значення навчання викладанню (the scholarship of teaching), оскільки воно описується як дослідницько-кероване, дослідницько-наставницьке, дослідницько-орієнтоване або дослідницько-базоване, і пов'язане з проектуванням курикулуму. У рамках курикулуму ЕМЕТТ дослідницько-базована точка зору є привілейованою як орієнтована на процес і учень-центрована, де студенти стають генераторами знань. Посилання на традицію Didaktik (таким чином підкреслюється професійна автономія вчителя та ключова роль рефлексивного мислення, яке також лежить в основі розробки та реалізації курикулуму ЕМЕТТ [6, с. 325–326].

При спробі розглянути відмінності між традиціями та культурами викладання та навчання у рамках проекту ЕМЕТТ було відзначено, що труднощі порівняння значень через лінгвістичні кордони визнаються з усіма наслідками (Kansanen, 1995). Основна проблема стосовно реалізації, з якою стикається мережа проекту — після досягнення завершення розробки та розвитку курикулуму за допомогою кооперативних процесів спільного керівництва та перемовин задля досягнення згоди щодо основних виборів, полягає у відчутно різкому дисонансі між визнаними рекомендаціями та політикою про педагогічну освіту на європейському інституційному рівні й повільними, суперечливими й різноманітними процесами та контекстами національної політики та політикуму, що характеризуються невизначеністю та повільним темпом.

Навчальні програми та заклади педагогічної освіти зазнають масштабних трансформацій на макрорівні в усіх країнах-університетах-партнерах ЕМЕТТ, як наслідок Болонського процесу, а також установ, які аналізують домінуючий європейський дискурс щодо якості освіти та компетентностей вчителів. Крім того, бюрократичні та адміністративні проблеми

є серйозною перешкодою у національних контекстах. У випадку автономних курсів навчання з новими функціями, як у проєкті ЕМЕТТ, процедури акредитації для постачальників вищої освіти, як на макро-, так і на мезорівнях, виявляються тривалими та обтяжливими і помножуються, коли залучається більше країн та установ.

Європейські спільні магістерські програми не мають жодного швидкого маршруту, тому складні процедури акредитації повинні проводитися у кожному національному контексті відповідних університетів. З іншого боку, якби акредитацію в одному національному контексті академічної мережі Спільного магістра можна було б визнати та поширити на інші залучені національні контексти, це справді сприяло б їх поширенню. Це міркування було висловлено під час конференції «Спільні програми в галузі педагогічної освіти», організованої Карловим університетом у Празі у вересні 2009 р., за участю п'яти європейських академічних мереж — Спільний курикулум у педагогічній освіті (Joint Curriculum in Teacher Education, JoCiTE), Спільна магістратура педагогічної освіти (Joint Master in Teacher Education, JoMiTE), Спільна практика у педагогічній освіті (Shared Practice in Teacher Education, SPriTE), Європейська педагогічна освіта для початкових шкіл (European Teacher Education for Primary Schools, ETEPS) і ЕМЕТТ [6, с. 327].

Таким чином, підготовка вчителів повинна враховувати різноманітні точки зору, невизначеності та різноманітність взаємозв'язків між викладанням, підготовкою, навчанням у школі, навчальними процесами, акторами та контекстами. Така складність посилюється — її можна сприймати «у квадраті» — коли вона прагне кваліфікувати себе з європейським виміром. Одна із запропонованих стратегій для подолання «квадратної» складності європейського курикулуму педагогічної освіти, як у випадку ЕМЕТТ, може полягати у зміцненні та розширенні

академічних мереж для взаємних наукових і практичних обмінів (Snoek & Žogla, 2009) [8, с. 11–28].

Отже, за результатами досліджень європейських і вітчизняних учених з'ясовано особливості реформування змісту професійної підготовки вчителів в умовах європейської інтеграції: помітні відмінності між контекстами та особливостями навчальних програм для підготовки вчителів молодшої й старшої середньої школи; значні відмінності щодо тривалості програм у національних системах педагогічної освіти, які здебільшого визначаються на макрорівні та відображають національні характеристики освіти; дискусії щодо того, чи має педагогічна освіта бути зосереджена лише на рівні магістра, і передувати предметній спеціалізації; дискусійне співвідношення наук освіти до предметного навчання в курикулумі педагогічної освіти магістра мистецтва; масштабні трансформації навчальних програм та закладів педагогічної освіти на макрорівні в усіх країнах-університетах-партнерах ЕМЕТТ; «квадратна» складність європейського курикулуму педагогічної освіти; відсутність жодного швидкого маршруту у європейських спільних магістерських програмах, що ускладнює процедуру акредитації у кожному національному контексті відповідних університетів тощо.

Рекомендаціями щодо покращення змісту підготовки українських вчителів вбачаємо врахування різноманітних точок зору, диверсивних взаємозв'язків між викладанням, підготовкою, навчанням у школі, навчальними процесами, акторами та контекстами; подолання розриву між теорією та практикою шляхом інтеграції в організації та поданні курикулуму; в основі розробки та реалізації курикулуму має бути професійна автономія вчителя та ключова роль рефлексивного мислення; визнання акредитації в одному національному контексті академічної мережі Спільного магістра та її поширення на інші залучені національні контексти; зміцненні та розширенні ака-

демічних мереж для взаємних наукових і практичних обмінів тощо.

Прогностичний потенціал наукової розвідки зумовлюється потенційною можливістю організації та реалізації подальших наукових досліджень фундаментального спрямування щодо розвитку змісту професійної підготовки вчителів у Туреччині.

Література

1. Васенко В. Використання основних засад європейського досвіду підготовки майбутніх фахівців закладів початкової освіти в Україні // Теоретична і дидактична філологія. Сер. «педагогіка». 2018. Вип. 27. С. 44–54.
2. Педагогічна Конституція Європи // Вища освіта України. 2013. Вип. 3. С. 111–116.
3. Покась В. П., Фруктова Я. С. До проблеми фундаменталізації змісту педагогічної освіти // Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка : Зб. наук. пр. 2013. № 19. С. 70–74 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/346562234>.
4. Постригач Н. До питання педагогіки портфоліо у професійному становленні учителя-європейця // Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди". 2012. 26. С. 249–252 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/6230/>
5. Цюняк О. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів в умовах цифрової трансформації освіти : монографія. Івано-Франківськ : Кушнір Г.М, 2021. 316 с.
6. Caena F., Margiotta U. European Teacher Education: a fractal perspective tackling complexity // European Educational Research Journal. 2010. Vol. 9. N. 3. pp. 317–331 DOI: 10.2304/eerj.2010.9.3.317.
7. Manso J., Sánchez-Tarazaga L. Competency frameworks for teachers: a contribution from the European education policy [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/181444/59921.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. Snoek M., Žogla I. Teacher Education in Europe: Main Characteristics and Development // A. Svennen, M.van der Klink (Eds). Becoming a Teacher Educator. 2009. Springer. pp. 11–28.
9. Symeonidis V. Exploring Europeanisation in the trajectory of teacher education policies and practices // Europeanisation in Teacher Education A Comparative Case Study of Teacher Education Policies and Practices. Routledge : London and New York, 2021. 79 p.
10. Zgaga P. Mobility and the European Dimension in Teacher Education // Teacher Education Policy In Europe: a Voice of Higher Education Institutions: B. Hudson and P. Zgaga (Eds). Umeå, 2008. pp. 17–42.
11. Zgaga P. The future of European teacher education in the heavy seas of higher education // Teacher Development. 2014. 15 p DOI: 10.1080/13664530.2013.813750

20.01.2023

Відомості про автора:

Постригач Надія Олегівна — доктор педагогічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; Київ, Україна; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5433-2938> ; email: unadya1@gmail.com

Формування гендерно справедливого середовища у закладах освіти України: євроінтеграційний контекст

Володимир Кравець,
Оксана Кікінежди,
Ярослава Василькевич

Викликом часу для статусу України як кандидата на членство в Європейському Союзі постає побудова в нашій державі суспільства паритетної демократії як «єдиної спільноти рівноправних людей» на засадах демократичних цінностей (Цілі сталого розвитку до 2030 р., затверджені Генеральною Асамблеєю ООН (2015), «Біла книга Ради Європи з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності та гідності» (2008), «Жити разом: поєднання різноманітності та свободи в Європі ХХІ століття» (2011), «Міжкультурний діалог, культурне різноманіття та освіта» (2016), «Компетенції демократичної культури «Жити разом як рівні в культурно різноманітних демократичних суспільствах» (2016), «Стратегія гендерної рівності на 2018 — 2023 рр.» Ради Європи).

В умовах повномасштабної війни росії проти України актуалізується проблема забезпечення національного механізму досягнення гендерної рівності як невід'ємної умови дотримання основоположних прав і свобод людини та соціальної справедливості, що передбачає переосмислення феномену гендеру як комплексного індикатора демократичності у системогенезі освітньо-професійної підготовки молодого покоління, активізації його громадянської позиції у відстоюванні української державності та національної ідентичності. Як пише Ліна

Костенко, «демократія тим і добра, що при демократії не держава руйнує людину, а людина будує державу. І саму себе, і своє гідне життя, і гуманітарну ауру своєї нації» [10, с. 39].

Згідно з Глобальним звітом про гендерний розрив 2021 р., Україна займає 74 місце серед 156 країн. Науковці до прикладів системної гендерної нерівності в Україні відносять: низький рівень участі жінок у політичних та громадських процесах, особливо на найвищих посадах; патріархальну культуру і глибоко вкорінені гендерні стереотипи; низький рівень економічної участі та можливостей, а також значне поширення гендерно зумовленого насильства. При цьому, чинна нормативно-правова база України є підставою для впровадження гендерного підходу у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства, у тому числі в освітній галузі.

У серпні 2022 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків на період до 2030 р. та затверджено операційний план щодо її реалізації на 2022 — 2024 рр. Це — комплексний документ, який визначає пріоритетні напрями консолідованих дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання для зменшення

гендерної нерівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства [5]. Як наголошує віце-прем'єрка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольга Стефанішина, «у країні, де жінки пліч-о-пліч з чоловіками захищають територіальну цілісність та суверенітет України, немає місця дискримінації та нерівності. Шлях до нашої перемоги в цій кривавій війні, розв'язаній росією, а також повоєнна відбудова та розвиток України потребують однаково участі жінок та чоловіків. Крім того, врахування питання гендерної рівності в усіх політиках та законах є важливим у процесі наближення України до повноправного членства в ЄС. Тож, сьогодні ми вкотре зробили важливий крок у цьому напрямку» [7].

Основою Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 р. є взаємопов'язаність змістових, функціональних та організаційних принципів, що передбачають дотримання демократичних цінностей і свобод, рівності, справедливості, верховенства права, егалітарності (рівності прав і можливостей), поваги до людської гідності, доступності, недискримінації тощо. Зокрема, у розпорядженні КМУ від 27 січня 2023 р. №79-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності» йдеться про проведення досліджень з питань гендерної рівності в Україні; розроблення та поширення рекомендаційних та інформаційних матеріалів щодо гендерної рівності тощо. Серед восьми стратегічних цілей у цілі 7 «Освіта з урахуванням гендерної тематики» зазначено: сприяння здобуттю вільної від гендерних стереотипів загальної середньої освіти; забезпечення вільної від гендерних стереотипів професійної орієнтації здобувачів освіти; сприяння самореалізації жінок та чоловіків у різних галузях науки; проведення для закладів освіти інформаційної кампанії щодо запобігання проявам насильства та дискримінації та реагування на такі прояви (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-2023-%D1%80#Text>).

Освіта молоді як гуманітарна складова національної безпеки держави є реальною продуктивною силою в сучасному цивілізаційному поступі нашої держави, оскільки готує суспільство до конкурентоспроможності, розвитку інноваційних ІКТ-технологій, нарощування інтелектуального потенціалу, отримання рівного доступу обох статей до різних сфер суспільного життя, що в майбутньому визначатиме гідні умови життєдіяльності українок та українців.

На думку Президента НАПН України В. Кременя, об'єктивна логіка розгортання сучасного соціально-політичного і культурного життя перетворює гуманізм і філософську антропологію на новий тип світогляду — людиноцентризм. Учений наголошує, що «культура дитиноцентризму та інноваційності повинна визначати всю діяльність сучасного вчителя як у школі, так і поза її межами» [14, с. 412–413]. Сьогодні якісна підготовка майбутніх фахівців соціономічних професій залежить від вивчення ними гендерної теорії, набуття гендерних компетенцій та компетентностей, що релевантно державній політиці гендерного мейнстрімінгу (gender mainstreaming policy) держав ЄС як системної стратегії створення рівних можливостей для жінок і чоловіків, подолання асиметрії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та дискримінації за ознакою статі в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Гендер як соціокультурний та міждисциплінарний феномен є важливим напрямком історико-політичних (К. Левченко, Т. Мельник, О. Кісь, М. Скорик, О. Ярош), філософських (В. Агеєва, Т. Власова, Н. Гапон, Т. Злобіна, І. Грабовська, К. Карпенко, Л. Кобелянська, В. Москаленко, Ю. Стребкова), соціологічних (О. Богдан, Т. Бурейчак, Т. Костюченко, О. Марущенко, Т. Марценюк, С. Оксамитна, С. Штурхецький), психологічних (О. Бондарчук, В. Васютинський, Т. Говорун, П. Горностаї, Н. Городнова, Л. Заграї, О. Кізь, О. Кікінежді, В. Татенко, Т. Титаренко, М. Ткалич) та педагогічних

(І. Бех, С. Вихор, В. Гайдено, Т. Голованова, Т. Дороніна, Т. Дрожжина, О. Желіба, І. Іванова, В. Кравець, О. Луценко, О. Масалітіна (О. Малахова), Н. Пастушенко, О. Петренко, О. Сухомлинська, О. Цокур, Л. Яценко) наук. Вчені торкаються проблеми здійснення гендерного аналізу різних аспектів соціального життя — науки, освіти, мови, ринку праці, медій, насильства, спорту тощо.

Аналіз зарубіжних досліджень дозволив виявити дотичні поняття, зокрема, «*gender equitable learning environment*» («гендерно справедливе освітнє середовище»), «*gender-balanced education*» («гендерно збалансована освіта»), «*gender equality in education*» («гендерна рівність в освіті»), «*gender-equitable education*» і «*gender-fair education*» («гендерно справедлива освіта»), «*non-sexist education*» («освіта без сексизму»). Зокрема, канадські учені Д. Ларкін (J. Larkin), П. Стейтон (P. Staton), Ф. Девіс (F. Davis) та Г. Немірофф (G. Nemiroff) ототожнюють гендерно справедливу освіту та гендерно справедливе середовище, обґрунтовують сутність принципу інклюзивності в освіті [18, 19, 20, 22]. Зміст недискримінаційної освіти, що ґрунтується на принципах гендерного підходу, розкрито у дослідженнях S. Bem, Sh. Bern, L. Eliot, Ph. Jackson, K. Lynch, G. Ostrem.

Українські вчені займаються розробкою теоретико-методологічних засад гендерної освіти та виховання, виявленям шляхів впровадження гендерного підходу у заклади освіти різного рівня, здійсненням гендерного аналізу шкільного простору та антидискримінаційною експертизою освітнього контенту. Уваги заслуговують праці науковців, в яких розкрито особливості формування гендерної компетентності керівників та їх підготовки до реалізації гендерного підходу в управлінській діяльності (О. Бондарчук, Л. Даниленко, Л. Карамушка, О. Нежинська, В. Олійник, О. Овчарук, В. Семиченко та інші). Наукові розвідки щодо світового досвіду впровадження гендерної освіти та виховання у практику середньої

і вищої школи здійснені М. Зубілевич, Л. Лушпай, Л. Ковальчук, О. Костюк, Н. Кутовою, Н. Лавриченко, О. Токменко, О. Юр'євою та іншими вченими.

Мета статті: обґрунтувати концептуальну модель формування гендерно справедливого середовища для дітей та молоді у контексті людиноцентристської парадигми та експериментально довести її ефективність.

Основні завдання: 1) здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми; 2) обґрунтувати концептуальну модель, її зміст та структуру, вихідні положення; 3) проаналізувати досвід Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України — ТНПУ ім. В. Гнатюка щодо імплементації та модернізації інноваційних гендерно-освітніх технологій у освітньо-професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій.

Для реалізації окреслених завдань було використано комплекс методів: теоретичні — аналіз, синтез і узагальнення наукових даних, порівняльний, історичний, системно структурний; гендерна експертиза нормативно-правових освітніх документів та дидактичних матеріалів, гендерний аудит тощо.

У контексті людиноцентристської парадигми та гуманітарної безпеки України «ідеологія самовизначення» молоді (В. Кремень), в тому числі і гендерна, є важливим пріоритетом гуманізації освітньо-виховного процесу (В. Андрущенко, Г. Балл, І. Бех, Ю. Бойчук, М. Боришевський, В. Васютинський, Т. Говорун, В. Коцур, В. Кравець, С. Максименко, І. Прокопенко, В. Роменець, С. Сисоєва, М. Слюсаревський, О. Сухомлинська, В. Татенко, Т. Титаренко та інші учені). Її підвалини закладені в ідеях виховання «рідномовного обов'язку» (І. Огієнко), «сродної праці» (Г. Сковорода), у змісті «педагогічної матриці» української освіти (Г. Ващенко, М. Драгоманов, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський) як світоглядного чинника егалітарної свідомості майбутніх фахів-

ців соціономічних професій — ключової фігури у побудові освітньо-виховного середовища на принципах рівноцінності та паритетності статей.

Концептуальна модель формування гендерно справедливого середовища для дітей та молоді включала теоретико-методологічний та організаційно-технологічний концепти.

В основу створення гендерно справедливого середовища, релевантного принципам рівноцінності та паритетності статей, покладені провідні ідеї гуманістично-екзистенційної психології та гуманістичної вітчизняної педагогічної спадщини, інтеграція компетентнісного, гендерного та особистісно орієнтованого, їх різновиду — особистісно-егалітарного, суб'єктно-вчинкового та студентоцентрованого підходів.

Теоретичні основи гендерної педагогіки як сукупності знань та методичних підходів, спрямованих на ознайомлення із засадами гендерного виховання, яке нівелює вплив патріархальних стереотипів на користь індивідуального шляху розвитку особистості, без огляду на стать, та гендерного підходу як методологічного інструменту аналізу діяльності освітніх закладів, склали підґрунтя першого концепту [12].

У контексті нашого дослідження важливою є думка І. Беґа про те, що «сучасне реформування освіти докорінно відрізняється від усіх попередніх тим, що вперше здійснюється не на основі державно-класових ідеологічних запитів, а за ідеями смисло-ціннісного буття людини, за логікою її еволюційного розвитку. Ця логіка передбачає повноцінний інтелектуально-духовний розвиток кожної особистості, її всебічну творчу самореалізацію... У сучасній культурі переважає орієнтація на людиноцентризм, культивуються ідеї гідності людини. Культура гідності спрямовує педагогіку на смисло-ціннісні основи життя людини, її екзистенційну сутність» [1, с. 15–16]. С. Максименко наголошує, що розробка положень соціокультурного становлення

індивідуальності передбачає моделювання та відтворення «в особливих умовах» гендерної поведінки, що може бути ключем для з'ясування змістово-семантичних і функціональних параметрів її генези та структури розвитку [15].

Як зазначають науковці, методологічні підвалини людиноцентризму визрівали безпосередньо в самому історико-педагогічному процесі та етнопсихологічному часопросторі, що символізує спадкоємність вікової історії нації. У історіографії України домінуючою гендерною рисою українців завжди була пошана до волі жінки, партнерство статей, індивідуалізація характерів поза статевою належністю, взаємна довіра та «кордоцентричність» в міжстатевих стосунках (Г. Сковорода, П. Юркевич). Складовими українського гендерного коду є поєднання архетипу Матері, культу жіночого начала як носія духовної культури з андроцентричністю та самодостатністю козацтва.

Теоретичний аналіз вітчизняної філософсько-педагогічної спадщини (Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Г. Ващенко, М. Драгоманов, С. Русова, А. Макаренко, К. Ушинський та ін.) дав змогу виявити «педагогічну матрицю» гендерного виховання, позитивний досвід поширення егалітарних настановлень видатних гуманістів в умовах сьогодення.

Зокрема, педагогічні погляди видатного українського філософа Григорія Сковороди щодо етичності, моральної рівноправності людини як основи справедливого суспільного устрою мають важливе значення для розвитку природних здібностей дітей, всебічного і гармонійного виховання молоді [9]. Дороговказом для гендерного виховання слугують слова великого Добротворця Василя Сухомлинського, якого по праву можна назвати новатором гендерної педагогіки і психології: «Виховання справжніх чоловіків і справжніх жінок починається з формування громадянських якостей особистості» [16, с. 556]. Суголосними є настанови засновника української психологічної школи Григорія Костюка, який писав:

«Правдиве мистецтво виховання виявляється там, де воно опирається на прояви «саморуку», ініціативи, самостійності, творчої активності в житті особистості, яка розвивається, їх викликає і спрямовує у відповідності з метою суспільства, яке готує свою зміну» [11, с. 136]. Тому відродження ментальності, прогресивних етнотрадицій та впровадження інновацій є важливими чинниками формування гендерно справедливого середовища.

Унікальність та гуманістична зорієнтованість «гендерної матриці» української педагогічної думки є підґрунтям для сучасних стандартів рівноцінності статей, розширення егалітарного світогляду дітей, батьків та педагогів, що релевантно ключовим принципам «педагогіки партнерства» Нової української школи [13, 23].

У створенні концептуальної моделі гендерно справедливого середовища в контексті людиноцентристської парадигми та Нової української школи (НУШ) базовими стали погляди про: соціокультурну природу конструювання рівності-нерівності статей та її прояви; біполярний конструкт гендеру (поляризація маскуліності-фемінності як жорстка дефініція статевих ролей в патріархальній культурі); андроцентризм як традицію підпорядкованості жіночої статі та домінування чоловічої; егалітарний (партнерський) конструкт гендеру; сексизм як упереджене та стереотипізоване ставлення; відкрити та приховану дискримінацію, гендерну стереотипізацію тощо.

Гендерно справедливе середовище розглядається нами як егалітарно-освітнє, недискримінаційне, творчо-розвивальне, креативне та здоров'язбережувальне, інклюзивне, безпечне та дружнє до дитини, таке, що базується на принципах соціальної справедливості, гендерної рівності, дитиноцентризму, егалітарності та паритетності статей, в умовах функціонування яких забезпечується повноцінний розвиток особистості, її «майбутня життєва траєкторія» (В. Кремень), незалежно від її статі, віку, дієздатності, раси, культури,

віросповідання, етнічності тощо [2, 4, 6, 14, 23].

З'ясовано, що основними механізмами у конструюванні гендерно справедливого середовища є: взаємозв'язок та взаємозумовленість соціально-педагогічних та психологічних процесів на суспільному та індивідуальному рівнях гендерного самовизначення дітей та молоді у системі патріархальних та егалітарних координат; впровадження принципів недискримінаційної освіти на основі методу 4R; науковість, об'єктивність гендерних знань як головне підґрунтя розвінчування стереотипів; адекватність їх освоєння віковим можливостям дітей, підлітків та юнацтва; позитивізм і толерантність у спілкуванні та ставленні до статей; опора на власний життєвий досвід індивіда, критичне осмислення засвоєних настанов щодо «життя в статі»; суб'єктна позиція (позиція актора) як умова активізації саморефлексії в освітньому діалозі; подолання гендерних стереотипів; рівноцінність «жіночого» та «чоловічого» начал в аналізі дидактичного матеріалу, відмова від стратегії маргіналізації жіночого як меншовартісного [2, 4, 8, 12, 17, 21, 22].

Груктура гендерно справедливого середовища включає три складники: просторово-предметний (розташування навчального закладу, інтер'єр та екстер'єр; наявність відпочинкових зон; фон, на основі якого розгортаються стосунки всіх учасників освітньо-виховного процесу; психодидактичний — змістова сфера (навчальні програми і плани, підручники, посібники, форми, методи і прийоми навчання та виховання), соціальний — суб'єкти освітнього процесу (вчителі, батьки, учнівська та студентська молодь) [2, 4, 13].

Відповідно до змісту та структури концептуальної моделі здійснено аналіз психолого-педагогічних механізмів (соціалізація-індивідуалізація, персоналізація, диференціація та інтеграція) гендерної поведінки суб'єктів освітнього процесу, змісту та форм у системі патріархальних та егалітарних орієнтацій; виявлено

характер міжстатевих взаємин дівчат та юнаків на основі рівності-нерівності, домінування-підлеглості; обґрунтовано критерії (домінаторність, ситуативність, паритетність) гендерної компетентності здобувачів вищої освіти як професійно-значущої якості майбутніх фахівців соціономічних професій. Уточнено індикатори недискримінаційної освіти, здійснено гендерний аналіз шкільного простору та антидискримінаційну експертизу навчального контенту, верифікацію гендерного аудиту та гендерного мейнстрімінгу у ЗВО, педагогічний моніторинг щодо виявлення гендерних упереджень та стереотипів студентської молоді, керівників та педагогічного персоналу освітніх закладів різного рівня [12, 13, 17, 21, 22].

З позиції гендерної методології подано авторське визначення егалітарної особистості майбутнього фахівця НУШ як ключової фігури у створенні гендерно справедливого середовища — суб'єкта самотворчості, відкритої, самодостатньої, гендерно компетентної особистості, що сповідує принципи рівноцінності та паритетності статей в особистісному та професійному життєздійсненні [8].

 організаційно-технологічний концепт моделі включав зміст та напрямки діяльності Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України — ТНПУ ім. В. Гнатюка як науково-дослідної лабораторії та культурно-просвітницького підрозділу університету. Зокрема, було розроблено гендерні стандарти освіти, імплементовано інноваційні гендерно-освітні технології у межах науково-дослідних проєктів МОН України (2002 — 2021), міжнародних грантів за сприяння Міжнародного фонду «Відродження» (1999 — 2000), Агентства Міжнародного Розвитку, Посольства Канади в Україні, Канадсько-українського гендерного фонду (2002 — 2004), Програми рівних прав та можливостей жінок в Україні (ПРООН-ЄС) (2009 — 2011), програми офісу Ради Європи в Україні «Зміцнення та захист прав дітей в Украї-

ні» Королівства Норвегії (2014), Програми розвитку фінансового сектору USAID/FINREP-II (США) (2015); програм «Рівні можливості для здобуття професії молодими матерями-студентками у ВНЗ» за фінансової підтримки Європейської Комісії, «Гендерний мейнстрімінг у вищих навчальних закладах України», що фінансується Фондом локальних ініціатив посольства Фінляндії в Україні (2013 — 2015), тощо.

 еред напрямків роботи Центру — розробка та викладання гендерно орієнтованих курсів для здобувачів вищої освіти; інтегрування знань гендерної теорії до змісту навчальних дисциплін; впровадження просвітницької програми «Відкриті освітні студії «Освітній заклад — територія прав людини» для педагогічної громадськості, впровадження гендерно чутливих програм соціального партнерства у тріаду «навчальний заклад — родина — громада»; розроблення та апробація гендерно-освітніх технологій як інноваційної системи психолого-педагогічного супроводу гендерної соціалізації дітей і молоді; розширення та опрацювання соціально-педагогічних механізмів підготовки молоді до створення егалітарної сім'ї та відповідального батьківства; систематизація наукових праць щодо системної протидії насилля над неповнолітніми, впровадження системи антибулінгових та антидискримінаційних практик, медійних технологій тощо. У рамках щорічної Міжнародної кампанії «16 днів проти насильства» (25 листопада — 10 грудня) оновлюється інформаційний дайджест «Студентське середовище без насилля!» та мультимедійний проєкт «Розірвемо коло насильства разом!», проводяться волонтерами Школи гендерної рівності інтерактивні семінари-вебінари.

Дослідження напрямків роботи керівника щодо побудови шкільного недискримінаційного середовища дало змогу розробити «дорожню мапу» розвитку закладу загальної середньої освіти на основі проведення інституційного аудиту та його різновиду — гендерного аудиту. Здобуті

результати використовуються у практиці роботи освітніх закладів під час вивчення психолого-педагогічних і методичних дисциплін у системі підготовки вчителя та у системі післядипломної педагогічної освіти.

У науково-дослідницькій лабораторії Центру студентами проводяться розробки та дослідження з гостро затребуваних тем гендерної проблематики, які щорічно представлені на Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з напрямку «Гендерні дослідження». Зокрема, це наукові роботи «Гендерний мейнстрімінг як інструмент побудови недискримінаційного університетського середовища», «Гендерні упередження і стереотипи вчителів як чинник дискримінації освітнього середовища», «Жінка в українській політиці: шлях до лідерства» та інші.

Відмітимо участь Центру у діяльності Всеукраїнської мережі гендерно-освітніх центрів, Міжнародних кампаніях та акціях, як-от: у віртуальній паралельній події у рамках Форуму неурядових організацій 65-й сесії Комісії зі статусу жінок (Нью-Йорк) «Протидія антигендерній ідеології в Україні та Східній Європі» <http://nrzhu.org.ua/index.php/novyny/item/364-na-65i-sesii-komisii-oon-zi-stanovyshcha-zhinok>; у I Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектора безпеки і оборони: виклики сьогодення» (Харків, 20 травня 2021 р.) <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/20813>; у спільному з Академією інноваційного розвитку освіти вебінарі «Гендерні проблеми сучасної української освіти» <https://youtu.be/4iu-jYEAU-U> 16/02/21; у спільному обговоренні презентації українського перекладу Словника Європейського інституту з гендерної рівності, організованого Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні у партнерстві з Апаратом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, Київським інститутом гендерних досліджень, Інформаційно-консультаційним жіночим центром [3].

За словами Урядової уповноваженої з питань гендерної політики Катерини Левченко, робота над словником символізує євроінтеграційну спрямованість української політики, яка неможлива без гендерної політики: «Робота над словником продемонструвала важливість розуміння принципу уніфікованості державної політики в сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» <http://tnpu.edu.ua/news/5683/>.

У контексті реалізації Дорожньої мапи гендерно справедливого середовища в Україні проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції» (2020). Крізь призму гендерного дискурсу науковцями та практиками було окреслено пріоритетні напрямки національної освітньої політики рівності в умовах євроінтеграції [17]. На спільному семінарі-вебінарі з НАПН України та Європейським гуманітарним університетом (м. Вільнюс, Литва) «Формування егалітарно-освітнього середовища для дітей та молоді: досвід і перспективи» (2021) підведено підсумки двадцятирічної співпраці з Національною академією педагогічних наук щодо розробки та експериментального обґрунтування егалітарної ідеології освітньо-виховних практик в соціогуманітарному просторі як стратегічного напрямку реалізації державної гендерної політики <https://www.facebook.com/TNPU.news/photos/pcb.2947990422126073/2947982735460175/>.

Емпірично доведено, що дана концептуальна модель забезпечує створення гендерно справедливого середовища для дітей та молоді, розвиток гендерної компетентності, чуйності та толерантності майбутніх фахівців соціономічних професій.

У контексті людиноцентристської парадигми здійснено теоретико-методологічний аналіз означеної проблеми з позиції зарубіжних та вітчизняних підходів, визначено зміст поняття «гендерно справедливо середовище», обґрунтовано концептуальну парадигму та вихідні положення. В основу

створення гендерно справедливого середовища, релевантного принципам рівноцінності та паритетності статей, покладені провідні ідеї гуманістично-екзистенційної психології та гуманістичної вітчизняної педагогічної спадщини, інтеграція компетентнісного, особистісно орієнтованого, гендерного, суб'єктно-вчинкового, особистісно-егалітарного та студентоцентрованого підходів як системотвірних складових гуманізації освіти відповідно до чинних законодавчих документів та міжнародних зобов'язань України на шляху реформування національної системи освіти та керівних принципів мирного співіснування у вільному суспільстві людей різних рас, релігій і культур.

Розробка та імплементація інноваційних гендерно-освітніх технологій формування гендерно справедливого середовища у закладах освіти на засадах паритетності та рівноцінності статей є важливим завданням на шляху вирівнювання можливостей самореалізації нової генерації громадян і громадянок України, її демократичного світобачення, щоб жити разом у рівності та гідності, мирі та злагоді в об'єднаній Європі.

Нові напрямки дослідження стосуються теоретико-емпіричного аналізу гендерних відносин в українському часопросторі, апробації європейської моделі паритетної демократії до національних реалій.

Література

1. Бех І. Педагогічна наука у контексті експериментально-виховних стратегій // Рідна школа. 2016. № 2–3. С. 15–20. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2016_2-3_6

2. Гендерні дослідження: прикладні аспекти : монографія / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін. ; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль : Навч. книга — Богдан, 2013. 448 с.

3. Глосарій і тезаурус Європейського інституту з гендерної рівності / Ред. кол.

М. Бабак, О. Давліканова, М. Дмитрієва, М. Козир, Л. Компанцева, К. Левченко, М. Скорик, О. Сулова ; оновл. вид. Київ : Вістка, 2021. 170 с.

4. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 308 с.

5. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#n15>

6. Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. ; за заг. ред. проф. О. Кікінежді. Тернопіль : Стереарт, 2014. 884 с.

7. Інтернет-джерело «Євроінтеграційний портал»: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/uryad-uhvalyv-derzhavnu-strategiyu-zabezpechennya-rivnyh-pravi-mozhlyvostey-zhinok-ta-0>

8. Кікінежді О. Становлення егалітарної особистості майбутнього педагога: історія, здобутки та перспективи діяльності кафедри психології // Humanitarium. Переяслав (Київ. обл.) ; Ніжин (Чернігів. обл.) : Лисенко М. М., 2020. Т. 43, Вип. 1 : Психологія. С. 7–22. <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-43-1-7-22>

9. Кікінежді О. М., Кізь О. Б., Василькевич Я. З. Концепція «сродної праці» Григорія Сковороди у духовно-інтелектуальному вихованні особистості ХХІ століття: психологічний вимір // Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в ХХІ столітті : міжнар. пер. зб. наук. праць ; за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВНОТ, 2022. Вип. 4. С. 675–679. DOI : 10.34142//2708-4809.SIUTY.2022.168 <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/28310>

10. Костенко Ліна. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала ; за заг. ред. Лариси Івшиної. Видання перше. Бібліотека газети «День» «Україна Incognita». Київ : Вид-во ПрАТ «Українська прес-група», 2013. 80 с.

11. *Костюк Г. С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. шк., 1989. 608 с.
12. *Кравець В. П.* Гендерна педагогіка : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. закл. освіти]. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
13. *Кравець В. П., Кікінежді О. М., Шульга І. М.* До проблеми гуманізації освітньо-виховного простору сучасної української школи // Освітологія. 2018. № 7. С. 15–21.
14. *Кремень В. Г.* Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ : Пед. думка, 2009. 520 с.
15. *Максименко С. Д.* Генеза здійснення особистості. Київ : ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
16. *Сухомлинський В. О.* Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 1. 654 с.
17. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 10 — 11 вересня 2020 р. / Тернопіль. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка ; за заг. ред. В. П. Кравця, О. М. Кікінежді. Тернопіль : ТНПУ, 2020. 288 с.
18. *Competencies of the XXIst century.* URL: <https://www.moe.gov.sg/education/education-system/21st-century-competencies> (date of application: 14.05.2020).
19. *Child friendly school : Manual Table of Contents Introduction References ; Edited by UNICEF's Division of Commun*ication [Online version]. Access : https://www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf
20. *Equitable and Non-discriminatory Quality Education.* URL: https://ei-ie.org/media_gallery/Policybrief_07_equitable_eng.pdf.
21. *Kikinezhdi O. M., Vasylykevych Ia. Z.* The problem of personal self-realization of Ukrainian youth in European integration: gender aspect // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : Collective monograph. Riga: Baltija Publishing, 2019. P. 184–201. <http://12u.su/qcxV>
22. *Kikinezhdi O. M., Zhyrskya H. Ya., Chip R. S., Vasylykevych Y. Z. and Hovorun T. V.* Psychology of the Gender-Equitable Environment: Research of Problems // Journal of Intellectual Disability — Diagnosis and Treatment 8 No. 3 (2020). P. 538. DOI: 10.6000/2292-2598.2020.08.03.31.
23. *Kravets V., Kikinezhdi O., Zhyrskya H.* Theory and Practice of Preparing a Future Teacher to the New Ukrainian School: a Gender Perspective // Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School : monograph ; edit by I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague : OKTAN PRINT s.r.o., 2020. P. 21–35. DOI : <https://doi.org/10.46489/TAPOFT>

05.03.2023

Відомості про авторів:

Кравець Володимир Петрович — доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, кафедра педагогіки та менеджменту освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; Тернопіль, Україна; e-mail: kravets@tnpu.edu.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7537-6545>; Scopus; Google Scholar.

Кікінежді Оксана Михайлівна — доктор психологічних наук, професор, кафедра психології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; Тернопіль, Україна; e-mail: ORCID ID: [okiki77777@gmail.com](https://orcid.org/0000-0002-9240-279X); <https://orcid.org/0000-0002-9240-279X>; Scopus; Google Scholar.

Василькевич Ярослава Зіновіївна — кандидат психологічних наук, доцент, кафедра психології, Університет Григорія Сковороди в Переяславі; Переяслав, Україна; e-mail: v.yaroslava@online.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5946-3005>; Scopus; Google Scholar.

Технічна та фізико-математична освіта України на шляху євроінтеграції

Тетяна Стрількова

Мета системи вищої технічної та фізико-математичної освіти України на шляху євроінтеграції — забезпечення інноваційного розвитку України шляхом підготовки висококваліфікованих фахівців, підвищення інтелектуального капіталу країни.

Зміни, які відбуваються в соціокультурній, технічній та технологічній областях, визначають необхідність реформування системи вищої інженерної освіти України [1]. Від якості інженерної освіти залежать розвиток суспільства, досягнення в новітніх високотехнологічних виробництвах та конкурентоздатність молодих фахівців в галузі технічних та фізико-математичних наук у відкритому європейському просторі.

На якість сучасної освіти впливають нелінійні процеси взаємодії вищої освіти та високотехнологічного виробництва. Сучасні інноваційні технології постійно удосконалюються, нарощуються наукоємність та ступінь комп'ютеризації, збільшуються вимоги до сучасних інженерів не тільки в системі професійних знань, а також у ступені розвитку системного, спроможного до прогнозування та випередження, інтелектуального мислення.

Якість підготовки студентів технічних та фізико-математичних спеціальностей залежить, по-перше, від організації освітнього процесу, який повинен відповідати потребам суспільства, економіки та виробництва. По-друге, від здатності педагогічних кадрів здійснювати динамічні зміни змісту освіти, який тісно пов'язаний з потребами виробництва, та методів викладання.

Останнє десятиріччя розвиток вищої освіти відбувається на всіх рівнях управління. Основні зусилля спрямовано на вирішення задач щодо підвищення якості технічної та фізико-математичної освіти. Однак питання розробки критеріїв та показників якості, системи управління якістю інженерної освіти в умовах постійного оновлення, нарощування технічних можливостей виробництва, розширення інформаційного простору залишаються відкритими та не мають єдиної методики вирішення.

При організації навчального процесу для опанування технічних та фізико-математичних спеціальностей вища освіта України ґрунтується на фундаментальних знаннях та підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня, спрямована на розвиток особистості. Освітні програми характеризуються цілісністю та міждисциплінарністю, системністю та орієнтованістю на сучасні наукові досягнення. Однак у випускників спостерігається невідповідність навичок, отриманих в процесі навчання, вимогам роботодавців.

Це пояснюється низьким рівнем взаємодії освітніх та науково-виробничих установ у здійсненні освітньої, наукової та інноваційної діяльності; певним консерватизмом при формуванні освітніх програм; порушенням зв'язку між теоретичними знаннями та їх практичним застосуванням.

Дослідження, які спрямовані на пошук методів збільшення інтенсивності взаємодії освіти з наукою та бізнесом, розви-

ток наукової, педагогічної та методичної підготовки викладачів, повинні сприяти поліпшенню якості технічної та фізико-математичної освіти України.

Метою цієї статті є дослідження досягнень та труднощів технічної та фізико-математичної освіти України на шляху євроінтеграції.

Об'єктом дослідження обрано процес аналізу та удосконалення принципів організації навчального процесу при здобутті технічної та фізико-математичної освіти.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні завдання:

- Провести аналіз сучасних аспектів розвитку технічної та фізико-математичної освіти в Україні та Європі.
- Проаналізувати методи викладання та оцінювання в системі технічної та фізико-математичної освіти.
- Визначити рівень використання високотехнологічних та інформаційних ресурсів для сучасної системи технічної та фізико-математичної освіти.
- Визначити рівень самоосвіти, самоаналізу та саморозвитку викладачів технічних та фізико-математичних дисциплін в процесі саморозвитку: підвищення наукової кваліфікації та педагогічної майстерності.

- Проаналізувати вплив стейкхолдерів (роботодавців) на зміст сучасної технічної та фізико-математичної освіти.

Розвиток сучасної України в умовах глобалізації в першу чергу спрямовано на зміцнення конкурентоздатності нашої країни. Для цього необхідно забезпечити тісну взаємодію науки та освіти [2–5]. Важливими галузями, які забезпечують успіх нашої країни, є ІТ-сфера, електроніка, металургія, транспорт, матеріалознавство, наукоємне та високотехнологічне виробництво. Ці галузі тісно пов'язані з технічними, інженерними та фізико-математичними спеціальностями, які опановують студенти Харківського національного університету радіоелектроніки (ХНУРЕ).

Технічній та фізико-математичній освіті притаманний міждисциплінарний підхід до навчання, який базується на практичному застосуванні наукових, математичних, технічних та інженерних знань [6, 7].

Основною метою технічної та фізико-математичної освіти в Україні є забезпечення наукоємної освіти, формування актуальних для ринку праці компетентностей випускників. Особлива увага приділяється формуванню навичок до

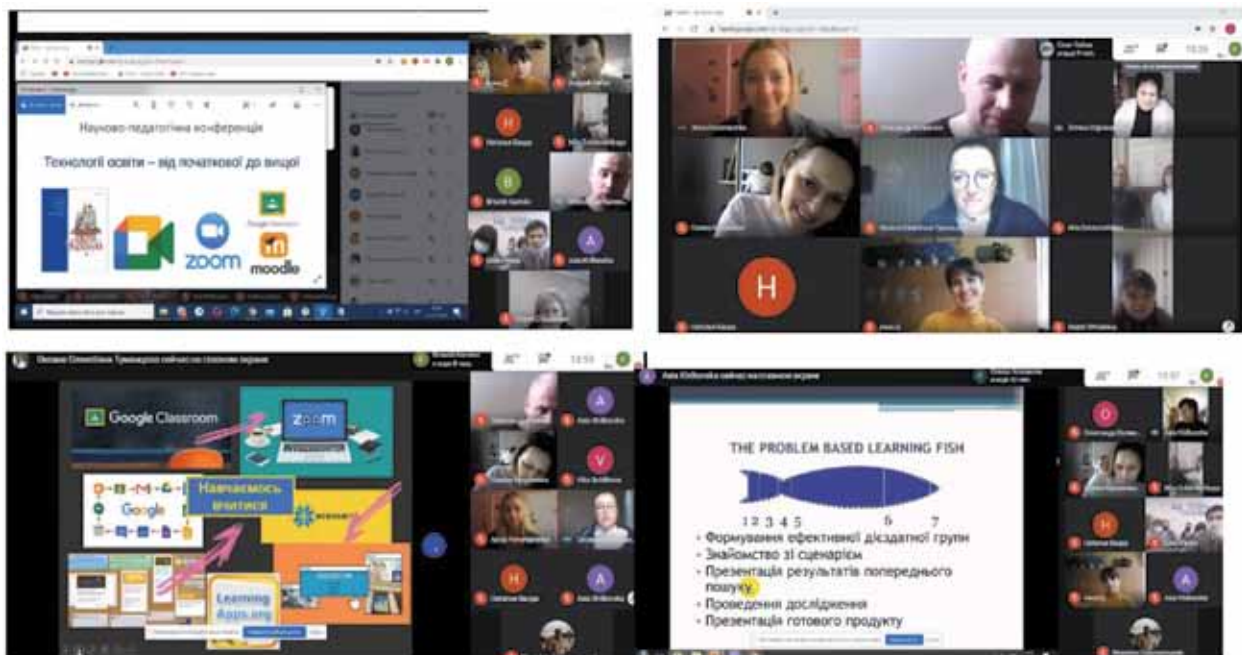

Рис. 1

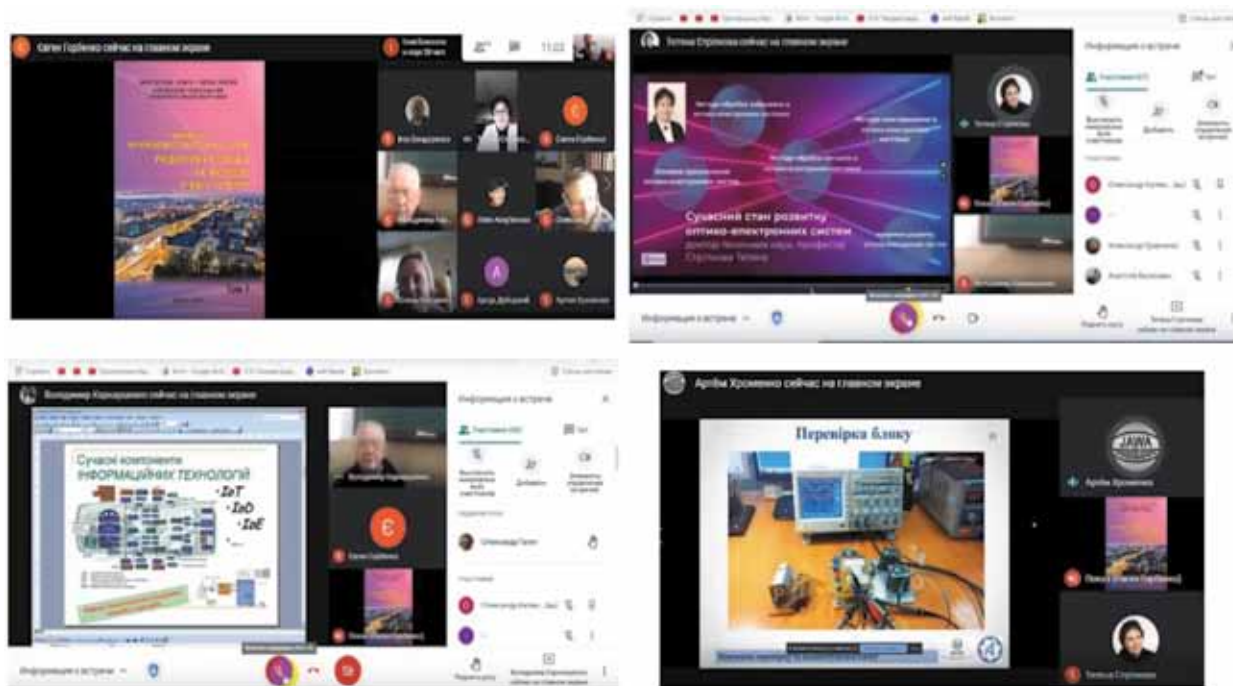

Рис. 2

навчання; аналітичного, креативного та критичного мислення; пошуку ідей; застосуванню методів прийняття рішень; систематизації методології проведення наукового пошуку та аналізу результатів.

Викладачі обмінюються передовим досвідом та знаннями в галузі системи освіти. Заходи охоплюють актуальні питання як для початкової, так і для вищої освіти [8].

Обговорюються наукові повідомлення та обираються шляхи вирішення актуальних проблем, які виникають у сучасній освіті. Основна увага приділяється напрямам реформування і перспективам розвитку вищої освіти; методам динамічного оновлення технічної освіти; ризикам цифрової епохи та методам підготовки сучасних викладачів.

Великий інтерес викликають наступні тематики: удосконалення компетентності викладача як фактор забезпечення якості освіти; особливості навчання в умовах застосування дистанційного формату викладання; європейські зразки стандартизації змісту освіти [9–12].

Для збільшення мотивації щодо опанування знань у галузях інженерії, технології, проєктування, математики ХНУРЕ проводить конференції та семінари зі

школярами, студентами, викладачами шкіл та закладів вищої освіти [13, 14]. Таким заходом, наприклад, стала Регіональна науково-педагогічна дистанційна конференція «Технології освіти — від початкової до вищої» (рис. 1) [15].

В ХНУРЕ багато років проводиться Міжнародний молодіжний форум «Радіoeлектроніка та молодь у ХХІ столітті», останній відбувся у 2021 р. (рис. 2) [16, 17].

Участь у Форумі беруть студенти, аспіранти та школярі з викладачами. У рамках Форуму обговорюються напрямки: електронні прилади та системи прийому та передачі інформації; електронні/цифрові/оптичні методи та системи обробки сигналів та зображень; електронні технології та засоби діагностики, управління та моніторингу; сучасна елементна база електроніки; наноелектронні та нанооптичні технології; електронні системи енергозберігаючих технологій; інноваційні методи викладання у галузі електроніки, мікро- та наноелектроніки.

Цікавою формою роботи стала Університетсько-шкільна науково-практична конференція «Перші кроки в науці — від теорії до практики 2020» (Харків, ХНУРЕ, ЗОШ м. Харкова, 2019, 2020) (рис. 3) [13, 18].

Рис. 3

Участь у роботі конференції беруть учні загальноосвітніх шкіл міста Харкова. Молоді науковці представляють результати своїх теоретичних та експериментально-дослідних робіт у галузях «Інформаційні технології, математичне моделювання і програмування», «Хімія, фізика, біологія — природознавство на сучасний лад» та «Інноваційні методи викладання».

На сучасному етапі розвиток технічної та фізико-математичної освіти тісно пов'язаний з об'єднанням науки та освіти України та Європи.

В січні 2019 р. керівництвом університету було прийнято стратегію інтернаціоналізації Харківського національного університету радіоелектроніки, яка передбачає комплекс заходів, спрямованих на розвиток наукових і освітніх задач [19].

Стратегічні цілі інтернаціоналізації ХНУРЕ — це зростання міжнародного статусу університету. Основні шляхи для досягнення стратегічних цілей сформульовано наступним чином:

- Вплив на сферу освітніх технологічних інновацій.
- Підвищення якості освітньо-наукових послуг.
- Сприяння поліпшенню змісту технічної та фізико-математичної освіти.
- Включення міжнародних аспектів визначення компонентів освітніх програм.
- Врахування інтернаціонального виміру у кожній освітній програмі на кожному циклі підготовки фахівців через розробку і впровадження нових дисциплін.
- Залучення технологій спільного викладання і навчання в «Міжнародній аудиторії».
- Збільшення мотивації молоді до участі у міжнародних студентських конференціях, конкурсах та олімпіадах.

Харківський національний університет радіоелектроніки робить великий науково-практичний внесок в забезпечення якості вищої технічної та фізико-математичної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. Основні напрямки діяльності:

1. Впровадження інформаційних технологій в освітній процес.

2. Проведення міжнародних науково-практичних конференцій.

3. Впровадження практики вищих навчальних закладів країн Європи.

4. Впровадження нових методів та методик викладання.

5. Узгодження освітніх програм вітчизняних та іноземних закладів вищої освіти:

— програма подвійного дипломування з вищою школою менеджменту інформаційних систем ISMA (Латвія).

6. Реалізація спільних освітніх програм подвійних дипломів:

— програма подвійного диплому з університетом Ліможа (Франція) для магістрів ХНУРЕ з метрології та інформаційно-вимірювальної техніки, фотоніки та оптоінформатики, з лазерної та оптоелектронної техніки та радіотехніки;

— програма подвійного диплома з університетом Павла Йозефа Шафарика в Кошице, Словаччина.

7. Участь у міжнародних грантових програмах, в тому числі програмах Європейського Союзу: «Горизонт Європа», «ERASMUS+».

При формуванні стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021 — 2031 рр. було сформульовано деякі проблемні питання розвитку вищої освіти [20], які також притаманні галузі технічної та фізико-математичної освіти:

— консерватизм закладів вищої освіти при формуванні освітніх програм;

— формальний підхід до внутрішнього забезпечення якості освіти;

— імітація академічної успішності для збереження штатного розпису, який прив'язано до кількості студентів;

— відсутність механізмів зворотного зв'язку між студентами та роботодавцями, між закладами вищої освіти, а також відсутність моніторингу зайнятості випускників;

— розрив між структурою підготовки кадрів і потребами ринку праці;

— низьке фінансове забезпечення лабораторної та виробничої бази в закладах вищої освіти;

— погіршення кадрового забезпечення закладів вищої освіти;

— низький рівень залучання учасників освітнього процесу до наукової та інноваційної діяльності;

— низька конкурентоспроможність української вищої освіти на світовому освітньому ринку.

Аналіз методів викладання та оцінювання в системі технічної та фізико-математичної освіти України. Система вищої освіти України передбачає різноманітні види занять, сучасні методи викладання та оцінювання. Організація навчального процесу при опануванні технічних та фізико-математичних дисциплін включає методики формування різноманітних компетентностей; методики формування мотивації до наукових досліджень; комп'ютерне моделювання фізичних процесів та технічних рішень [6, 7, 21–24].

Освітній процес ХНУРЕ включає лекційні, практичні, лабораторні заняття.

Лекційні заняття будуються як пробні, консультаційні, візуалізації, бесіди, дискусії, аналіз конкретних ситуацій з заздалегідь запланованими помилками.

Лабораторно-практичні заняття спрямовані на розвиток наукового мислення та мови студентів, переводу студентів на вищі рівні навчальних досягнень. На практичних заняттях формується оперативний зв'язок та вносяться необхідні корективи щодо теоретичних завдань.

Практичні заняття передбачають:

— поглиблення та систематизацію знань, які отримані на лекціях і в процесі самостійної роботи;

— отримання навичок використання теоретичних знань;

— формування інтелектуальних навичок і вмінь планування, аналізу й узагальнень;

— оволодіння початковими навичками керівника.

Лабораторні роботи передбачають:

— поглиблення теоретичних знань;

— опанування техніки та умінь роботи з вимірювальними приладами та системами;

— уміння обчислень похибок та застосування статистичних методів обробки отриманих результатів;

— формування інтелектуальних умінь та навичок планування, аналізу та узагальнення.

В процесі вивчення та впровадження шляхів інтеграції української технічної та фізико-математичної освіти в європейський освітній простір необхідно враховувати думку фахівців, які працюють в цієї галузі вищої освіти.

З метою з'ясування ступеню відповідності основним критеріям якості викладання технічних та фізико-математичних дисциплін було проведено опитування викладачів університету. До опитування

були включені питання, які спрямовані на вивчення:

— ступеню інтеграції змісту технічної та фізико-математичної освіти в європейський простір;

— ступеню саморозвитку викладачів в професійній галузі та педагогічній майстерності;

— методів навчання та оцінювання, які застосовуються в навчальному процесі.

Результати опитування наведено на рис. 4–10.

В опитуванні взяли участь викладачі з різноманітним досвідом роботи при викладанні спеціальних дисциплін технічного та фізико-математичного напрямку освіти.

Зміст дисципліни, яку Ви викладаєте, узгоджено зі змістом дисциплін, які включено в аналогічні спеціальності університетів Європи та США?

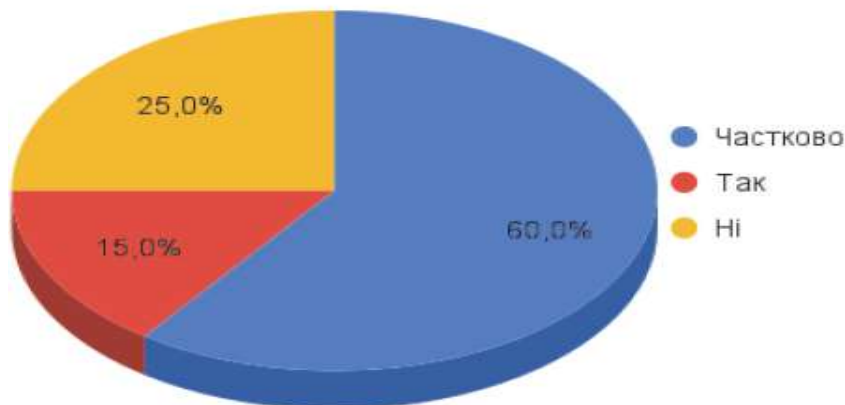

Рис. 4

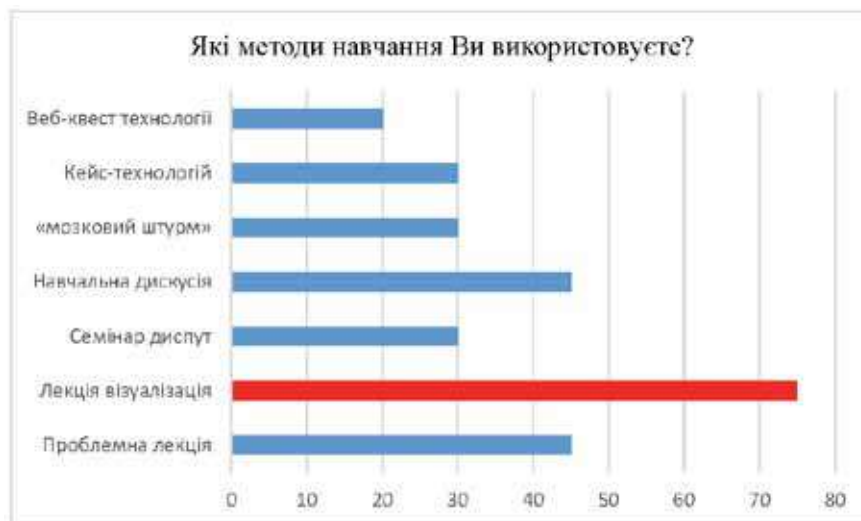

Рис. 5

Аналіз відповідей (рис. 5) показує задовільні тенденції поліпшення змісту технічної та фізико-математичної освіти шляхом узгодження освітніх програм вітчизняних та іноземних закладів вищої освіти та впровадження практики вищих навчальних закладів країн Європи.

Викладачі ХНУРЕ мають достатньо високий рівень самоосвіти (рис. 6). Викладачі активно підвищують рівень своєї педагогічної майстерності.

Викладачі в навчальному процесі активно використовують різноманітні методи та методики викладання та застосовують інформаційні ресурси для системи технічної та фізико-математичної освіти (рис. 7).

Аналіз опитування показує велику перевагу використання методу навчання —

лекція візуалізація. Більше 70 % опитуваних надали перевагу цьому методу.

Процес рефлексії теоретичної інформації, яку студенти отримують в процесі опанування дисциплін, має велике значення. Метою рефлексії є обміркування власної діяльності в навчальному процесі, а також аналіз змісту, методів та шляхів вирішення поставлених задач, знаходження помилок та пропонування плану подальших дій для коригування результатів [25].

Більшість викладачів використовують метод рефлексії — контрольні питання (рис. 8).

Галузь технічної та фізико-математичної освіти тісно пов'язана з сучасним рівнем розвитку науки та технології. При

Чи брали Ви за останні 5 років участь у заходах підвищення педагогічної майстерності?

Рис. 6

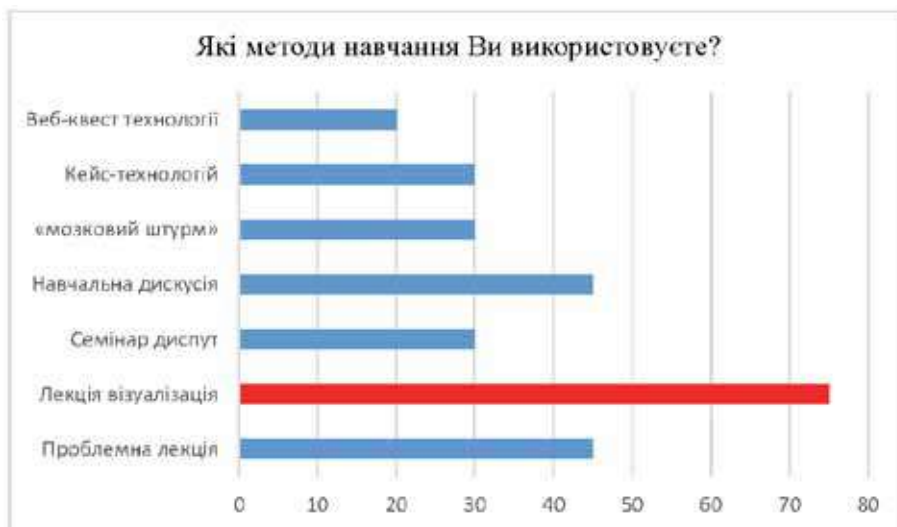

Рис. 7

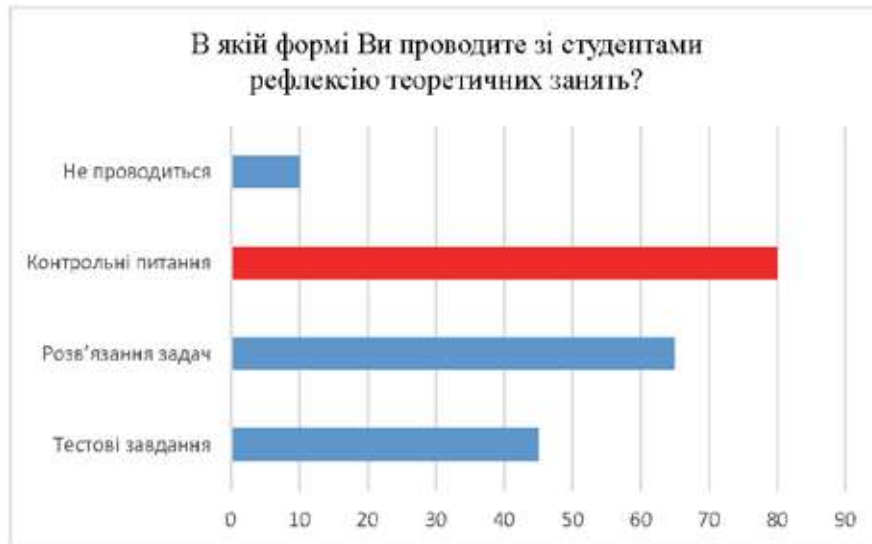

Рис. 8

Рис. 9

підготовці сучасних висококваліфікованих фахівців необхідно динамічно оновлювати зміст дисципліни.

Переважна більшість викладачів при відповіді на це питання обрали форму навчання — виконання студентами реферативної роботи (рис. 9).

В сучасній вищій школі акценти при досяжності компетентностей перенесено на самостійне оволодіння знаннями. Обґрунтовано це тим, що сучасному суспільству необхідні креативні фахівці, які здатні оперативно приймати нестандартні рішення, діяти творчо та самостійно. За рівнем мотивації самостійну роботу можна поділити: самостійна робота низького рівня; самостійна робота середнього рівня;

самостійна робота високого рівня (студент самостійно організує роботу та контролює її виконання).

Особлива увага приділяється питанням вибору видів та методів контролю навчальних досягнень студентів. Контроль навчальних досягнень студентів поділяють на види: попередній, поточний, рубіжний і підсумковий. На думку Susan Toohey [26], «найкращий спосіб допомогти студентам зрозуміти, як вони мають досягти результатів навчання, — це чітко ознайомити їх із критеріями та методами оцінювання».

John Biggs [27] цікаво описав викладацький та студентський погляди на послідовність цілей курсу, результатів

навчання та методів оцінювання. З погляду викладача, ця послідовність виглядає так: цілі курсу — очікувані результати навчання — викладання — оцінювання. Студентський погляд відрізняється: оцінювання — навчальний процес — результати навчання. Тобто студенти визначають — оцінювання і є освіта.

Відповіді на питання (розподіл балів при оцінюванні студентів за видом занять (рис. 10)) показали, що переважна більшість викладачів надають більшість балів за завдання при виконанні лабораторно-практичних завдань. Оцінюванню знань при опануванні завдань самостійної роботи студентів приділяється недостатньо уваги.

Обговорення результатів опитування. Загальний аналіз результатів опитування показує, що викладачі технічних та фізико-математичних дисциплін достатньо кваліфіковано формують освітній процес, підвищують свій рівень самоосвіти та саморозвитку як в науковому просторі, так і покращують свою педагогічну майстерність. Зміст дисциплін, які викладаються, оновлюється та узгоджується з освітніми програмами вітчизняних та іноземних закладів вищої освіти.

Однак слід відмітити деякі *особливості* формування освітнього процесу:

Методи рефлексії. Рефлексія в методичній діяльності викладачів, які працюють в сфері технічної та фізико-ма-

тематичної освіти, повинна мати велике значення. При підготовці майбутніх інженерів необхідно активувати мислєдїяльнісні механізми. Організація рефлексивної діяльності спрямована на розвиток критичного мислення студентів. Метою рефлексії є усвідомлення змісту теоретичного матеріалу, який обговорюється; можливість розв'язання проблем, на які лектор звертає увагу при викладанні теоретичного матеріалу; активна участь студентів при аналізі та визначенні методів вирішення проблем та шляхів отримання результатів.

Переважна більшість викладачів застосовують в якості рефлексії теоретичних знань контрольні питання (рис. 8). Зазвичай контрольні питання є засобом перевірки засвоєння матеріалу. Для розвитку мислєдїяльнісного механізму вважається доцільним додатково включати завдання, які спрямовані на активацію участі студентів в постановці, обговоренні та розв'язанні інженерних завдань.

Методи обговорення інновацій в науковій та виробничій галузі. Сучасний світ — це світ швидкого розвитку технологій та інновацій в інженерній галузі. Відкритий світовий інформаційний простір дозволяє динамічно відстежувати досягнення як в науковому, так і технологічному просторі в межах спеціальності, яку опановують студенти. Опитування студентів як споживачів освітніх послуг, показали,

Як Ви розподіляєте бали при оцінюванні студентів?

Рис. 10

що при опануванні дисциплін студенти при обговоренні інновацій в науковій та виробничій галузі віддають перевагу: спостереганню за розвитком обраного напрямку підготовки (майбутньої професії) на підприємстві; запрошення на неформальні зустрічі відомих людей за обраним напрямком навчання [14]. Викладачі при поєднанні наукових та технологічних досягнень в галузі зі змістом дисципліни обрали формування завдань на реферативну роботу з подальшим обговоренням. Вважається доцільним збільшити взаємодію викладачів з представниками виробництва та запрошувати їх для обговорення тенденцій розвитку галузі.

Система оцінювання знань студентів. Оскільки методологія освіти спрямована на розкриття особистості студентів, треба звернути увагу на коригування критеріїв визначення рівня успішності студентів та удосконалення самостійної роботи студентів для розкриття індивідуальних здібностей. Велика кількість викладачів віддали перевагу оцінюванню лабораторно-практичних занять. Згідно з навчальними планами та навчальними програмами передбачається безперервний процес самостійного навчання студентів. Часове навантаження на самостійну роботу може сягати 60 %. При коригуванні критеріїв визначення рівня успішності студентів доцільно збільшити долю оцінок результатів самостійної роботи.

Беручи до уваги результати аналізу методів викладання та оцінювання в системі технічної та фізико-математичної освіти доцільно запропонувати методику викладання, яка буде сприяти формуванню компетентностей майбутніх фахівців у сучасному європейському освітньому просторі.

Кейс-метод як синергетична технологія при вивченні фізико-технічних та інженерних дисциплін. Основною задачею вищої технічної та фізико-математичної освіти можна визначити забезпечення ефективної інтеграції науки і вищої освіти на основі синергетичної вза-

ємодії між вищим навчальним закладом, науковими, науково-дослідницькими та виробничими установами.

В ХНУРЕ активно застосовуються методики викладання технічних та фізико-математичних дисциплін, які спрямовані на залучення студентів до наукових досліджень.

До таких методик викладання можна віднести кейс-технології; дискусії; обговорення інженерно-технічних ситуацій; фізичне та комп'ютерне моделювання процесів, які лежать в основі розробки інженерних рішень.

Кейс-технологія — це використання конкретних випадків для спільного аналізу, обговорення або прийняття рішень. Основна функція кейс-методу — навчати студентів вирішувати складні, неструктуровані інженерні задачі, розв'язувати теоретичні та аналітичні проблеми, які пов'язані з фізико-математичними питаннями моделювання технічних систем.

Як показав досвід, введення кейс-методу в навчальний процес під час навчання спеціальним дисциплінам інженерів [28] дозволяє підвищити якість підготовки кваліфікованих фахівців у відкритому інформаційному просторі.

Кейс-технології засновані на активації пізнавальної діяльності студентів при виконанні тематичних інженерних завдань та включають в себе метод ігрового проектування; метод ситуаційно-рольових ігор.

Виходячи із цілей і задач процесу навчання різноманітність кейсів можна підрозділити на такі:

- що навчають аналізу та оцінюванню ситуації при розв'язуванні інженерних завдань;
- навчають методам вивчення проблем і прийняттю рішень при розв'язуванні фізико-технічних та інженерних завдань;
- формують синергію наукового підходу з потребами сучасного виробництва при формуванні та вирішенні фізико-технічних та інженерних завдань.

Розглянемо авторську структуру кейс-технології, яка використовується при підготовці магістрів технічних та фізико-

математичних спеціальностей. Кейс розроблено для спеціальності «Електроніка» освітніх програм: «Електронні прилади та пристрої» та «Системи, технології і комп'ютерні засоби мультимедіа». Кейс застосовується при опануванні дисципліни «Тепловізійні та телевізійні пристрої та системи» (розробники: професор Т.О. Стрількова, асистент О.С. Калмиков). Пропонований кейс дозволяє одночасно розвинути декілька компетентностей. Він добре підходить для командної роботи при навчанні в групі. Кейс вимагає як індивідуальної роботи, так і формування внеску в роботу колективу впродовж деякого часу та презентацію спільного рішення.

Для викладача розробка кейсу потребує залучення власного досвіду наукової роботи і мобільності реакції у спілкуванні зі студентами.

Також для викладачів обов'язковим є безперервне підвищення кваліфікації та саморозвиток шляхом тісної взаємодії зі стейкхолдерами та профілюючими виробництвами.

Взаємний зв'язок кейс-методу показаний на рис. 11.

Кейс-метод. Smart телевізійні та тепловізійні прилади та системи.

Для використання кейсу необхідно створити команду з 3–5 студентів. Розподілити посади (ролі).

Вимоги до учасників кейсу: необхідно вміти працювати в команді, проявити готовність до навчання, наполегливість, вміння проводити розрахунки та вибір компонентів телевізійних та тепловізійних приладів та систем.

Пропонується розділити членів команди за наступними ролями:

1. Технічний керівник проєкту (стартапу).

Виконавець цієї ролі повинен проводити контроль, координацію та повне супроводження проєкту; проводити планування роботи; здійснювати контроль за термінами виконання роботи за проєктом.

2. Інженер-технолог.

В рамках цієї ролі студент виконує оптимізацію технологічного процесу, виготовлення виробів, вивчає впровадження нових технологій, оптимізацію існуючих телевізійних та тепловізійних приладів та систем.

3. Інженер-проектувальник.

Ця роль вимагає від студента виконання розробки та розрахунків технічного проєкту; проведення розрахунків основних частин інженерного проєкту; авторського нагляду інженерного проєкту.

4. Менеджер з контролю якості інженерного проєкту.

Завдання виконавця цієї ролі — контроль за якістю виконання робіт; розробка

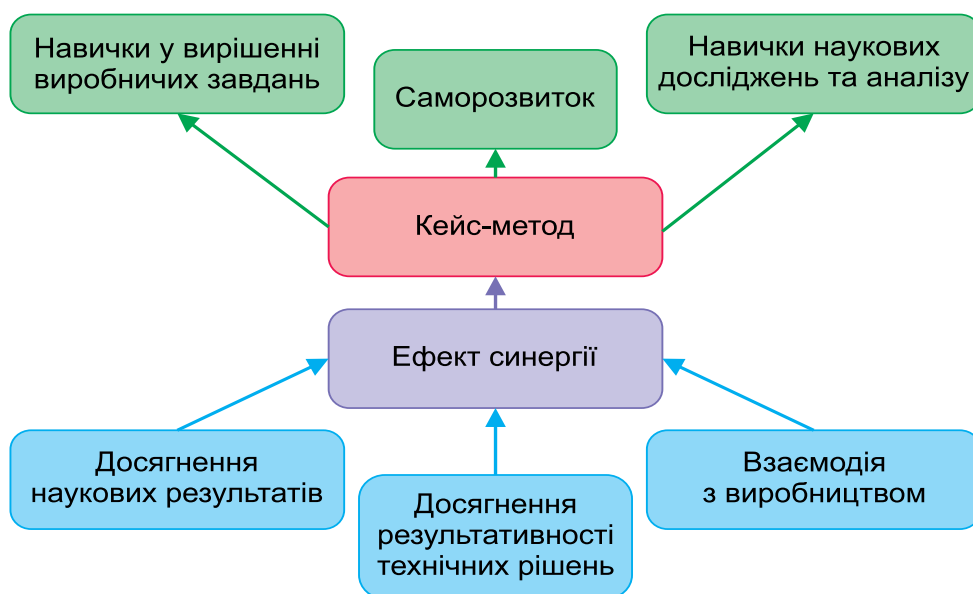

Рис. 11

та застосування методів контролю якості; аналіз роботи телевізійних та тепловізійних приладів та систем згідно з цими методами; вивчення та моніторинг ринку сучасних технологій перевірки якості та ефективності роботи телевізійних та тепловізійних приладів та систем.

5. PR-Менеджер інженерного проєкту.

Виконавець цієї ролі повинен мати навички креативного менеджера; володіти

ораторським мистецтвом; вмінні робити вражаючі презентації для клієнтів або всередині компанії; проводити презентацію колективу (бренду, проєкту, системи) на семінарах, виставках та будь-яких заходах.

В таблиці наведено етапи кейс-методу, вказані переваги та труднощі, а також компетентності, які формуються на кожному етапі:

Кейс-метод: Smart телевізійні та тепловізійні прилади та системи			
Етапи	Переваги	Труднощі	Здобуті компетентності
<i>Перший етап</i> Студенти створюють команду. Розподіляють ролі (посади)	Студенти стають командою. Пробують себе у нестандартній ролі	Студенти повинні володіти системним мисленням	Розвиваються поведінкові компетентності. Формуються навички ділової взаємодії
<i>Другий етап</i> Визначення гіпотез та ідей для проведення попередніх розрахунків Smart системи	Студенти розглядають та аналізують типові ситуації	Студенти повинні мати навички дослідницької та пошукової роботи	Формуються навички аналізу аналогічних рішень
<i>Третій етап</i> Використання методу мозкового штурму, дискусій при обговоренні запропонованих рішень членами команди	Студенти обмінюються досвідом та розширюють свій кругозір	Вибір оптимального рішення при розв'язанні кейсу може зайняти багато часу	Формуються навички командного прийняття рішення
<i>Четвертий етап</i> Презентація проєкту щодо Smart системи	Студенти оцінюють та визначають пріоритети	Студенти повинні мати навички публічних виступів та володіти основами ораторського мистецтва	Формуються навички самостійної презентації власних думок, відстоювання та відповідальності за отримані результати
<i>П'ятий етап</i> Рефлексія	Студенти критично аналізують отримані результати, розглядають помилки	Студенти повинні мати навички самоаналізу та самокритичності при розгляді своєї роботи	Формується усвідомлення своєї індивідуальності, призначення та унікальності

Застосування кейс-методів при опануванні технічних та фізико-математичних дисциплін дозволить:

— розвивавати компетентності студентів при використанні дистанційної, очно-заочної, дуальної та змішаної форм освіти;

— сприяти безперервній освіті та навчанню протягом життя, особливо для викладачів;

— забезпечити набуття компетентностей, які необхідні для практичної діяльності та саморозвитку студентів у певному науковому напрямку.

Структура кейсу дозволяє динамічно оновлювати зміст технічної та фізико-математичної освіти та, спираючись на відкритий світ, залучати технології спільного викладання і навчання в «Міжнародній аудиторії».

Література

1. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія / Ю. М. Рашкевич. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014. 168 с.
2. Вавренюк С. А. Вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі вищої освіти України // Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 24. С. 75–78.
3. Фізико-математична освіта : наук. журнал. Вип. 1 (15). Ч. 2. / Сумський держ. пед. ун-т імені А. С. Макаренка ; фізико-математичний факультет ; редкол.: О. В. Семеніхіна (гол. ред.) [та ін.]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. 62 с.
4. Гулай О. І., Мороз І. А., Фесюк В. О. Мотиваційні фактори вибору майбутньої спеціальності // Наук. записки. Сер.: Пед. науки. 2021. № 198.
5. Антонюк В. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітній простір для розвитку людського капіталу // Журнал європейської економіки. 2021. Т. 20. № 3 (78). С. 573–595.
6. Стрілкова Т. О., Фролова Н. О., Стороженко І. П., Ромоданова Е. О. Вплив інформаційних технологій на якість сучасної фармацевтичної освіти // Pedagogica. Nowoczesne badania podstawowe I stosowane. Sopot, 29.04 — 30.04.201. Р. 62–63.
7. Стрілкова Т. О., Лебедєв Є. О., Шаранов В. В. Актуальні проблеми викладання стохастико-детермінованих методів обробки сигналів та зображень в оптико-електронних системах // VIII International Conference on Optoelectronic Information Technologies 'Photonics-ODS', 2018. С. 56.
8. Круглий стіл «Актуальні проблеми сучасної освіти і наука». 9 жовтня 2019 р. / Новий Колегіум. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nure.ua/branch/zhurnal-noviy-kolegium/zahodi>
9. Стрілкова Т. О., Шмідт А. О. Вплив інформаційних цифрових технологій на якість сучасної технічної освіти // XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Побудова інформаційного суспільства: ресурси та технології». Київ, Міністерство освіти і науки. 19 — 20 вересня, 2019. С. 293–296.
10. Стрілкова Т., Тележкіна О., Бабіченко О., Калмиков О., Пятайкина М. Дистанційні технології — методи динамічного сприйняття інформації як система оновлення змісту освіти // Новий колегіум. 2020. № 3. С. 25–33.
11. Пятайкина М. І. Дистанційні технології — основа динамічного оновлення змісту технічної освіти // XXIV Міжнар. молодіж. форум «Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті» ; зб. матеріалів. Т. 1. Харків : ХНУРЕ, 2020. С. 57–58.
12. Семенець В., Салєєва А., Аврун О., Грищенко В., Карпенко І., Солнцева І. Досвід організації в Україні системи підготовки фахівців для протезної промисловості за міжнародними стандартами // Новий колегіум. 2021. № 1. С. 19–28.
13. Матеріали університетсько-шкільної конференції «Перші кроки в науці — від теорії до практики 2020», Харків, ХНУРЕ, травень 2020 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nure.ua/druga-universitetsko-shkilnanaukovo-praktichna-konferencija-pershikroki-v-nauci-vid-teorii-do-praktiki-2020> <https://nure.ua/kafedra-meerp-hnure-vzjali-uchast-v-universitetsko-shkilnij-konferencii>
14. Стрілкова Т. О. Мотивація студентів до здобуття технічної та фізико-математичної освіти // Новий колегіум. 2020. № 3. С. 7–11.
15. Технології освіти — від початкової до вищої // Матеріали регіональної наук.-пед. дистанційної конф., Харків, 22 — 23 січня 2021 р. ; гол. ред. Т. О. Стрілкова. Харків : Колегіум, 2021. 80 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://nure.ua/wp-content/uploads/2020/Scientific_editions/materiali-konferencii.pdf
16. XXIV Міжнародний молодіжний форум «Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті» : зб. матеріалів. Харків : ХНУРЕ, 2020. Т. 1. 216 с. pdf 4,6 Mb. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1x_4rInHokhsguCL5TD6jI3dsFfofT49/view
17. 25-й Міжнародний молодіжний форум «Радіоелектроніка та молодь у

XXI столітті» : зб. матеріалів. Харків : ХНУРЕ, 2021. Т. 1. 192 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nure.ua/wp-content/uploads/2021/R&M/konferencija-1.pdf>

18. *Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року* / Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 13 січня 2021 р. № 131-р. Київ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/oprilyudneno-plan-zahodiv-shodo-realizaciyi-konserpciyi-rozvitku-stem-osviti-do-2027-roku>

19. Наказ ХНУРЕ від 04. 01. 2019 № 14. Стратегія інтернаціоналізації Харківського національного університету радіоелектроніки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://nure.ua/wp-content/uploads/Main_Docs_NURE/stratehiia-internatsionalizatsii.pdf

20. *Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021 — 2031 роки* / Міністерство освіти і науки. Київ, 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

21. *Методика викладання фізико-технічних дисциплін у вищій школі: методичні рекомендації* / укл. В.А. Головацький. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2022. 69 с.

22. *Котух Є., Любчак В., Мартинова Н., Страх О., Рябокінь М.* Налагодження міждисциплінарних зв'язків між математичними дисциплінами у контексті якісної фахової підготовки майбутнього спеціаліста з кібербезпеки // Новий колегіум. 2022. № 1–2. С. 85–90.

23. *Tatyana Strelkova, Yuliya Soroka, Olesia Tieliezhkina, Viktor Kauk, Aleksandr Kalmykov, Vyacheslav Grebenyuk, Mariia Piataikina, Kostiantyn Puholovok and Dmytro Vodianytskyi.* Online Learning Methods for Effective Communication Between Teachers and Students // Measurement Methodologies to Assess the Effectiveness of Global Online Learning. 2022. P. 289–309. DOI: 10.4018/978-1-7998-8661-7.ch011. Chapter 11 in book. IGI Global. USA.

24. *Стрількова Т. О., Калмиков О. С., Литюга О. П.* Перспективи розвитку фізико-математичної та технічної освіти в інтерактивному та змішаному форматі для фахівців приладобудування // XXI Міжнар. наук.-техн. конф. «Приладобудування: стан і перспективи», 17 — 18 травня 2022 р., КПІ ім. Ігоря Сікорського, Київ. С. 26–27.

25. *Парфілова С., Керезора К.* Організація рефлексивної діяльності молодших школярів з використанням стратегії критичного мислення // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 7 (111). С. 189–201.

26. *Susan Toohey.* Designing courses for Higher education // Buckingham. Open University Press, 1999.

27. *John Biggs.* Aligning teaching and assessing to course objectives // Teaching and learning in higher education: New trends and innovations. University of Aveiro, 2003.

28. *Кошук О.Б.* Особливості застосування кейс-технологій у професійній підготовці бакалаврів агроінженерії // Теорія і методика професійної освіти. 2018 № 12.

25.02.2023

Відомості про автора:

Стрількова Тетяна Олександрівна — доктор технічних наук, професор, професор кафедри мікроелектронних та електронних приладів та пристроїв; Харківський національний університет радіоелектроніки; Харків, Україна; email: tetiana.strilkova@nure.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4866-7077>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6701878527>; <https://scholar.google.com.ua/citations?user=VjrhleAAAAAJ>

Українська освіта в контексті європейського освітнього простору

*Олександр Пономарьов,
Максим Черемський*

Україна на шляху свого становлення як незалежної демократичної держави потребує зусиль і допомоги у питанні гуманізації та демократизації всіх сфер суспільства. Закріплене в Конституції України євроінтеграційне прагнення, як одна із цілей розвитку нашої держави, передбачає прийняття європейських гуманістичних цінностей, забезпечення верховенства права й побудову демократичного громадянського суспільства. Водночас на цих принципах мають формуватися і функціонувати соціальні інституції, в тому числі й система освіти. Однак принцип емерджентності вимагає урахування національних духовних цінностей, особливостей менталітету і культурно-історичних традицій. Адже вони, як корені українства, надійно оберігали наш народ впродовж віків від асиміляції та повного знищення, сприяючи його самовиявленню та самоствердженню. Прикладом є наша рідна мова, яка принижувалася, нехтувалася, заборонялася, але попри все вона продовжувала свій поступ в народних піснях, творах Григорія Сковороди, Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Григорія Квітки-Основ'яненка, якому цього року виповнюється 245 років, Івана Франка, Лесі Українки, Гната Хоткевича, Василя Симоненка та багатьох інших визначних українських класиків і сучасників.

Українська культура ніколи не втрачала зв'язку з європейською культурою, взаємодіючи зокрема з польським, румунським, угорським, чеським, словацьким, литовським та іншими народами. Те ж

саме стосується і нашої освіти, яка також мала тісні зв'язки із західною освітою, завдяки чому українська педагогіка збагачувалася новими формами та методами навчання й виховання підростаючих поколінь та їхнього особистісного розвитку. На жаль, внаслідок різних політичних упереджень ці прогресивні надбання в освіті часто піддавалися нищівній критиці з боку консервативно налаштованих освітян, що, у свою чергу, наносило непоправної шкоди гармонійному розвитку особистості здобувача освіти. Тож виникає потреба у негайній гуманізації та демократизації нашої освітньої системи, що запобігатиме негативним руйнівним політичним впливам та сприятиме послідовному розвитку української педагогіки.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковане розв'язання цієї проблеми, цілком підтверджує її важливість та актуальність.

Т. Андрущенко, аналізуючи ціннісну палітру європейського освітнього простору, підкреслює, що нова філософія освіти передбачає орієнтацію на забезпечення високої якості підготовки студентів у системі вищої школи [1, с. 107]. С. Вавренюк досліджує вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі вищої освіти України. На його переконання, «для задоволення потреб ринкової економіки України повинна бути створена ефективна система післядипломної освіти. А на сьогодні існуючі 562 інститути підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів не зв'язані з виробничим сектором,

а також з потужними університетами» [2, с. 77; 3].

Є. Годованик розглядає основні проблеми ефективного впровадження європейських освітніх стандартів в Україні [4]. Інші важливі аспекти проблем євроінтеграції освіти детально висвітлені у наукових працях В. Андрущенка, І. Артюмова, В. Бикова, С. Калашнікової, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, О. Романовського, С. Сисоевої, Є. Сокола, С. Шкарлета та інших. Ми цілком згодні з думкою В. Кременя, який вважає, що освіта виступає наріжним каменем цивілізації і культури нації.

Важливі проблеми та перспективи освітньої євроінтеграції України аналізують Ю. Бадзьо, О. Бондарук, Ф. Ващук, К. Кириченко [6], В. Комісаров, Л. Ковальова, Т. Малік, О. Передерій, Ж. Таланова та інші. Слід підкреслити, що євроінтеграційні прагнення у сфері освіти і науки знайшли своє системне відображення в реформах, які планує та здійснює Міністерство освіти і науки України. На жаль, пандемія Covid-19 та військова агресія Російської Федерації серйозно завадили реалізації цих реформ.

Розробляючи оригінальний навчальний курс з проблем Європейського простору вищої освіти та Болонського процесу для викладачів вищої школи, Т. Димань [5], О. Боньковський та А. Вовкогон підготували відповідний навчально-методичний посібник, в якому системно викладено сенс поняття Європейського освітнього простору та його роль і значення.

Цікавим і важливим проявом євроінтеграції української освіти і науки слід вважати різноманітні форми співпраці наших закладів вищої освіти з університетами Європи. Серед них можна назвати і навчання студентів у двох закладах з отриманням вітчизняного та іноземного дипломів, і спільні наукові дослідження та публікації. Наприклад, вченими кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» разом з колегами з румунського

університету Петрошани готуються та видаються спільні наукові статті та монографії. Вчені-педагоги кількох країн Європи є членами редакційних колегій журналів і збірників статей, що видаються на кафедрі.

При загальній великій кількості публікацій з проблем євроінтеграції української освіти поза увагою багатьох дослідників ще лишаються такі її аспекти, як чітке визначення цілей, змісту й характеру її інтеграції в європейський освітній простір. Істотний інтерес являють і питання взаємодії та взаємовпливу європейського освітнього простору та культурно-історичних традицій і ментальності українського народу. Певній частині публікацій притаманні підходи на основі тверджень про начебто меншоважливість вітчизняної освіти й перебільшення ролі впливу на неї з боку західних педагогічних шкіл. В дійсності ж наша освіта не тільки є самодостатньою, але й ґрунтується на ідеях таких широко відомих вчених-педагогів, як К. Ушинський, М. Пирогов, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Русова та інші

Недостатньо вирішені частини наведеної проблеми логічно і цілком природно обумовлюють вибір цілей статті та її загальну спрямованість на аналіз цих частин. Перш за все передбачається визначити цілі євроінтеграції вітчизняної освіти, її зміст та характер. Виходячи з цього, уявляється доцільним розглянути також вплив на ефективність євроінтеграції освіти процесів взаємодії системи європейських цінностей та національного менталітету й культурно-історичних традицій України.

Чільне місце має бути надане й розгляду характерних особливостей сьогодення та порівнянню освітніх систем України та провідних європейських країн, їхнього впливу на соціальний та економічний розвиток, виробництво і споживання матеріальних і духовних цінностей й на рівень добробуту широких верств населення.

Сама ідея євроінтеграції виникла практично разом з отриманням Украї-

ною державної незалежності. Одним з її проявів стосовно освіти стало приєднання багатьох закладів вищої освіти до Болонського процесу. Сьогодні ж ще дві визначальні та взаємопов'язані обставини істотно наблизили нас до практичної реалізації входу нашої системи освіти до європейського освітнього простору. Першою з цих обставин слід вважати російську агресію проти нашої країни й всебічну підтримку з боку більшості демократичних країн Європи і світу.

В умовах постійних обстрілів з танків, ствольної та ракетної артилерії, цілеспрямованого руйнування закладів освіти, об'єктів культури та критично важливої інфраструктури освітній процес значною мірою відбувається у дистанційному режимі. При цьому певна частина учнів і студентів не мають змоги навчатися навіть таким чином, не говорячи вже про часті відключення електрики та інтернету.

Друга надзвичайно важлива обставина полягає в отриманні Україною статусу кандидата на вступ до Євросоюзу й висловлені керівництвом низки країн підтримки у відновленні української економіки та зруйнованих закладів освіти після завершення війни. До того ж, частина школярів опинилася за кордоном, і дехто з них навіть почав навчатися чи то у спеціально організованих школах з україномовним навчанням, чи то у школах з викладанням мовою країни перебування біженців. Це вже є одним з проявів євроінтеграції нашої освіти. У будь-якому разі неупереджений аналіз цього досвіду активно сприятиме впровадженню масштабної євроінтеграції освіти за цілями, змістом і характером.

Цілі євроінтеграції української освіти полягають не в буквальному копіюванні рис європейської освітньої системи та її організації, як це може виглядати на перший погляд. Та це й неможливо, оскільки кожна країна має певні духовно-культурні й ментальні відмінності, в яких проявляється конкретизація ідей, принципів та життєвих цінностей загальноєвропейського підходу до організації освіти.

Наприклад, у Німеччині для кожної навчальної дисципліни розроблено відповідне Положення про навчання. Воно встановлює стандартний термін навчання, за який воно має бути завершено. У цей термін включені семестр практики або стажування, а також завершальна фаза іспитів. За традиційними навчальними програмами стандартний термін становить 9 — 10 семестрів, в тому числі за бакалаврськими програмами — 6 семестрів, за магістерськими — від 2 до 4 семестрів. У Франції система освіти має яскраво виражену національну специфіку. У цій країні своя система дипломів та вчених ступенів, особливий розподіл на цикли. І особливе відношення до дипломів державних навчальних закладів: вони, як правило, цінуються набагато вище, ніж дипломи приватних шкіл та університетів.

Разом з тим, у закладах вищої освіти країн-учасниць європейського освітнього простору впроваджуються близькі за типом і змістом навчальні плани і програми навчальних дисциплін. Запроваджена уніфікація дипломів та додатків до них. Все це відкриває можливість підвищення рівня академічної мобільності, полегшує практику взаємного визнання дипломів і забезпечення конкурентоспроможності європейської освітньої системи, її університетів та їхніх випускників.

Тому цілями євроінтеграції української освіти узагальнено слід вважати, по-перше, забезпечення академічної мобільності студентів та викладачів і можливості використання ними переваг того чи іншого закладу вищої освіти чи навіть бажання послухати лекційний курс конкретного професора. По-друге, це чітка спрямованість освіти на майбутню практичну професійну діяльність випускника, по-третє, це певна уніфікація змісту та організації освітнього процесу в межах Євросоюзу, по-четверте, інноваційний характер стратегічного розвитку освіти відповідно до науково-технічного і соціального прогресу, по-п'яте, це розвиток творчого потенціалу студен-

тів і сприяння його максимальній реалізації, по-шосте, прищеплення студентам гуманістичної системи життєвих цінностей, духовності й культури, толерантності та відповідальності.

Зміст євроінтеграції української освіти полягає у сприйнятті, прийнятті та запровадженні цілісної системи основоположних принципів організації освітнього процесу у провідних економічно розвинених країнах Європи на рівні державної освітньої політики. Чільне місце у цій системі має належати демократичним взаємовідносинам між учасниками освітнього процесу, орієнтації на їхній вільний особистісний розвиток і свободу думок та поглядів, висловлювань і переконань. Зміст інтеграції нашої освіти в європейський освітній простір передбачає забезпечення успішного завершення процесу вступу України в Євросоюз, подолання нашого технологічного відставання від інших його членів та її вихід на магістральні шляхи політичного та економічного, науково-технічного, соціального та культурного розвитку.

Характер євроінтеграції повинен бути багатоплановим. Перш за все він має забезпечувати плідну міжкультурну комунікацію українських педагогів і студентів зі своїми європейськими колегами. При цьому одним з принципових моментів інтеграції вважаємо не тільки знайомство з життям, культурою і досягненнями наших партнерів, але й активне просування на європейський освітній та соціокультурний простір культурно-історичних традицій, багатой духовної спадщини та досягнень українського народу.

Істотну роль євроінтеграція освіти має відігравати у післявоєнному відновленні України. Це стосується і структури спеціальностей, дійсно вкрай необхідних для якнайшвидшого здійснення робіт не просто з відновлення, а з використання як сучасних, так і перспективних конструкцій, матеріалів і технологій. Важливим уявляється вивчення та використання зарубіжного, в тому числі європейського досвіду відновлення зруйнованих об'єктів

в результаті землетрусів, повеней, пожеж та інших стихійних лих.

Водночас ми маємо будувати інноваційну економіку рівня 4.0. Для цього необхідно формувати нову державну економічну політику, заохочувати розвиток бізнесу та його орієнтацію на високоєфективні технології у промисловості, сільському господарстві та інших сферах суспільного виробництва. Істотну роль тут відіграватимуть університети як завдяки своїм науковим дослідженням, так і кадровим забезпеченням інноваційного розвитку нашої національної економіки. І євроінтеграція освіти стане одним із важливих її рушіїв.

На жаль, найважливішою перешкодою до інтеграції нашої освіти в європейський освітній простір лишається її авторитарність, яка ніяк не узгоджується із Західною ліберальною освітою, котра шанує особистість та робить все для її самовираження та самоствердження. Свого часу Президент Радянського Союзу Михайло Горбачов проголосив перебудову радянського суспільства на засадах демократії та гуманізму, зокрема і у сфері освіти. Проте консервативно налаштовані освітяни, котрі так і не прийняли освітніх реформ Григорія Сковороди, Костянтина Ушинського, Антона Макаренка, Василя Сухомлинського, не бажали приймати і нових педагогів-реформаторів, таких як Віктор Шаталов, Шалва Амонашвілі, Євген Ільїн, Марко Потапник, Симон Соловейчик, Геннадій Волков, Юрій Азаров, Віктор Кан-Калик, Іван Зязюн та багатьох інших новаторів, які розвивали ідеї гуманізму та демократизму в освіті, впроваджуючи їх у життя.

Повага до особистості учня є основою заповіддю гуманної педагогіки, яку сповідували наші класики і яка лежить в основі європейської освіти. На жаль, сучасна українська освіта ставиться авторитарно до учня і студента, ігноруючи його дійсні потреби та прагнення. Це зумовлено браком знань про внутрішній світ дитини, який відрізняється від дорослого світу. Про це говорить наука про дитину, яку

свого часу у нас було заборонено і по сьогодні вона лишається nereабілітованою. Так само лишаються nereабілітованими Дальтон-план, Метод проєктів, Лабораторний, Комплексний та інші методи навчання, без яких важко уявити Західну освіту. В демократичній Україні і досі під забороною залишаються такі важливі для виховання особистості науки про людину як рефлексологія та реактологія. Недостатньо розвинена й педагогічна антропологія. Чому за 30 років незалежності нашої держави ці несправедливо засуджені методи навчання та науки і досі не посіли свого належного місця в системі української освіти?

Західна освіта, яка ґрунтується на принципах свободи особистості, робить все, щоб учень мав змогу вільно виявляти власну думку, почуття та фантазію. Натомість наша освіта віддає перевагу авторитарним методам навчання особистості, що не сприяє вільному вираженню учнем власних думок, почуттів та фантазії. За допомогою оцінки вчитель здійснює психологічний тиск на учня, який зрештою починає вчитися не задля інтересу, а задля оцінки. Такий підхід різко контрастує із західним підходом, який передбачає передусім пробудження в учня інтересу до знань. А це вимагає від педагога володіння відповідними мистецькими вміннями та навичками. Саме тому педагогіка на Заході вважається більше мистецтвом, ніж наукою. Ця традиція триває ще з часів Стародавньої Греції, де виховання мало мистецьку основу. Діти виховувалися в красі та добрі. Молодь із захопленням слухала оповіді про давнину від мандрівних співців-аедів. Особливе місце у вихованні посідала музика, завдання якої полягало у розвитку чутливості дитини. Тому учні вчилися співати, грати на музичних інструментах, танцювати. Водночас мистецтво сприяло інтелектуальному та фізичному розвитку особистості.

Як до мистецтва ставилися до педагогіки й такі класики гуманної педагогіки як Сократ, Платон, Арістотель, Марк Фабій Квінтіліан, Ян Амос Коменський, якому

цього року виповнюється 430 років від дня народження, Жан-Жак Руссо, якому виповнюється 310 років, Йоганн-Генріх Песталоцці, Адольф Дістервеґ, Джон Дьюї, Герберт Рід, якому виповнюється 130 років. На думку останнього, мистецтво є «шляхом виховання, не стільки предметом, якому слід навчати, скільки методом навчання будь-якому та всім іншим предметам» [7, с. 129].

В педагогіці вбачали мистецтво навчання й виховання особистості такі наші визначні класики, як Григорій Сковорода, Костянтин Ушинський, якому виповнюється цього року 200 років, Антон Макаренко, якому виповнюється 135 років, Григорій Ващенко, якому виповнюється 145 років, Василь Сухомлинський, якому виповнюється 105 років, Віктор Шаталов, якому минулого року виповнилося 95 років, Іван Зязюн, якому виповнюється 85 років. На думку Костянтина Ушинського, педагогіка є «найбільшим, найскладнішим, найвищим і найнеобхіднішим зі всіх мистецтв» [8, с. 179].

Важливість сприймати педагогіку як мистецтво Ушинський пояснював тим, що наука обмежується лише вивченням того, що існує, або існувало раніше. Натомість мистецтво «прагне творити те, чого ще немає» [8, с. 162].

Тобто педагог має бути передусім творчою особистістю, завдання якої полягає у вихованні творчої, багатогранної, вільної особистості. Натомість наша сучасна педагогіка, вважаючи себе наукою, не приділяє належної уваги творчому розвитку особистості, зводячи навчання до звичайного натаскування. Проте такий підхід до навчання виховує не творчих, багатогранних особистостей, здатних висловлювати власну думку, почуття та фантазію, а звичайних рутинерів, не здатних самостійно приймати рішення та пропонувати нові ідеї.

З іншого боку, якщо педагогіка вважає себе наукою, чому вона не займається дослідженнями психіки дитини, вивченням її внутрішнього світу? Цим пояснюється існування тієї дистанції, яка існує між

учителем та учнем. «З бодем бачиш, як навіть у вчителів, які добре знають свій предмет, виховання іноді перетворюється в запеклу війну лише тому, що ніякі духовні ниті не зв'язують педагога та учнів, і душа дитини — застебнута на всі гудзики сорочка», — зауважував Василь Сухомлинський. На думку педагога, головною причиною потворних, неприпустимих стосунків між наставником та вихованцем, що мають місце в окремих школах є «взаємне недовір'я та підозрілість: іноді вчитель не відчуває потаємних рухів дитячої душі, не переживає дитячих радощів та прикрощів, не прагне подумки поставити себе на місце дитини» [9, с. 10].

Через нерозуміння душі дитини, її потреб та прагнень, вчитель вдається до авторитарних методів навчання й виховання. Як наслідок, між учнем та учителем встановлюється той психологічний бар'єр, який перешкоджає взаєморозумінню та взаємодії між двома сторонами. Натомість, в західній освіті педагог виступає в ролі не диктатора, а помічника (фасилітатора), завдання якого полягає не в тому, щоб заплутати бідну дитину незрозумілою для її віку умовою задачі, а навпаки, щоб полегшити процес отримання знання. Для цього вчитель застосовує різні творчі прийоми, форми та методи навчання, які активізують думку, почуття та фантазію учня. Найпоширенішим творчим прийомом навчання на Заході виступає гра. Достатньо подивитися як відбуваються навчальні заняття в європейських та американських школах, щоб зрозуміти, яке вирішальне місце в Західній освіті посідає даний метод навчання. За словами Герберта Ріда «весь процес навчання від початку має розглядатися як виникнення та розвиток гри» [7, с. 130].

А яке місце гра посідає в нашій школі? На жаль, одне з останніх. Прикладом є традиційний урок, який по-суті виключає будь-який ігровий підхід до навчання. Спочатку дитину викликають до дошки та вчиняють «допит», який дуже часто закінчується «фіаско» для учня. Адже

«вчителю хочеться, щоб учень якомога швидше відповів на запитання, йому мало діла до того, як мислить дитина, йому вийми та поклади відповідь та отримуй оцінку», — зауважував Василь Сухомлинський [9, с. 42].

Пояснення нового матеріалу також відбувається без врахування специфіки мислення дитини, яка, за словами Костянтина Ушинського, мислить образами, тобто вона малює в своїй уяві все те, що вона чує від свого вчителя. Тому завдання педагога полягає у тому, щоб кожне його слово було яскравим штрихом до того образу, який створює в своїй уяві учень. Це означає, що вчитель спільно зі своїм підопічним має творити яскраву картину світу. От чому педагогіка є більше мистецтвом ніж наукою, адже вона вимагає від педагога володіння відповідними творчими уміннями та навичками, що активізують увагу, сприйняття, мислення, почуття, творчість і фантазію особистості учня.

Прекрасним творчим прийомом такої активізації виступає гра, котра взагалі для дитини є найприроднішим засобом навчання, що дає, на думку Григорія Ващенко, найбільше джерело дитячої радості. Василь Сухомлинський вважав, що без гри не може бути повноцінного розумового розвитку учня. «Гра — це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається живильний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра — це іскра, що запалює вогник цікавості» [9, с. 92].

На думку українського педагога-новатора Віктора Шаталова, гра допомагає учневі розкрити свої потенційні можливості та здібності. «Це ж не секрет, що ті, з кого на уроці слова не витягнеш, в іграх стають такими активними, якими ми їх в класно-урочних буднях і уявити собі не в змозі» [10, с. 239].

В грі, за словами Ващенко розвиваються і соціальні почуття дитини, яка в процесі гри «починає розуміти переживання інших дітей і проймається до них почуттям дружби» [11, с. 367]. Між

іншим Антон Семенович Макаренко перевиховував своїх підопічних також за допомогою гри.

Чому ж українська педагогіка не дослухається до думок наших та західних класиків, продовжуючи культивувати авторитарні методи навчання й виховання особистості? Чому в нас і досі діти отримують «двійки» тільки за те, що вони щось не розуміють чи не знають?

Тож, якщо ми прагнемо посісти чільне місце серед вільних народів світу, то так чи інакше доведеться перебудуватися, що ми мали зробити ще 30 років тому. Без докорінної перебудови нашої освіти на засадах поваги до особистості учня, годі і сподіватися про євроінтеграцію нашої освіти та її визнання на світовому рівні.

Наведений матеріал дає, на наш погляд, достатні підстави для таких висновків. По-перше, сучасний стан в Україні, змушений вести оборонну війну проти країни-терориста, потребує негайної перебудови нашої держави на засадах демократії та гуманізму, що дасть нам змогу отримати всебічну підтримку з боку Заходу та всього цивілізованого світу. Ми маємо попри все залишатися культурними цивілізованим людьми, адже лише так ми здобудемо перемогу.

Серед відповідних заходів важливе місце належить модернізації національної системи освіти. Одним з основних напрямків цієї модернізації уявляється її інтеграція в європейський освітній і взагалі у соціокультурний простір.

По-друге, доцільний зміст і характер євроінтеграції нашої національної освіти має передбачати гармонійне поєднання кращих здобутків європейської освітньої системи з багатими культурно-історичними традиціями й духовними цінностями України та нашими надбаннями в сфері освіти. Саме у такому разі виявиться можливість максимальною мірою реалізувати цілі, очікувані результати та переваги євроінтеграції.

По-третє, в умовах воєнного стану, цілеспрямованого руйнування агресором об'єктів освіти та інфраструктури і переважного використання в системі освіти дистанційних технологій доцільно вивчити європейські, американські, інші передові здобутки та розробити стратегію післявоєнного розвитку. Ця стратегія має вивести Україну в число економічно і технологічно розвинених країн світу та забезпечити подальшу демократизацію і гуманізацію нашого суспільного життя, сталий інноваційний розвиток та європейський рівень добробуту населення.

Література

1. Андрущенко Т. В. Ціннісна палітра європейського простору освіти (український вимір) // Наук. часоп. нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. Сер. 12. Психологічні науки. 2016. Вип. 4. С. 107–113.

2. Вавренюк С. А. Вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі вищої освіти України // Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 24. С. 75–78.

3. Вавренюк С. А. Державне управління реформуванням вищої освіти в Україні : монографія. Харків : НУЦЗ, 2020. 285 с.

4. Годованик Є. В. Проблеми ефективного впровадження європейських освітніх стандартів в Україні // Вісн. Маріупол.

держ. ун-ту. Серія: Право. 2015. Вип. 9/10. С. 135–141.

5. Димань Т. М., Боньковський О. А., Вовкогон А. Г. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес : навч.-метод. посібник. Одеса : НУ «ОМА», 2017. 106 с.

6. Кириченко К. І. Проблеми інтеграції національної системи освіти до європейського освітнього простору // Аспекти публічного управління. 2015. № 11/12. С. 104–108.

7. Искусство и дети. Эстетическое образование за рубежом. Москва : Искусство, 1969. 304 с.

8. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения : в 2-х т., т.1. Москва : ГУПИМИНПРОС РСФСР, 1953. 638 с.

9. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Київ : Рад. шк., 1988. 278 с.

10. *Мудрость* воспитания. Книга для родителей / Б. М. Бим-Бад, Э. Д. Днепров, Г. Б. Корнетов. Москва : Педагогика, 1987. 304 с.

11. Ващенко Г. Загальні методи навчання. Київ : УВС. 1997. 415 с.

25.02.2023

Відомості про авторів:

Пономарьов Олександр Семенович — кандидат технічних наук, професор; кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка Івана Зязюна; Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4698-2620>; Copernicus 1657.

Черемський Максим Петрович — асистент; кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка Івана Зязюна; Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна; email: maxcheremsky@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4130-7618>.

Григорій Сковорода в англomовних студіях та перекладах

Оксана Зосімова,
Ганна Князь

Ім'я Григорія Сковорода добре знайоме кожному в нашій країні. Святкування 300-річного ювілею з дня народження філософа привернуло увагу до постаті видатного українця й спонукало замислитися над питанням, наскільки відомими є його ідеї в усьому світі, зокрема англomовному. Хоча Сковорода ніколи не прагнув визнання, його філософія й літературна творчість є невід'ємним складником загальноєвропейської та світової культурної спадщини, адже своїм корінням вони сягають передовсім спільних для нашої цивілізації античних джерел [8, с. 17; 125–126], а своїм глибоким сенсом й універсальною практичною спрямованістю не поступаються загальноновизнаним філософським ученням та літературним зразкам.

Мета цієї розвідки — з'ясувати, у який спосіб ідеї та творчість Григорія Сковорода популяризувалися в англomовному світі, наскільки відомим є ім'я філософа й письменника в гуманістиці США, Канади та Великої Британії.

Одразу слід зазначити, що, на жаль, у порівнянні, наприклад, з іншою знаковою постаттю української культури — Тарасом Шевченком, про Сковороду англomовна аудиторія знає не так багато. Якщо англomовній Шевченкіані вже близько 150 років і твори Великого Кобзаря в різний час було неодноразово перекладено англійською мовою, а деякі з них мають по декілька інтерпретацій («Садок вишневий коло хати» — 11, «Заповіт» — 20 та ін.) [1, с. 38], то знайомство з літературною

творчістю українського Сократа, у якій насамперед і відображено його основні філософські ідеї, відбулося в англomовному світі значно пізніше.

Значний внесок у вивчення творів Григорія Сковорода у другій половині ХХ століття зробили науковці США та Канади. На початку 1970-х років в Гарвардському університеті було проведено семінар з українських студій, де частина представлених доповідей стосувалася саме творчості письменника. Зокрема, було досліджено особливості версифікації та стилю в найвідомішій збірці поезій Сковорода «Сад божественних пісень» [35], рецепцію творів поета в новітній літературі України [12], його роль в національній інтелектуальній традиції загалом [15].

Дисертаційне дослідження Карен Л. Блек (Karen L. Black), захищене в 1975 році, було присвячене з'ясуванню джерел поетичного словника Сковорода ("The Sources of the Poetic Vocabulary...", Bryn Mawr College, 1975) [10]. Рік по тому в Гарвардському університеті було підготовлено дисертацію Ричарда Гантули (Richard Hantula), об'єктом якої стала поетична збірка «Сад божественних пісень» [13]. Результати подальших студій цих учених у сфері дослідження творчості українського поета й філософа відображено також у публікаціях пізнішого періоду, зокрема 1990-х років [10; 11; 14].

Важливою сторінкою англomовної Сковородіани є також численні й ґрунтовні праці Стівена Шерпера (Stephen

Scherer), як-от: “The Concept of an Unlimited Natural World in the Thought of H.S. Skovoroda (1722–1794)” (1972) [23], “Symbol and Bible in the Work of Hryhorii Skovoroda” (1983) [22], “The Narcissus: Skovoroda’s “First-Born Son” (1997) [25], “Hryhorii Skovoroda’s Lot’s Wife: An Analysis” (1998) [20], “Structure, Symbol and Style in Hryhorii Skovoroda’s “Potop zmiin” (1998) [21] та ін. Хоча здебільшого предметом уваги вченого є філософія та богословські погляди українського мислителя, С. Шерер торкається питань біблійної герменевтики, сквородинської емблематики й символіки, розуміння яких є вкрай важливим для літературознавчого аналізу творів філософа.

Видатний дослідник творчості Григорія Сковороди, укладач і науковий редактор одного з найґрунтовніших на сьогодні бібліографічних довідників сквородознавчих студій «Два століття сквородіяни...» (Харків, 2002; 2203 позиції) [8], доктор філологічних наук, професор Леонід Ушкалов уважав «найвагомимим здобутком західного сквородознавства кінця ХХ століття» [7, с. 19] видану 1994 року Канадським інститутом українських студій англomовну збірку “Hryhorij Savyc Skovoroda. An Anthology of Critical Articles” [16]. У цій антології, присвяченій пам’яті Дмитра Чижевського, вміщено наукові розвідки, об’єктом яких є творчість Сковороди в найрізноманітніших аспектах: історичному, соціальному, літературному, педагогічному, лінгвістичному, теологічному та філософському. Укладачі збірки наголошують на визначній ролі Григорія Сковороди в історії української літератури й філософії, а також беззаперечному впливові його ідей на творчість деяких представників новітнього письменства — як ХІХ, та і ХХ століть, зокрема Тараса Шевченка та Василя Барки [16]. Разом із тим, за словами укладачів, постать Сковороди недостатньо мірою поцінована, особливо на Заході [16], тому вміщені в антології статті Карен Л. Блек, Тараса Закидальського, Джорджа Кляйна, Богдана Рубчака, Юрія Шевельова,

Стівена Шерера та ін. покликані хоча б почасти заповнити прогалини у вивченні та належному поцінуванні творчості непересічного філософа. Антологія містила також досить ґрунтовний бібліографічний довідник сквородознавчих студій, укладений Ричардом Гантулою (310 позицій). **У** 1997 р. Григорію Сковороді був присвячений спеціальний випуск канадського часопису “Journal of Ukrainian Studies” (University of Alberta), запрошеним редактором якого став відомий американський перекладач і літературознавець українського походження Майкл М. Найдан (Michael M. Naydan) [32]. Тарас Закидальський, Наталія Пилип’юк, Джон Фізер, Стівен Шерер та автори інших статей, уміщених у цьому виданні, здебільшого аналізували твори Сковороди у філософській площині (Сковорода як “Philosophus Ludens”, ідея самопізнання у Сократа й Сковороди, вплив ідей українського мислителя на подальший розвиток філософської думки тощо), зробивши при цьому чимало цікавих і цінних спостережень у літературознавчому аспекті, зокрема щодо образності, риторичних стратегій та жанрової специфіки його текстів (див. статтю Н. Пилип’юк “Skovoroda’s Divine Narcissism” [19] та ін.).

Дослідження творчості Г. Сковороди в англomовній спільноті триває й на початку нового тисячоліття, що засвідчують, зокрема, праці 2000-х років С. Шерера та ін. [24].

Учені англomовних країн долучилися також до заповнення прогалин у дослідженні мови письменника. У 2004 р. Л. Ушкалов зазначав у передмові до свого «Семінарію», що, хоча мову творів Сковороди вивчали непересічні лінгвісти, «сковородинська lingua mixta й надалі залишається загадковою» [7, с. 23] і що видатний український мовознавець ХХ ст. Юрій Шевельов змушений був назвати свою значну за обсягом розвідку про мову Сковороди лише «пролегоменами» (“Prolegomena to Studies of Skovoroda’s Language and Style”) [26], тобто «вступом», міркуваннями, які формулюють вихідне

поняття й дають попередні відомості про предмет вивчення. Серед причин цієї прогалини в царині сквородознавства Л. Ушкалов називав загалом недостатній ступінь вивчення української книжної мови часів бароко; «небездоганність» академічних видань творів Сквороди в текстологічному аспекті (зокрема, їм бракує наявної в автографах діакритики), а також відсутність словника мови письменника та конкорданції його україномовних та латиномовних творів [7, с. 23]. Прикметно, що на сьогодні така конкорданція («реєстр слів до тексту із зазначенням місця кожного з них у цьому тексті» [5]) існує, і створено її зусиллями вчених Університету Альберти (Едмонтон, Канада) Наталії Пилип'юк, Олега Ільницького та Сергія Козакова на основі Повної академічної збірки творів Г. Сквороди за редакцією Л. Ушкалова [2]. Конкорданція є вільним ресурсом для пошуку, аналізу та читання текстів українського філософа. Відвідувачі сайту можуть відшукати конкретне слово, дізнатися про частотність вживання та побачити приклад його використання в контексті [18]. Копітка робота над цим проектом тривала кілька років, адже конкорданція ґрунтується на всіх текстах Сквороди — поезії, філософських трактатах та листах. Цей довідковий ресурс містить не лише староукраїнську книжну лексику, але й латинські й грецькі слова. “Online Concordance to the Complete Works of Hryhorii Skovoroda” — це перший подібний веб-ресурс, присвячений «доромантичному» періоду української культури, і лише другий в історії нашої літератури загалом (першу конкорданцію було створено на основі поезії Тараса Шевченка) [18]. Створення й функціонування такого ресурсу (конкорданції та розміщених на цьому сайті електронних версій повних текстів Сквороди) відкриває перспективи для подальшого вивчення не лише мови творів українського філософа, але й дає широкі можливості для наукових студій у галузі літературознавства, філософії, богослів'я, історії національної культури тощо.

Надзвичайно важливим чинником, який сприятиме подальшому зацікавленню творчістю Г. Сквороди та суттєвому розширенню кола її дослідників, є, безперечно, переклад текстів письменника англійською мовою. Хоча вперше деякі англійські переклади його творів з'явилися друком в антології філософських пам'яток, виданій у Чикаго ще в 1965 році [7, с. 450], безпосереднім об'єктом уваги перекладачів творчість Г. Сквороди стала дещо пізніше. Так, у 1980 році в американському літературному журналі “The Agni Review” (Boston University) було надруковано три байки зі збірки «Байки харківські» в перекладі Аскольда Мельничука, а саме: “Dogs,” “Eagle and Magpie” та “Owl and Thrush” [28]. Саме байки, а також афоризми Сквороди привернули увагу Дана Чопика, який здійснив їх повний англійський переклад та детальний аналіз, що засвідчує відповідне видання 1990 року “Fables and Aphorisms” [29]. В «Антології української думки від 1710 до 1995» (1996) був оприлюднений переклад уривку діалогу «Потоп зміїний» (“The Serpent’s Flood”) Т. Закидальського [31]. У 2005 році в часописі “Journal of Ukrainian Studies” було опубліковано переклад діалогу Г. Сквороди «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» (“A Conversation among Five Travellers Concerning Life’s True Happiness”) Дж. Кляйна й Т. Закидальського [30]. У 2012 році деякі вибрані твори та листи філософа переклав англійською мовою Деніел Шубін, опублікувавши їх у книзі з красномовною назвою “Skovoroda: The World Tried to Catch Me, but Could Not” [27].

Визначною подією в питанні популяризації творчості Г. Сквороди у світі, на нашу думку, є перше видання англійського перекладу збірки «Сад божественних пісень» (“The Garden of Divine Songs”) та інших поетичних творів філософа (Лондон, 2016) [34], автором якого є вже згадуваний вище Майкл М. Найдан — перекладач, літературознавець, письменник, професор слависти-

ки Пенсильванського університету (The Pennsylvania State University). Українець за походженням, який народився в сім'ї емігрантів у США в 1952 році, Михайло (Майкл) Найдан провадить активну діяльність у сфері популяризації української літератури шляхом перекладу творів класичних та сучасних авторів, зокрема поезій Тараса Шевченка, Павла Тичини, Максима Рильського, Богдана-Ігоря Антонича, Ліни Костенко, Василя Симоненка, романів Юрія Винничука, Марії Матіос, есеїв Юрія Андруховича та ін. Отже, у 2016 році побачило світ видання його англomовного перекладу поезії Г. Сковороди, який він присвятив румунській письменниці Ліліані Урсу, «поетесі, яка в наш час іде тією ж стежкою, що й Сковорода» [34, с. 2]. У передмові-коментарі до книги Майкл Найдан зізнається, що Григорій Сковорода «глибоко вразив його як людина, котра знайшла істину, знайшла любов, знайшла щастя» у простому способі життя з торбою за плечима, у якій, крім одягу, була лише Біблія [17, с. 7]. За словами перекладача, філософ присвятив своє життя пошукові знання, а через знання — мудрості. На думку М. Найдана, Сковороду не дарма називають українським Сократом, позаяк більшу частину свого життя він провів, навчаючи та допомагаючи іншим знайти їхній шлях до Бога й до справжнього щастя [17, с. 7]. Отже, зацікавленість ученого постаттю Г. Сковороди, а також постійна підтримка ідеї перекладу його творів багатьма інтелектуалістами нашого часу, зокрема Оксаною Забужко, спонукали М. Найдана рішуче взятися за цей складний проєкт [17, с. 11–12].

Втілення окресленої ініціативи в життя забрало набагато більше планованого часу через складність мови оригінальних текстів, а також великий масштаб проєкту — на сьогодні у світ вийшли два томи видання — уже згаданий переклад поезій Г. Сковороди [34] та епістолярної спадщини філософа (у співпраці з Елеонорою Адамс) [33], яка вперше була перекладена й видана англійською мовою в повному обсязі.

Третій том видання міститиме переклад семи найбільш значущих філософських трактатів. Попри всі труднощі перекладу, М. Найдан висловлює щире захоплення текстами Г. Сковороди, наголошуючи, що багато з його листів близькі до жанру проповіді та являють собою «блискучі лірико-філософські трактати в мініатюрі» [17, с. 8]. Деякі з поезій письменника, насамперед зі збірки «Сад божественних пісень», а також вірш «Про Святу вечерю, або про вічність» (“On the Holy Supper, or Eternity”) є, за словами перекладача, «шедеврами метафізичної поезії українського літературного бароко» [17, с. 9].

Скільки Г. Сковорода глибоко й досконало знав Біблію в її різномовних версіях — старослов'янській, давньогрецькій, гебрайській, латинській, ідентифікація біблійних цитувань в оригінальних текстах філософа є справжнім викликом для перекладача. У зв'язку з цим, зокрема, М. Найдан висловлює глибоку вдячність професору Леоніду Ушкалову за його «гідну захоплення роботу з ідентифікації біблійних джерел у повному виданні творів Сковороди» [17, с. 9], яке американський учений називає найбільш усеосяжним та авторитетним на сьогодні виданням текстів письменника [17, с. 9–10; див.: 2]. Також М. Найдан дякує редакторам двотомної збірки творів філософа 1973 р., перекладачам його текстів сучасною українською мовою — Валерію Шевчуку та Марії Кашубі, зрештою, укладачам усіх сучасних видань [3; 4; 2] за надзвичайно цінні коментарі й роз'яснення, за можливість порівнювати різні версії текстів і розв'язувати проблемні моменти, що суттєво полегшувало його перекладацьку працю [17, с. 9].

Головною метою свого перекладу творів Сковороди М. Найдан вважає представити думки видатного мислителя й поета доступною англійською мовою, зберігши при цьому поетичність із певним відчуттям старожитності оригіналу (“with some of the archaic feel in the originals”) [17, с. 10]. Для реалізації цієї мети він у деяких випадках доповнював рядки в поезії мак-

симально природними кінцевими римами, а подекуди й внутрішніми, намагаючись не змінити при цьому суті висловлювань. Г. Сковорода не завжди використовував у своїх віршах кінцеві співзвуччя, саме тому перекладачеві довелося вдаватися до такого компенсаторного прийому. Беручи додані слова в дужки, М. Найдан дає можливість ученим більш точно розуміти й цитувати твори філософа. Водночас застосований прийом додавання, на думку перекладача, дозволить англomовному читачеві відчувати «грайливість» стилю Сковороди, чиї поетичні твори є свідченням надзвичайно широкого світогляду та ясного розуму [17, с. 10].

М. Найдан підкреслює, що робота над проектом була «працею любові» для кожного, хто був задіяним у ньому, і щиро сподівається, що це видання розширить аудиторію читачів творів Г. Сковороди й

стимулює зацікавлення його непересічними ідеями у світі [17, с. 8].

Отже, підсумовуючи огляд перекладів та студій у галузі сквородознавства, можна дійти висновку, що вчені англomовних країн, передовсім США та Канади, зробили значний внесок у дослідження творчості Г. Сковороди та ознайомлення з нею широкої читацької аудиторії. Можна також припустити, що 300-річний ювілей з дня народження видатного філософа й письменника стане поштовхом до появи низки нових розвідок у цій сфері гуманістики. Поза сумнівом, українські вчені також можуть долучитися до популяризації імені Сковороди в Європі та всьому світі шляхом публікації результатів своїх досліджень в англomовних наукових виданнях, що сприятиме зацікавленню творчістю мислителя в широких колах глобальної наукової спільноти.

Література

1. Марцин С., Полозова О. Шевченко у світовому перекладознавчому досвіді // Український світ у наукових парадигмах : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХІФТ, 2019. Вип. 6. С. 34–42.
2. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів ; за ред. проф. Леоніда Ушкалова ; 2-ге вид. Харків ; Едмонтон ; Торонто : Майдан ; Вид-во Канадського Ін-ту Укр. Студій, 2011. 1400 с.
3. Сковорода Г. Повне зібрання творів: у 2 т. Київ : Наук. думка, 1973.
4. Сковорода Г. Твори: у 2 т. Київ : АТ «Обереги», 1994. (Гарвардська бібліотека давнього українського письменства).
5. *Словник.ua*: портал української мови та культури [Електронний ресурс]. URL: <https://slovnyk.ua/index.php> (дата звернення: 12.12.2022).
6. Ушкалов Л. Григорій Сковорода і антична культура. Харків : ТОВ «Знання», 1997. 180 с.
7. Ушкалов Л. Григорій Сковорода: семінарії. Харків : Майдан, 2004. 776 с.
8. Ушкалов Л. Два століття сквородіядіни : бібліографічний довідник / укл.: Леонід Ушкалов, Сергій Вакулєнко, Алла Євтушенко; загальний нагляд та наукова редакція Леоніда Ушкалова. Харків : Акта, 2002. 528 с.
9. Black K.L. The Poetry of Skovoroda // Hryhorij Savyč Skovoroda. An Anthology of Critical Articles / Ed. by R.H. Marshall, Jr. and Th. E. Bird. Edmonton. Toronto : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1994. P. 133–157.
10. Black K.L. The Sources of the Poetic Vocabulary of Grigorij Skovoroda: Ph. D. dissertation. Bryn Mawr College, 1975. 296 p.
11. Hantula R. A Bibliography of Skovorodiana // Hryhorij Savyč Skovoroda. An Anthology of Critical Articles / Ed. by R.H. Marshall, Jr. and Th.E. Bird. Edmonton. Toronto : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1994. P. 285–310.
12. Hantula R. Skovoroda in Subsequent Literature // Minutes of the Seminar

in Ukrainian Studies Held at Harvard University. 1971–1972. No. 2. P. 85–86.

13. *Hantula R.* Skovoroda's "Garden of Divine Songs": Description and Analysis. Ph. D. dissertation. Harvard, 1976. VI, 395 p.

14. *Hantula R.* Song 29 of Skovoroda's Garden // Harvard Ukrainian Studies. 1990. Vol. XIV. Nos. 3–4: Adelphotos: A Tribute to Omeljan Pritsak by his Students / Ed. by F.E. Sysyn with the assistance of K. Dodgson Taylor. P. 343–349.

15. *Himka J.-P.* H. S. Skovoroda: His Place in Intellectual Tradition // Minutes of the Seminar in Ukrainian Studies Held at Harvard University. 1971–1972. No. 2. P. 83–84.

16. *Hryhorij Savyč Skovoroda.* An Anthology of Critical Articles / Ed. by R.H. Marshall, Jr. and Th. E. Bird. Edmonton. Toronto : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1994. 344 p.

17. *Naydan M. M.* A note from the editor and translator. Acknowledgments. A note on transliteration // The Garden of Divine Songs and Collected Poetry of Hryhory Skovoroda / Translated into English by Michael M. Naydan, edited by Olha Tytarenko, with an introduction by Valery Shevchuk. London : Glagoslav, 2016. P. 7–13.

18. *Online Concordance to the Complete Works of Hryhorii Skovoroda* [E-resource]. URL: <http://www.artsrn.ualberta.ca/skovoroda/> (accessed 12 December 2022).

19. *Pylypiuk N.* Skovoroda's Divine Narcissism // Journal of Ukrainian Studies. 1997. Vol. 22. Nos. 1–2. P. 13–50.

20. *Scherer S. P.* Hryhorii Skovoroda's Lot's Wife: An Analysis // Michigan Academician. 1998. Vol. 30. No. 3. P. 163–173.

21. *Scherer S. P.* Structure, Symbol and Style in Hryhorii Skovoroda's "Potop zmiin" // East European Quarterly. 1998. Vol. 32. No. 3. P. 409–428.

22. *Scherer S. P.* Symbol and Bible in the Work of Hryhorii Skovoroda // Michigan Academician. 1983. Winter. P. 221–228.

23. *Scherer S. P.* The Concept of an Unlimited Natural World in the Thought

of H.S. Skovoroda (1722–1794) // The New Review. 1972. Vol. 12. No. 3. P. 33–42.

24. *Scherer S. P.* The Evolution of Hryhorij Skovoroda's Biblical Thinking // East European Quarterly. 2004. Vol. 38. No. 3. P. 347–370.

25. *Scherer S.* The Narcissus: Skovoroda's "First-Born Son" // Journal of Ukrainian Studies. 1997. Vol. 22. Nos. 1–2. P. 51–64.

26. *Shevelov G. Y.* Prolegomena to Studies of Skovoroda's Language and Style // Hryhorij Savyč Skovoroda. An Anthology of Critical Articles / Ed. by R. H. Marshall, Jr. and Th. E. Bird. Edmonton. Toronto : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1994. P. 93–132.

27. *Shubin D. H.* Skovoroda: The World Tried to Catch Me, but Could Not. Daniel H. Shubin, 2012. 401 p.

28. *Skovoroda G.* "Dogs," "Eagle & Magpie," and "Owl & Thrush" / translated by Askold Melnyczuk // The Agni Review. 1980. Issue 13. P. 76–78.

29. *Skovoroda G. S.* Fables and Aphorisms / Translation, biography and analysis by D. B. Chopyk. New York ; Bern ; Frankfurt am Main ; Paris : Peter Lang Inc., 1990. 173 p.

30. *Skovoroda H.* A Conversation among Five Travellers Concerning Life's True Happiness / Translated by George L. Kline and Taras D. Zakydalsky // Journal of Ukrainian Studies. 2005. Vol. 30. No. 1. P. 1–45.

31. *Skovoroda H.* The Serpent's Flood (excerpt) / Transl. by T.D. Zakydalsky // Towards an Intellectual History of Ukraine: An Anthology of Ukrainian Thought from 1710 to 1995 / Ed. by R. Lindheim and G.S.N. Luckyj. Toronto ; Buffalo ; London, 1996. P. 74–81.

32. *Special Issue on Hryhorii Skovoroda* // Journal of Ukrainian Studies. 1997. Vol. 22. Nos. 1–2, summer — winter. 227 p.

33. *The Complete Correspondence of Hryhory Skovoroda: Philosopher and Poet* / Translated by Eleonora Adams and Michael M. Naydan; edited by Liliana M. Naydan, with an introduction by Leonid Rudnytsky. London : Glagoslav, 2016. 248 p.

34. *The Garden of Divine Songs and Collected Poetry of Hryhory Skovoroda / Translated into English by Michael M. Naydan, edited by Olha Tytarenko, with an introduction by Valery Shevchuk. London : Glagoslav, 2016. 139 p.*

35. *Tucker Th. Rime, Parallelism and Word Order in Skovoroda's "Garden of Divine Songs" // Minutes of the Seminar in Ukrainian Studies Held at Harvard University. 1970–1971. No. 1. P. 45–46.*

13.01.2023

Відомості про авторів:

Зосімова Оксана Віталіївна — кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри практики англійського усного і писемного мовлення; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; e-mail: oksanazosimova@ukr.net; ORCID: 0000-0002-5446-2222; <https://scholar.google.com.ua/citations?user=iqDY6vA AAAAJ&hl=uk>

Князь Ганна Олександрівна — кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету іноземної філології; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; e-mail: knyazanna25@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2485-5367; <https://scholar.google.com.ua/citations?user=xtp1hoIAAAAJ&hl=uk>

Європейські цінності як основа національної згуртованості, курсу України на євроінтеграцію та укріплення основ національної безпеки через освіту

*Олександр Чередниченко,
Ірина Трубавіна*

Сьогодні Україна вирішує одночасно дві основні проблеми: відстоювання національної незалежності, свободи і права на існування української нації, кожного її громадянина, протистояння геноциду українського народу та вирішення проблеми входження в Європейський Союз (ЄС) з імплементацією європейських цінностей в діяльність всіх верств населення країни, особливо молоді. До речі, ці питання є найважливішими умовами забезпечення національної безпеки держави на сучасному етапі. Тому традиційна посилена соціально-виховна та просвітницька робота на основі європейських цінностей в нашому суспільстві разом з національно-патріотичним вихованням дітей та молоді є актуальною та потрібною в закладах освіти різного рівня та форм власності. Як наслідок, сьогодні значно зростає роль освітян в забезпеченні вказаного, а саме основ національної безпеки як в умовах війни, так і в подальший післявоєнний період. У ЗВО майбутніх педагогів цьому не навчали, до 2022 р. освітні програми і професійні стандарти таких питань не містили. Важливо це для компетентного виконання освітянами своїх функцій і їх професійної діяльності в сучасних умовах, бо від них багато в чому залежить

свідомість людей в громаді і діяльність задля перемоги.

Зазначимо, що бажання українців приєднатися до європейських цінностей, бажання людей існувати як самостійна нація стали причиною початку війни з РФ в Україні ще в 2014 р. За цей європейський вибір країна воює і сьогодні. І підтримка нашої країни з боку ЄС свідчить про те, що наші українські цінності і спосіб життя є близькими для них і реальними. Тому впровадження європейських цінностей в свідомість всіх громадян є одночасно питанням національної безпеки, а способом їх реалізації є освіта, соціальна та освітня політика.

Існуючі дослідження розкривають питання євроінтеграції України з позицій цінностей (акмеологія, філософія), технологій, методик, умов їх формування (педагогіка), особливостей функціонування в різних країнах (культурологія). Наукові школи вивчають загальнолюдські, європейські, українські цінності, цінності слов'янства, сімейні, християнські цінності тощо (наприклад: О. Вишневський, В. Малахов та інші). Досвід формування цінностей в Україні залежить від традицій і ментальності регіону, роботи НДО, зусиль освітян, місцевої влади. Так, в Тернопільській області впроваджується просвіт-

ницька програма обласної ради в системі освіти щодо формування цінностей у дітей та молоді на основі Української хартії вільної людини (УХВЛ). Вона визначає перелік сучасних цінностей українця. У Тернопільському регіоні ці цінності у вигляді УХВЛ впроваджуються вже десять років. У 2022 р. було проведено Всеукраїнську конференцію щодо популяризації і впровадження УХВЛ в систему закладів освіти не тільки середньої, але й вищої і дошкільної освіти тощо [5]. Ця хартія містить одночасно європейські і українські цінності, і в цьому її популярність в регіоні. Інші дослідження, зокрема соціологічні, наш власний досвід ВПО, наукова і просвітницька робота в зоні АТО в 2015—2017 рр., з ВПО в місцях компактного проживання, в системі освіти свідчать про більшу згуртованість українців в війну, реальний україноцентризм в суспільстві, волонтерство як соціальний феномен, сильну українську ідентичність населення, незалежно від регіону, віку та освіти [3–6]. Саме цінності є тим фундаментом, який об'єднує націю, надає основу психологічній стійкості, визначає поведінку людей, дозволяє спрогнозувати їх вчинки і поведінку, дає силу військовим протистояти ворогу на фронті і цивільному населенню працювати на перемогу тощо. Але як впроваджувати європейські цінності в умовах війни сьогодні треба уточнювати і досліджувати. Тому метою статті є визначити сутність і місце європейських цінностей в національній безпеці через освіту, їх взаємозв'язок з національними інтересами, розвитком євроінтеграційних процесів та національною згуртованістю, функції освітянина в цьому процесі.

Виникає питання що ж таке європейські цінності. Їх список визначено в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС 2014 року. Це — повага до демократичних принципів; верховенства права; доброго врядування (*good governance*); прав людини і основоположних свобод, включно з правами осіб, які належать до національних меншин; різноманітності; людської гідності.

Підтримка ЄС України щодо забезпечення прав людини у війну, підтримка ВПО, біженців, фінансова, гуманітарна, військова допомога та інші ініціативи свідчать, що наші зусилля щодо входження в ЄС і цінності всіма розділяються — і європейцями, і українцями. Численні проекти допомоги демонструють непохитну єдність України з ЄС, усім світом; демонструють підтримку свободи і вільності як протидію рашизму. 23 червня 2022 р. країни-члени ЄС проголосували за надання Україні статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу. І це новий етап розвитку України, підтвердження її відданості обраному курсу на євроінтеграцію, імплементації європейських цінностей у життя кожного громадянина, суспільства і країни. Зазначимо, що у країнах ЄС, як і у всьому цивілізованому світі, цінності спрямовані на реалізацію прав і свобод людини. До речі, вони постійно оновлюються з метою максимальної відповіді на постійно діючий соціально-економічний запит суспільства. Україна як європейська держава намагається теж слідувати в цьому форватері. Це складно, але необхідно. Необхідно заради майбутнього виховувати дітей та молодь на цінностях. Це є в законодавстві про освіту. Але європейські цінності в такому порядку там ще не прописані. Тому педагоги сьогодні є не лише вчителями, але й вихователями громадян як суб'єктів захисту національних інтересів, архітекторами системи національної безпеки української держави. Зазначимо, що важливо виховати сьогодні людину в дусі цінностей, ніж просто дати освіту. Порівнюючи завдання правоохоронця в області державної безпеки і педагога, можна знайти багато спільного в контексті впровадження цінностей. Це — про створення умов в освіті для життєвого вибору, реалізації прав, розвитку особистості, усунення зі шляху розвитку особистості дитини загроз цьому розвитку, її життю і здоров'ю, профілактику цих загроз та їх упередження. Наше дослідження [6] говорить про те, що навіть в умовах ві-

йни соціальне благополуччя студентів з окупованих територій у переміщених ЗВО залежить від перебування їх у проукраїнському середовищі, ступеня національного виховання в ЗВО і соціальної підтримки як в ЗВО, так і в приймаючій громаді. Причому задоволення базових потреб студентів і викладачів є в даному випадку вторинним. Зазначимо, що безпека є однією із найважливіших потреб людини, особливо в війну. Як на державному рівні, так і на рівні особистості. Це суперечить логіці піраміди А. Маслоу, але це існує в нашому суспільстві внаслідок війни. Згуртованість, національне виховання, соціальна підтримка — сильні сторони переміщеного закладу вищої освіти в приймаючій громаді. Важливою в закладі освіти є опора в вихованні студентів на сильні сторони особистості і суспільства — а це українські і європейські цінності, — заради підтримання стійкості, національної єдності в війну. Це теорія резілієнсу, яка досі не використовувалася в освіті. Поєднання педагогічної, соціальної, психологічної підтримки особистості з резілієнсом надає можливості всім учасникам освітнього процесу вистояти в війні і відстояти країну. Сьогодні ж в освіті більше наголошують на підтримці.

Одна із цінностей демократії — це не погодження з тим, що нав'язується, і як слідство — можливість до протесту (не плутати з анархізмом), до відстоювання інтересів суспільства, а не догм правлячих еліт. Саме в такому форматі і викристалізуються цінності, які потім трансформуються в передові стандарти. Наше дослідження покликано саме звернути увагу посадовців сфери освіти на проблему недостатньої професійної готовності педагогів впроваджувати в освітню діяльність європейські цінності в сучасних умовах війни та євроінтеграції одночасно: не тільки традиційно в плані національно-патріотичного виховання на традиціях, мові, культурі, історії відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», а й відповідно до Закону України «Про національну безпеку» — в

контексті цінностей і національних інтересів, до яких належать євроінтеграція та незалежність нашої країни.

Тому функція вихователя, а не тільки освітянина — стає однією із головних сьогодні в закладі освіти. Саме національно свідомі громадяни є найкращими захисниками Вітчизни в складний час війни. Мотивовані люди краще опановують все нове, зокрема нову, складну та передову бойову техніку. Тому можна констатувати пряму взаємозалежність вихователя як носія вказаних цінностей і міцності національної безпеки нашої держави. Сьогодні доречно говорити про виховну компетентність педагогів в професійному стандарті вчителя, керівника ЗЗСО та в інших стандартах педагогічних працівників.

Входження України в ЄС вимагає зміни свідомості і професійної компетентності освітян як провідників цінностей в суспільстві. Питання оновлених лідерської, емоційно-етичної компетентностей керівника закладу освіти, педагогічного, науково-педагогічного працівника, реальної появи нових компетентностей, які викликані станом війни, у освітян є необхідною реальністю. Сьогодні від педагога залежать здоров'я (соціальне, фізичне і духовне благополуччя людини), можливість сприяння задоволенню базових потреб людей в громаді, безпека дітей і всіх інших учасників освітнього процесу. Від позиції педагога в суспільстві, поглядів і поведінки залежить і стан національної безпеки загалом. Зокрема, дії педагога сьогодні повинні відповідати як національним інтересам, так і відданості справі, професійній етиці, дитиноцентризму.

Основою національної безпеки нашої країни є захист її національних інтересів. Згідно з Законом [1] національні інтереси України — життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут громадян. Лорд Пальмерстон висловив відомий

афоризм: "В Англії немає вічних друзів чи ворогів, в Англії є вічні інтереси" [2]. Визначення національної безпеки в категоріях національних інтересів належить американському журналісту і соціологу У. Ліппману. "Держава перебуває в стані безпеки, — писав він, — коли їй доводиться приносити в жертву свої законні інтереси з метою уникати війни і коли вона в стані при необхідності захистити ці інтереси шляхом війни" [2]. Г. Моргентау говорив, що "відправною точкою політики будь-якої держави має бути концепція національних інтересів, визначена в термінах сили" [Там же]. Національні інтереси — це визначальні потреби суспільства (держави), які співвідносяться з його (її) базовими цінностями і виражаються у вигляді програмних нормативних цілей у певних законодавчих актах [Там же].

У Законі [1] сказано, що фундаментальними національними інтересами України є:

- державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північно-атлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами;
- державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями. Оскільки курс на євроінтеграцію як потреба українського суспільства закріплений в Конституції, то європейські цінності співпадають з національними інтересами, а отже, поряд з українськими, стають осно-

вою нашої свідомості і поведінки. За недотримання норм законів передбачене покарання.

Таким чином, крізь призму освіти можна говорити про впровадження національних інтересів як забезпечення національної безпеки такими шляхами як:

- елемент створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти, дружньої до дітей та ВПО школи та громади;
- підвищена увага до національно-патріотичного, громадянського, суспільно-орієнтованого та духовно-інтелектуального виховання;
- збереження здоров'я всіх учасників освітнього процесу в умовах війни і миру, формування культури безпеки у дітей і дорослих, самозбереження, техніки безпеки, профілактики негативних явищ, аддикції в дитячому та молодіжному середовищі;
- створення педагогічних і соціально-педагогічних умов для подолання психологічних травм і тривалого стресу внаслідок війни у дітей;
- формування української ідентичності дітей та молоді через історію, культуру, мову, спільні європейські цінності майбутнього і україноцентризм;
- формування економічної культури у дітей на раціональних потребах, профорієнтація на потрібні суспільству нашої країни професії для її відновлення;
- формування наукової еліти з дитинства, залучення дітей до наукової діяльності і формування у них творчого і критичного мислення, до дитячої дипломатії в пропагуванні українських цінностей і досягнень в світі;
- формування у дітей культури миру в умовах війни і протидія філософії війни, інформаційно-психологічним спецопераціям тощо.

Зазначимо, що національній безпеці в освіті є загрози і небезпеки. Загрози національній безпеці України — явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних

інтересів та збереження національних цінностей України [2]. Систему небезпек вчені класифікують так [2]: ризик, виклик, небезпека, загроза. Які є зараз завдання освітян в контексті забезпечення національної безпеки, національних інтересів? Перш за все, це створення умов для безперервної освіти дітей та молоді. Ураховувати при цьому треба Декларацію безпеки шкіл, загрози й їх класифікацію. Так, гуманітарна безпека є важливою для продовження освіти, реалізації права дітей та молоді на освіту через безпечні умови освіти. Це вимагає введення і визначення сутності безпекової функції освітян, уточнення в законодавстві поняття безпечного освітнього середовища, яке сьогодні стосується лише мирного часу. Враховуючи види національної безпеки, треба передбачити їх в змісті виховання в складі економічного, політичного, патріотичного, екологічного, правового виховання тощо.

Ми розглядаємо європейські цінності як складову національних інтересів, умову згуртування українського суспільства і громад. Саме широкомасштабна агресія поставила всіх українців в умови необхідності соціальної згуртованості. Це не проявлялося так в 2014 р. Але зараз таке сталося внаслідок саме спільної небезпеки і постійних загроз (таких як небезпека життю внаслідок обстрілів тощо). Таке згуртування ми бачимо не тільки в нашій країні, в різних її регіонах, а й навколо України в ЄС, в світі. Мова йде про соціальну безпеку. Соціальна безпека відображає стан захищеності соціальних інтересів особи, соціальних груп та суспільства загалом. Від неї залежать забезпечення нормальних умов життя суспільства, саме виживання української нації [2]. Вона є складовою національної безпеки. Цій соціальній функції освітян також не вчили, і ніхто не передбачав, що школи і садочки перетворяться в нашій країні на притулки, які приймуть велику кількість ВПО. І їх треба навчити новій поведінці і життєвим вмінням, користуванню своїми правами. Це вимагає інформаційної функції педагога.

Мусимо зазначити, що, на жаль, наявні факти колабораціонізму в середовищі освітян, які перебували на окупованих територіях. І вони як раз і свідчать про відсутність з боку освітян розуміння національних інтересів нашої держави, нерозуміння, а подекуди і супротив європейським цінностям. Вчителі, викладачі, науковці та педагоги, як представники еліти країни, повинні чітко розуміти суть європейських та національних цінностей, прав та свобод людини, можливості розвитку, підґрунтям для якого є європейські і українські цінності. І гуртувати навколо них громаду дітей, батьків через впровадження європейських цінностей в щоденну діяльність. Тобто просвітницька, виховна, організаційна робота задля євроінтеграції і перемоги, реалізації права на освіту. Важливим фактором в роботі освітян сьогодні є запобігання стереотипам, ярликам і пліткам, роз'яснення подій через офіційну інформацію задля згуртованості громади, а також у дотриманні принципів і положень освіти в умовах конфлікту. Освіта має продовжуватися у війну.

Таким чином, європейські цінності є складовою національних інтересів і предметом національної безпеки в діяльності освітян. Вона реалізується через нові функції освітян: безпекову, інформаційну, соціальну допомогу тощо. А це вимагає відновлення і наповнення новим змістом виховної функції педагогів, яка необхідна для виховання дітей на європейських цінностях. Потрібно оновлення емоційно-етичної та лідерської компетентностей педагогів відповідно до нових викликів. Необхідність виконання окремих функцій педагогів в нових реаліях викликів і загроз є основою для формування нового освітнього законодавства, свідомої поведінки молоді, дорослого населення, нової моделі життя тощо. Нові функції освітян можуть виступити основою покращення стану національної безпеки, згуртованості країни і громади. Євроінтеграція відбудеться, коли свідомість і поведінка людей стануть європейськими, за умови збере-

ження українських цінностей. А цей процес можливий тільки через освіту. Також говоримо про те, що європейські цінності в контексті національної безпеки мають стати складовою змісту національного виховання (морального, інтелектуально-духовного, правового тощо). Перспективами подальших досліджень є визначення того, як європейські цінності пов'язані з типами національної безпеки, підготовкою педагогів як патріотів, носіїв національних інтересів та європейських цінностей, які вони забезпечать в майбутньому через освіту дітей та молоді.

них досліджень і педагогічної діяльності // Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Тернопіль, 9–10 черв., 2022. Тернопіль : Вид. центр ТОКІППО, 2022. С. 46–48.

5. *Формування національної ідентичності українця через цінності Української Хартії вільної людини* (м. Тернопіль, Україна, 20 — 21 жовтня 2022 р.) // *Наук., метод., інформ. зб. Тернопільського обласного комунального ін-ту післядипломної пед. освіти*. Тернопіль : ТОКІППО, 2022. 491 с.

6. *Trubavina I., Karaman O., Kamenova D., Stepanenko V. and Yurkiv Ya. A research on transformation of social wellbeing and life attitudes in students from the occupied territories and the demarcation line at relocated higher education institutions from the east of Ukraine* // *SHS Web Conf. Second International Conference on History, Theory and Methodology of Learning (ICHTML 2021). Learning Methodology*. 2021. Vol. 104, (Web of science). DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110403010>. URL: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2021/15/shsconf_ichtml2021_03010/shsconf_ichtml2021_03010.html

24.01.2023

Література

1. *Закон України «Про національну безпеку України»* // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст.241.

2. *Гетьманчук М.П., Грищук В.К., Турчин Я.Б.* Політологія : навч. посібник. Київ : Знання, 2010. 415 с.

3. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Психологічне забезпечення волонтерської діяльності»*, 25–27 листопада 2011. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2011.

4. *Трубавіна І.М., Недря К.М.* Україноцентризм як основа науково-педагогіч-

Відомості про авторів:

Трубавіна Ірина Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; email: trubavina@gmail.com; ORCID ID: https://orcid.org/_0000-0003-1057-430X

Чередниченко Олександр Юрійович — кандидат економічних наук, доцент, професор спецкафедри №1 Інституту підготовки юридичних кадрів для СБУ; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого; email: Ch.a.u@ukr.net; ORCID ID: https://orcid.org/_0000-0002-5304-5662

УДК 378.146

DOI:10.30837/nc.2023.1-2.59

Робота куратора під час адаптаційного періоду студентів в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті

*Тетяна Ненастіна,
Катерина Бережна,
Сергій Бугаєвський*

Перші вищі навчальні заклади на території України, що відтворювали освітні цілі та функції сучасних вишів, почали з'являтися у XVI — XIX ст. Ці університети стали центрами розвитку культури та науки у різних регіонах країни та були побудовані за принципом вищих навчальних закладів Європи на той час. У XIX ст. були створено: Харківський університет (1805 р.), Київський університет (1834 р.), Одеський університет (1865 р.), Чернівецький університет (1875). Окрім класичних університетів в Україні, у 1850 — 1880 рр. створюються технічні, педагогічні, медичні та інші спеціалізовані вищі навчальні заклади [1, с. 18]. Водночас починається розвиток інституту кураторства. У вищих навчальних закладах починають працювати так звані наглядачі, які стежили за дисципліною, відвідуванням

лекцій студентами та інше, але ця діяльність була далека від виховної [2].

У 1950 р. після виходу наказу Міністра освіти про прикріплення викладачів до навчальних груп з метою проведення виховної роботи серед студентів, функції кураторів стали виконувати викладачі, спеціально прикріплені до груп. У багатьох вищих навчальних закладах УРСР створювалися органи управління діяльністю кураторів: факультетські та загально-вишівські поради кураторів. У роботі куратора зі студентською групою в цей період багато уваги приділялося організації та проведенню політзанять, зборів, дозвілля студентів, аналізу відвідуваності лекцій і практичних занять, професійній підготовці студентів у позанавчальний час. Розглядалися організаційні форми роботи куратора: формування згуртова-

ного колективу, розподіл громадських доручень в групі, складання плану виховної роботи. Зміст кураторської діяльності відповідав вимогам підготовки радянських фахівців, які добре володіли основами марксистсько-ленінського вчення, бачили політичні цілі партії та країни, мали широку наукову і практичну підготовку, досконало володіли своєю спеціальністю.

Після проголошення незалежності України починається наступний етап трансформації системи вищої освіти України, а відповідно формування і реформування сучасної системи вищої освіти, окреслення шляхів її інтеграції в європейській і світовий освітній простір. Змінюються вимоги до підготовки фахівців, з'являються нові необхідні якості — здатність творчо мислити, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому інформаційному просторі, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя, бути патріотами рідної землі. Відповідно це приводить до зміни функції куратора головним обов'язком якого стає формування особистості студента [3, 4].

Мета статті — узагальнення досвіду роботи куратора і пропозиції щодо оптимізації виховного процесу у вишах.

Необхідність впровадження принципів нових підходів до організації виховної роботи у середовищі студентської молоді, яка найближчим часом складе основу українського суспільства, наголошується у Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, в Законах України «Про вищу освіту» [5], «Про освіту» та в Концепції національного виховання студентської молоді, та регламентується Конституцією України і указами Президента України [6].

Зміст процесу виховання в університеті націлено на створення сприятливих умов для особистісного та професійного розвитку студентської молоді, формування професійних і загальнокультурних компетенцій, таких базових соціально-особистісних якостей випускників закладу вищої освіти, як духовність, мораль-

ність, патріотизм, громадська позиція, працьовитість, відповідальність, організованість, самостійність, ініціативність, дисциплінованість, здатність до творчого самовираження, прихильність до здорового способу життя та культурних цінностей. Оптимізацію роботи в студентській групі розглянуто В. Агеєвим, У. Бенніс, І. Бойко, І. Булах, Л. Долинською, Т. Куриленко, Н. Осиповою, К. Рудестам та ін. І. Шевчук звернув увагу на студентську групу як об'єкт виховання на початковому етапі навчання [7].

Основними завданнями виховної роботи в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті є:

- створення комфортних соціально-психологічних умов і соціокультурного середовища;
- надання студентам допомоги в самовихованні, самореалізації, освоєнні широкого соціального і професійного досвіду;
- виховання у студентів високих духовно-моральних якостей і норм поведінки;
- формування корпоративної культури вишу, що визначає систему ціннісних орієнтацій студентів, співробітників та викладачів університету; зміцнення і розвиток традицій університету;
- формування патріотичної свідомості та активної громадянської позиції студентської молоді;
- підвищення загального культурного рівня та естетичного смаку студентства, культури поведінки, мови та спілкування;
- вдосконалення всієї системи роботи з адаптації студентів-першокурсників до університетського життя;
- створення умов для безперервного розвитку творчих здібностей студентів та організації їх позитивного дозвілля, залучення до основ української культури, художньої самодіяльності, залучення учнів в творчі колективи університету;
- розвиток студентських клубів і об'єднань, спрямованих на професійний та особистий розвиток учнів;
- проведення комплексу профілактичних заходів щодо попередження наркоманії, тютюнопаління, вживання алко-

голю, будь-яких проявів націоналізму та екстремізму в студентському середовищі;

- розвиток і вдосконалення діяльності органів студентського самоврядування університету, волонтерського, правоохоронного, екологічного, тощо;
- залучення до організації позанавчальної, соціально-значимої діяльності широкого кола студентів, навчання студентського активу основам управлінської діяльності, формування лідерських якостей випускників вишу;
- створення в освітньому закладі умов для розвитку студентських ініціатив і реалізації різних студентських проектів;
- постійний пошук ефективних форм виховної та культурно-дозвілєвої діяльності, вдосконалення роботи кураторів студентських академічних груп;
- забезпечення соціального захисту та психологічної підтримки студентів вишу;
- вдосконалення виховної та соціальної діяльності в студентських гуртожитках університету;
- організація міжвузівського і міжвідомчої взаємодії у сфері виховної та соціокультурної діяльності.

У реальній діяльності з навчання та виховання студентів університету всі ці напрямки тісно взаємопов'язані, доповнюють і обумовлюють один одного. Відповідно до системного підходу до організації виховання студентської молоді та формування соціокультурного середовища вишу реалізація виховної функції універ-

ситету здійснюється в єдності навчальної діяльності та позанавчальної виховної роботи. Виховна робота організовується та проводиться відповідно до так званого «ланцюга» (рис. 1), що дозволяє поєднати університет зі студентом, при цьому куратор виконує одну з головних ролей.

Куратор групи студентів у — це викладач (рис. 2) з відповідним досвідом виховної роботи, життєвим досвідом, вихователем з широким кругозором і властивостями лідера. Куратор повинен постійно поповнювати свої знання з основ педагогіки, психології, філософії, анатомії, фізіології, гігієни, теорії та методики виховання різновікових категорій людей; відвідувати лекції, семінари, тренінги, організовані для кураторів університету.

На початковому етапі куратор допомагає створити дружні позитивні відносини в групі між студентами, звичайно, не завжди дружна група — це заслуга куратора, але саме в його силах на початковому етапі допомогти в створенні неконфліктних відносин в групі. Крім того, куратор допомагає адаптуватися до умов конкретного вишу, наприклад, в елементарному: розташуванні корпусів, аудиторій, бібліотек, кафедр, деканату та ін.

В умовах сьогодення та воєнного часу куратор повинен звертати особливу увагу на формування національної свідомості майбутньої інтелектуальної еліти держави, виховувати повагу до історії та культури рідного народу, його мови, традицій і звичаїв; підвищувати духовну культуру

Рис. 1. Взаємозв'язок підрозділів ХНАДУ у виховній роботі

Рис. 2. Основні риси куратора

студентів; розвивати соціальну активність молоді; забезпечувати можливість самореалізації студентів; сприяти зміцненню фізичного та психічного здоров'я студентів, їх професійному розвитку. Виховувати у студентів почуття гордості за свій університет, інтерес та повагу до його історичних та сучасних традицій, формувати відповідальність за збереження майна в аудиторіях та гуртожитках.

Так само чимало зусиль покладено на куратора з боку деканату та кафедри. Часто трапляються конфлікти, в яких староста не в силах ні на що вплинути. Саме в цей момент допомога куратора буде необхідна і на кафедрі, і в деканаті, так як він співробітник вишу, то має більший авторитет, ніж простий студент. А, отже, розв'язання проблем, які періодично трапляються в стінах навчального закладу, можна знайти саме за допомогою куратора.

На початку своєї роботи куратор знайомиться зі своєю групою і знайомить студентів з особливостями навчання у вищій школі, Статутом вищого навчального закладу, правами і обов'язками студента, що допомагає на початковому етапі скоригувати навчання і поведінку колишнього школяра.

У щоденниках куратора академічної групи (рис. 3) відображаються основні

етапи роботи, особисті дані студентів, участь студентів в громадських справах і інша важлива інформація. Обов'язкові для кожного студента дані про його батьків, оскільки співпраця куратора і батьків дозволяє уникнути негативних моментів при адаптації до студентського життя.

Анкетування студентів дозволяє отримати повну інформацію про кожного студента: його інтереси, бажання займатися в наукових гуртках, відділеннях факультету суспільних професій, брати участь у громадському житті кафедри, факультету та університету, про труднощі, з якими студент стикається з перших днів навчання, про його матеріальне становище. Проводячи анкетування, куратор виявляє лідера, старосту, його заступників, відповідальних за навчальну, наукову, культурно-масову, спортивну роботу.

Відповідно до Розділу X статті 62 Закону України «Про вищу освіту» [5] № 1556-VII від 01.07.2014 р., пункт 15 «вибір навчальних дисциплін у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для даного рівня вищої освіти. При цьому здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дис-

ЗМІСТ

I РОЗДІЛ	
НОРМАТИВНА БАЗА ВИКОНАННЯ КУРАТОРОМ ХНАДУ	
ПОСАДОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ	
1. Організаційні документи.....	3
2. Положення про куратора академічної групи.....	3
2.1. Загальні положення.....	3
2.2. Обов'язки куратора.....	4
2.3. Права куратора.....	5
2.4. Оцінювання роботи куратора та форми звітності.....	6
II РОЗДІЛ	
ОСНОВНА ІНФОРМАТИВНА БАЗА ПРО АКАДЕМІЧНУ ГРУПУ	
1. Загальноінформативний список групи.....	9
2. Список активу групи.....	10
3. Соціометрія групи.....	10
3.1. Постійне місце проживання.....	10
3.2. Тимчасове місце проживання (гуртожиток).....	11
3.3. Склад сім'ї.....	11
3.4. Контактна інформація про батьків.....	12
3.5. Університетські династії.....	13
4. План куратора групи.....	13
Для нотатків.....	16

Рис. 3. Зміст щоденника куратора академічної групи ХНАДУ

ципліни, що пропонуються для інших рівнів вищої освіти, за погодженням з керівником відповідного факультету чи підрозділу». Вибіркові навчальні дисципліни — це дисципліни, які вводяться вищим навчальним закладом для більш повного задоволення освітніх і кваліфікаційних вимог особи для потреб суспільства, ефективнішого використання можливостей закладу освіти, врахування регіональних особливостей тощо. Вибіркові навчальні дисципліни професійної та загальної підготовки надають можливість здійснення поглибленої підготовки за різними освітніми програмами, що визначають характер майбутньої діяльності; сприяють академічній мобільності здобувача вищої освіти та його особистим інтересам, дозволяють формувати компетентності здобувача відповідно до вимог сучасного ринку праці. Вибіркові навчальні дисципліни у ХНАДУ для першого освітнього рівня поділяються на: дисципліни гуманітарної та соціально-

економічної підготовки, дисципліни природничо-наукової (фундаментальної) підготовки загально-університетського пулу та дисципліни професійної підготовки. Силабуси та презентації цих дисциплін розміщено на офіційному сайті університету для ознайомлення здобувачів. Вибір здійснюється за допомогою «Опитування щодо вибіркових дисциплін» відповідно для кожної освітньої програми. Це опитування розроблено у вигляді тестів на навчальному сайті ХНАДУ. За результатами цього опитування остаточно формуються індивідуальні навчальні плани здобувачів. Ці індивідуальні навчальні плани розробляються на навчальний рік на підставі робочого навчального плану і включають всі обов'язкові навчальні дисципліни та вибіркові навчальні дисципліни, обрані здобувачем, з обов'язковим дотриманням нормативно встановлених термінів підготовки фахівця певного рівня вищої освіти, з урахуванням структурно-логічної послідовності вивчення

навчальних дисциплін, що визначають зміст освіти за певною освітньою програмою. Допомогти перший раз пройти опитування щодо вибору дисциплін на наступний навчальний рік, ознайомити з правилами та механізмом вибору, якщо є необхідність — провести зустріч з викладачами, що пропонують вибіркові дисципліни, та надати консультації з цих питань, все це також відноситься до обов'язків кураторів академічних груп.

Таким чином, робота куратора-викладача будується на декількох основних напрямках виховної роботи. Всі вони пов'язані між собою, доповнюють

один одного, спрямовані на виховання і формування не лише висококваліфікованого спеціаліста, але й громадянина високої духовності і моралі, патріота своєї країни. Така виховна робота направлена на формування прошарку інтелігенції з високою національною свідомістю і відповідальністю за свою державу. Для створення згуртованої студентської команди в роботі куратора необхідні такі якості, як товариськість, толерантність, доброзичливість, об'єктивність, фундаментальний, педагогічний оптимізм, тактовність, спостереження, роздуми, увага до особистості, співпраця студента та педагога.

Література

1. *Кривчик Г. Г.* Вища школа і Болонський процес : конспект лекцій. Дніпропетровськ : ПДАБА ДРІДУ, 2008. 34 с.

2. *Основные этапы становления и развития системы высшего образования в Украине / И. Голоденко // Legeasiviata.* 2017. Т. 7. С. 16-20. Режим доступу: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2017/7-2/4.pdf>

3. *Удосконалення реалізації виховної функції інституту кураторства як пріоритет впровадження механізмів державного регулювання / С. П. Кучин // Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2017. № 1. С. 171 — 175. Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1023>

4. *Дроб'язко П.* Українська національна школа: витоки і сучасність. Київ : Академія, 1997. 181 с.

5. *Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII.* База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

6. *Конституція України // Відомості Верховної ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

7. *Шевчук І. В.* Студентська академічна група як об'єкт виховання на початковому етапі навчання у вищих економічних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 „Теорія і методика. К., 2010. 24 с. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?&I21DBN.

20.09.2022

Відомості про авторів:

Ненастіна Тетяна Олександрівна — доктор технічних наук, доцент, завідувач кафедри хімії та хімічної технології, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна; e-mail: nenastina@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6108-4023>

Бережна Катерина Вікторівна — кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри мостів, конструкцій і будівельної механіки ім. В.О. Російського, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна; e-mail: bergna@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6857-5749>

Бугаєвський Сергій Олександрович — доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри мостів, конструкцій і будівельної механіки ім. В.О. Російського; Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-0268>

Мотиваційна готовність викладачів фахового коледжу до інноваційної діяльності

Оксана Пілевич

Війна дала потужний імпульс для розвитку національної економіки та змін в українському суспільстві, які зумовлюють трансформацію освітньої галузі, визначають її основні характеристики на післявоєнний період. У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 — 2032 рр. «передбачено стратегічні та операційні цілі та завдання на найближче десятиліття з відповідними показниками (індикаторами) досягнення (виконання), механізм, очікувані результати, заходи щодо проведення моніторингу реалізації цієї Стратегії на кожному етапі та ресурсні потреби» [9]. В основу її розроблення покладені прагнення українського народу стати рівноправним членом європейської спільноти, а основоположні принципи узгоджені з іншими програмними документами — Цілями сталого розвитку України на період до 2030 р. [8]; Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами — з іншої сторони [6] та положеннями щодо розбудови інклюзивного, інноваційного та взаємопов'язаного Європейського простору вищої освіти до 2030 р. згідно з Римським міністерським комюніке від 19 листопада 2020 р. [2] і передбачає подолання викликів, зокрема шляхом цифровізації вищої і професійної освіти, розвитку віртуальної мобільності, студентоцентрованого навчання та викладання.

Інноваційна діяльність у сфері фахової передвищої освіти має багатоаспектний характер і спрямовується на: «створення або вдосконалення конкурентоздатних технологій, у тому числі інформаційних, продукції або послуг; трансформацію наукових досліджень і розробок у практичну діяльність, новий підхід до надання освітніх послуг, їх адаптацію до потреб ринку праці та суспільства; застосування рішень організаційно-технічного, виробничого, адміністративного або іншого характеру, що істотно поліпшують якість виробництва та/або соціальної сфери» [7]. Отже, здатність до інноваційної діяльності фахівців для різних галузей економіки нині визначається як норма сучасного життя у швидкозмінному світі. Вона повинна формуватися під час здобуття освіти з використанням нових та удосконалених методик і технологій, зокрема цифрових. Ключову роль у цьому процесі відіграють педагогічні (науково-педагогічні) працівники закладу фахової передвищої освіти (ЗФПО) — фахового коледжу, відповідна професійна підготовка яких до інноваційної діяльності на часі, а мотиваційна готовність є рушієм творчості та дослідницької ініціативи, наукових здобутків.

Результати вивчення джерельної бази свідчать про зростаючий інтерес учених до інноваційної діяльності педагогів. Її філософське осмислення представлено в наукових працях В. Андрущенка, І. Зязюна, В. Кременя та ін. Проблема підготовки педагога до інноваційної ді-

яльності порушена у наукових працях О. Антонової, М. Артюшиної, І. Дичківської, Л. Пуховської, Г. Романової та ін. В останнє десятиріччя різні аспекти підготовки вчителя до інноваційної діяльності в процесі професійної освіти вивчають як вітчизняні (В. Ачкан, Н. Зарічанська, Л. Козак, Є. Маринченко, Н. Онищенко, Л. Пахомова, Л. Шевченко), так і зарубіжні вчені: Е. Єзерскайте (E. Jezerskyte), М. Стівенсон (M. Stevenson), Д. Г. Хедберг (J. G. Hedberg), К. О'Салліван (K. O'Sullivan), К. Хау (C. Howe). Проблема мотивації і мотиваційної готовності до професійного розвитку та інноваційної діяльності як його компоненту досліджується вченими європейських країн: М. Хейган (M. Hagan), Р. Долан (R. Dolan), О. Котерджа (O. Kotherja) та ін.

Проте у більшості наукових праць йдеться про підготовку до інноваційної діяльності шкільних учителів, педагогів дошкільних закладів освіти та закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Проблема мотиваційної готовності викладачів фахового коледжу до інноваційної діяльності, на жаль, залишилась поза увагою вітчизняних учених.

Мета статті полягає у з'ясуванні змісту інноваційної діяльності викладача фахового коледжу, суті поняття «мотиваційна готовність викладача фахового коледжу до інноваційної діяльності». Для реалізації мети визначено завдання: 1) проаналізувати нормативно-правову базу інноваційної діяльності викладача коледжу; 2) схарактеризувати зміст поняття «інноваційна діяльність викладача фахового коледжу»; 3) визначити суть поняття «мотиваційна готовність викладача фахового коледжу до інноваційної діяльності»; 4) описати основні чинники впливу та умови розвитку мотиваційної готовності викладачів фахових коледжів до інноваційної діяльності.

Інноваційна діяльність у закладах освіти є достатньо дослідженою темою. На це вказує кількість дисертаційних робіт, виявлених нами в Національному

репозиторії академічних текстів за останні десять років за ключовим поняттям «інноваційна діяльність» (наукова спеціальність 13.00.04 — теорія і методика професійної освіти, за період з 01.01.2013 по 01.01.2023 р.). Пошук за зазначеними параметрами дав змогу виявити 21 дисертацію, сім з яких (третина) було подано на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. У 12 наукових працях предметом дослідження визначено професійну підготовку вчителя школи до інноваційної діяльності, в чотирьох — різних фахівців (технологів, економістів, комп'ютерної інженерії та ін.), в трьох — майбутніх вихователів/педагогів дошкільних навчальних закладів, в інших — майбутніх докторів філософії, магістрів гуманітарних спеціальностей. Відповідно вченими уточнено суть і структуру освітньої інноваційної діяльності учителя, яку узагальнено наведено в термінологічному словнику [1]: 1) створення нового (оригінальних прийомів, цілісних педагогічних концепцій), що змінює звичний погляд на явище, перебудовує суспільно-педагогічні відносини; 2) найвищий ступінь педагогічної творчості, педагогічне винахідництво нового в педагогічній практиці, що спрямовано на формування творчої особистості, враховує соціально-економічні та політичні зміни в суспільстві й проявляється в цілепокладанні, визначенні мети, завдань, а також змісту і технологій інноваційного навчання; 3) діяльність з розробки, пошуку, освоєння і використання нововведень, їх здійснення.

Однак викладачі фахових коледжів окрім освітньої діяльності мають здійснювати інноваційну діяльність, що «спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [5]. Йдеться про ті галузі, для яких здійснює підготовку фахівців конкретний ЗФПО. Адже одним із основних завдань фахового коледжу є «забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі теоретичного та практичного навчання,

дослідницької та інноваційної діяльності» (стаття 29, Закон України «Про фахову передвищу освіту»), що здійснюють педагогічні працівники, які «провадять навчальну, методичну, інноваційну та організаційну діяльність, пов'язану з наданням освітніх послуг» [7, стаття 58]. Зауважимо, що поряд з інноваційною діяльністю у зазначеному вище документі йдеться про дослідницьку діяльність викладачів фахового коледжу. Це поняття згадується щонайменше 19 разів у різних контекстах: реалізації освітньої політики, академічної мобільності, інтеграції теоретичної і практичної підготовки фахівців, розроблення освітніх програм і систем заохочення учасників освітнього процесу тощо. Дослідницька діяльність трактується як діяльність ЗФПО, що «спрямована на проведення наукових досліджень з метою отримання і використання нових знань та здійснення технічних і науково-технічних розробок» [Там саме]. Ученими обґрунтовано, що зазначені види діяльності викладачів ґрунтуються на інформаційно-аналітичній і цифровій компетентностях [3, 4], рівень розвитку яких має забезпечувати ефективну роботу з одержання наукових результатів для використання при розробленні та оновленні сучасних освітніх програм з професійної підготовки фахівців.

Організація і методичне забезпечення підготовки викладачів фахових коледжів до інноваційної діяльності здійснюється цикловими комісіями, які провадять освітню, методичну діяльність за певною спеціальністю (спеціалізацією), групою спеціальностей однієї або споріднених галузей, а також можуть здійснювати дослідницьку діяльність [7, стаття 32], що потребує певної підготовки викладачів працювати в інноваційно-дослідницькому форматі. Це можуть бути різні варіативні моделі методичного супроводу: індивідуальні програми засвоєння основ; індивідуальні траєкторії підготовки; маршрути опанування інноваційної діяльності, зорієнтовані на особистісні потреби педагога у підвищенні її рівня підготовленості. На

сучасному етапі широкого використання цифрових технологій методичний супровід підготовки викладачів до інноваційно-дослідницької діяльності може включати такі форми роботи:

- тьюторський супровід молодого викладача у вивченні і застосуванні інноваційних методів і педагогічних технологій, а також механізмів їх використання в освітньому процесі;
- мережевий тьюторський супровід у межах більш широкої взаємодії з професійними спільнотами (педагогами, методистами, ученими, громадськими організаціями) з метою вивчення кращих освітніх практик інноваційної діяльності, одержання професійних консультацій, презентація власних розробок, взаємного обміну досвідом з викладачами інших ЗФПО;
- організаційно-методичний супровід, спрямований на залучення викладачів у вебінари, семінари, круглі столи, майстер-класи, воркшопи і тренінги тощо з набуття умінь і навичок інноваційної діяльності, її аналізу і планування;
- діагностичний супровід моніторингу розвитку в педагогів готовності до інноваційної діяльності.

Е. Єзерскайте (E. Jezerskyte) за результатами вивчення проблеми інноваційної активності викладачів закладів вищої освіти виокремлює такі складові дослідження інноваційної діяльності: концептуальні засади інноваційної діяльності педагога, її суть і зміст; потреба, мотивація і прояв інноваційної активності викладача в розробленні навчальних програм; методологія емпіричного дослідження і дослідницький кейс; результати емпіричного дослідження, у ході якого розкривається прояв змісту інноваційної діяльності педагогів з розроблення навчальних програм [12]. На наше переконання, ця логіка даного дослідження може бути прикладом для проектування інноваційної діяльності викладачів фахових коледжів на рівні роботи циклової комісії. Інноваційним продуктом такого проекту найчастіше є тренінгова програма для викладачів з

модернізації та оновлення навчальних програм зі спецдисциплін.

Вважаємо, що окрім одержання інноваційних продуктів викладачі фахових коледжів у процесі дослідницької діяльності навчаються застосовувати нові та удосконалені методи і практики (включаючи цифрові технології) для викладання, навчання та оцінювання. З точки зору Е. Єзерскайте (E. Jezerskyte), закладам освіти необхідно диверсифікувати освітні пропозиції та оновлювати зміст освіти з метою задоволення зростаючих потреб у розвитку інноваційного та критичного мислення, підприємницьких та лідерських навичок, розвивати гнучкі освітні траєкторії на основі студентоцентрованого підходу.

Окремим предметом дослідження вчених А. Б. Мохд Шейх (A. B. Mohd Sheikh), М. Н. Мохамад Нор (M. N. Mohamad Nor) є обмеження (певні бар'єри) в інноваційній діяльності викладачів [10], зокрема використання інновацій у викладанні, наприклад, невміння зацікавити учнів у вивченні навчальної дисципліни або використовувати їхній потенціал у творчому розв'язанні завдань. На нашу думку, ці проблеми цілком заслуговують на увагу викладачів фахових коледжів — членів певної циклової комісії для їх вивчення з метою знаходження інноваційних підходів, методів і інструментів, для використання в освітньому процесі.

Але інноваційна діяльність викладачів фахових коледжів може бути успішною лише за умов сформованості у них мотиваційної готовності до цього виду діяльності як професійного саморозвитку. Багаторічна практика роботи у фаховому коледжі свідчить про те, що для створення цієї умови необхідно:

- обрати технології підготовки викладачів до інноваційної діяльності, які враховують їх життєвий і професійний досвід;
- розробити психолого-педагогічний супровід саморозвитку викладачів;
- організувати ініціативні групи викладачів за їх дослідницькими інтересами, що дасть змогу створити команди,

діяльність яких спрямована на досягнення спільної цілі;

- спроекувати та започаткувати і постійно розвивати середовище для особистого прояву викладачів.
- Водночас варто звернути увагу на те, що на розвиток мотиваційної готовності викладачів фахових коледжів до інноваційної діяльності здійснюють вплив такі чинники, як:
 - рівень їхньої проактивності як показник залученості до інноваційної діяльності;
 - готовність досліджувати та експериментувати з метою отримання і осмислення нового досвіду;
 - уміння сприймати зміни в методах і технологіях викладання, аналізувати і розуміти їх та їх наслідки.

У контексті заявленої теми статті вважаємо доцільним звернутись до теорії мотивації Ф. Герцберга (F. Herzberg), який виявив дві групи чинників, що впливають на трудову поведінку працівників: 1) ті, що пов'язані із зовнішніми умовами (контекстом праці) й 2) ті, що пов'язані із змістом праці. Перші ученим названі гігієнічними. Вони не стимулюють працівника максимізувати ефективність виробничої діяльності, а впливають на задоволення його базисних потреб (заробітна плата, можливості для відпочинку, характеризують умови праці тощо). Мотиватором є друга група чинників: цікава робота; можливості кар'єрного росту; залежність оплата праці від її результатів; творча діяльність; високий рівень відповідальності; відчуття успіху; визнання [11].

Саме гігієнічні чинники, зазвичай, слугують джерелом незадоволеності багатьох викладачів часто нівелюють ефективність мотиваційних чинників. Проте, зазначає Ф. Герцберг (F. Herzberg), їх достатність не призводить до автоматичного покращення результатів праці співробітників. Грунтуючись на цих висновках, маємо зазначити, що керівнику ЗФПО необхідно продумувати і створювати систему мотивуючих умов для залучення педагогів до інноваційної діяльності. Це можуть бути

такі умови: створення можливостей само-реалізації в інноваційній діяльності; розвиток і підтримка інтересу до інноваційної діяльності; визначення найбільш цінних для викладача винагород для досягнень у інноваційній діяльності і послідовне їх застосування; матеріальне заохочення.

У ході дослідження нами з'ясовано, що як вітчизняні, так і зарубіжні учені звертають увагу на зовнішні стимули, такі як: визнання в колективі, репутація серед студентів, їх батьків, громадській спільноті; атестація і нагороди; кар'єрне зростання; матеріальне заохочення тощо. При організації інноваційної діяльності також потрібно враховувати внутрішні мотиви викладачів — прагнення до самореалізації на роботі, бажання принести користь власною працею. Останнє найбільш яскраво проявляється під час війни з Росією: впроваджуються нові методи підвищення стресостійкості, створення безпечних умов для організації освітнього процесу, надання допомоги студентам і своїм колегам, які пережили трагедії під час окупації тощо.

На підставі здійсненого дослідження сформулюємо основні висновки.

Інноваційна діяльність викладачів фахових коледжів є одним із видів їх професійної діяльності й інтегрована з дослідницькою діяльністю. Їх результати слугують підґрунтям для розроблення і оновлення освітніх програм підготовки фахівців для різних галузей економіки.

На основі аналізу нормативно-правової бази схарактеризовано зміст інноваційної діяльності викладачів фахового коледжу, який має бінарний характер: 1) наповнений педагогічною творчістю вищого рівня і спрямований на педагогічне винахідництво нового в педагогічній практиці, на формування творчої особистості, конкурентоспроможного фахівця для різних галузей економіки з урахуванням стратегічних цілей розвитку країни, соціально-економічних та політичних змін у суспільстві; 2) передбачає здійснення, використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок у певній науковій

галузі і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Суть поняття «мотиваційна готовність викладачів фахового коледжу до інноваційної діяльності» визначається як механізм управління розвитком знань, практичних навичок, творчих здібностей, способів мислення і спеціальних професійних якостей, морально-етичних цінностей, що забезпечує та активізує саморозвиток, інтеграція яких забезпечує та активізує їх саморозвиток.

Розглянуто дві групи чинників впливу на розвиток мотиваційної готовності викладачів фахових коледжів до інноваційної діяльності: ті, що пов'язані із зовнішніми умовами (контекстом праці), та ті, що пов'язані із змістом праці; конкретизовано останню групу — рівень проактивності викладачів як показник їх залученості до інноваційної діяльності; готовність досліджувати та експериментувати з метою отримання і осмислення нового досвіду; уміння сприймати зміни в методах і технологіях викладання, аналізувати і розуміти їх та їх наслідки.

Визначено умови розвитку мотиваційної готовності викладачів фахових коледжів до інноваційної діяльності: створення можливостей самореалізації, розвиток і підтримка інтересу, визначення найбільш цінних для викладача винагород для досягнень у інноваційній діяльності і послідовне їх застосування; матеріальне заохочення.

Схарактеризовано методичний супровід підготовки викладача до інноваційно-дослідницької діяльності, який може включати такі форми роботи: тьюторський супровід молодого викладача, мережевий тьюторський супровід у межах більш широкої взаємодії з професійними спільнотами, організаційно-методичний і діагностичний супровід моніторингу розвитку в педагогів фахових коледжів готовності до інноваційної діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні організаційно-педагогічних засад розвитку інноваційно-дослідної діяльності викладачів фахових коледжів.

Література

1. *Інноваційна діяльність вчителя: термінологічний словник*; за заг. ред. О. І. Огієнко; укл.: О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, Ю. С. Красильник, К. В. Котун. Київ, 2016. 120 с.

2. *Конференція міністрів вищої освіти Європейського простору вищої освіти «Embrace the challenge, create new opportunities and cancel differences»* (м. Рим, Італія) від 19.11.2020 р. URL: <https://ehea2020rome.it/pages/ehea2020?fbclid=IwAR3B3Y-GlgMV0588VN6aA9NFiWlHERwnmjSwY8rGl5D-JwhbsdSqnj69h8g> (Дата звернення: 04.02.2023 р.).

3. *Петренко Л. М.* Підготовка керівника професійно-технічного навчального закладу до аналітичної діяльності: інноваційний підхід // *Наука і освіта: психологія і педагогіка*. 2013. № 3. С. 124-128.

4. *Петренко Л. М., Зеліковська О. О., Білоусова Н. А.* Відкрита освіта: сучасні тренди і нові концепції // *Вісник післядипломної освіти*. Сер. «Педагогічні науки». 2022. № 21(50). С. 206-218.

5. *Про інноваційну діяльність: Закон України*. Редакція від 12.04.2022 р. № 40-IV. URL: [Про інноваційну діяльність | від 04.07.2002 № 40-IV \(rada.gov.ua\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-IV). (Дата звернення: 05.02.2023 р.).

6. *Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України* від 16.09.2014 р. № 1678-VII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18/sp:max50:nav7:font2#n2> (Дата звернення: 04.02.2023 р.).

7. *Про фахову передвищу освіту: Закон України*. Редакція від 27.10.2022 р. № 2745-VIII. URL: [Про фахову передвищу освіту... від 06.06.2019 № 2745-VIII \(rada.gov.ua\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-18/sp:max50:nav7:font2#n2). (Дата звернення: 04.02.2023 р.).

8. *Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України* від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: [Про схвалення Стратегії розвитку... від 23.02.2022 № 286-р \(rada.gov.ua\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019) (Дата звернення: 04.02.2023 р.).

9. *Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022 — 2032 рр.*: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 286-р. URL: [Про схвалення Стратегії розвитку... від 23.02.2022 № 286-р \(rada.gov.ua\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80-%D0%94) (Дата звернення: 04.02.2023 р.).

10. *Abu Bakar Mohd Sheikh, Mohd Nothman Mohamad Nor.* Constraints and Innovative Teaching Skills Practice Among State Government Secondary School Teachers // *Journal of Psychology English*. 2023. Nr. 230(1). pp. 1-23.

11. *Giroux C.* The Motivation to work, by F. Herzberg, B. Mausner and B.- C. Snyderman, John Wiley & Sons, New York, John Wiley & Sons, 1959 // *Relations Industrielles-industrial Relations*. 1960. Nr. 15. pp. 275-276.

12. *Jezerskyte E.* Innovative activity of a university teacher and its content in the context of study programme development // *Socialiniai mokslai*. 2011. Nr. 1 (71). pp. 53-61.

11.02.2023

Відомості про автора:

Пілевич Оксана Анатоліївна — кандидат педагогічних наук; директор; Ірпінський фаховий коледж економіки та права; Ірпінь, Київська область, Україна; email: oksana-pilevich@ukr.net; ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9490-5254; Scopus; Google Scholar.

Інформаційно-комунікаційні технології в навчанні осіб із вадами зору в епоху цифровізації освіти

Віктор Кірвас

У сучасних умовах одним із найефективніших механізмів підвищення соціального статусу та захищеності людей з вадами зору (ВЗ) стає здобуття повноцінної професійної освіти. Право на освіту для всіх все більше визнається основним правом людини. У плані дій щодо цифрової освіти 2021 — 2027 рр. [1] представлена оновлена політична ініціатива Європейського союзу (ЄС), в якій викладається загальне бачення високоякісної, інклюзивної та доступної цифрової освіти в Європі і яка спрямована на підтримку адаптації освіти та навчання у цифрову епоху. Отже, на сучасному етапі цифровізації і модернізації освіти основним завданням є підвищення якості освіти та забезпечення рівного доступу до освіти для всіх, хто навчається, з урахуванням різноманітності особливих освітніх потреб та індивідуальних можливостей.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про вищу освіту» [2] реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечується, серед іншого, відповідним забезпеченням рівних умов доступу до вищої освіти, додатковою підтримкою в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами, створенням для них вільного доступу до інфраструктури закладу вищої освіти; підготовкою фахівців з числа осіб з інвалідністю на основі спеціальних освітніх технологій. І однією з найбільш актуальних проблем є інклюзивна освіта, зокрема осіб з ВЗ. Для України, як і для міжнародної спільноти, це питання є дуже

актуальним. За даними Всеукраїнської громадської організації «Український фонд «Здоров'я» близько 284 мільйонів людей у світі мають проблеми із зором, із них 39 мільйонів не бачать зовсім. В Україні нараховується близько 10 тисяч дітей та 60 тисяч дорослих — інвалідів по зору [3], а за неофіційними даними їхня кількість утричі більша.

Сьогодні практика освіти орієнтована переважно на візуальні форми подання інформації. «Уміння користуватися інформацією — запорука успіху в навчанні протягом усього життя, в професійній діяльності і в повсякденному міжособистісному спілкуванні для будь-якого громадянина. Цифрові компетенції є ключовим фактором навчання протягом усього життя» [4]. В умовах глобальної цифровізації сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) мають потужні інструменти для роботи з текстовою, числовою та графічною інформацією, а у поєднанні з інтернетом і дистанційними технологіями вони створили ефективно за своїми можливостями всевітнє середовище навчання. Дані технології дозволяють учням з ВЗ брати активну участь у навчальному процесі, а викладачам — використовувати адаптований під індивідуальні особливості учнів контент.

Ефективним засобом забезпечення навчального процесу учнів з ВЗ можуть служити комп'ютерні тифлотехнології, які за допомогою спеціальних апаратних та

програмних засобів дозволяють незрячим та слабозорим навчатися з використанням комп'ютерної техніки та більшості стандартних користувацьких можливостей. Здешевлення комп'ютерної техніки, поява численних спеціалізованих програмних продуктів робить використання ІКТ і комп'ютерних тифлотехнологій для навчання особам з ВЗ ще більш актуальним.

Процесам навчання осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі осіб з вадами зору, присвятили свої роботи українські дослідники: Г.М. Алексеева, О.В. Антоненко, О.І. Белова, К.Е. Бруль, О.І. Гуренко, К.О. Жадан, Ю.Г. Запорожченко, М.С. Євченко, В.В. Кабак, Н.В. Кравченко, М.І. Лепкий, М.В. Лифенко, Г.О. Лопатіна, С.І. Нетьосов, Ю.Й. Тулашвілі та багато інших; а також зарубіжні автори: Рубіна Аніс, Стефанія Бокконі, К.С. Гудер, Сільвія Діні, Анагностопулу Панайота, Міріам Ліпс, Крістіна Мартінолі, Мікела Отт, Юнг Пак, Едгар Пачеко, Люсія Ферліно та ін.

У роботі [5] автори показують місце ІКТ у навчанні осіб із порушеннями зору, досліджують роль інтернет-технологій у процесі підготовки фахівців з ВЗ. Зазначаються існуючі проблеми освоєння студентами з ВЗ особливостей роботи в Інтернеті. С.І. Нетьосовим проаналізовано програмно-апаратне забезпечення, що дозволяє особам із глибокими порушеннями зору працювати на комп'ютері; обґрунтовано необхідність поширення інформації про діяльність центрів тифлокомп'ютеризації, функціонування лабораторій корекції та соціалізації осіб з глибокими ВЗ [6]. Вивчені особливості впровадження інклюзивних ресурсних центрів в Україні [7]. У роботі [8] наведено ключові технології та важливі міркування, які бібліотеки можуть використовувати для впровадження допоміжних технологій у свої приміщення та послуги.

На конференції Міжнародного товариства телекомунікацій (ITS) «Використання технологій для зростання» [9] обговорювалися проблеми використання ІКТ у програмах інклюзивного навчання

та їх вплив на життя осіб з інвалідністю. У дослідженні [10] обговорюються навчальні інструменти ІКТ для учнів з ВЗ. Результати дослідження, присвяченого використанню сучасних комп'ютерних тифлотехнологій і тифлопристроїв в інклюзивному освітньому просторі вищої школи, наведено в роботі [11].

Основні зміни, що відбулися в системі освіти, окреслено у статті [12], там же відображено освітні перспективи для осіб з особливими потребами і визначено можливості використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти.

У роботах Ю.Й. Тулашвілі [13, 14] розкрито структуру організаційних форм інклюзивного навчання у вищій школі, окреслено організаційні та методичні засади системи супроводу професійної підготовки осіб з ВЗ, розглянуто роль сучасних ІКТ у навчанні людей з ВЗ та особливості їх застосування в процесі професійної підготовки студентів з обмеженими можливостями як чинника запровадження інклюзивного навчання. Програми екранного доступу для людей з ВЗ обговорені в роботі [15]. У статті [16] розглянуто допоміжні апаратно-програмні засоби, використання яких компенсує деякі природні функції організму.

При цифровій трансформації освіти слід враховувати, що в оновленій редакції 2018 р. Європейського Парламенту та Ради з списку ключових компетентностей для навчання протягом усього життя виділяється цифрова компетентність (Digital competence), яка передбачає впевнене, критичне та відповідальне використання та взаємодію з цифровими технологіями для навчання. Однак до сьогодні проблему використання ІКТ в навчанні осіб із ВЗ в епоху цифровізації закладів вищої освіти не до кінця вирішено.

Мета статті — аналіз ролі, особливостей і здійснення огляду можливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні осіб із вадами зору в епоху цифровізації освіти.

Проблемі упровадження ІКТ у сферу освіти, зокрема в інклюзивну освіту,

присвячено значну кількість державних законів і програм: «Про вищу освіту» (2018 р.) [3], «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.) [17], «Конвенція про права осіб з інвалідністю» (2009 р.) [18]. На виконання вимог Конвенції постановою Кабінету Міністрів України була затверджена Державна цільова програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2020 року» [19]. У цій програмі було передбачено удосконалення інформаційних технологій — розроблення програмного забезпечення для доступу осіб з інвалідністю з ураженнями органів зору до україномовної текстової інформації на моніторі комп'ютера або дисплеї мобільного телефону, а також удосконалення навчального процесу комп'ютерними навчальними програмами та програмами загального призначення, у тому числі для осіб із ВЗ.

А у ст.22 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» позначено, що «для реалізації права на професійну (професійно-технічну), фахову передвищу та вищу освіту особами з інвалідністю заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти створюють їм необхідні умови для здобуття відповідної освіти» [20].

Ще 16 грудня 2009 р. Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію ООН про права людей з інвалідністю та Факультативний протокол до неї [21]. Відповідно до Конвенції дискримінація стосовно будь-якої особи за ознакою інвалідності є ущемленням достоїнства й цінності, притаманних людській особистості, а також особи з інвалідністю повинні мати можливість в повному обсязі користуватися всіма правами людини й основоположними свободами нарівні з іншими. У Конвенції визначено, що держави-учасниці вживають належних заходів для забезпечення доступу осіб з інвалідністю нарівні з іншими до нових ІКТ і систем, зокрема Інтернету. А «спілкування» інва-

лідів включає використання мов, текстів, абетки Брайля, тактильного спілкування, великого шрифту, доступних мультимедійних засобів, так само, як і друкованих матеріалів, аудіозасобів, звичайної мови, читців, а також підсилювальних і альтернативних методів, способів та форматів спілкування, зокрема, доступних ІКТ. Держави-учасниці зобов'язуються змушувати засоби масової інформації, зокрема ті, що надають інформацію через Інтернет, до перетворення своїх послуг на доступні для осіб з інвалідністю.

Отже, сьогодні учні з ВЗ повинні йти в ногу з часом та вільно користуватися комп'ютером, інтернетом, смартфоном. І одне з головних завдань освіти в умовах цифрової трансформації — навчити учнів та студентів, у тому числі осіб із ВЗ, користуватися сучасними ІКТ. У зв'язку з цим виникає і нагальна потреба у прискореному підвищенні кваліфікації керівників ЗВО та викладачів, яким необхідно набути відповідних компетентностей, як правильно використовувати нові ІКТ відповідно до культури, потреб та економічної ситуації в країні, в закладах вищої освіти та з урахуванням вимог і можливостей інвалідів, зокрема осіб із ВЗ. А також для забезпечення ефективності та доступності освітнього процесу необхідне спеціалізоване технічне оснащення навчальних закладів сучасною комп'ютерною технікою, у тому числі тифлопристроїми, комп'ютерними тифлотехнологіями і відповідними педагогічними програмними засобами, електронними підручниками, спрямованими на полегшення процесу навчання осіб із ВЗ.

Отже, викладачі повинні знати, як ІКТ можуть допомогти подолати втрату зору, а також знати, як використовувати ІКТ у навчанні, щоб найкраще відповідати потребам осіб із ВЗ. ІКТ підтримують спеціальні освітні потреби і можуть покращити навчання осіб із ВЗ. Вони можуть допомогти учням з обмеженими можливостями забезпечити доступ до навчання, забезпечити підтримку навчання, допомогти

педагогам підвищити їхні компетентності. Інструменти ІКТ, які можуть запропонувати підтримку особам з обмеженими можливостями: засоби зв'язку, пристрої доступу до комп'ютера — комутатори, адаптовані миші та захисні пристрої для клавіатури, доступ до утиліт і спеціалізованого програмного забезпечення, програмне забезпечення з альтернативними параметрами введення та ін.

Для того щоб учні з ВЗ змогли розширити доступ до інформації під час роботи із ІКТ, педагогам треба задіяти допоміжні технології: враховувати положення голови та екрана, подбати про чіткість відображення, використовувати великі чіткі шрифти, якщо вони допомагають, налаштувати кольори, додавати звуковий відгук, де це можливо. Інструменти ІКТ, які можуть запропонувати підтримку учнів з ВЗ: розмовні текстові процесори, збільшені розміри вказівника миші, збільшені значки, миші на коліщатках, котрі дозволяють збільшувати та зменшувати масштаб, коли це необхідно, екранні лупи, зчитувачі екрана, електронний шрифт Брайля, відеоспостереження тощо [22].

Наведемо ще деякі поради щодо навчання ІКТ для студентів із ВЗ [23]:

1. Уникайте відблисків екрана. Зменште яскравість, але не настільки, щоб учень не бачив інформацію. Уточніть у учнів, який рівень освітлення є найбільш комфортним.
2. Майте індивідуальні профілі під час використання комп'ютерів або планшетів, щоб налаштування доступності студентів із ВЗ зберігалися щоразу, коли вони входять в систему.
3. Створіть банк MP3-файлів за допомогою програми Read&Write, щоб надавати голосові інструкції щодо роботи. Рекомендуються невеликі фрагменти інформації — близько трьох хвилин кожний.

Погодимося з «Київським міським Центром соціальної, професійної та трудової реабілітації інвалідів» щодо розуміння, як незрячі працюють за комп'ютером [24]. Робота будь-якої людини з комп'ютером складається із двох

складових частин: отримання інформації про стан комп'ютера й виконуваних на ньому програм (зряча людина переважно одержує таку інформацію з екрана монітора за допомогою зору); керування роботою комп'ютера (зрячі люди роблять це переважно за допомогою маніпулятора «миша», переміщуючи екраном монітора його вказівник (стрілку) і клацаючи різноманітні кнопки, вікна, пункти меню тощо). Незряча людина робити це не може. Тому основні складові роботи незрячих за комп'ютером є такими:

- отримання інформації з монітора комп'ютера за допомогою спеціальних (адаптивних) програм екранного доступу, які виводять інформацію у звуковому вигляді через програми — синтезатори мови на колонки або навушники, або шрифтом Брайля на спеціальний комп'ютерний пристрій — брайлівський рядок (або брайлівський дисплей). Слабозорі люди можуть додатково користуватися спеціальними програмами, які збільшують зображення на моніторі;
- керування роботою комп'ютера (операційною системою, звичайними програмами та програмами екранного доступу) через команди, які подаються з клавіатури за допомогою «гарячих» клавіш, які треба вивчити, або знати, де їх можна швидко знайти і навчитися ефективно використовувати у своїй роботі.

Як показує досвід навчання у Харківському гуманітарному університеті «Народна українська академія» студентів із ВЗ, комбінації «гарячих» клавіш не просто дозволяють незрячим управляти комп'ютером, а навіть робити це в багатьох випадках швидше за інших, оскільки оминають процес пошуку потрібних команд у різноманітних багаторівневих меню. Викладачі, причетні до навчання незрячих на комп'ютері, повинні збирати списки «гарячих» клавіш для різних програм і розміщувати їх для загального користування у посібниках наприкінці кожного тематичного розділу та у довідкових матеріалах до навчальної дисципліни.

Якщо при роботі на звичайному комп'ютері основне навантаження йде на очі, то у людей із ВЗ це навантаження переходить на органи слуху і дотику. Для них розроблені спеціальні ЕОМ, підлаштовані під особливості їх здоров'я. Це пристрої для незрячих і слабозорих (комп'ютери, принтери і дисплеї Брайля, мовні маркувальники та визначники кольору), це інструменти збільшення екрана, спеціально розроблені для людей із ВЗ (SuperNova та JAWS/Fusion), кольорові наклейки для учнів із дислексією, наклейки для клавіатури (висококонтрастні чорні наклейки з жовтими буквами роблять будь-яку клавіатуру доступною), настільні відеозбільшувачі, які можуть покращити друкований текст і діаграми, розмовляючі ручки з програмованими точками, котрі дозволяють учням отримувати доступ до робочих аркушів тощо.

Люди з ВЗ, які працюють на комп'ютері, використовують і спеціалізоване програмне забезпечення [15]. Практично всі спеціалізовані програми для осіб із ВЗ — користувачів ПК підрозділяються на наступні функціональні групи:

- програми читання екрана (screen reader) з голосовим інтерфейсом, які проговорюють всі текстові блоки на екрані, назви ярликів і пунктів меню, інше;
- програми екранного збільшення, котрі масштабують задані області екрану або змінюють задані параметри тексту, заголовків та ін.;
- програми зміни колірних схем, що дозволяють змінити схему на більш контрастну із заданими параметрами;
- програми, що забезпечують роботу операційної системи і додатків з брайлівськими клавіатурами, дисплеями і принтерами;
- програми оптичного розпізнавання текстів, які аналізують скановані зображення і виділяють з них текстові масиви зі збереженням форматування. Це дозволяє незрячим людям сканувати плоскодруковані тексти і, після відповідної обробки даними програмами, прослуховувати їх за допомогою синтезатора мови або прочита-

ти на брайлівському дисплеї, редагувати і виконувати всілякі операції з отриманим текстом.

Вбудований в Windows Екранний диктор — це невізуальний екран, який читає текст на екрані вголос і описує події, може переходити між заголовками й орієнтирами в програмах. А для полегшення перегляду об'єктів на екрані використовується Екранна лупа. Microsoft Office також містить вбудовані функції спеціальних можливостей, призначені для людей із ВЗ.

Багато програмних продуктів для осіб із ВЗ мають комплекс функцій, об'єднуючих в собі технології як синтезу мови, так і екранного збільшення або підтримки шрифту Брайля. Нижче представлені ліцензійні програми [25].

ZoomText Magnifier/Reader — це повністю інтегрована програма збільшення і зчитування, розроблена для користувачів зі слабким зором. JAWS — це програмний засіб доступу до інформації на екрані ПК для незрячих і слабозорих людей за допомогою синтезу мовлення. Duxbury BrailleTranslator — спеціалізована програма перетворення текстів в формат шрифту Брайля. Програма SuperNova Magnifier & Screen Reader забезпечує екранне збільшення, голосовий вихід, введення/виведення тексту за допомогою шрифту Брайля. Програма Supernova Reader Magnifier забезпечує екранне збільшення, голосовий вихід. EasyReader — це програмне забезпечення для читання електронних книг у форматі DAISY. ReCiteMe дозволяє користувачеві вказувати будь-якому браузеру говорити або масштабувати будь-яку частину екрана. Програма для сканування та читання OpenBook — це спеціалізована програма оптичного розпізнавання тексту для незрячих та слабозорих. Програмне забезпечення для диктування Dragon Dictate Naturally Speaking дозволяє користувачеві вводити мову в текст і зачитувати його йому. Clarospeak — це панель інструментів синтезу мовлення, яка працює в усіх програмах. Euler (пакет програм

Homer и Translator) — програми для трансляції математичних записів. Вона дає змогу подавати математичні формули шрифтом Брайля, а також озвучувати їх за допомогою синтезатора мови. Duxbury BrailleTranslator (DBT) — це програма, призначена для перетворення плоскодрукованих текстів на тексти шрифтом Брайля та для підготовки текстів і файлів тактильної графіки до рельєфно-крапкового друку. Технології спільного використання екрана дозволяють викладачам ділитися змістом безпосередньо на екрани учнів, щоб вони могли відповідати (програми DisplayNote, SMART Bridgit (SmartNotebook) та AB Tutor). Інструменти перевернутого класу, такі як NearPod і Padlett, дозволяють всім учням брати участь у реальному часі.

Є і безкоштовні програми: ViewPlus Tiger Software Suite — забезпечує потужний переклад Брайля; NVDA — це програма незізуального доступу до робочого столу комп'ютера; синтезатори українського мовлення RHVoice Анатоль і Наталка розроблені для середовища Windows і Android та ін.

Шерша з програм екранного доступу, яку варто відзначити як найкращу, — це screen reader JAWS (Job Access With Speech) [26]. JAWS надає можливість особам із ВЗ користуватися Інтернетом, працювати з електронними документами Microsoft Office та з великою кількістю іншого програмного забезпечення. Однак ця програма є комерційною, після запуску буде працювати в сорокахвилинному режимі, тому після припинення її роботи необхідно буде перезапустити комп'ютер, або придбати ліцензію. Альтернативними є, наприклад, програми «Virgo» німецької фірми і «Window-Eyes» американської фірми.

Інша програма екранного доступу — NVDA (Non Visual Desktop Access) [4]. На відміну від JAWS, NVDA поширена серед українських користувачів. Вона працює за рахунок голосового оповіщення про об'єкти на робочому столі і вікнах, дії і процеси. Ця безкоштовна програма екран-

ного доступу до ПК є найпотужнішим інструментом для людей з проблемами зору, ключем до повноцінної освіти, роботи та дозвілля, отримання різнопланової інформації та спілкування.

Зрозуміло, що універсальна програма не може добре виконувати всі свої дії. Тому є спеціалізовані мовні програми, які вміють виконувати обмежений обсяг роботи, але роблять це набагато краще, ніж універсальні програми екранного доступу, і такі програми є дуже простими в освоєнні та керуванні, наприклад, тренажер клавіатури «Кноп» і читець текстів «Max Reader». Ці програми розроблені програмістами із проблемами зору, тому їхній інтерфейс продумано так, щоб незряча людина, яка не має навичок роботи з комп'ютером, могла практично без підготовки почати працювати з ним [24].

Сьогодні в епоху цифрової трансформації освіти розроблено безліч програмних продуктів і різних пристроїв, які дозволяють незрячим і людям зі слабким зором користуватися персональним комп'ютером та ІКТ в навчанні нарівні з усіма. ІКТ не тільки компенсують погіршення зору студентів і полегшують доступ до інформації та комунікації, вони також створюють нові способи навчання, організації підтримки та співпраці. Єдиним неприємним моментом є висока вартість ліцензійних програм. Для забезпечення ефективності та доступності освітнього процесу осіб із ВЗ навчальні заклади повинні бути оснащені спеціалізованою сучасною комп'ютерною технікою і відповідними педагогічними програмними засобами. А викладачам, причетним до навчання осіб із ВЗ, необхідно набути відповідних компетентностей, як правильно використовувати нові ІКТ відповідно до вимог і можливостей закладів освіти та незрячих і слабозорих студентів.

У подальших наукових пошуках доцільно дослідити питання методики опанування студентами можливостей ІКТ та проаналізувати систему підвищення кваліфікації викладацького складу щодо навчання осіб із вадами зору.

Література

1. *European Education Area. Digital Education Action Plan (2021–2027)* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>.
2. Верховна Рада України. Закон № 1556-VII. Редакція від 01.01.2023, підстава — 2834-IX. Про вищу освіту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. *Всеукраїнська громадська організація «Український фонд «Здоров'я»*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.healthfund.com.ua/ua/news/zdorovya-u-faktakh.html>.
4. *Курвас В. А.* Формирование информационно-коммуникационной компетентности студентов гуманитарных вузов в процессе профессиональной подготовки : монография. Харьков : Изд-во НУА, 2018. 348 с.
5. *Кабак В.* Особливості навчання інженерів-педагогів з вадами зору роботі в мережі Інтернету / В. Кабак, М. Лепкий // *Наук. записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка / редкол. : М. Вашуленко, А. Вихрущ, Л. Вознюк та ін.* Тернопіль, 2009. № 3. С. 248–251. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/1000>
6. *Нетьосов С. І.* Інформаційно-комунікаційні технології засіб соціалізації осіб із глибокими вадами зору // *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Т. 46, №2. С.132–138.
7. *Yevchenko M., Bielova O.* Peculiarities of inclusive resource centers implementation in Ukraine // *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2020. No3(59). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/320/348>
8. *Guder C. S.* Chapter 2: Making the right decisions about assistive technology in your library. ALA TechSource, an Imprint of the American Library Association. [online]. Available from: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4686/5573>, 2012.
9. *Al-Husseiny, Nader* (2019): Using ICT in inclusive learning programs for Persons with Disabilities and its impact on their lives, 2nd Europe — Middle East — North African Regional Conference of the International Telecommunications Society (ITS) // *Leveraging Technologies For Growth*. Aswan, Egypt, 18th-21st February, 2019, International Telecommunications Society (ITS), Calgary. [online]. Available from: <https://www.econstor.eu/handle/10419/201741>
10. *Stefania Bocconi, Silvia Dini, Lucia Ferlino1, Cristina Martinoli, and Michela Ott.* ICT Educational Tools and Visually Impaired Students // *Different Answers to Different Accessibility Needs Universal Access in HCI, Part III, HCI 2007, LNCS 4556*, pp. 491–500. [online]. Available from: https://www.researchgate.net/publication/221098593_ICT_Educational_Tools_and_Visually_Impaired_Students_Different_Answers_to_Different_Accessibility_Needs
11. *Гуренко О. І., Алексеева Г. М., Лопатіна Г. О. та Кравченко Н. В.* Використання комп'ютерних тифлотехнологій та тифлоустроїв в інклюзивному освітньому просторі університету // *Інформаційні технології та засоби навчання*. 61 (5). С. 61–75. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.33407/itlt.v61i5.1782>
12. *Запорожченко Ю. Г.* Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти // *Інформаційні технології в освіті*. 2013. Вип. 15. С. 138–145. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo_2013_15_17.
13. *Тулашвілі Ю.* Організаційні форми навчання та види супроводу інклюзивної освіти осіб з порушеннями зору у ВНЗ // *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 1. С. 129–135. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2016_1_26
14. *Тулашвілі Ю. Й.* Комп'ютерні технології як системотвірний чинник перехо-

ду до інклюзивного навчання осіб з порушеннями зору // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. 2013. Вип. 7. С. 183 – 186. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_59.

15. *Кірвас В. А., Мірошниченко Д. В.* Програми екранного доступу для людей з вадами зору // Експертні оцінки елементів навчального процесу. Харків : Вид-во НУА, 2022. С. 35–40.

16. *Бондаренко Т. В.* Використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення доступності і розвитку інклюзивної освіти // Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Т. 67, № 5. С. 31–43. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_67_5_5.

17. *Верховна Рада України.* (2013). Указ Президента України № 344/2013 від 25 червня 2013 року. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>

18. *Верховна Рада України.* Закон № 1767-VI від 16.12.2009. Конвенція про права осіб з інвалідністю. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

19. *Верховна Рада України.* Постанова КМ України. № 706 від 1 серпня 2012 р. Про затвердження Державної цільової програми “Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю” на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF#Text>

20. *Верховна Рада України.* (2017). Закон України № 2249-VIII від 19.12.2017 (Редакція від 06.11.2022) Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

21. *Верховна Рада України.* (2006). Закон України № 1767-VI від 16.12.2009. (Редакція від 06.07.2016). Конвенція про права осіб з інвалідністю. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

22. *Nabil Eid.* How ICTs can enhance teaching and learning in Special Needs Education. APC. [online]. Available from: <https://www.apc.org/en/blog/how-icts-can-enhance-teaching-and-learning-special-needs-education>

23. *Macular Society.* Tips for teaching ICT to vision impaired students. [online]. Available from: <https://www.macular-society.org/support/resources/teaching-resources/teaching-ict/>

24. *Київський міський Центр соціальної, професійної та трудової реабілітації інвалідів.* Огляд базових принципів роботи незрячих за комп'ютером. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://inc.kiev.ua/index.php/16-statti/47-oglyad-bazovikh-printsipiv-roboti-nezryachikh-za-kompyuterom>

25. Програманне забезпечення для сліпих та слабозорих. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.trostiti.com.ua/ua/software-blind>.

26. *Freedom Scientific,* [online]. Available at: <https://www.freedomscientific.com/>.

27. *NV Access* [online]. Available at: <https://www.nvaccess.org/>.

12.01.2023

Відомості про автора:

Кірвас Віктор Андрійович — кандидат технічних наук, доцент; кафедра інформаційних технологій та математики, завідувач кафедри; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія» (ХГУ «НУА»); Харків, Україна; email: vic.kirvas@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0511-4050>; Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=ck3FSDIAAAAJ&hl=uk>

Процедура визнання результатів неформальної та інформальної освіти в підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (на основі аналізу досвіду країн ЄС)

*Вікторія Коваленко,
Оксана Міщенко*

Інтеграція системи вищої освіти України в європейський науково-освітній простір передбачає визнання результатів знань здобувачів, отриманих шляхом неформальної та інформальної освіти у вітчизняних закладах вищої освіти, що впродовж кількох десятиліть знаходить успішну реалізацію у країнах ЄС. Свідомий вибір ресурсів неформальної освіти здобувачами, як суттєве доповнення до результатів формальної, часто постає високо вмотивованим навчанням, яке значно впливає на підвищення конкурентоспроможності молодих фахівців на ринку праці. Стрімкий розвиток світових і вітчизняних платформ, які надають послуги вузькопрофільної неформальної освіти високої якості, спровокував в Україні існування певної конкуренції із формальною освітою, що додатково зумовлено певними складнощами, з якими стикається формальна освіта сьогодні (відтік професійних кадрів, зниження фінансування, карантинні обмеження, воєнні дії та інше). Попри відсутність наразі в Україні визнаних стандартів неформальної освіти актуалізується питання легітимізації результатів неформальної освіти, які, на нашу думку, здатні виступати дієвим практичним та вузькопрофільним доповненням формальної освіти

із дотриманням процедури перевірки (механізм валідації), що й покладається на заклади формальної освіти. Зазначене вище обумовило зацікавленість НПП кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди до участі в міжнародному підвищенні кваліфікації «Use of informal education in the training of bachelors and masters: experience of the EU countries and Ukraine», розробниками якого виступили Інститут науково-дослідний Люблінського науково-технологічного парку (IBR LPNT (Lublin)) та ГО «Міжнародна фундація науковців та освітян» [2].

Різні аспекти проблеми неформальної та інформальної освіти залучалися до наукових інтересів низки європейських та світових дослідників, серед яких: R. Cameron, H. Colley, L. Flynn, M. Johnson, J. Harrison, P. Hodkins, D. Livingstone, D. Majewska, J. Malcom, P. Werquin та інші. Серед іноземних спікерів у межах підвищення кваліфікації із доповідями на зазначену тематику виступили: A. Ahlstrant, M. Aribaud, B. Birke, S. Boldrino, D. Goggin, A. Kahlson, M. Karpisek, M. Lvova, M. Rosenstock та інші. Дослідженню проблеми неформальної освіти в Україні присвячували наукові розвідки: В. Бахрушин, Т. Голубенко С. Закревська, Л. Ніколенко, Н. Павлик,

І. Пекар та інші. У межах підвищення кваліфікації, вітчизняними спікерами за цією тематикою виступили: О. Балинська, О. Гук, М. Вакулич, Ю. Мельничук та інші. Серед чинників професійного розвитку майбутніх учителів неформальну освіту аналізували Т. Скорик, В. Вергунова, у контексті додаткових можливостей для людей з особливими потребами, проблему неформальної освіти досліджували Ю. Бойчук, О. Казачінер та ін. Проте досліджень, присвячених упровадженню процедури визнання результатів неформальної та інформальної освіти в підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 016 «Спеціальна освіта», нами не виявлено, що й зумовлює науковий інтерес до цієї проблеми.

Метою статті є висвітлення механізму визнання результатів неформальної та інформальної освіти здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта на основі аналізу досвіду країн ЄС (за результатами міжнародного підвищення кваліфікації «Use of informal education in the training of bachelors and masters: experience of the EU countries and Ukraine»).

Завдання наукової розвідки:

1. Узагальнити результати проходження міжнародного підвищення кваліфікації наукових, науково-педагогічних працівників та працівників освітніх закладів «Use of informal education in the training of bachelors and masters: experience of the EU countries and Ukraine»;

2. Схарактеризувати сформоване підґрунтя та виявити потенційні можливості кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди для втілення механізму визнання результатів неформальної/інформальної освіти бакалаврів та магістрів.

Аналізуючи завдання 1 цієї розвідки, спробуємо узагальнити результати проходження міжнародного підвищення кваліфікації наукових, науково-педагогічних працівників та працівників освітніх закладів «Use of informal education in the training of bachelors and

masters: experience of the EU countries and Ukraine», яке з 19.12.2022 по 26.12.2022 проходили в. о. завідувача кафедри спеціальної педагогіки, кандидат психологічних наук, доцент В. Коваленко та доцент кафедри спеціальної педагогіки, кандидат педагогічних наук О. Міщенко (м. Люблін, Польща).

Навчальний матеріал програми стажування в логічній послідовності було розподілено за чотирма напрямками та структуровано за підтемами:

1. Розуміння неформальної освіти в країнах Європейського союзу та України;
2. Неформальна освіта: підтвердження та визнання в країнах ЄС та України;
3. Особливості неформальної та формальної освіти: досвід країн ЄС та України;
4. Неформальна освіта — практичний досвід країн ЄС та України [2].

Вважаємо за потрібне детальніше проаналізувати напрями та підтеми.

Напрямок 1 «Розуміння неформальної освіти в країнах Європейського союзу та Україні»: 1.1. Understanding non-formal education. Speakers: M. Lvova, A. Kahlson, M. Aribaud, M. Rosenstock та інші. Обґрунтовано відмінності між формальною (formal), неформальною (non-formal) та інформальною чи неофіційною (informal) освітою, наведено переваги та недоліки кожного з видів. Порушено питання визнання та легітимізації результатів неформальної освіти (механізм валідації), яка є дієвим практичним та вузькопрофільним доповненням формальної освіти, проте потребує перевірки отриманих знань та навичок та інше.

Для розуміння феномену неформальної освіти маємо проаналізувати низку її базових принципів, серед яких І. Пекар визначає: а) «навчатися в дії (learning by doing) — отримувати різні вміння та навички під час практичної діяльності; б) вчитися співпраці — передбачає отримання та розвиток уявлень про відмінності, які існують між людьми, уміння працювати в групі та в команді, а також сприймати оточення таким, яким воно є, співпрацювати з ним; в) навчитися вчитися — отримувати

навички пошуку інформації та її опрацювання, навички аналізу власного досвіду й виявлення індивідуальних освітніх цілей, а також здатність застосовувати вище зазначене в різних життєвих ситуаціях» [7]. Показово, що основним методом неформальної освіти, на думку І. Пекар, є дослідження, при цьому отримувач неформальної освіти веде різнопланове та різнорівневе пізнання навколишнього світу: а) когнітивне; б) практичне; в) чуттєве [7].

Другою підтемою було анонсовано висвітлення особливостей розвитку неформальної освіти в Україні. Спікер — О. Гук, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту підприємств КІІ імені Ігоря Сікорського. Розкрито сутність неформальної освіти в Україні, яка часто «кидає виклик» та складає конкуренцію формальній освіті. Акцентовано увагу на тому, що наразі в Україні не існує визнаних стандартів неформальної освіти. Здійснено ознайомлення з відкритими освітніми ресурсами неформальної освіти та з положеннями про визнання в КІІ імені І. Сікорського результатів навчання, які набуті шляхом неформальної освіти здобувачів.

З огляду на тематику нашого дослідження, визначальною постає позиція Л. Ніколенко: «Основні спонукальні чинники розвитку неформальної та інформальної освіти педагогів: потреба в ній з боку педагогів, які утворюють різноманітні групи; попит з боку людей з особливими потребами; можливість зосередження особистості педагога на досягненні важливих для неї цілей; попит на гнучкі, альтернативні, нестандартні методи навчання. Неформальна й інформальна освіта дорослих стає випробувальною лабораторією нових технологій для формальної освіти» [5, с. 6].

Напрямок 2 «Неформальна освіта: підтвердження та визнання в країнах ЄС та Україні»: підтема 2.1. Why validation and recognition of prior informal and non-formal learning. Speakers: A. Ahlstrant, M. Karpisek, B. Birke та інші. Зосередже-

но увагу на тенденції зростання попиту серед роботодавців країн ЄС до потенційних співробітників на користь тих, які мають здобутки в неформальній освіті. Проте деякі доповідачі наголошують на необхідності певної дозованості неформальної освіти в підготовці майбутніх фахівців, яка, у поєднанні із формальною освітою, здатна підвищити їх конкурентоспроможність. Зазначену думку поділяє В. Бахрушин і зауважує, що «країни ЄС та ОЕСР, а також такі міжнародні організації як ЮНЕСКО визнають результати неформальної та інформальної освіти як важливу складову стратегії створення та ідентифікації людського капіталу, забезпечення потреб ринку праці в умовах демографічного спаду та швидких змін» [3].

Підтема 2.2. How to validate and recognize prior informal and non-formal learning. Speakers: A. Ahlstrant, S. Boldrino, D. Goggin (англійською). Надано статистичні зрізи використання здобувачами країн ЄС неформальної та інформальної освіти, наголошено на багаторічній традиції визнання результатів неформальної освіти країнами ЄС.

Підтема 2.3. Неформальна освіта в Україні: особливості, переваги та недоліки (українською). Зазначено, що на законодавчому рівні в Україні закладено врахування лише формальної освіти, неформальна освіта (відсутність визначених стандартів) слугує доповненням. Розглянуто порядок визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної або інформальної освіти, шляхом розробки закладами освіти власних структурних підрозділів, форматів оцінювання та інше. Запропоновано механізм поєднання різних видів здобуття освіти.

Влучною, на нашу думку, є характеристика досліджуваних форм із позиції соціології освіти, наведена Н. Павлик: «Неформальний рівень організації системи освіти розвивається як інноваційний, додатковий, громадський; включає освітню діяльність позаінституційного характеру; характеризується орієнто-

ваністю на потреби, суб'єктністю, децентралізованістю, індивідуалізованістю, добровільністю» [6, с. 35].

Напрямок 3 «Особливості неформальної та формальної освіти — досвід країн ЄС та України»:

Підтема 3.1. Formal, Informal and Non formal Education and their comparison. Philosophical bases of Education (англійською). Надано узагальнену характеристику формальної, інформальної та неформальної освіти через соціально-філософські підвалини, з урахуванням низки складників: а) затраченого часу; б) обсягу наданої інформації; в) установ, що надають послуги; г) цілей здобувача; г) навчальних планів закладів; д) ресурсів та інше.

Підтема 3.2 передбачала розгляд неформальної освіти у відомчій вищій школі (на прикладі Львівського ДУВС України) (Спікер — О. Балинська, доктор юридичних наук, професор). Порушувалися неоднозначні питання змоги отримання вищої освіти у формальній та інформальній формі. Зазначалось, що вища освіта передбачає обов'язкове додержання формальних вимог, ліцензійних умов, освітніх стандартів, проте освітній процес може реалізуватися у формальній та/або неформальній освіті.

Підтема 3.3 розкривала досвід неформальної освіти у відомчій вищій школі: проблеми чи можливості (на прикладі ДДУВС) (Спікер — М. Вакулич, (кандидат економічних наук, доцент). Розкрито причини різних явищ в освіті через кризу компетентності сучасної людини; надано корисні посилання на освітні платформи; ознайомлено із досвідом впровадження неформальної освіти у відомчій вищій школі на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Напрямок 4 «Неформальна освіта: практичний досвід країн Європейського союзу та України»:

Підтема 4.1. Tips of education: formal, informal, non formal education (англійською). Надано узагальнене уявлення про освіту та її різновиди. Акцентовано увагу

на перевагах та недоліках кожного з них та інше.

Підтема 4.2. Неформальна освіта: від теорії до практики (спікер — Ю. Мельничук, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри цифрових освітніх технологій ЛНТУ). Розкрито специфіку вибору та поєднання формальної та неформальної освіти. Детально розглянуто нормативно-правову базу забезпечення неформальної освіти в Україні. Ознайомлено із проєктом наказу, який був запропонований для громадського обговорення, та Наказом МОН № 130 від 08.02.2022, який регламентує комплекс процедур визнання закладом освіти результатів неформального або інформального навчання особи.

Вважаємо участь у міжнародному підвищенні кваліфікації наукових, науково-педагогічних працівників та працівників освітніх закладів «винятково корисною, очікуваних результатів за програмою підвищення кваліфікації було досягнуто в повному обсязі. Ми поділяємо думку Ю. Бойчука та О. Казачінер, що «неформальна освіта дорослих, безперечно, є освітнім трендом ХХІ століття. Вона є додатком, альтернативою та/або доповненням до формальної освіти в процесі навчання людини протягом всього життя» [4, с. 501].

Завдання 2: Охарактеризувати сформоване підґрунтя та виявити потенційні можливості кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди для втілення механізму визнання результатів неформальної/інформальної освіти бакалаврів та магістрів.

Парадигма гуманізації освітнього процесу закладів формальної вищої освіти актуалізує, поряд із гнучкістю підходів до освітніх програм, широкий спектр заходів, направлених на вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії студентської молоді (через вибір ними освітніх компонентів (ДВВ), внутрішньодержавну та міжнародну академічну мобільність, нострифікацію дипломів та інше. У контексті цього дослідження детальну увагу маємо зосередити на можливості пере-

зарахування балів або певних кредитів здобувачів, що дозволить легітимізувати знання, які були здобуті ними шляхом неформальної та інформальної освіти.

Міжнародне підвищення кваліфікації та аналіз широкого кола наукової літератури дозволяє констатувати, що для України, на відміну від країн ЄС, попри існування позитивної динаміки, досі притаманним залишається низький рівень обізнаності з питань неформальної та інформальної освіти, бо, як слушно зауважує В. Бахрушин, «ми маємо дуже обмежену інформацію про ресурси, потрібні громадянам для самоосвіти. Ми не вміємо оцінювати результати навчання у неформальній та інформальній освіті. І не ставимо завдання навчитися це робити, хоча без такого оцінювання офіційне визнання цих результатів неможливо» [3].

Маємо наголосити на широкому залученні здобувачів факультету природничої спеціальної і здоров'язберезувальної освіти до неформальної освіти, результати якої враховуються при обчисленні рейтингу здобувачів. За спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» здобувачі та викладачі кафедри беруть активну участь у фахових стажуваннях, вебінарах, майстер-класах, супервізіях провідних фахівців та ГО («Корекційних педагогів України» та ін.), тренінгових центрів («Асоціація сучасних логопедів Рівнобага», «Центр Компетенцій» та ін.), тематичних зустрічах зі стейкхолдерами.

Відповідно до чинного Наказу МОН №130, П.1.4. «визнання закладом освіти (науковою установою) результатів неформального та/або інформального навчання особи — це комплекс процедур, що встановлюють їхню відповідність результатам навчання, передбаченим відповідною освітньою програмою (результатам навчання певних освітніх компонентів або програмним результатам навчання), або певному рівню освіти, за підсумками чого ухвалюється рішення про змогу зарахування особі певних освітніх компонентів (складових освітніх компонентів)

відповідної освітньої програми (зокрема в межах її вибіркової складової)» [1, с. 1–2].

Наразі актуалізується питання надання здобувачам можливості перезарахування результатів знань (за бальною системою), отриманих ними шляхом неформальної та інформальної освіти, які відповідають темі та змісту навчальної дисципліни. Позитивною практикою в ХНПУ імені Г. С. Сковороди є розробка та впровадження «Положення про порядок визнання результатів навчання здобувачів Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті (ВС-22)» [8].

Враховуючи, що валідація (перевірка) та зарахування результатів покладається на структурний підрозділ та фахову комісію при закладі формальної освіти, передбачається проходження певної етапності:

- подання декану факультету природничої, спеціальної і здоров'язберезувальної освіти/завідувачу кафедри спеціальної педагогіки пакету документів: 1) заява із проханням зарахувати результати неформальної освіти; 2) ксерокопії сертифікатів, які підтверджують отримання неформальної освіти; 3) надання інформації про організацію, яка надала послуги неформальної освіти (програма заходу чи інформаційний лист); 4) стисле есе на тематику заходу, із викладом його змісту, основних положень, значення для фахового становлення здобувача;

- робота фахової комісії (провідні фахівці кафедри) з перевірки відповідності наданих документів та змісту есе, зауважуємо на дотриманні етичних норм, конфіденційності;

- оформлення висновку фахової комісії про перезарахування (повне чи частково у балах) результатів знань та навичок здобувача, отриманих шляхом неформальної освіти. Оприлюднення на офіційній сторінці кафедри результатів визнання.

Слід зауважити, що передбачено створення списку установ неформальної освіти, які зарекомендували високий рівень

освітніх послуг та внутрішню перевірку знань (тестові завдання, розгорнуте анкетування-фітбек та інше), сертифікати, що не потребують додаткового випробування чи звітнього есе. Крім того, доступною є процедура оскарження результатів. Наголошуємо на необхідності дотримання відсоткової відповідності, при зарахуванні балів за результатами неформальної освіти «загальний обсяг освітніх компонентів...не може перевищувати 25 % відповідної освітньої програми» [1, с. 8].

Проаналізоване питання дозволило висвітлити основні аспекти досвіду проходження міжнародного підвищення кваліфікації «Use of informal education in the training of bachelors and masters: experience of the EU countries and Ukraine». Набутий досвід допоможе розширити спектр навчальних інструментів, які можна використовувати в освітній діяльності, отримані знання з питань впровадження, розвитку та удосконалення процесів неформальної освіти при підготовці бакалаврів та магістрів у закладах вищої освіти України допоможуть на практиці, розглянуті актуальні аспекти багаторічного європейського досвіду використання неформальної освіти

будуть застосовані в реаліях сьогодення. Розвинуті компетентності дозволять побудувати власну траєкторію роботи зі здобувачами першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, охоплюючи сучасні онлайн-методи та прийоми розвитку креативного, критичного та логічного мислення. Плануємо впроваджувати набуті знання в освітній процес ХНПУ імені Г. С. Сковороди та кафедри спеціальної педагогіки, зокрема, НПП якої залучають здобувачів до широкого спектру заходів неформальної та інформальної освіти: тематичні зустрічі зі стейкхолдерами; участь у вебінарах, майстер-класах, супервізіях провідних фахівців та ГО, тренінгових центрів; функціонування студентських гуртків та інше. Розроблено механізм валидації знань, отриманих засобами неформальної освіти, та зарахування за бальною системою. Дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми, серед перспектив подальших розробок вбачаємо аналіз іноземних та вітчизняних освітніх платформ неформальної освіти, які можуть надавати якісний вузькопрофільний контент для бакалаврів та магістрів у царині спеціальної освіти.

Література

1. *Про затвердження порядку визнання в вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти: наказ МОН.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tinyurl.com/2rbodv9a>

2. *Програма Міжнародного підвищення кваліфікації наукових, науково-педагогічних працівників та працівників освітніх закладів «Використання неформальної освіти у підготовці бакалаврів та магістрів: досвід країн Європейського союзу та України».* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.iesfukr.org/events>

3. *Бахрушин В.* Неформальна та інформальна освіта: навіщо вони нам потрібні. Портал громадських експер-

тів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/872-neformalna-ta-informalna-osvita-navishcho-voni-nam-potribni>.

4. *Бойчук Ю., Казачінер О.* Неформальна освіта для людей з особливими потребами. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія ; за заг. ред. акад. Н. Г. Нічкало, акад. І. Ф. Прокопенка. Київ ; Харків : Ін-т освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України ; ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. С. 497–502.

5. *Ніколенко Л.* Науково-методичний супровід формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tinyurl.com/2m6omhrw>

6. *Павлик Н.* Неформальна освіта у системі освіти України // Освітологічний дискурс. 2016. № 2 (14). 37 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/362/312/987>

7. *Пекар І.* Роль неформальної освіти у сучасному суспільстві. Офіційна сторінка IQholding. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tinyurl.com/2pd8k64a>

8. *Положення про порядок визнання результатів навчання здобувачів Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди отриманих у неформальній та/або інформальній освіті (ВС-22).* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tinyurl.com/2o9f5vs6>

24.01.2023

Відомості про авторів:

Коваленко Вікторія Євгенівна — кандидат психологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри спеціальної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: kovalenkov811@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7792-4653>; Google Scholar; Web of Science Researcher ID AAN-1998-2021

Міщенко Оксана Анатоліївна — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: mish.o.a.chenko@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6989-0537>

Громадянська освіта як фундамент багатовекторності освітнього процесу в межах Болонської системи

Олександр Олійник,
Олена Солошенко,

Гучасні українські реалії, повномасштабна війна з Росією створюють нові пріоритети розвитку держави. Україна була і залишається важливим стратегічним партнером для Європи. Більше того, євроінтеграційні вектори набувають нових викликів та обумовлюють прискорені процеси взаємовпливу та взаємодії у різних сферах. Важливою складовою євроінтеграційних прагнень України є поглиблення співпраці у сфері вищої освіти.

Входження України до освітнього європейського простору передбачає запозичення провідних та актуальних тенденцій організації освітнього процесу європейських вишів, запровадження нових здобутків європейського освітнього співтовариства та безперечно, збереження та вдосконалення національних концепцій розвитку вищої освіти.

Історія євроінтеграційних процесів в освіті для України бере початок у 2005 р., коли Україна стала членом Болонського процесу. Майже двадцятирічний досвід співпраці на шляху реформування системи вищої освіти України визначив нові складові та нові вектори розвитку вишів держави. Базові засади Болонської декларації, спрямовані, зокрема: на трирівневу систему вищої освіти (бакалавр, магістр і доктор наук); застосування академічних перевідних кредитів ECTS; європейський додаток до диплома; сприяння мобільності студентів, викладачів і науковців; ство-

рення єдиного європейського дослідницького простору; контроль за якістю вищої освіти тощо. Відповідно до окреслених засад, Болонська система передбачає реалізацію низки стратегічних завдань, а саме: досягнення високого інтелектуального та духовного рівня самореалізації особистості; масштабну підготовку висококваліфікованої робочої сили; ефективний розвиток людського капіталу; забезпечення високої конкурентоспроможності країни та формування інноваційної моделі економічного розвитку, що повинно забезпечити європейський рівень добробуту та соціального захисту громадян. Разом з тим особливості національної системи вищої освіти обумовили та окреслили проблеми української вищої освіти в контексті Болонського процесу: велика кількість вишів, надлишкова кількість напрямів і спеціальностей — у системах вищої освіти провідних країн їх у 4–5 разів менше; тенденція до погіршення якості вищої освіти; недостатня співпраця між сферою освіти і ринком праці; рівень автономії вітчизняних вишів значно нижчий від європейського; проблема хабарництва у вишах — недостатньо викорено продаж оцінок, коли іспити приймає викладач, який навчав студентів упродовж семестру; відсутність мобільності студентів — у більшості з них немає можливості вчитися за кордоном, хоча понад чверть наших студентів мали б здобувати знання в інших країнах; в європейських країнах молодь

бере активну участь в освітніх процесах, проте українські студенти скаржаться, що з ними фактично ніхто не радиться; викладачі вишів зазвичай працюють з невстигаючими студентами, а натомість мають приділяти більше уваги молодим людям, які прагнуть знань [8]. Проте, загальні проміжні підсумки реформування системи вищої освіти України в цілому є позитивними та результативними.

Мета статті: проаналізувати особливості, місце та роль суспільних знань (на прикладі інтегрованого курсу громадянської освіти) в організації освітнього процесу на шляху реформування української освіти за вимогами Болонської системи.

сновна проблематика інтеграції системи вищої освіти України в європейський освітній простір неодноразово ставала предметом наукових досліджень. Наприклад, ґрунтовний аналіз основних проблем Єдиного простору Вищої освіти (академічна мобільність, академічне визнання, якість вищої освіти тощо), освітніх здобутків і перспектив розвитку вищої школи України проведено в проблемних та узагальнюючих дослідженнях [2].

Ґрунтовні дослідження стали основою для видання монографій, в яких висвітлено теоретичні, нормативні, організаційні засади реформування української освіти в контексті формування європейського освітнього простору [5]. На даному етапі важливими та інформативними є дослідження, які містять проміжні підсумки, можливі перспективи та завдання щодо сталого розвитку української освіти на шляху євроінтеграції [3].

Крім того, необхідно зазначити, що в українських вишах було запроваджено вивчення теоретичних та законодавчих засад Болонського процесу у межах навчальної дисципліни «Вища освіта України та Болонський процес». Були підготовлені навчально-методичні посібники, які знайомлять здобувачів з системами вищої освіти у європейських країнах, основними завданнями, принципами та документами, прийнятими в рамках

Болонського процесу, методами та засобами їх запровадження у систему вищої освіти України [4].

ивчаючи особливості організації освітнього процесу в системі єдиного простору Вищої освіти щодо викладання суспільних дисциплін, як складової загального процесу гуманізації Вищої освіти України, варто звернути увагу на дослідження, в яких висвітлено місце і роль суспільних наук в модернізації вітчизняної освіти в контексті європейських вимог [6, 8]. Окрему увагу науковці приділяють обґрунтуванню важливості запровадження в навчальні програми систематизованого інтегрованого курсу громадянської освіти, який має допомогти подолати розрив між актуальною практикою, реальною політичною поведінкою, сприйняттям власної здатності та обов'язку і цінностями громадянського суспільства [1].

Призначення вивчення суспільних дисциплін, як і освіти в цілому, сьогодні — це не лише передавання молодій людині певної суми знань про суспільство, природу, людину та її погляди і мислення, а виховання інтелектуально розвиненої, творчої особистості, формування в неї загальнолюдських, моральних цінностей і переконань, ідеалів, звичок, прагнень і почуттів. Модернізація системи вітчизняної освіти має відповісти на виклики, пов'язані з впливами на суспільну свідомість. В умовах російської військової агресії проти Незалежної Української держави та активізації продукування й розповсюдження антиукраїнських фейків при викладанні дисциплін суспільного спрямування процес національно-патріотичного виховання набуває вирішального значення, який дорівнює, або навіть перебільшує, смисловий, змістовний контент цих дисциплін. Перемога України неможлива без формування у свідомості молодого громадянина національно-патріотичної, демократичної, активістської, проукраїнської позиції. Саме тому, особливу актуальність та важливий зміст набуває інтегрований курс «Громадянська освіта»,

який дає адекватні відповіді на виклики сьогодення, гармонійно та результативно поєднує правові, філософські, аксіологічні, політичні, економічні, культурологічні, соціально-психологічні дисципліни. Іншими словами, громадянська освіта — це базові знання та комплекс компетентностей щодо життя в демократичному суспільстві, які дозволяють справлятися із викликами сучасності.

Зазначимо, що в 2018/2019 навчальному році для десятикласників вперше було запроваджено в шкільну програму предмет «Громадянська освіта». Курс охоплює сім великих розділів: людина та її ідентичність; права і свободи людини; людина у соціокультурному просторі; демократичне суспільство та його цінності; взаємодія громадян і держави у досягненні суспільного добробуту; світ інформації, мас-медіа та медіаграмотність; Україна, Європа, світ [11]. Ми бачимо, що розділи шкільного курсу відбивають зміст суспільних дисциплін, які є провідними дисциплінами суспільно-гуманітарного циклу, що викладаються в українських вишах. Отже, залишається важливим питання щодо актуалізації викладання суспільних дисциплін у вишах України, як продовження, поглиблення та деталізації інтегративного шкільного курсу.

Глід зауважити, що європейські країни мають свій досвід викладання аналогічних курсів, де теми з демократичної громадянськості та прав людини включені в шкільні освітні програми з 1990-х років минулого століття. Так, у Польщі громадянська освіта розвивалась разом із змінами, які відбувались в політичному, економічному та соціальному житті: навчальний курс розроблено в 1995 р. Норвегія ввела три пріоритетні міждисциплінарні теми: демократія та громадянство, сталий розвиток, охорона здоров'я та життєві навички. Естонія затвердила «Стратегію освіти 2035», яка має конкретну загальну мету: естонці мають знання та навички, які просувають життя в Естонії та дають можливість реалізувати себе в особистому та трудовому

житті, а також у суспільстві. А однією з цілей якраз вказана можливість вчитися протягом життя основним компетенціям, які допомагають орієнтуватися в соціумі та на ринку праці. У Великій Британії є Національна програма навчання громадянськості. Основний наголос під час навчання робиться на формування активного громадянина і демократії участі. А основна мета: дати знання учням про свої права та свободи [11].

Отже, за чотири роки впровадження інтегративного курсу Громадянської освіти відбувається його постійне вдосконалення, пошуки нового теоретичного та методичного змісту. В 2020 р. Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба» спільно з Програмою «Долучайся!» (USAID/ENGAGE) презентували онлайн-курс із громадянської освіти для 10-х класів та портал із теми citizen.in.ua, який є унікальною онлайн-платформою, яка вміщує онлайн-курс та інтерактивний підручник з громадянської освіти для 10 класу. Таким чином, курс «Громадянська освіта» можна без вагань вважати суспільною ініціативою, котра має потенціал для інтеграції й консолідації українського суспільства на демократичних засадах. Наявність даного предмету є індикатором демократичного вектору розвитку країни [9].

Створення відповідних платформ є важливою складовою розвитку освіти у відповідності до вимог єдиного простору, оскільки вже в старших класах майбутні здобувачі вищої освіти повинні отримувати навички та уявлення щодо освітнього європейського рівня навчання. Тут не уникнути творчого використання інформаційного, світоглядного й особливо методологічного потенціалу суспільних наук, які також потрібно розглядати як повноцінний суб'єкт Болонського процесу. В березні 2020 р. заступник Міністра освіти та науки Єгор Стадний, відкриваючи засідання Групи супроводу Болонського процесу, наголосив, що пріоритетами Болонського процесу до 2030 р. мають

статі збалансована академічна мобільність та посилена роль вищої освіти у досягненні Цілей сталого розвитку [10]. Ми розуміємо, що подальший розвиток сталого українського суспільства неможливий без високого інтелектуального та фахового потенціалу випускників ЗВО — свідомих, соціалізованих, національно-ідентифікованих громадян України. Тому саме потенціал суспільних наук вирішує проблеми формування професійної та політичної культури, соціального й духовно-морального розвитку здобувачів освіти, розкриття їхнього творчого потенціалу тощо.

У контексті втілення освітньої політики система викладання суспільних наук, які формують гуманітарний простір, постала перед проблемами, вирішення яких передбачає виконання наступних завдань: формування загальноукраїнської громадянської ідентичності та забезпечення єдності ціннісного простору в країні; підтримка української мови як державної мови міжнаціонального спілкування і взаєморозуміння громадян держави; створення сприятливих соціокультурних передумов і прищеплення міжнаціональної толерантності, терпимості до чужих вірувань та думок; втілення процесів громадянської соціалізації та національно-патріотичного виховання; підтримка належного рівня освіченості молоді і її компетентності щодо можливих загроз національній безпеці; підготовка за напрямками суспільних дисциплін освітніх кадрів, які володіють сучасними освітньо-виховними знаннями та методиками.

Суспільне призначення гуманітарної освіти полягає в тому, що вона виступає інтелектуально-інформативною основою громадянської консолідації, інструментом підтримки суспільної злагоди та стабільності держави. Однак у процесі сучасної модернізації освітньої системи України у закладах вищої освіти спостерігається загальне скорочення суспільно-гуманітарного компоненту освіти. Але ж саме суспільствознавчі курси формують єдину систему світоглядних знань та цілісне

уявлення про загальнолюдські та національні духовно-культурні цінності, розвивають самостійність та критичність мислення, дають розуміння національних інтересів та пріоритетів [6]. Проте, аналізуючи місце і роль суспільних дисциплін в системі освіти європейських університетів, варто зазначити, що, розуміючи важливу гуманітарну складову підготовки фахівців, відповідні дисципліни займають гідне місце в навчальних програмах європейських університетів. Наприклад, в Університеті Південної Данії в бакалаврській трирічній програмі «Міжнародне бізнес-адміністрування та сучасні мови» передбачено вивчення «Права», «Соціальних систем», «Комунікацій та культури», «Філософії» (обсягом по 5 кредитів). Здобувачі освіти за напрямком «Наука про європейську інтеграцію» мають можливість опанувати «Інституції ЄС та законодавство Європейського Союзу» (10 ЄКТС), «Сучасна європейська історія», «Основи політології», «Європейську ідентичність та культуру» (по 5 ЄКТС). Дворічна програма навчання «Економіка підприємства та аудит» передбачає вивчення широкого спектру правових дисциплін: «Податкове право», «Право, яке регулює діяльність компаній», «Фінансове право», «Законодавство, які регулюють фінансову неспроможність та банкрутство» (по 5 ЄКТС) [7].

Громадянську освіту можна розглядати як своєрідний соціальний проєкт для всього навчального закладу. Демократичний уклад, що є моделлю відкритого громадянського суспільства, в сукупності з позанавчальною діяльністю є необхідною умовою формування громадянської компетентності, набуття студентами досвіду демократичної поведінки й активної громадянської позиції. Мета і завдання громадянської освіти реалізуються під час засвоєння всіх дисциплін, серед яких особливу вагу мають предмети суспільно-гуманітарного циклу. Вони формують у студентів уявлення про суспільство і безпосередньо спрямовані на становлення громадянських компетентностей. У вищій школі це основа грома-

дяньської освіти, що здійснюється в межах навчального процесу [12].

Таким чином, європейський простір освіти передбачає багатовекторне вивчення суспільних дисциплін, які дають можливість всебічної підготовки фахівців різної спеціалізації. Болонський процес, який продовжує сприяти реформуванню системи освіти України, обумовлює наслідування європейського досвіду з метою підвищення якості та конкурентоспроможності освіти, зміцнення інтелектуального, культурного, соціального, наукового та технологічного потенціалу. В умовах війни одним з головних завдань освітньої політики має стати формування у молоді національних суспільно-державних цінностей як ідейного підґрунтя української громадянської ідентичності. Це стане фундаментом консолідації українського суспільства, сприятиме сталому розвитку держави. Один із шляхів реалізації — громадянська освіта, яка є уособленням суспільних цінностей сучасного українського суспільства на шляху євроінтеграції.

Література

1. *Акіншева І.П.* Аналіз громадянської освіти як чинника політичної соціалізації особистості // *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Вип. 31. С. 9–10. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/289>;
2. *Бухун А. Г.* Громадянська освіта української молоді: нормативні засади та неперервність розвитку // *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 74, Т. 1. С. 66–71. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/74/part_1/14.pdf;
3. *Суший О.* Цінності та пріоритети громадянської освіти в Україні: «Думай глобально, дій локально!» // *Наук. записки НАН України*. 2018. Вип. 5–6 (79–80). С. 208–221. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/sushii_tsinnosti.pdf
4. *Альохіна Г.М.* Якість освіти у контексті сучасних трансформацій вищої освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/336406700_Akist_osviti_u_konteksti_sucasnih_transformacij_visoi_osviti;
5. *Болонський процес і навчання впродовж життя* / М.Ф. Степко, Б.В. Клименко, Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ. Харків, 2004. 111 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://library.zntu.edu.ua/Bolon_process/Book.pdf;
6. *Болотська О. А.* Розвиток академічної мобільності студентів як реалізація принципів Болонського процесу у Вищій освіті України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13boavou.pdf>;
7. *Вавренюк С. А.* Вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі Вищої освіти України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2018/15.pdf;
8. *Сподін Л. А.* Проблеми і шляхи забезпечення якості Вищої освіти в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Gumanitarni/article/viewFile/4882/4810>
9. *Аналітичний звіт Болонського Секретаріату–2009: резюме і оціночний лист, що підготовлені на основі Національного звіту із запровадження положень Болонського процесу* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>;
10. *Болонський процес в Україні 2005 — 2020: досягнення, виклики та перспективи* Київ, 2020. С. 14–17. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://erasmusplus.org.ua/images/phocadownload/BolognaStudy_Ukraine2005_2020_NEO_ukr.pdf;
11. *Хан С.В.* Участь України у Болонському процесі: 12 років на шляху до європейського історичного простору. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eustudies.history.knu.ua/uk/evgen-han-uchast-ukrayiny-u-bolonskomu-protsesi->

12-rokiv-na-shlyahu-do-yevropejskogo-istorychnogo-prostoru/

12. *Артъомов І.В., Ващук О.М.* А Концептуальні та правові основи формування Європейського освітнього простору : навч. посібник. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 486 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3718>;

13. *Вища освіта України і Болонський процес* : навч. посібник ; за ред. В.Г Кременя. Тернопіль : Навч. книга — Богдан, 2004. 384 с.;

14. *Європейський простір вищої освіти та Болонський процес* : навч.-метод. посібник / Т. М. Димань, О. А. Боньковський, А. Г. Вовкогон. БНАУ, 2017. 106 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://foreign.udau.edu.ua/assets/files/docs/quantus/traning/european-higher-education-area-and-the-bologna-process_17_09_2017.pdf;

15. *Ільченко А.М.* Вища освіта і Болонський процес : навч.-метод. посібник / А.М. Ільченко, С.В. Шейко. Полтава : РВВ ПДАА, 2014. 316 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/559/1>;

16. *Гусева П.Т.* Курс лекцій з дисципліни «Вища освіта України і Болонський процес». Харків : ХНУ, 2011/2012. 66 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://foreign-languages.karazin.ua/resources/4e70fd3ee45ec07d58136e449c6650d3.pdf>

17. *Болонський процес: цикли, ступені, кредити* : монографія / Л. Л. Товажнянський, Є.І. Сокол, Б.В. Клименко. Харків : НТУ "ХПІ", 2004. 144 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://library.zntu.edu.ua/Volon_process/Book_1.pdf;

18. *Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи* : монографія ; за ред. Ф.Г. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 560 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 16) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/3717>;

19. *Формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти в контексті інтернаціоналізації освітнього простору* : монографія ; за ред. А. А. Сбруєвої. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 254 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://pedscience.spu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/monograph-SbruievaYeremenko.pdf>

20. *Лозовий В. С.* Суспільні науки в контексті модернізації освітньої системи в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/suspilni-nauki-v-konteksti-modernizacii-osvitnoi-sistemi-v>

21. *Навчальні програми провідних ВНЗ королівства Данії* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://knute.edu.ua/file/NjY4Nw==/e8859d45f2661bc8e9fe942a046bfadc.PDF>

22. *Павко А.* Болонський процес в Україні: плюси і мінуси [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=1682>

23. *Сайт Освіта.ua.* Курс «Громадянська освіта» — це суспільна ініціатива [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/school/76915/>

24. *Сайт МОН України: Пріоритетами Болонського процесу до 2030 р.* Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/prioritetami-bolonskogo-procesu-do-2030-rokumayut-stati-zbalansovana-akademichnamobilnist-ta-posilena-rol-vishoyi-osviti-udosyagnenni-cilej-stalogo-rozvitku-yegorstadnij>

25. *Спецпроект Громадянська освіта* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/projects/hromadianska-osvita/2021/02/16/243780/>

26. *Шестопалюк О.* Громадянська освіта як фактор формування громадянських компетентностей сучасної молоді // Рідна шк. 2010. № 3. С. 33–35. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_3_11

27.01.2023

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

Відомості про авторів:

Солошенко Олена Михайлівна — кандидат історичних наук, доцент; кафедра теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: soloshenkoelena@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2877-0237>

Олійник Олександр Миколайович — кандидат юридичних наук, доцент; кафедра теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: oleynik.oleks@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8382-9751>

УДК 373.211.24

DOI:10.30837/nc.2023.1-2.93

Деякі аспекти вікових особливостей сенсорно-пізнавального розвитку дитини під час підготовки майбутніх вихователів

Світлана Бакай

Базовий компонент дошкільної освіти спонукає оновлювати підходи до формування базових компетентностей дитини дошкільного віку. Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» орієнтує педагогів закладу дошкільної освіти (ЗДО) формувати у дітей сенсорно-пізнавальну, логіко-математичну й дослідницьку компетентності, які слід розглядати як одну цілісну інтегровану компетентність.

Саме при підготовці майбутніх вихователів неодноразово наголошується, що ця освітня лінія передбачає «формування доступних дитині дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості, відношення предметів і об'єктів навколишнього світу», об'єднує дитячий сенсорний досвід, логіко-математичні й дослідницькі знання, практичні вміння та навички [1].

Слід зазначити, що ключовий напрям сенсорного виховання повинен полягати в оволодінні дитиною сенсорною культу-

рою. Як зазначають науковці, сенсорний розвиток дитини — це розвиток сприймань та відчуттів, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: форму, колір, розмір, положення у просторі тощо.

Слід наголосити, що значення сенсорного розвитку для дитини дошкільного віку ставить новітні завдання перед дошкільною освітою та вимагає застосування найбільш дієвих засобів та методів з даної галузі у ЗДО. Для кожного віку визначені завдання сенсорного виховання, які відповідають ступеню розвитку сприйняття і рівночасно допомагають переходу до вищих рівнів. Звісно, ранній вік дитини — чутливий, надзвичайно важливий і відповідальний, бо у перші три роки життя закладаються найбільш важливі та ґрунтовні людські здібності — пізнавальна активність, допитливість, впевненість в собі і довіра до інших людей, цілеспрямованість і наполегливість, уява та творчість.

Як зазначають фахівці з даної проблематики, науковці А. Богуш, О. Брежнева, Н. Гавриш, Т. Дуткевич, М. Машовець, Т. Поніманська, М. Фіцула, Н. Чабан та інші, сенсорно-пізнавальний розвиток дитини дошкільного віку — це сформованість доступних для дошкільника уявлень та еталонів, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів довкілля. Показником сформованості цих уявлень є здатність малечі застосовувати отримані знання в практичній діяльності, оволодіння засобами пізнання дійсності, розвиток наочно-дійового, наочно-образного та словесно-логічного мислення. Зазначимо також, що сенсорне виховання — це система педагогічних впливів і має дуже важливе значення для всебічного розвитку дитини.

Слід наголосити, що здобувачам вищої освіти наголошується про внесок відомих педагогів з цієї проблеми. Так, видатні педагоги Ф. Фребель, М. Монтесорі, О. Декролі, К. Ушинський, С. Русова вбачали сенсорний розвиток як один з основних сторін дошкільного виховання. Цікаво, що сучасна система сенсорного виховання створена на основі наукових даних про психологічний і фізіологічний розвиток дитини. Так, у дошкільному віці дуже інтенсивно розвиваються всі органи чуття, і ознайомлення з якостями предметів є вирішальним у розумовому розвитку і цей період називають «золотою порою» сенсорного виховання [7].

Відзначимо, що видатний чеський педагог, автор книги «Велика дидактика» Я. Коменський досліджував розумове виховання як важливий засіб формування особистості дитини. Необхідною умовою розумового розвитку, на його погляд, є розвиток чуттєвих основ мислення: пізнання починається з відчуття, відчуття передає пам'яті образи дійсності, яка зберігає їх протягом усього життя, а починати навчання він радив не зі словесного пояснення про речі, а з реального спостереження за ними. Саме у процесі розумового виховання важливу роль відіграють відчуття й уявлення,

думки і слова, мова і дії. Не можна не з акцентувати увагу, що Ж.-Ж. Руссо наголошував про сенсорне виховання, що дитина має навчитися «дивитися, слухати та сприймати» [6].

Використовувати різноманітні ігри для розвитку органів чуття дітей, ознайомлення їх із природою, життям людей, підготовки до школи вбачав педагог Ф. Фребель. Він підпорядковував дидактичний матеріал, призначений для формування сприймань про форму, величину, просторові відношення, числа, систему занять та ігор, що спрямовано на сенсорний розвиток. На його думку, дитина, наділена інстинктом пізнавальним та дослідницьким та розвиватися повинна через споглядання предметів навколишнього світу [8].

Важливість сенсорного розвитку та поняття «сенсорна культура дитини» як важливу складову частину і основу формування особистості розглядала педагог М. Монтесорі. Вона наголошувала, що без розвинутих органів чуття не може бути інтелекту і вихованої людини. Чуттєве сприймання є основою розумового і морального життя. Її метод не просто вказує дитині на якості предметів і явищ навколишнього світу, а дає можливість самостійно набувати знання і відкривати свій внутрішній світ, що значно важливіше, ніж повідомлення з боку дорослих [6].

До речі, Л. Венгер розділив процес сенсорного виховання у дошкільному віці на підготовчий етап (перші три роки життя) та безперервне засвоєння дитиною сенсорної культури. А науковці О. Запорожець та О. Усова засвідчували те, що вирішальним у формуванні сенсорних здібностей дітей є навчання їх узагальненими способами обстеження предметів, перенесення засвоєних засобів дій в нові умови, на нові предмети і це дає перспективу дошкільнятам самостійно розбиратися в багатоманітних властивостях новітніх предметів.

Підкреслимо, що більшість дослідників вважає недоцільним відокремлення до трьох років продуктивної діяльності дітей, дидактичних ігор і вправ із сен-

сорного виховання. Згодом ефективна діяльність ускладнюється, навчання її набирає плановності й систематичності. Сенсорне виховання у цей період відокремлюється і реалізовується під час організованих дидактичних ігор і вправ. Сенсорно-пізнавальний розвиток здійснюється у процесі предметної діяльності дітей та їхнього спілкування з дорослим та вдосконалюється зорове, слухове і тактильне сприймання.

Тже, дитина раннього віку, до півтора року розрізняє контрастні форми кулі і куба та величину предметів, від дуже великого до дуже маленького, геометричні форми, наприклад круг, трикутник. Малеча орієнтується передусім на форму предмета, потім на величину і згодом на колір. У другому півріччі максимальних успіхів дітлахи досягають у сприйманні предметів довкілля. Еталонами для них служать уявлення про ознаки предметів, що закріпилися в пам'яті, наприклад про форму — «як м'ячик»; про колір — «як квіточки».

Дитина від двох років відрізняє чотири основні барви: червоний, синій, зелений, жовтий та спроможна розкласти іграшки різного кольору у відповідно пофарбовані коробки, вишукувати за кольором предмет серед двох-трьох інших, підбирати до коробок різної форми (круглі, квадратні) відповідні до форми закривки. Оперуючи предметами, дитина опановує зовнішніми орієнтувальними діями: виокремлює різні якості, обстежує їх зором, дотиком, губами, розглядає при різному освітленні, під різним кутом зору [8].

Безумовно, у цьому віці з'являються перші прояви самостійності, коли дитина може вже самотужки вживати їжу, знімати шкарпетки, розв'язувати взуття тощо. На цьому етапі розвиваються як психічні процеси, так і рухова й емоційна пам'ять. Процеси пам'яті мають мимовільний характер і малеча запам'ятовує більш виразне, емоційне, яскраве, при цьому легше запам'ятовує образний матеріал, ніж словесний. У предметних діях зароджується наочно-дієве мислення, коли

дитина бачить предмети, з якими діє, грає, розбирає й складає іграшку [6, 8].

Зауважимо, що у цьому віці дуже виражена зацікавленість до яскравого, рухомого, звучного. Те, що дитина бачить у довоколишньому оточенні, привертає її увагу, а діяльність визначається тим, що потрапляє в поле зору. Якщо дитина побачила м'яч, то грає з ним, коли побачила ляльку, то залишає м'яч і захоплюється лялькою. Звісно, це свідчить про те, що увага дитини поки нестійка і вона легко відволікається. З часом, поступово, змінюється і характер дитячих ігор: дитина починає відображувати дії дорослих, імітує дії інших дітей під час ігор та прогулянки.

Як наголошують у своїх працях фахівці, головна мета навчити дитину:

- сприймати і виділяти форму, величину, колір предметів через зорове, дотикове й рухове обстеження;
- утворювати сприймання про різні ознаки предметів, зіставляючи їх між собою;
- стимулювати до виконання завдань разом з дорослим; практикувати подібності й відмінності між предметами;
- знайомити з геометричними фігурами: круг, квадрат, трикутник, куля;
- вчити розпізнавати знайомі геометричні форми у предметів довкілля;
- ознайомлювати з розмірами предметів, від великого до маленького та їх властивостями (товстий-тонкий, високий-низький, довгий-короткий);
- ознайомлювати з кольорами (червоний, синій, жовтий, зелений), формувати вміння впізнавати знайомі кольори в довкіллі, знаходити пари предметів однакових кольорів, групувати предмети за кольором;
- закладати вміння відрізнити предмети за допомогою тактильних відчуттів (холодний-теплий, твердий-м'який); розвивати нюхові (здатність відчувати запахи) та смакові відчуття (солодкий, кислий, гіркий);
- удосконалювати слухові відчуття, вчити розрізняти тихе і голосне мовлення,

музику, співи птахів, звуки тварин тощо [1, 7, 8].

Науковці та практики з даної проблеми наголошують на важливому аспекті з розвитку предметної діяльності дитини, який:

- заохочує до самостійних дій з предметами, що потребують точних і координованих рухів (пересипання, переливання, перекладання дрібних предметів);

- залучає до обстеження знайомих предметів очима та руками.

Також вкрай актуально та важливо:

- повторювати дії дорослих з різноманітними предметами, виконувати найпростіші дії за вказівкою дорослого;

- самотужки використовувати предмети за призначенням (ложку під час прийому їжі, лопатку під час ігор з піском тощо);

- надівати кільця на стержень пірамідки, прокочувати кульку, зводити вежу, доріжку, парканчик; відкривати й закривати баночки або коробки (контрастні за формою, розміром і кольором), звільня збільшуючи їх кількість (один, два, три предмети різного розміру й кольору);

- грати з кубиками, цеглинками: будувати їх один на одного (вертикально, горизонтально), в різному просторовому відношенні;

- переносити засвоєні дії з предметами на інші, не знайомі предмети;

- стимулювати до самостійного одягання і роздягання, прибирання іграшок; адаптувати звертатися за допомогою дорослих у процесі самостійної предметної діяльності;

- заохотити до дій з предметами поруч з іншими дітьми, не шкодячи один одному [6].

Хочу наголосити, що пізнавальна діяльність у найближчому природному і предметному довіллі повинна:

- стимулювати пізнавальну активність, спостережливість у процесі ознайомлення з природним і предметним довіллям;

- формувати уявлення про об'єкти (тварини і рослини найближчого оточен-

ня, сонце, хмари) та явища природи (дощ, вітер);

- ознайомлювати із характерними зовнішніми особливостями тварин (мають голову, тулуб, лапи, крила) і рослин (мають листя, квіти); вчити розрізняти пори року за відмінними ознаками (взимку падає сніг, влітку сяє сонце, восени — йде дощ);

- спонукати помічати красу природного довілля;

- заохочувати до спостережень за об'єктами та явищами природи у куточку природи (акваріум, кімнатні рослини), під час прогулянок (сонце, стан неба, дерева, квіти);

- вчити помічати зміни, пов'язані з порами року (навесні — всі дерева цвітуть, восени — листя дерев стає жовтим, червоним);

- залучати до ігор з піском, водою, снігом із використанням формочок, лопаток;

- ознайомлювати із властивостями піску (сухий — сиплеться, вологий — тримає форму), води (прозора, ллється), снігу (холодний, у теплі тане);

- вчити дотримуватись елементарних правил поведінки у природі (не ображати тварин, не рвати квітів);

- ознайомлювати з працею дорослих (вихователь, помічник вихователя, двірник), знаряддям їхньої праці (мітла, віник, лопата, посуд, відро);

- заохочувати до спостережень за транспортом, будівлями, ігровими майданчиками; формувати найпростіші уявлення про їх призначення, наприклад: автобус перевозить людей, в оселях мешкають люди, діти грають на майданчику тощо [8].

Таким чином, сенсорний розвиток дитини дошкільного віку — це розвиток її відчуттів і сприймань, які розвиваються досить інтенсивно, під впливом виховання, у ході засвоєння дитиною знань. Своєчасний повноцінний розвиток у період раннього дитинства має важливе значення для всього подальшого життя дитини, бо саме формування й виховання повноцінної всебічно розвиненої особистості є майбутнім для нації сучасного суспільства.

Література

1. *Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу від 22.01.2021*: URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876>
2. *Богущ А.М.* Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі : практикум. Київ. URL <https://www.twirpx.com/file/2791808/> (дата звернення 12.11.2020 р.).
3. *Коваленко О.В.* Підготовка майбутніх вихователів до сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників за Базовим компонентом дошкільної освіти. Стандарти дошкільної освіти. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2014. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3888/1/KovalenkoOVSDOPI.pdf> (дата звернення: 20.07.2020).
4. *Кошель В.М.* Сенсорне виховання дітей раннього віку : навч.-метод. посіб. Чернігів : ФОП Баликіна О.В., 2019. 160 с.
5. *Машовець М., Брежнева О.* Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі : акценти для педагогів-практиків // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2021. № 9.
6. *Поніманська Т.* Дошкільна педагогіка: підручник. 3-є вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 448 с.
7. *Фіцула М.М.* Дошкільна педагогіка. Тернопіль, 2018.
8. *Чабан Н.В.* Особливості сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку : метод. посібник / Хмельницький заклад дошкільної освіти № 48 «Червона квіточка» Хмельницької міської ради Хмельницької області, 2021. 108 с.

29.01.2023

Відомості про автора:

Бакай Світлана Юріївна — кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків, Україна; email: s.bakay70@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0238-0791>.

Методичні рішення для підвищення результативності вивчення математичних дисциплін студентами спеціальностей «Кібербезпека та комп'ютерні науки»

*Тетяна Жиленко,
Наталія Мартинова,
Євген Котух*

Грімкий перехід освітнього процесу на дистанційну та змішану форму взаємодії його учасників призвів до залучення інтерактивних форм навчання усіма науково-педагогічними працівниками освіти. З'явилися численні сервіси для створення і використання графічних складових, які наповнюють методичну скарбничку викладача, та урізноманітнюють освітній процес.

Значний вклад у розвиток графічного конспектування внесли К. Робінсон, Є. Полат, І. Роберт, Р. Гуревич, К. Обрізан, Ю. Машбиць та ін.

Метою статті є виявлення важливості застосування графічного конспектування на заняттях з вищої математики.

Як відомо, ментальні здібності людини це — мова, логічне мислення, ритм, колір, уява, просторове сприйняття. Основними функціями опрацювання інформації мозком є сприйняття, утримання, аналіз, результат та керування.

Вказані всі п'ять функцій діяльності мозку взаємно доповнюються. Наприклад, інформація краще сприймається, якщо ви зацікавлені в ній, таким чином процес сприйняття є мотивованим і здійснюється за участі всіх ментальних функцій. Якщо інформація була сприйнята ефективно, то виявляється, що її простіше зафіксувати та піддати аналізу. З іншого боку, ефектив-

не утримання і аналіз інформації покращують здатність сприймати інформацію.

Конспектування — це оформлення власних думок, матеріалу лекцій, прочитаної книги тощо.

Наведемо основні стилі традиційного конспектування:

- розповідний стиль, виклад у вигляді зв'язної розповіді того, що треба донести до інших;
- виклад у вигляді перерахування пунктів, що складаються з ідей по мірі надходження інформації;
- виклад у вигляді багаторівневого переліку пунктів, в якому викладені ідеї розташовані в ієрархічному порядку.

В стандартному конспектуванні використовується лінійна структура, символи (букви, цифри) та аналіз [1].

На жаль, традиційне конспектування має недоліки:

- відсутність візуального ритму,
- візуальної структури,
- кольору,
- образів (уяви),
- графічного представлення інформації,
- оперування багатомірними об'єктами,
- просторової орієнтації,
- гештальта,
- асоціацій.

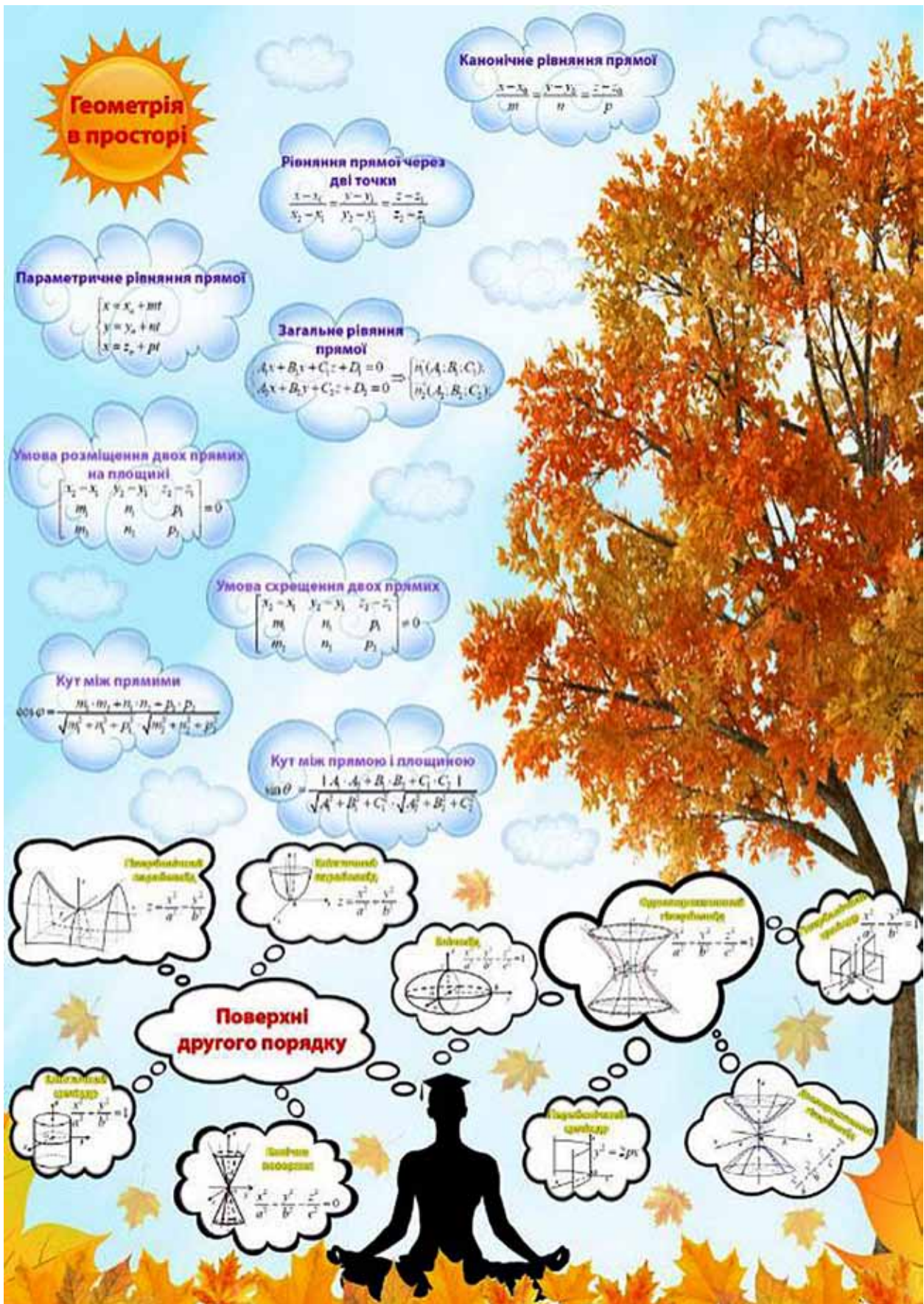

Рис. 1. Скрайбінг на тему «Криві та поверхні у просторі»

Визначники. Матриці

Поняття СЛАР

СЛАР - система лінійних алгебраїчних рівнянь. Вона містить n рівнянь та n невідомих.

$$\begin{cases} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3 + \dots + a_{1n}x_n = b_1 \\ a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + a_{23}x_3 + \dots + a_{2n}x_n = b_2 \\ a_{31}x_1 + a_{32}x_2 + a_{33}x_3 + \dots + a_{3n}x_n = b_3 \\ \dots \\ a_{n1}x_1 + a_{n2}x_2 + a_{n3}x_3 + \dots + a_{nn}x_n = b_n \end{cases}$$

x_1 → стовпчик

a_{32} → рядок, стовпчик

b_2 → рядок

Поняття визначника

Визначник - квадратна таблиця, яка складається з числових коефіцієнтів СЛАР. Слід пам'ятати, що це насамперед **число!**

Вони потрібні для ефективного вирішення СЛАР за допомогою матриць.

Класичний запис визначника:

$$\Delta_n = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{vmatrix}$$

Зверніть увагу! Прийнято записувати елементи визначників між двома вертикальними лініями.

У свою чергу елементи матриць записують між квадратними та круглими дужками.

→

Поняття матриць

Матриця - те ж саме, що й визначник, але її не можна звести до одного числа, бо має лише вигляд таблиці!

$$A_{m \times n} = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{pmatrix}$$

Матриці можуть записуватися скорочено: $A_{m \times n} = (a_{ij})$, де $i = 1, \dots, m$; $j = 1, \dots, n$; $m \in \mathbb{Z}$; $n \in \mathbb{Z}$

Основні поняття

Порядок визначника

визначник 1-го порядку $\Delta_1 = |a_{11}|$; $\Delta_1 = |5|$

визначник 2-го порядку $\Delta_2 = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{vmatrix}$; $\Delta_2 = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ -2 & -4 \end{vmatrix}$

визначник 3-го порядку $\Delta_3 = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix}$; $\Delta_3 = \begin{vmatrix} 1 & 0 & 5 \\ 4 & 3 & -4 \\ 2 & 1 & 6 \end{vmatrix}$

Головна діагональ визначника

На малюнку зеленим кольором виділена головна діагональ визначника $(a_{11}, a_{22}, a_{33}, \dots, a_{nn})$.

Також слід підкреслити, що існує й побічна (вона позначена червоним).

Основні поняття

Види матриць

Матриця-рядок $A = (a_{11} \ a_{12} \ \dots \ a_{1n})$

Матриця-стовпчик $A = \begin{pmatrix} a_{11} \\ a_{21} \\ a_{31} \\ \dots \\ a_{n1} \end{pmatrix}$

Квадратна матриця $A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{pmatrix}$

Діагональна

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & 0 & 0 \\ 0 & a_{22} & 0 \\ 0 & 0 & a_{33} \end{pmatrix}$$

Трикутна

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ 0 & a_{22} & a_{23} \\ 0 & 0 & a_{33} \end{pmatrix}$$

Скалярна

$$A = \begin{pmatrix} a & 0 & 0 \\ 0 & a & 0 \\ 0 & 0 & a \end{pmatrix}$$

Одинична

$$E = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}$$

Міnor визначника

$$\Delta = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} \Rightarrow M_{23} = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{31} & a_{32} \end{vmatrix}$$

M_{23} → рядок, стовпчик

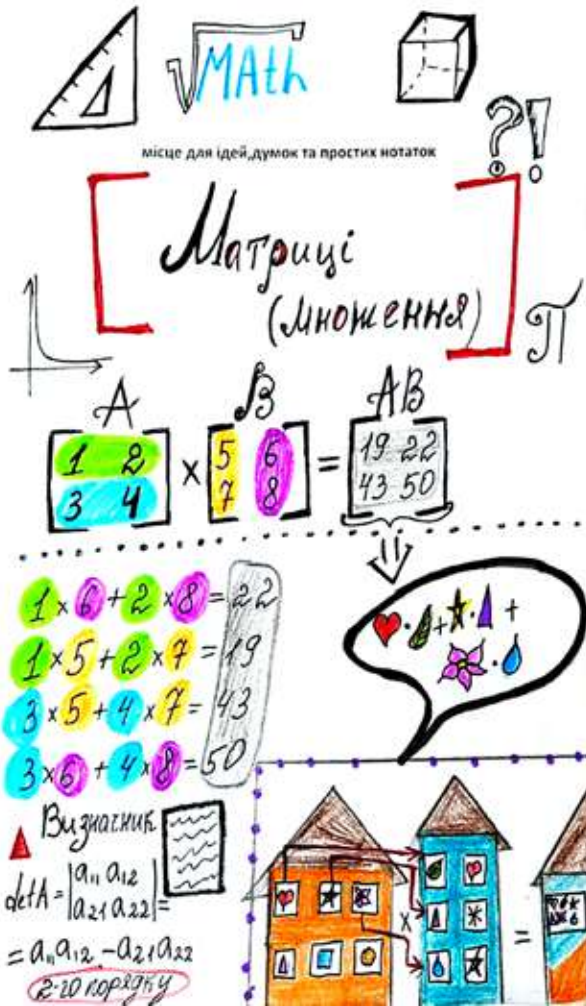
Міnor - це визначник, який можна отримати за допомогою викреслювання з вказанного визначника певних його рядків та стовпчиків.

Розширена матриця

$$B_{(n+1) \times n} = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} & b_1 \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} & b_2 \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} & b_n \end{pmatrix}$$

Її можна отримати, додавши до матриці стовпчик вільних членів системи.

Рис. 2. Скрайбінг на тему «Визначники. Матриці»

Оскільки перелічені елементи мають велике значення для ефективного роботи мозку й особливо для відтворення матеріалу під час і після його вивчення, то можна зробити висновок, що традиційне конспектування не досить ефективно для вивчення курсу «Вища математика».

Візуальний конспект — це спосіб запису інформації не тільки у вигляді лінійного тексту, але й з додаванням малюнків, символів, схем. Візуальні конспекти допомагають згадати необхідну інформацію при одному погляді на них, адже текстура чітко структурована і в пам'яті швидко спливають графічні образи.

При їх створенні використовують базові геометричні фігури (квадрат, круг, трикутник), різні шрифти та стилі написання, рамки, малюнки, логотипи. Ця техніка спрямована на оптимізацію роботи мозку (перетворює зі складного на просте), одночасно для обробки нових даних застосовуються два канали: вербальний та візуальний. Структури візуальних конспектів можуть бути лінійні, промене-подібні, вертикальні, траєкторіальні, модульні, попкорн. Існує багато середовищ,

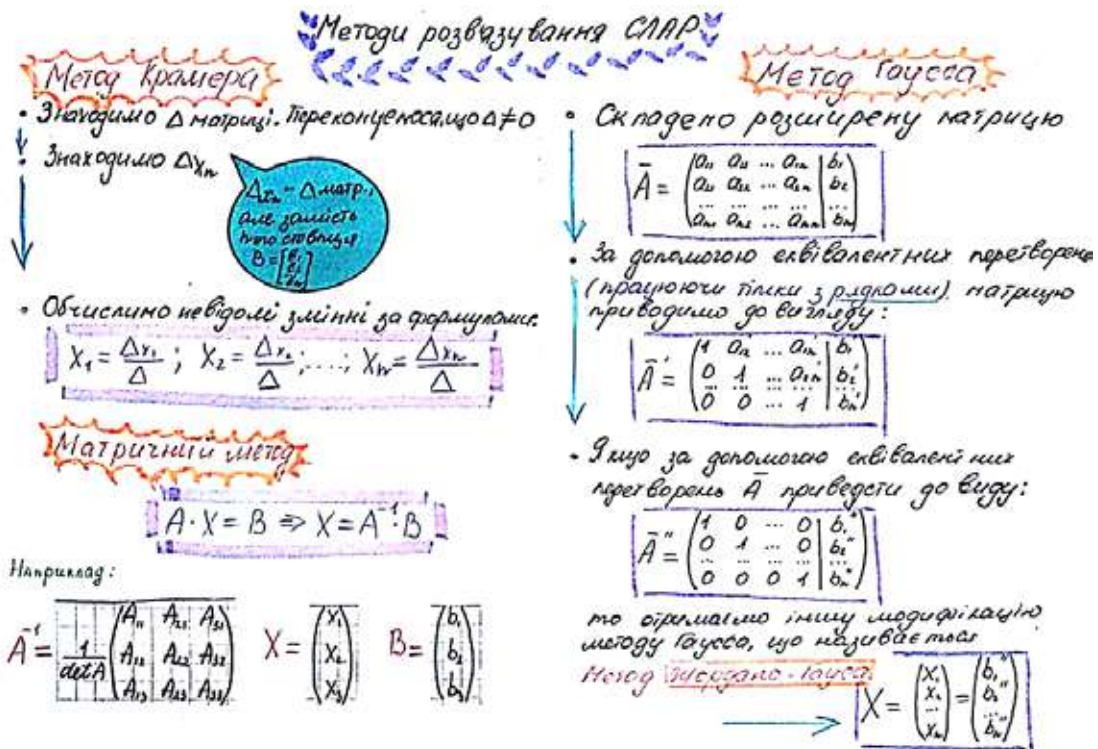

Рис. 3. Скetchноутинг на тему «Системи лінійних алгебраїчних рівнянь»

за допомогою яких це можна зробити: Canva, Paint, Publisher тощо [2]. У деяких можна обрати макет та різні форми, але в інших потрібно створювати все з самого початку.

Скетчноутинг (від англ. Sketch — замальовка, note — запис) — це наповнені візуальними образами нотатки, створені поєднанням рукопису, малюнків, різноманітних фігур та таких візуальних елементів, як стрілочки, «скриньки» та лінії.

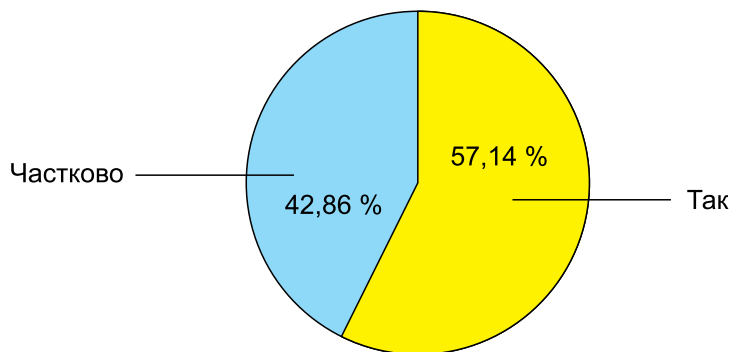
Скрайбінг (від англ. scribe — рисувалка) — зображення малюнків, пере-

творення речей на візуальні образи. Тобто, скетчноутинг, в якому переважають малюнки [3, 4].

Для ефективного засвоєння матеріалу при вивченні лінійної алгебри та аналітичної геометрії було створено графічне конспектування, яке представлено на рис. 1–3.

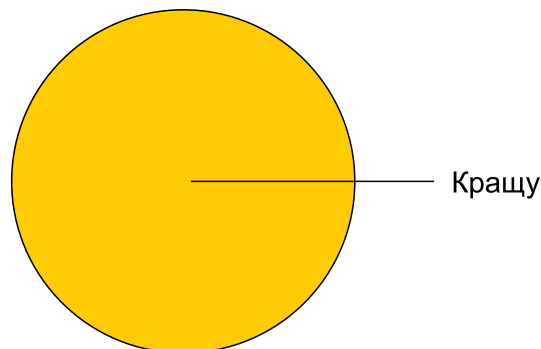
Опитування серед студентів спеціальності «Кібербезпека та комп’ютерні науки» стосовно використання графічного конспектування мало низку запитань:

Використовуючи скрайбінг та скетчноутинг, чи помітили Ви зміни в запам’ятовуванні та розумінні матеріалу тем курсу вищої математики?

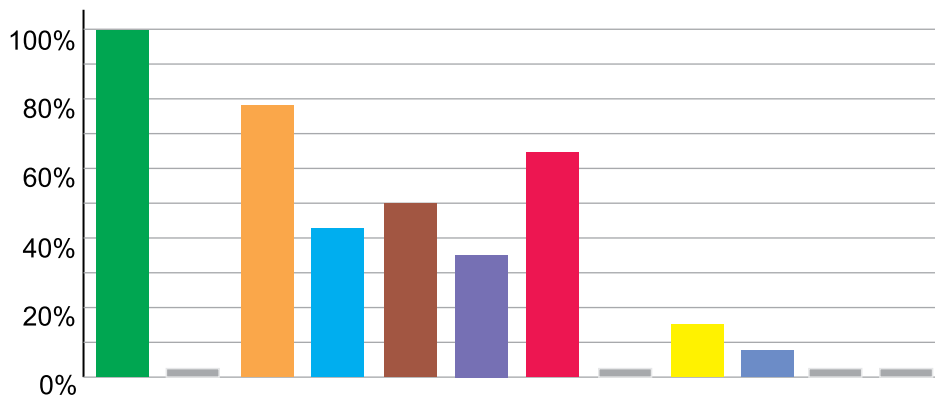

Варианти відповідей:	Відповіді:
■ Так	57,14 %
■ Частково	42,86 %
□ Ні	0,0 %

Якщо на попереднє запитання Ви відповіли Так або Частково, то в яку сторону Ви помітили зміни?

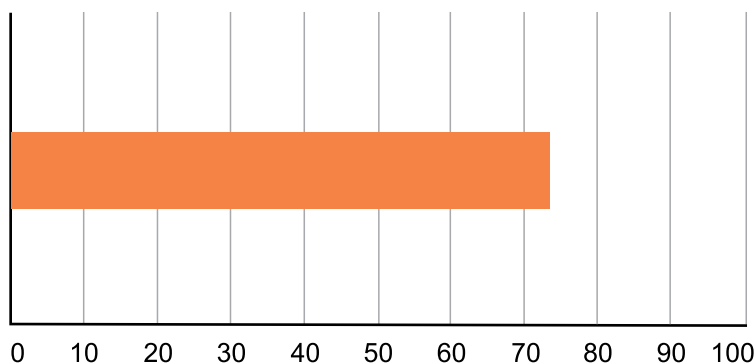

Відмітьте те, що стосується Вас та Вашого досвіду вивчення вищої математики з використанням скрайбінгу та скетчноутингу

Варіанти відповідей:	Відповіді:
1. Краще сприймається теоретичний матеріал	100 %
2. Гірше сприймається теоретичний матеріал	0,00 %
3. Стало легше запам'ятовувати формули	78,57 %
4. Стало легше запам'ятовувати означення	42,86 %
5. Вивчення математики стало займати менше часу	50,0 %
6. Вивчення математики стало займати більше часу	35,71 %
7. Вивчення математики стало більш цікавим	64,29 %
8. Вивчення математики стало менш цікавим	0,00 %
9. Я роблю скетчноутинг/скрайбінг тільки заради заохочувальних балів	14,29 %
10. Мені цікавіше гортати «мемчіки» онлайн	7,14 %
11. Мені навчання зовсім не цікаве, я в універі, щоб «відкосити від армії»	0,00 %
12. Інше	0,00 %

Оцініть Ваші враження від використання нестандартних методів конспектування

Статистичні дані свідчать, що студенти краще сприймають теоретичний матеріал, вивчення вищої математики барвистіше, цікавіше.

Отже, отримані результати свідчать, що графічний запис інформації має багато переваг над традиційним та допомагає полегшити процес вивчення матеріалу та сприяє його кращому відтворенню.

Література

1. *Купач І., Жиленко Т.* Скетчноутинг як інформаційний хендмейд студента // Матеріали конф. Молодіжної наук. ліги, 26.11.2021. С. 81–83.
2. *Безрук В., Жиленко Т.* Використання скрайбінгу при вивченні теми «Поверхневі інтегралі» // Матеріали конференцій МНЛ, 03.06.2022. С. 250–251.
3. *Огляд сервісів для розробки скрайбінг-презентацій.* Електронний ресурс для вчителів з основ технології скрайбінгу. [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://sites.google.com/site/skrajbingprezentacii/servisi-skrajbingu>
4. *Потькало О.М.* Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріалу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://potkalo.blogspot.com/p/blog-page_24.html

12.12.2022

Відомості про авторів:

Жиленко Тетяна Іванівна — кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри МАіМО, Сумський державний університет, Україна; email: t.zhylenko@phe.sumdu.edu.ua; Scopus 36968249300; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9717-3033>; Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=s00l_tMAAAAJ&hl

Мартінова Наталія Сергіївна — кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри МАіМО, Сумський державний університет, Україна; email: n.martynova@maimo.sumdu.edu.ua; Scopus 57218569246; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5747-0375>; Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=csoXRRIAAAAJ>

Котух Євген Володимирович — кандидат технічних наук, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет, Ірпінь, Київська область, Україна; e-mail: yevgenkotukh@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4997-620X>; Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=5BH3EG4AAAAJ>

Теорія ортобіозу Іллі Мечникова: потенціал євроінтеграції національної освіти

*Вікторія Ворожбіт-Горбатюк
Тетяна Собченко,
Світлана Козиренко*

Голодення освітнього процесу в українських закладах вищої освіти відбувається у ситуаціях, ускладнених невизначеністю, стрімких змін форм і підходів до організації, утрудненнями, викликаними провадженням на території України воєнного стану. Ключові аспекти теорії ортобіозу набувають особливо актуального звучання. До того ж, у витоків цієї теорії стояв визначний учений-енциклопедист Ілля Мечников, який народився у батьківському маєтку Іванівка, Куп'янського повіту Харківської губернії. Вивчення, сучасне прочитання висновків і пропозицій ушлявленого земляка, переконані, сприятиме піднесенню української психолого-педагогічної школи контекстно програм формування ресурсних потенцій психолого-педагогічного супроводу осіб вразливих категорій, фаліситації на засадах національної і я-ідентичності студентської молоді, у процесі реалізації завдань Концепції національно-патріотичного виховання, зближення європейської і національної освітньої системи.

Аналіз досліджень, дотичних до обраної проблеми, свідчить про наявність нарративного і змістового базису. Зокрема, теоретичні підвалини нашого дослідження узгоджуються з результатами і висновками наукових розвідок Н. Родіної [10], Л. Абсаямової, В. Ворожбіт-Горбатюк [1]

С. Максименко, С. Болтівець, О. Кокун [6], С. Герасіної С. [2]. Основу дослідження заклали також публікації і узагальнення про теорію ортобіозу: С. Сургової [11], Л. Макарової [5], М. Кузнецова, Л. Зотової [4], Т. Єльчанінової, Т. Жванії [3], Т. Хомуленко [12]. Апріорними стали праці І. Мечникова і О. Мечникової [8, 9], дослідження оптимізму як ключової ознаки ортобіотичного підходу [10].

Попри технологічність і силу інформаційної війни, яка так само загрозлива для світогляду і якості життя кожної особистості у цей складний час, з точки зору своєчасності та соціальної значущості ортобіотичний підхід, започаткований І. Мечниковим — українським ученим, лауреатом Нобелівської премії, — важко переоцінити. Вибір теми обумовлений прагненням вирішення суперечностей між визнанням значення теорії ортобіозу для загального зростання особистості і недостатньою розробкою цього напрямку у національному академічному контексті, зокрема в площині соціальної психології. Вважаємо, що обрана тема розкриває велич української людини, сприятиме аргументованому піднесенню гуманістичного світогляду з опорою на встановлення історичної достовірності розуміння теорії ортобіозу. Таким чином, мету статті сформульовано: окреслити ключові моменти теорії

ортобіозу на прикладі наукового доробку І. Мечникова.

І. Мечников справедливо вважають представником когорти ембріологів-еволюціоністів, імунологів, мікробіологів. Він є розробником теорії зародкових листків, походження багатоклітинних організмів, відкрив фагоцитоз, є розробником фагоцитарної теорії імунітету. У 1883 р., власне, саме з позицій цих наукових розробок І. Мечников сформував теорію ортобіозу. Бувши видатним ученим-енциклопедистом, лауреатом Нобелівської премії у 1909 р., він по праву належить до європейської наукової еліти як представник наукових спільнот України, Німеччини, Франції.

Дослідження ключових аспектів теорії ортобіозу [1, 11, 12] засвідчує, що саме цю теорію науковець вивчав і обґрунтовував з огляду на власний життєвий досвід, ретельні системні спостереження найближчого оточення, тому в контексті теми нашого дослідження значущим є індивідуальний, особистісний, віковий підходи як системоутворювальні у процесах інтеракції.

Як відомо, методологія у психолого-педагогічних дослідженнях передбачає опори у визначенні теоретичної позиції вивчення конкретного явища, інтерпретування, впливу на досліджуваний феномен біологічних, соціальних та інших чинників [1, 4, 7]. Ілля Мечников безумовно належить до європейської наукової спільноти планетарного значення. Бувши відкритим, емоційним, щирим, проявляючи кращі ментальні риси свого українського походження, учений-енциклопедист теорію ортобіозу систематизував і інтерпретував з позицій життєтворчості своєї, життєпрактик найцінніших людей свого оточення, реального життєвого досвіду академічних авторитетів, однодумців і опонентів. У цьому ми так само бачимо потужний потенціал обраної проблеми. Оскільки сучасна особистість, студентство в Україні зіткнулося з унікально складною багатофакторною життєвою проблемою проживання війни,

проходження кризових станів і збереження смисложиттєвих орієнтирів, які допоможуть кожній молодій людині зберегти здоров'я, гармонізувати цінності життя у мирний час на засадах європейських і національних цінностей-смислів.

Ілля Мечников володів особистісною відкритістю, синтезованою з поміркованістю. Серед виразних якостей, на наш погляд, варто виділити широкий гуманістичний світогляд, оптимістичну життєву позицію, креативне синергетичне мислення. Зі спогадів дружини О. Мечникової [9], І. Мечников мав неабиякий хист до нетворкінгу: умів і системно практикував спілкування в академічних спільнотах, утримував у пам'яті персонально значимі академічні аргументи своїх опонентів, умів підтримати живий інтерес до побутових проблем, демонстрував раціональний альтруїзм у співпраці з колегами-однодумцями.

Аналіз матеріалів з теми дослідження засвідчив, що в теорії ортобіозу І. Мечников викристалізував свої оригінальні філософські, психологічні, педагогічні міркування, висновки, академічну позицію. У цьому ми вбачаємо певний орієнтир опори на віковий підхід в психологічному дослідженні феномену ортобіозу [8, 9]. Учений систематизував і шукав підкріплення своїх висновків, ретельно відпрацьовуючи усі моменти онтогенезу людини, зв'язки родинного кола, географічні, соціально-економічні важелі тощо. Як людина, І. Мечников був чуйним, відкритим та емоційним у спілкуванні. Він володів неабиякою науковою інтуїцією, умів в буденному побачити спонуку для ретельного тривалого наукового природнього експерименту. Цікаво, що сам І. Мечников досить критично був налаштований до себе і своїх персональних досягнень. Однак це не знижувало його оцінку себе як особистості, людини, яка знає собі ціну. Вкрай актуального звучання у контексті теорії ортобіозу у вивченні смисложиттєвих ціннісних орієнтирів сучасної молоді бачимо у формулі комунікативної активності, яку ми сформували на підставі узагальнення

приписів самого ученого, самоаналізу і самокоментування академічних записів. Зокрема це формула: ВС+НКЦЛ=ДР, де ВС — висока самооцінка, НКЦЛ — нерозривна комунікація з цінними людьми, такими, висновки яких для людини мають вирішальне значення для ДР — душевної ранимості.

І. Мечников у своєму родоводі мав пращурів військових офіцерів, мандрівників-дослідників. Дехто з предків ученого мав неабиякий літературний талантизм, мистецьке визнання. Індивідуальним почерком, неповторністю системних аргументацій і міждисциплінарним підходом вирізняється презентована І. Мечниковим теорія ортобіозу. Природньо, адже першим захопленням в дитинстві І. Мечникова стала ботаніка [9]. Першу освіту майбутній лауреат Нобелівської премії здобув у 2-й Харківській гімназії. Період гімназичної освіти припав на 1856 — 1862 рр., коли зі змісту гімназичної освіти зникли застарілі форми навчання, втратила актуальність грецька мова. Замість неї гімназисти опановували природознавство. Захоплення ботанікою, біологією загалом було сильним. Тому для молодого природодослідника Іллі Мечникова було обрано вихователем ад'юнкта Харківського університету Івана Щелкова [9].

Дослідження матеріалів з теми [5, 9, 10] засвідчило, що істотний вплив на становлення світогляду справила книга Бокля *History of Civilization in England* (Історія цивілізації в Англії, 1857 — 1861), з якої майбутній учений почерпнув тезу: базисом прогресу є позитивне знання. У час особистісного зростання Іллі Мечникова саме природодослідництво давало ресурс позитивного знання. Тому у вересні 1862 р. І. Мечников став вільним слухачем природничого факультету Харківського університету [9]. Широкий світогляд, хист до вивчення мов, відкритість і комунікабельність, тонка душевна організація, що виявлялася в ефектних проявах емоцій, відразу зробили студента Іллю Мечникова помітним і для прогресивних викладачів [9]. Підтримуємо позицію дружини

ученого-біографіста у тому, що здійснював переклади Ілля Мечников не просто, він систематизував і коментував узагальнення авторів, тим самим сприяв розвитку конкретної наукової позиції. При цьому він не наполягав на своєму виключному авторстві. Адже головним мотивом його життя були живий інтерес до науки, вивчення довкілля, природня допитливість і відкритість до співпраці.

Також значимим для формування світогляду і переконань І. Мечникова був вплив Гете. Досить критично І. Мечников сприймав учення про моральність І. Канта, вважав, що саме відчуття щастя не може бути мірилом діяльності людини. На доведення пропонував приклади історій відомих науковців, які мобілізували сили і мали серйозні досягнення у моменти найбільшої скрути свого життя. Натомість учений актуалізував потребу самопізнання людиною своїх відчуттів і почуттів, нахилів, природних відмінностей, у тому числі — від світу тварин. Актуальним в контексті проблеми, що досліджується, бачимо ідею І. Мечникова про те, що відчуття обов'язку може бути критеріальною ознакою людяності [9].

Відомо, що усе життя І. Мечников системно вивчав проблеми здоров'я людини, шукав шляхи подолання їх, створення такого ритму життя, який би дозволяв більшості проблем уникнути. Підтримуємо позицію дослідників творчого доробку ученого у тому, що І. Мечников демонстрував приклад класичного силлогізму в науці. На підтвердження пропонуємо кілька тверджень, які носять аксіолого-аксіоматичний характер і не потребують доведення: завчасне старіння часто пов'язане з бактеріальними токсинами [9], ортобіоз — це такий лад і порядок життя, що заснований на науці, зокрема, гігієні. Цей порядок забезпечує людині довге, діяльне, безболісне життя, що дає змогу розвинути і проявити усі її сили. Таке життя дає відчуття насиченості, завершується природньою смертю, яка не викликає страху, може бути навіть

бажаною [9], важливим компонентом ортобіозу є розумне, розважливе ставлення до питання продовження роду, свідоме батьківство [9], формування моральної поведінки через опанування енциклопедичними знаннями, глибоку освіченість, в практиці життєдіяльності людини, без сліпої віри в наукову істину [8].

Учений надавав виключного значення гігієні як основі ортобіозу [8]. Саме поняття гігієни трактував розлого. Наполягав на тому, що гігієна це не лише наука про чистоту тіла і самообслуговування. Він уважав, що гігієна прослідковується і в відносинах з близьким оточенням. Гігієна передбачає уклад життя, коли людина послуговується не раптовим бажанням, потребою, а помірністю в задоволенні усіх потреб, звичок, поведінки і життєдіяльності.

Індивідуальний підхід, який ми визначили в цьому дослідженні базовим, підтверджує і унікальність самої натури ученого. Він по праву може називатися представником планетарної академічної спільноти, адже вільно володів кількома мовами, був систематиком-перекладачем, публікаційною і лекторською активністю сприяв популяризації наукових знань у суспільстві, піднесенню природничих, людинознавчих наук. Працюючи в Харківському університеті, в університеті в Одесі, І. Мечников закликав студентів не змішувати політичні погляди, уподобання і професійні таланти [5]. Він також стояв на позиціях конструктивної моральності, засадничою уважав позицію про те, що наукова і моральна істини перетинаються, але не проникають одна в одну. Цікаво, моральну константу — традиційне ставлення до людей похилого віку — І. Мечников розглядав як умову осмислення невідворотності смерті. Учений наполягав на тому, що головне призначення віку юності і молодості корисні для осмислення і розуміння людиною своїх здібностей. Саме І. Мечников є родоначальником танатології вчення про прояви поступового припинення життєдіяльності організму.

тже, наголосимо, ортобіоз — системне явище, яке може супроводжувати людину упродовж життя. Відповідно до вікових особливостей теорія ортобіозу дає інформаційний і змістовий базис формувати позитивні стосунки з собою, іншими, довкіллям, що апріорно значимо у контексті євроінтеграційних процесів в освіті. Практика життя за теорією ортобіозу передбачає глибинне осмислення значення гігієни, автономії (незалежність, внутрішній контроль поведінки) і поміркованості в усіх проявах життя; спонукає людину до управління середовищем (здатність ефективно використовувати зовнішні ресурси, опора на усвідомлену відповідальність за самопочуття, наприклад, через вживання пробіотиків); цілеспрямованості і насиченості життя, особистісне зростання (енциклопедичність освіти, вивчення історії свого роду, набуття практик рухової активності тощо). Важливою умовою ортобіотичного підходу в психолого-педагогічному дискурсі є самоприйняття, позитивне ставлення до себе, я-ідентифікація з опорою на визнання міри сформованості душевної ранимості, метріопатія (приборкування пристрастей), дослідження мети морального життя за своєю природою.

Тенденції, яким варто приділити увагу у контексті подальшої розробки теми: рефлексивні здібності особистості, їх трансформації у процесі набуття усвідомленої відповідальності з точки зору ортобіозу, свідоме батьківство як феномен соціально-педагогічного в особистості через аналіз особистісних структур, розвиток здатності особистості до активності у духовній сфері.

Література

1. *Ворожбит-Горбатюк В., Абсаямова Л.* Теорія ортобіозу про психологічні особливості смисложиттєвих орієнтацій студентської молоді // *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія Психологія.*

2022. Вип. 2. С. 56–59. DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.2.11>

2. Герасіна С. Теоретичні аспекти життя та здоров'язберігаючої компетенції // Габітус. 2022. Вип. 40. С. 106–109. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.40.16>

3. Єльчанінова Т., Жванія Т., Грянник Д. Features of emotional state of students with different academic motivation // Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Психологія", [S.l.], n. 60, p. 94–111, June 2019. Режим доступу: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/2057>.

4. Кузнєцов М. А., Зотова Л. Н. Життєстійкість і образ здоров'я у студентів : монографія. Харків : Діа плюс, 2017. 398 с.

5. Макарова Л. І. І. Мечніков про природу людини: концепція оптимізму // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Київ, 2008. Т. 7, № 15. С. 198–200. Режим доступу: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2008_15/sb15_51.pdf

6. Максименко С. Д., Болтівець С. І., Кокун О. М. Психологічне обґрунтування заходів пропагування психогігієнічного виховання і здорового способу життя серед сучасної молоді : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. Агенство», 2012. 152 с.

7. Малишева Л. Феномени здоров'язбереження молоді в контексті сучасних наукових поглядів // Педагогічний часопис Волині. 2017. № 4. С. 18–23.

8. Мечников І. Етюди про природу людини. (1926). URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?S21CNR>.

9. Мечникова О. Життя Іллі Ілліча Мечникова (2010). URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/REF0006991>

10. Родіна Н. В., Чернявська Т. П., Кононенко О. І. та ін. Дослідження психології ортобіозу людини : монографія. Київ : Ліра-К, 2021. 234 с.

11. Сургова С. Ю. Ортобіотика як здоров'язберігаюча технологія навчання майбутніх соціальних працівників [Електронний ресурс] // Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Чернігів, 2018. Вип. 150. С. 127–130. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_150_32

12. Хомуленко Т. Б. Психосоматичний підхід до характеристики змісту оздоровчої психотехнології: базові дефініції // Харківський осінній марафон психотехнологій : матеріали III міжрегіон. наук.-практ. конф. (каталог психотехнологій; тези доп.), Харків, 26 жовт. 2019 р. Харків : Діа плюс, 2019. С. 64–65.

05.01.2023

Відомості про авторів:

Ворожбит-Горбатюк Вікторія Вікторівна — доктор педагогічних наук, професор, спікерка освітньої платформи <https://atoms.ua> ; Україна; e-mail: gorbatykvv@ukr.net; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5138-9226>

Собченко Тетяна Миколаївна — доктор педагогічних наук, доцент, професорка кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна; e-mail: sobchenkotetyana79@gmail.com; <http://orcid.org/0000-0002-9213-5556>

Козиренко Світлана Іванівна — кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної математики, Харківський національний університет радіоелектроніки; e-mail: kozyrenko.c@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/ID 0000-0003-1952-7593>

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Алла Соколова,
Лі Іцзя

Модернізація вітчизняної системи освіти на шляху спрямування української незалежної держави в Європейське співтовариство вимагає від закладів вищої освіти підготовки нової генерації викладачів. Сучасний педагог має врівноважено сприймати дійсність та вміти об'єктивно її оцінювати, володіти високим рівнем знань та здатністю до самостійного мислення, неупереджено аналізувати власні дії та дії учнів, змінювати діяльність за допомогою особистого потенціалу, спрямовуючи його на власний розвиток, самовдосконалення та перетворення дійсності на високих морально-естетичних і духовних началах. Вирішення окреслених завдань знаходиться у прямій залежності від рівня мислення вчителя будь-якої педагогічної спрямованості.

Вважаємо, що в тих реаліях і викликах, які охопили сьогодні Україну і весь світ, зростає місія вчителя музичного мистецтва, бо в його «руках» є музика — саме те джерело, яке допоможе учневі осмислити сьогоднішнє, вилікувати душу та опанувати себе. Основою музичного мистецтва виступає художній образ, який у процесі сприйняття музичного твору впливає на розум, почуття школярів, безпосередньо пробуджуючи в них емоційне ставлення до відтворених подій й спонукаючи до формулювання власних умовиводів та свідомого ставлення до дійсності. З огляду на зазначене, особливої значущості набуває проблема формування художньо-

образного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що проблема художньо-образного мислення привертала увагу вчених різних галузей знань. Феномен мислення був предметом філософських пошуків М. Булатова, Н. Іванової, А. Кравченко, В. Кременя, М. Култаєвої, В. Лисого, В. Савельєва, В. Сломського та ін. Питання сутності мислення, його різновидів, основних форм мислення у площині психологічної науки знайшли висвітлення у працях С. Дмитрієвої, В. Карпенка, О. Кирилюк, С. Шапаря, В. Шатайла, М. Шпака та ін.

Окреслена проблема дотично знаходить опрацювання в роботах О. Віщенко, М. Демчишиної, В. Зіневич, В. Ліхваря, Л. Лемешко, Ю. Мережко, Л. Паньків, О. Поліщук, В. Рагозіної, О. Семенової, А. Ткаченко, Н. Шатайло та ін.

Широким загальом у науковій літературі представлено розгляд проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва: Л. Беземчук, О. Васильєва, А. Козир, Г. Падалка, І. Парфентьєва, О. Рудницька, Т. Рейзенкід, А. Соколова, М. Ткаченко, О. Щолокова, В. Фомін, В. Юрчак та ін. Різні аспекти проблеми формування художньо-образного мислення фахівців мистецьких спеціальностей висвітлено в роботах Л. Булатової, Т. Гринченко, А. Міляевича, Л. Нечаєвої,

Е. Печерської, О. Полатайко, О. Рудницької, А. Чехуніної, О. Щолокової та дисертаційних дослідженнях Н. Батюк, О. Віщенко, О. Колотило, А. Ткачук, Н. Шатайло, П. Шен та ін.

Аналіз наукової літератури засвідчив певний ступінь розробки проблеми. Однак в тих умовах сьогодення, в яких опинилася вітчизняна освіта, звернення до питань формування художньо-образного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва набуває актуальності.

Метою статті є вивчення та аналіз поглядів провідних науковців щодо визначення сутності, складових мислення, художньо-образного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва в сучасних умовах.

З давніх-давен увагу вчених різних країн і різних наукових напрямів (біології, лінгвістики, соціології, логіки) привертало поняття «мислення», його сутність, види, значення у розвитку особистості.

У концептуальних філософських системах минулого та сучасності мислення визнається фундаментальним поняттям, пов'язаним із сутністю людської особистості, її потягом до опанування навколишнього світу. Засвоєння дійсності відбувається насамперед через сприйняття окремих явищ, предметів на основі власного чуттєвого досвіду. Однак для ґрунтовного їх усвідомлення, пізнання всесвіту цього замало. Людина має осмислити не тільки сутність окремих явищ, предметів, але й встановити загальний зв'язок їх властивостей. І саме мислення є тією основою, яка допомагає аналізувати досвід, перетворити окремі факти на впорядковане знання, сприяє розв'язанню протиріч і питань, що виникають, зараджує передбаченню та плануванню дій людини [13]. Вважаючи мислення важливою характеристикою особистості, науковці-філософи [5, 13] визнають у ньому запоруку її свободи. З огляду саме на те, що в процесі пізнання та прагненні «дістатися» істини людина, не зважаючи на усталені норми і канони,

спирається на власні думки, сама обирає ту чи іншу точку зору та шлях вирішення питань, розкриває свої здібності, внутрішній творчий потенціал.

Вивчення природи мислення в психологічному аспекті призвело до розробки дослідниками кількох теорій: асоціативна, теорія Вюрцбургської школи, психоаналітична, когнітивна, інформаційно-кібернетична теорії тощо. Нове розуміння зазначене поняття отримало у вітчизняній психологічній науці, що було пов'язано з визнанням за ним особливого виду пізнавальної діяльності людини. Вчені (Л. Віготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін.) довели існування зв'язку між діяльністю та мисленням, що уможливило подолати протиставлення суб'єкта й об'єкта пізнання. О. Леонт'єв, розглядаючи мислення як особливий вид пізнавальної діяльності, наголошував на неможливості його розвитку поза суспільством, культурою, «поза накопиченими людством знаннями і виробленими ним способами розумової діяльності» [4, с.6].

Психологічний словник визначає мислення як «активний психічний процес опосередкованого й узагальненого відображення у свідомості людини предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках та відношеннях. Основними формами мислення є: аналіз, синтез, порівняння, умовивід, класифікація, судження, аналогія, узагальнення» [11, с.162]. Автори довідника розглядають різні види мислення: альтернативне, дивергентне, дологічне, креативне, практичне, прискорене, просторове та ін. З огляду на обрану тему, науковий інтерес представляє визначення образного мислення, яке оперує образами і поєднує в собі чуттєві й логічні компоненти та творче мислення, що характеризується «оригінальністю і винахідливістю рішень» [11, с.164].

При ідентичному визначенні поняття «мислення» автори Сучасного психологічного словника акцентують увагу на нерозривному зв'язку мислення зі здібностями та мотивацією особистості, «людина здій-

снює розумовий процес, виходячи з уже сформованих мотивів та здібностей; подальше формування мотивів та здібностей відбувається на наступних стадіях розумового процесу» [15, с.252]. Тобто, інформацію про сутність об'єктів дійсності, яка не відбивається при сприйманні у відчуттях, людина набуває за допомогою мислення.

Розглядаючи мислення як психологічний процес, науковці пов'язують його діяльнісний характер з творчим перетворенням у свідомості індивіда сприйнятих ним образів, їх сутності, змісту задля розв'язання питань, проблем, суперечностей, що виникають в різних сферах його життєдіяльності та визначення нових цілей. Розв'язання завдань, як зазначає В. Карпенко, має певні стадії, серед яких: підготовка, дозрівання рішення, натхнення, перевірки рішення. Саме тому, науковець пов'язує мислення з пошуком і відкриттям істотно нового [6, с.39].

Автори «Словника термінів і понять з педагогіки вищої школи» також визнають мислення як активний процес відбиття суб'єктом реальної дійсності, його здатність послідовно, «опосередковано й узагальнено пізнавати істотні зв'язки, відношення між предметами та явищами; створювати нові ідеї» [12, с.80]. Однак додають ще таку його здатність як передбачення подій, поведінки, діяльності. Початково людина сприймає факти, інформацію у формі відчуття, однак, з виникненням потреби у пізнанні, труднощів, протиріч, проблемних ситуацій активізується процес мислення щодо їх розв'язання. Основними формами мислення науковці вважають поняття, судження, міркування та умовивід [3, 12].

Досліджуючи мислення у педагогічній площині, С. Гончаренко розглядає процес його формування у навчально-виховній діяльності через виявлення умов, організації шляхів і засобів розвитку мислення [3, с.208] і виокремлює наступні функції: понятійна, розв'язання проблем і завдань, цілеутворення, рефлексивна.

Узагальнення поглядів науковців дозволяє виокремити декілька видів

мислення: практичне і теоретичне; репродуктивне і творче; конкретно-дійове, абстрактне, наочно-образне. З метою удосконалення своєї професійної діяльності та професійного зростання людина починає замислюватися щодо шляхів досягнення кращих результатів. Це викликає активізацію мисленнєвих процесів, що дозволяє дослідникам виокремлювати види мислення за професійною складовою: політичне мислення (В. Грузін, О. Кириченко, В. Ніконенко та ін.), економічне мислення (С. Грицуленко, Л. Злочевська, Н. Пенцова та ін.), педагогічне мислення (В. Буряк, В. Возняк, О. Дубасенюк та ін.).

Треба відзначити, що деякими психологами та педагогами основною формою мислення визнається образне мислення, адже в процесі мисленнєвої діяльності людина послуговується образами реального світу, зіставляє та аналізує їх [3, 7].

Зазначимо, що уся життєдіяльність людини пов'язана з мистецтвом. Безпосереднє або опосередковане спілкування з його зразками (слухання пісень, які заповнюють інформаційний простір, музичних творів, читання літератури, перегляд кінофільмів тощо) невимушено викликає емоції, переживання, почуття, асоціації, роздуми. Такі мисленнєві дії уможливають розвиток художнього мислення, яке у свою чергу, на думку вчених (Л. Нечаєва, О. Полатайко, О. Щолокова та ін.), впливає на інтелект індивіда.

Особливого значення формування художнього, художньо-образного мислення набуває в підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва, який має навчити учнів емоційно та інтелектуально розуміти зміст музичного твору, знаходити подібності й відмінності художнього образу із власними життєвими враженнями з навколишньою дійсністю та відтворювати власне сприйняття у творчій діяльності. Дана проблема привертає увагу науковців та знаходить висвітлення у наукових розвідках (Е. Печерська, О. Письміченко, О. Полатайко, К. Стецюк, О. Ясенев та ін.), дисертацій-

них дослідженнях (Н. Батюк, О. Бутяк, А. Ткачук та ін.).

З огляду на мету статті, доцільним є звернення до поглядів Е. Печерської. Художньо-образне мислення, як зазначає науковець, являє собою цілісний процес, що складається зі сприйняття музичного твору, емоційного переживання, аналізу та усвідомлення засобів виразності, які сприяють створенню художнього образу. На її слушну думку, на розвиток художньо-образного мислення впливає «знання музичного матеріалу (фактів, явищ, закономірностей музичної мови тощо)» [8, с. 85]. Воно визначає хід розумових операцій, їхню структуру, внутрішній зміст, допомагає проникнути у виразну сутність музичної мови.

Е. Печерською було виокремлено компоненти художньо-образного мислення. Перцептивно-аналітичний пов'язаний з виявленням художнього образу пісні, визначенням засобів музичної виразності та їх значення у розкритті художнього образу, здатністю мислити в процесі сприймання пісні; виконавсько-аналітичний — з розумінням значення вокально-хорових навичок у відтворенні художнього образу твору та їх використання у власному виконанні, спроможністю до аналізу якості виконання з точки зору втілення художнього образу. Оцінно-рефлексивний компонент передбачає уміння аргументовано оцінювати чуже, власне виконання пісні з огляду на повноту розкриття її художніх образів та на основі порівняння різних варіантів обрати більш музично-досконалий.

Формування художньо-образного мислення учнів у вокально-хоровій діяльності, на думку вченої, повинно спиратись на врахування рівня музичної та загальнокультурної підготовки учнів, ступеня розвитку інтелекту та емоційної сфери, тип мислення (раціональний чи художньо образний), попередній музичний та художній досвід; посилене використання образності, наочності у вербальній комунікації; постійне поєднання технічного та художнього в усіх формах вокально-хорової роботи.

Значний інтерес представляють педагогічні умови та методи, які сприяли ефективному формуванню художньо-образного мислення учнів у процесі вокально-хорової роботи. Е. Печерська підкреслює, значну роль в даному процесі відіграє використання різноманітного пісенного репертуару, спрямованість якого має відповідати як підвищенню виконавської майстерності учнів, так і їх морально-естетичному вихованню, збагаченню життєвого та художнього досвіду. Формуванню художньо-образного мислення учнів, на думку вченої, сприяє активізація осмисленого ставлення учнів до пісень, що включені в роботу, а також застосування методів «проблемне запитання», варіювання, перевтілення. Активізації художньо-творчої діяльності учнів у ході вокально-хорової роботи зараджувало використання методів прогнозування та інсценування.

Розглядаючи проблему художньо-образного мислення, зазначимо, що насамперед розвиток художньо-образного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва пов'язаний з музичним твором, зі створенням його художньої інтерпретації. Дослідження художньо-образного мислення студентів мистецького спрямування у процесі вербальної художньо-педагогічної інтерпретації художніх творів дозволило О. Полатайко виокремити мотиваційний, когнітивний, емоційний, діяльнісний компоненти даного поняття [9].

Вибір музичного твору обумовлюється ступенем зацікавленості його змістом, формою та засобами викладення музичного матеріалу, бажанням виконавця, студента майстерно відтворити у власному виконанні художній образ, який створив композитор, отримати естетичну насолоду — мотивацією. Мотиваційний компонент художньо-образного мислення виступає поштовхом для когнітивного компонента (когнітивний — пов'язаний з пізнанням).

Розвиток художньо-образного мислення на основі опанування музичного

твору відбувається через аналіз, синтез, порівняння, умовивід, класифікацію, судження, аналогії, узагальнення. Аналіз вокального твору включає ознайомлення з головними рисами життєдіяльності його авторів (систематизація інформації щодо соціально-культурних особливостей епохи; філософсько-естетичних поглядів та специфіки стилю; творчої спадщини та місце даного твору в ній); визначення головного змісту, провідної ідеї; розгляд основних засобів музичної виразності та усвідомлення їх значення у розкритті художнього образу (форма, тональний план, мелодія, гармонія, ритм тощо); встановлення ролі вокальних умінь та навичок у створенні художнього образу (дихання, тембр, звукоутворення, дикція тощо); виконавська інтерпретація (темп, динаміка, кульмінації, труднощі тощо).

Такий ґрунтовний аналіз окремих складових музичної мови безпосередньо пов'язаний із синтезом — об'єднанням їх в одне ціле, що «робить сприйняття студентами твору мистецтва свідомим, стимулює особистісне ставлення до побаченого, прочитаного або почутого» [9, с.148] та уможливорює досконале майстерне виконання. З огляду на зазначене, володіння високим рівнем знань з мистецтвознавства, музичної та вокальної педагогіки є важливим чинником художньо-образного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Важливу роль у формуванні художньо-образного мислення відіграють емоції. Науковці (Н. Біла, В. Крицький, О. Полатайко, М. Шумський та ін.) зазначають, що художня інтерпретація є результатом складної розумової діяльності й реалізується в єдності логічного й емоційного. Створення композитором музичного твору є втіленням його емоційного стану, переживань і почуттів тобто носить особистісний характер. І як зазначає І. Гавран, «сама поява творів мистецтва була зумовлена необхідністю передачі від людини, від покоління до покоління загальних, культурних форм емоційно-почуттєвого досвіду» [2, с.52]. Предметом

художнього образу виступає людина з її почуттями, переживаннями, взаєминами.

Наукові дослідження (О. Поліщук, О. Тихомиров, Н. Шатайло та ін.) доводять, що емоції водночас виступають регулятором і мотивом, поштовхом мисленевої діяльності особистості. Сприйняття музичного твору безпосередньо викликає певні відчуття, емоції, що сприяє виникненню зв'язку між образом і об'єктивною реальністю та стає стимулятором для осмислення художнього образу, його ґрунтовного пізнання та подальшого відтворення у власному виконанні.

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що емоційний компонент художньо-образного мислення виступає джерелом творчості та діяльності особистості, що дозволяє виокремити діяльнісний компонент художньо-образного мислення. Під впливом певних подій, явищ, мотивів, переживань, емоційного стану в уяві композитора зароджується художній образ і все, що відбувається у подальшій його діяльності, спрямовується на створення цього художнього образу, в якому знаходять віддзеркалення бачення композитором реальної дійсності, його духовні орієнтири, «ціннісні уявлення про людину» [9, с.149] тощо. Потрапляючи в поле зору виконавця, художній образ асимілюється з його баченням світу, духовними і естетичними цінностями, емоційною реакцією, рефлексією, професійними здібностями. Всі подальші дії виконавця пов'язані з прагненням відтворити сприйнятий художній образ у власній виконавській діяльності, створенні довершеної виконавської інтерпретації.

Наукові розвідки дослідників з питань художньо-образного мислення в різних галузях знань дозволили проаналізувати основні поняття, їх сутність, складові тощо, що стало поштовхом до актуалізації проблеми формування художньо-образного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва. Звернення в даному процесі до вокальних творів уможливорює конкретизацію художнього образу завдяки синтетичному поєднанню музики та слова, використанню різно-

манітних жанрів вокального мистецтва (пісня; романс; арія; сольні номери з опер, кантат, ораторій, оперет тощо), включенню артистичної культури.

Г прийняття художнього образу вокального твору, емоції та переживання, які він викликає, усвідомлення його сутності, аналіз формообразуючих, музичних і вокальних особливостей робить художній образ частиною внутрішнього світу студента, продукує власне ставлення, наділяє новими знаннями, надихає його на пошук власних творчих надбань, виконавських прийомів. Треба відзначити, що більш розвинене художньо-образне мислення та накопичений вокально-виконавський досвід уможливають створення майбутнім учителем музичного мистецтва більш досконалого творчого трактування художнього образу, мотивують його на ціннісне опанування кращих зразків вокального мистецтва.

Формування художньо-образного мислення засобами вокальних творів сприяє розвитку вмінь студента розуміти власні емоції та коригувати їх, толерантно ставитись до поглядів і почуттів інших людей, зараджує самопізнанням, самовдосконаленню та самореалізації.

Осягнення художнього образу під час роботи над вокальним твором робить студента співучасником вчинків, подій, атмосфери, життєвих ситуацій, у яких розгортається художній образ, перетворює його погляди, емоції на складові внутрішнього світу студента, збагачує майбутнього вчителя музичного мистецтва соціальним досвідом, морально-естетичними нормами та загальнокультурними цінностями.

У процесі сприйняття й пізнання художнього образу вокального твору, прагненні досягти досконалості в його інтерпретуванні та репрезентуванні майбутній вчитель музичного мистецтва самостійно відшукує, обирає, аналізує й узагальнює музикознавчі, музично-педагогічні джерела, музично-теоретичні, виконавські особливості музичного матеріалу, які допомагають більш правдиво, довершено і художньо розкрити художній образ,

спирається на власні міркування та відповідно до них обирає виконавські засоби, розкриваючи свої здібності та внутрішній художньо-творчий потенціал. Отже, розвинене художньо-образне мислення виступає важливим чинником самостійності й самовизначеності майбутнього вчителя музичного мистецтва, його вільного вибору у прийнятті рішень як у професійній діяльності, так і в життєвих ситуаціях, здатності відповідати за їх результат.

Ф ормування художньо-образного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва набуває особливої соціальної значущості у сучасних умовах, у викликах, обумовлених війною, кризовими ситуаціями, емоційними станами студентів. Заняття з постановки голосу, опанування й занурення у художні образи вокальних творів і переживання разом з ними життєвих ситуацій допомагають майбутньому вчителю музичного мистецтва підвищити емоційну стійкість, завдяки накопиченим позитивним настановам, що формувалися в процесі осмислення життєвих ситуацій і переживань художнього образу, допомагають протистояти негативним соціальним життєвим ситуаціям, спрямовувати власні психічні настанови на позитивне світосприйняття, неминучість «перемоги добра над злом» (характерна сутність мистецьких творів), гуманне ставлення до оточуючих, усвідомлення власної життєспроможності та значущості власного «Я» у соціумі.

Ґрунтуючись на викладені положення вітчизняних науковців у різних галузях знань та модифікуючи їх погляди щодо окресленої проблеми, поняття «художньо-образне мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва» розуміємо як цілеспрямований процес емоційно-інтелектуального пізнання світу, процес самоусвідомлення, що здійснюється на основі опанування творів музичного мистецтва та реалізується у власній музично-педагогічній і виконавській діяльності. У ході дослідження доведено, що актуалізація проблеми формування художньо-образного мислення майбутнього вчителя му-

зичного мистецтва обумовлюється потребою підготовки високопрофесійного педагога-музиканта до продуктивної, творчої діяльності, формування у майбутнього вчителя музичного мистецтва свідомого ставлення до світових цінностей, здатності репрезентувати власні набуті компетентності й художньо-емоційний досвід, чим плекати в учнів любов до музичного мистецтва. У такий тяжкий для країни час сформоване художньо-образне мислення заряджуватиме вчителів музичного мистецтва формуванню в учнів естетичного ставлення до дійсності, зростанню художньо-емоційного та соціального досвіду школярів, розвитку резильєнтності.

Література

1. Біла Н.Л., Шумський М.О. Вербальна інтерпретація в умовах педагогічної діяльності // Психолого-педагогічні науки. 2015. № 3. С. 7–13.
2. Гавран І. Особливості розвитку художньо-образного мислення студентів інститутів мистецтв у процесі підготовки до самостійної діяльності // Молодь і ринок. 2018. №12 (167). С. 51–54.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 366 с.
4. Дмитрієва С.М., Кирилюк О.В. Психологічні особливості мислення майбутніх фахівців з фінансів, економіки та менеджменту туристичної індустрії // Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі : матеріали десятої Міжнар. наук.-практ. конф. ; за ред. І.В. Саух Житомир : Вид-во ЖФ КІВІТ, 2016. С. 31–34.
5. Іванова Н.В. Духовно-онтологічні стратегії мислення: соціально-філософський аналіз : дис. ... д-ра філос. наук ; спец. 09.00.03 — соціальна філософія та філософія історії. 2017. 475 с.
6. Карпенко В.В. Психологія мислення: феноменологія, процес і детермінанти // Наук. вісник Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. 2013. №1. С. 32–42.
7. Нечаєва Л.В. Формування художнього мислення як визначної складової педагогічної діяльності майбутніх вчителів мистецтва. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/14455/1/Nechaieva.pdf>
8. Печерська Е.П., Шепельська М.О. Формування художньо-образного мислення учнів у процесі вокально-хорової роботи // Наука і освіта. 2015. №2. С. 84–91.
9. Полатайко О.М. Компоненти художньо-образного мислення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін у процесі вербальної педагогічної інтерпретації художніх творів // Наук. записки. Сер.: Психологія і педагогіка, 2013. Вип. 22. С. 146–150.
10. Поліщук О. П. Людина у вимірах естетичної та культурної антропології: моделювання, інологіка і ціннісний вектор образної стратегії в умовах цивілізаційних зрушень сучасності // Вісник Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка. 2014. Вип. 3 (75). Філософські науки. С. 3–7.
11. Психологічний словник / Авт.-уклад. В.В. Синявський, О.П. Сергєєнкова ; за ред. Н.А.Побірченко. 336 с.
12. Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник. Дніпропетровськ, 2005. 181 с.
13. Тішко Л., Щєпова Д. Філософський аспект мислення // Грани. 2021. Т. 24. №3. С.90–97.
14. Термінологічний словник. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovu_psiholog_pedagogiki/slov.htm
15. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
16. Шатайло Н. В. Розвиток художньо-образного мислення як світоглядно формуючий процес // Актуальні питання мистецької освіти та виховання. 2016. Вип. 1 (7). С. 203–213.
17. Шпак М. І. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень // Психологія особистості. 2011. № 1 (2). С. 282–288.

17.01.2023

Відомості про авторів:

Соколова Алла Вікторівна — доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри музичного мистецтва, в.о. завідувача кафедри музичного мистецтва; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна; email: a.sokolova.a2017@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0284-7320>

Лі Іцзя — магістрант кафедри музичного мистецтва; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна; email: 963649363@qq.com

Імерсивні технології: симбіоз цифрових технологій та мистецтва

Світлана Доценко,
Ван Чжен

Гучасне мистецтво має масовий характер. Однією із причин цієї ситуації є глобалізація суспільства та культури. Значну роль у розгортанні процесів глобалізації відіграли імерсивні технології, які пов'язані із загальною тенденцією культурної демасифікації та перебудови культурних схем. Багато культурних явищ перетворюються на непотрібні продукти. Відмова від масовості викликана потребою обмежувати та фільтрувати інформаційні потоки. У зв'язку з цим у соціокультурному середовищі виникають такі суперечності: стають актуальними мультимедійні продукти як ефект масовості та ексклюзивності із дотримання персонального підходу. Вирішення зазначеної суперечності можливо саме за допомогою фізичного занурення реципієнта всередину матерії твору мистецтва, у простір п'єси, всередину об'єкта репрезентації тощо.

Імерсивні технології перевернули свідомість людини та вплинули на особливості сприйняття та мислення споживачів різного типу інформації. «Оцифрування» культури можна простежити практично в усіх видах мистецтва, що є концентрацією художньої думки в контексті духовної культури. Будь-який жанр мистецтва виступає формою та одночасно способом художньої комунікації.

Мета статті — дослідження імерсивних технологій як симбіозу цифрових технологій й мистецтва та їх вплив на культурний розвиток особистості.

Аналіз літератури [3, 6, 8, 10] свідчить, що існує декілька версій щодо походження імерсивності у мистецтві. Відповідно до першої версії імерсивність виникла у музейній практиці, де її використовували для зміни звичних експозицій та стандартного пересування від експоната до експоната. За другою версією імерсивність вперше з'явилася в інтерактивних комп'ютерних іграх. Але імерсивність можна було зустріти ще в театральних постановках у ХІХ — ХХ ст. Так, театральні режисери вже в той час намагалися залучити публіку до перебігу вистави, переносячи частину або всю дію повністю до глядацької зали.

Імерсивність у перекладі з англійської означає «занурення», що у повсякденній реальності виглядає як фактичне, територіальне розташування глядача безпосередньо всередині художнього середовища (когнітивне занурення в первинну медіареальність). За результатами досліджень феномен імерсивності має досить тривалу історію, яка пов'язана зі спробами забезпечення імерсивного сприйняття в літературі, живописі, театральному мистецтві. Зазвичай, імерсивність асоціюється саме з театром, у якому вже досить давно реалізується імерсивний підхід, суть якого полягає в переведенні глядача з позиції стороннього спостерігача в позицію безпосереднього учасника подій, що відбуваються. Таким чином, глядачі сприймають те, що відбувається, з елементами присутності,

переживанням «реальності» сценічної гри. Надалі подібні спроби досить успішно здійснювалися в кінематографі (ефект телеприсутності).

Сьогодні імерсивність (чи то як жанр, чи то як стилістика) є популярною. Так, у сфері театрального мистецтва успішні вистави, що запрошують глядачів безпосередньо всередину ігрової реальності, використовують імерсивні технології. За допомогою зазначених технологій «розмивається межа» між сценою та залом, актором та глядачем, спогляданням та дією. Зберігається тільки межа між зовнішнім, звичним світом та ігровим художнім простором. Але деформуються не лише звичні кордони, а й сприйняття самих глядачів. Дослідники відзначають і «посилення емоційного сприйняття та зміну свідомості», і провокацію глядача, виведення із «зони комфорту», приведення аудиторії до «емоційного вибуху» тощо [11].

У сучасному вигляді імерсивні шоу з'явилися в Європі на початку 2000-х років. Одним із родоначальників цього жанру вважається британська театральна компанія PunchDrunk, яка ввела у своїх постановках ті ключові особливості, які тепер відрізняють імерсивні шоу від класичних театральних постановок: відсутність кордону між глядачем та дією, що розгортається. Отже, глядач ставав учасником вистави «нарівні» з актором. Також PunchDrunk запровадили «візитну картку» багатьох імерсивних шоу масок для глядачів, які не тільки дають змогу відрізнити відвідувачів від акторів, а й дають відчуття причетності до особливого кола людей, надають елемент таємничості всьому, що відбувається.

У вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях проблему використання імерсивних технологій в освіті почали вивчати недавно. Так, Пінчук О. досліджувала імерсійні технології як метод підвищення мотивації до навчання учнів різних категорій [5], Капорович С., Подлесний С., Слободяник О., Холодняк Ю. вивчали стан використання імерсивних технологій в освітньому процесі в працях

вітчизняних та зарубіжних науковців [6], Сорока Н. та Гаєвська О. досліджували роль імерсивних технологій у викладанні іноземних мов [3], Кісільова М. — під час вивчення природничих наук [4], Кочина О., Гриб'юк О. — при вивченні математики [3], Гранчак Т., Бондаренко В. — в організації інноваційного бібліотечно-інформаційного сервісу [1]. Голяд І., Тропіна М. вивчали використання імерсивних технологій у підготовці майбутнього вчителя [3], Малецька О. — психологічні аспекти використання імерсивних технологій [3], Димова І. — імерсивний підхід у системі університетської освіти [2] тощо.

Впровадження імерсивних технологій в освітній процес досліджували закордонні автори: Mikropoulos T., Natsis A., Warburton S., Blascovich J., Beall A., Swinth K., Freitas S., Neumann T. та інші.

Аналіз наукової літератури свідчить, що в якості імерсивних технологій використовують віртуальну та доповнену реальність, голографію, віртуальну реплікацію об'єкта тощо.

Термін «віртуальна реальність» в середині 1980-х років вперше використав популярний американський вчений Джарон Ланье. Поняття «доповнена реальність» AR (augmented reality) вперше було введено у 1992 р. Томом Кодел під час розробки літаків. Були використані портативні комп'ютери та шоломи, за допомогою яких прочитувалися креслення та інструкції. Термін «змішана реальність» (MR — mixed reality) означає поєднання VR з деякими доповненнями та був вперше використано Windows Mixed Reality.

Перші спроби використання такого типу інформації застосовували ще на початку XX ст. Тоді використовували лише елементи AR та VR, але радикально застосування таких засобів увійшло в широку практику лише зовсім недавно. Сьогодні такі технології допомагають удосконалювати інформаційні пристрої та їхнє програмне забезпечення, що дало змогу за дуже короткий час пройти кілька етапів зростання.

Перші спроби поширити представлення про штучне створення світу в кіноіндустрії зафіксовано у 1950-х роках. Мортон Хейліг у 1957 р. створив на базі Аненберзької школи університету Пенсильванії перший віртуальний симулятор «Сенсорам», за допомогою якого можна було віртуально «проїхати» вулицями Брукліна. У 1977 р. М. Крюгером введено термін «штучна реальність», зміст якої полягає в накладанні об'єкта на зображення, яке генерується за допомогою комп'ютера. На основі напрацювань М. Хейліга у 1978 р. Ендрю Ліпман разом із командою однодумців створив інтерактивну карту, за допомогою якої можна було здійснити віртуальну прогулянку на автомобілі. Технології віртуальної реальності широко стали використовуватися в ігровій індустрії. У 1993 р. компанія Sega розробила ігрову платформу із використанням віртуальної реальності. На початку ХХ ст. почали використовувати доповнену реальність в авіації, коли були створені оптичні пристрої із доповненою реальністю.

Імерсивні технології включають:

- віртуальну реальність (VR) — цифрове середовище, яке замінює фізичне оточення користувача;
- доповнену реальність (AR) — цифровий контент, який накладається на певний фізичний процес;
- змішану реальність (MR) — інтеграція віртуального контенту та середовища реального світу, яка забезпечує взаємодію між елементами;
- голографію — створення тривимірного зображення в просторі, яке можна досліджувати з усіх боків;
- TelePresence — це форма роботизованого дистанційного керування, за якої людина-оператор відчуває себе в іншому місці;
- цифровий двійник — віртуальна реплікація деякого об'єкта реального світу, яка з'єднується з об'єктом для отримання інформації, щоб він міг відображати свій поточний статус;

- політ безпілотної FPV — використання безпілотного літального апарату (БПЛА) з камерою, яка бездротовим способом передає відео на окуляри, гарнітуру, мобільний пристрій або інший дисплей, щоб користувач міг бачити середовище від першої особи (FPV).

Допоміжними засобами для імерсивних технологій є гарнітури AR, MR, VR, 3D-дисплеї, 3D-аудіо, розпізнавання жестів, просторове сприйняття, розпізнавання мови, тактильні пристрої, дрони, камери тощо.

Технологія занурення — це інтеграція віртуального вмісту з фізичним середовищем, що дозволяє користувачеві природно взаємодіяти зі змішаною реальністю та приймати віртуальні елементи свого середовища як частину цілого. Зазначені технології іноді називають континуумом віртуальності, діапазону, який має чисте фізичне середовище на одному полюсі та повністю захоплюючу віртуальну реальність на іншому.

З розвитком цифрових технологій, а саме віртуальної реальності, імерсивне середовище набуває якісно нових характеристик, приймаючи ефект повного занурення та інтерактивності. Науковці [3; 9] визначають віртуальну реальність як концепцію використання комп'ютерної техніки з метою моделювання тривимірного оточення, що надає користувачеві можливість інтерактивної взаємодії з віртуальними об'єктами, що генерує ефект присутності. Принципова ідея віртуальної реальності практично не змінюється, модифікації піддаються лише технічні засоби її реалізації.

Зазначимо, що сутність віртуальної реальності у наступному:

- за допомогою комп'ютерної техніки генерується складний, багатокомпонентний образ, який містить елементи тривимірного зображення відповідно до звукового супроводу;
- завдяки спеціальним технічним засобам користувач цілісно сприймає образ;
- за допомогою закріплених на користувачеві датчиків збирають та

передають інформацію про його дії, які враховують під час зміни віртуального образу, що підтримує ефект присутності та інтерактивної взаємодії.

Враховуючи результати здійсненого аналізу досліджень із зазначеної теми, імерсивний підхід в освіті ми інтерпретуємо як комплекс прийомів та засобів організації продуктивної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах віртуального (імерсивного) освітнього середовища, що забезпечує інтерактивний характер навчання, всебічний та цілеспрямований професійний розвиток. Під імерсивним навчальним середовищем розуміємо динамічний процес впливу на користувача різноманітних елементів змодельованого зовнішнього/внутрішнього оточення.

Імерсивне навчальне середовище має певні характерні особливості, а саме:

- надмірність як здатність до забезпечення багатоваріативності середовища, що відображає необхідною мірою потрібний елемент дійсності та багатовекторності взаємодії з ним. Це дає змогу учням нарощувати відповідний досвід практичної діяльності;
- насиченість як наслідок використання широкого спектра ресурсів включення учня в модельований простір, залучення різних сенсорних модальностей, що розширюють та підсилюють можливості цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу;
- конструктивність як можливість відображати необхідні елементи об'єктивної реальності або повністю штучного середовища (динамічність відносно стабільних форм за різноманітністю змісту);
- спостережливість, доступність когнітивному сприйняттю як властивість імерсивного середовища генерувати індивідуальний досвід під час сприйняття й осмислення компонента, який досліджується та має особистісне значення й формується шляхом ефекту включеності в те, що відбувається;
- автономність як схильність імерсивного середовища до закономірностей функціонування, які зумовлені внутріш-

німи засадами. Це слугує для добору певних якостей окремих елементів середовища та пов'язаних із досвідом того, хто навчається;

- цілісність як властивість відображати багатокomпонентний зміст у єдності та взаємозв'язку при забезпеченні векторного впливу на учнів у заданому спектрі завдань навчання і виховання;
- мотивованість як здатність впливати на мотиваційну сферу учнів, цілеспрямовано формувати пізнавальні інтереси, комплекс мотивів досягнення професійної та особистісної успішності;
- інтерактивність як забезпечення учням можливостей взаємодіяти з елементами середовища в реальному часі, спостерігати відповідні реакції та брати активну участь в управлінні змінами модельованого середовища.

Завдяки своїм особливостям імерсивне навчальне середовище має певні переваги у професійній підготовці фахівців різного профілю, а саме:

- можливість візуалізувати складні процеси та явища, проводити у віртуальному форматі експериментальну роботу та порівнювати її результати відповідно вихідним параметрам;
- мінімізація сторонніх чинників, які відволікають під час занурення у віртуальне середовище, що дає змогу концентрувати увагу учнів, спрямувати її фокус на якісне засвоєння навчального матеріалу;
- високий ступінь персоналізації процесу навчання, можливість вибудувати й оперативно коригувати індивідуальні стратегії професійного й особистісного розвитку кожного учня, надавати психолого-педагогічну підтримку за допомогою інтерактивних помічників у віртуальному середовищі;
- стимулювання накопичення досвіду самостійної пізнавальної діяльності, розвитку активності в навчальній та квазіпрофесійній діяльності, творчого підходу до розв'язання поставлених завдань у сприятливих до можливих помилок умовах віртуального середовища;

- оперативне та наочне відображення отриманих результатів, прозора процедура зіставлення їх із визначеними від самого початку завданнями, стратегічними й тактичними цільовими орієнтирами навчання;

- полегшення процесу комунікації між учасниками освітнього процесу, особливо під час спільної діяльності в дистанційному форматі.

Сьогодні, в цифрову епоху, в мистецтві популярним є таке явище, як імерсивність. В імерсивності можна виокремити такі три форми:

- пряма — глядач як частина середовища;
- опосередкована — глядач бачить себе в середовищі;
- дзеркальна — глядач бачить себе в середовищі як у дзеркалі.

Для того щоб досягти максимально ефекту занурення, автори художніх творів використовують наступні прийоми: реалістичність та тривалість перебування, ізоляція від зовнішнього світу, кінестезія, взаємодія з предметним світом тощо.

Використання ефекту імерсивності в мистецтві дозволяє створити для глядача незвичайний естетичний досвід. Повне відчуття занурення виникає під час використання в інтерактивних музичних відео технології віртуальної реальності (360° відео, 3D віртуальні середовища). Розвиток технологій 360° відео сприяє реалізації у сфері імерсивних технологій серії творчих експериментів на базі панорамного відео. Наприклад, робота Look Around для групи Red Hot Chili Peppers (2011 р.), Brothers для Tanlines (2012 р.), Mountain At My Gates для рок-групи Foals (2015 р.) тощо.

Технології віртуальної реальності із використанням згенерованого комп'ютерного зображення також представлено достатньо великим об'ємом інтерактивних музичних відео. Наприклад, Alpha Beta Fox для Adelaide; Stellerscope (автор В. Уільямс); Wanderlust для Бьорк тощо.

Деякі інтерактивні музичні відео орієнтовані на створення повністю ігрового досвіду або на використання прийомів та елементів гри з метою підвищення мотивації й активного залучення користувача в процес взаємодії з цифровим артефактом.

Проведений аналіз закордонних практик свідчить про різноманітність підходів використання унікальних властивостей цифрового середовища та визначення наступних типів інтерактивного музикального відео (ІМВ):

- онлайн ІМВ із гіпертекстовою структурою закритого типу (Met Before; Like A Rolling Stone; Keep Your Head Up тощо);

- онлайн ІМВ відкритого типу з активною участю користувачів у процесі створення мультимедійного контенту (Lost In The Echo; Hite Doves; All Is Not Lost; The Wilderness Downtown тощо);

- імерсивні ІМВ на основі технології 360° відео (наприклад, Mountain At My Gates; Welcome; Stonemilker тощо);

- імерсивні ІМВ на основі віртуального середовища, яке згенеровано комп'ютером (Stellerscope; 3 Dreams of Black тощо);

- цифрові ігри/ ІМВ на базі ігрових стратегій (Skrillex Quest; Staying Out All Night тощо);

- ІМВ, що орієнтовані на мобільний інтернет та взаємодію з тактильним екраном смартфонів чи планшетів (The Bravest Man In The Universe; Staying Out All Night тощо).

- ІМВ із керуванням музичної композиції (I've Seen Enough; Evelyn тощо).

У сучасних імерсивних виставах одночасно здійснюється рух і персонажів, і глядачів. Безумовно, подібні імерсивні вистави реалізують концепцію сучасної культури: подарувати глядачеві унікальні враження від споживання персонального продукту. Сучасні імерсивні вистави певною мірою відроджують просторові принципи, характерні для середньовічних вистав на майданчиках із їхньою симультанністю та свободою пересування глядачів.

Не лише у сфері театрального мистецтва ведуться активні експерименти з різним ступенем занурення в змодельоване авторами художнє середовище. Якщо у випадку з виставами глядач занурюється у простір п'єси, то мультимедійні вистави формують нове середовище. На величезні полотна проєктуються картини художників, що дає можливість детально вивчити зображення. Наприклад, унікальну мультимедійну імерсивну виставку «КЛІМТ» бачили понад п'ять мільйонів людей в Мадриді, Нью-Йорку, Амстердамі, Парижі та Римі.

Зазначимо, що мультимедійні виставки не експонують «справжні» картини, проте дихотомія оригінал/копія має таку ж довгу історію, як і сам феномен музею. Проте, за допомогою змодельованого мультимедійного простору музею формується своя унікальна аура та створюється нове середовище.

Важливе місце в медіасередовищі займають імерсивні перформанси, які занурюють людину всередину самої себе як фігурально («Я — хвилювання і невідомість» 2018 р.), так і буквально («Into Yourself — Fall», А. Капур, Гетеборг, 2017 р.). Подібні уявлення, по суті, є рефлексією про людське тіло та вихід у тіло віртуальне. Але відбувається і зворотний процес, тобто робиться акцент на реальності, стверджується значущість тілесного початку та превалювання «справжніх» відчуттів над віртуальними.

Зазначимо, що віртуальна реальність (VR) стає все більш загадковим простором для хореографів. Хореографи можуть знайти нові можливості, які виникають під час використання віртуальної реальності для створення рухів, наприклад WhoLoDancE. Так, метою WhoLoDancE є розробка та застосування передових технологій у навчанні танцю. Ця техніка надає нові можливості: віртуальне середовище, віртуальне представлення, віртуальний танцюрист тощо. Це циклічний процес від живого тіла до віртуального і навпаки. Такий підхід може призвести до нових відкриттів та інновацій у хореографії.

Таким чином, імерсивність як духовне, інтелектуально-емоційне і навіть фізичне занурення того, хто сприймає, у певний художній світ твору існувала завжди. Сьогодні імерсивність пов'язують насамперед із предметно-просторовим змодельованим середовищем, яке покликане втягувати всередину себе глядача. Сама можливість і необхідність сприймати твір «зсередини», перебуваючи в його просторі, на його території, позиціонується творцями імерсивних творів як унікальний естетичний досвід та головний задум художньої форми. Але важливим є те, що попри ефекту занурення в мистецьке середовище, реципієнти не наділяються владою для трансформації цього середовища — тобто імерсивність не є преамбулою інтерактивності.

У зв'язку з цим на сучасному етапі модернізації освіти необхідно враховувати новий феномен «імерсивні технології» як технології принципово іншого способу навчання та сприймання.

Література

1. Гранчак Т., Бондаренко В. Імерсивні технології в бібліотеці: організація інноваційного сервісу для науки та освіти // *Science and Innovation*. 2021. 17(2), 94–104. <https://doi.org/10.15407/scine17.02.094>.
2. Димова І. Імерсивний підхід в системі університетської освіти // *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Вид. дім «Гельветика», 2022. Вип. 48. Т. 1. С. 289–293. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-1-45>
3. *Імерсивні технології в освіті* : збірник матеріалів І Наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Київ : ІТЗН НАПН України, 2021. 169 с.
4. Кісільова М. Використання імерсивних технологій у процесі навчання природничих наук // *Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реа-*

лії, стратегії : зб. матер. III Всеукр. відкр. наук.-практ. онлайн-форуму. Київ : Нац. центр «Мала академія наук України», 2021. С. 57–60.

5. Пінчук О. Імерсивні технології в навчанні: проблема чи перспектива? / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання НАПН України. URL : <https://goo-gl.su/G9wRx>

6. Подлесний С.В., Холодняк Ю.С., Капорович С.В. Використання імерсії в сучасній освіті // Сучасна освіта — доступність, якість, визнання: зб. наук. праць XII міжнар. наук.-метод. конф. Краматорськ : ДДМА, 2020. 218 с.

7. Слободяник О. Імерсивні технології у працях вітчизняних та зарубіжних науковців // Наук. записки. Вип. 201. С. 120–23. doi: 10.36550/2415-7988-2021-1-201-124-127

8. Bonasio A. (2019). Immersive Experiences in Education New Places and Spaces for Learning. URL : <https://www.immersivelearning.news/2019/08/15/report-immersive-experiences-ineducation/>

9. Pinchuk O.P., Tkachenko V.A., Burrov and O.Yu. AV and VR as Gamification of Cognitive Tasks // Proc. 15 th Int. Conf. ICTERI 2019. Vol-2387. P. 437–442. URL : <http://ceurws.org/Vol-2387/20190437.pdf>

10. Foreman N. Virtual Reality in Psychology // Themes in Science and Technology Education, 2(1), 225–252. Retrieved June 22, 2021. URL : <https://www.learn-techlib.org/p/148626/>

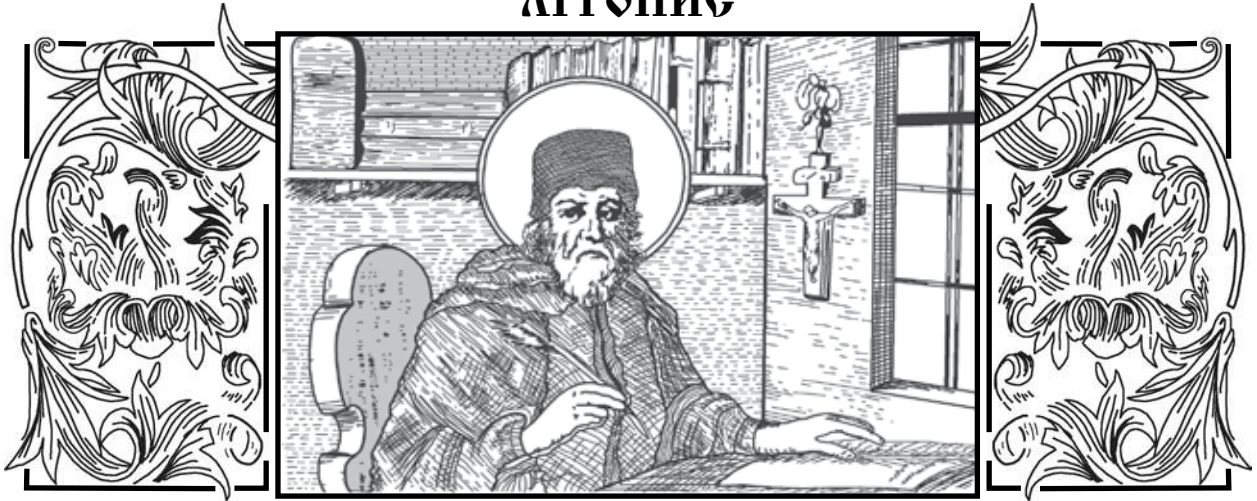
11. Virtual Reality Statistics You Must Know in 2021/2022: Adoption, Usage & Market Share. Finances Online. URL : <https://financesonline.com/virtual-reality-statistics/>

23.01.2023

Відомості про авторів:

Доценко Світлана Олексіївна — доктор педагогічних наук, професор кафедри технологій дистанційного навчання та цифрової дидактики в дошкільній освіті; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків; Україна; email: svetlana.dotsenko@hnpu.edu.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4501-9130>

Ван Чжен — здобувач третього року навчання кафедри початкової та професійної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди; Харків; Україна; email: van.chzhen@hnpu.edu.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0169-330X>

УДК 37.081.1 (091)

DOI:10.30837/nc.2023.1-2.125

Під знаком Григорія Сковороди

Юрій Бойчук,
Світлана Бережна

Григорій Сковорода — його 300 річчя увійшло до переліку ювілейних дат ЮНЕСКО 2022 року. Видатний українець залишив нащадкам феноменальну духовно-педагогічну спадщину, яка не втрачає свого унікального пізнавального, етико-виховного, естетичного значення і тепер, у найскладніші часи в історії нашої держави. Загарбницькі війська не тільки руйнують наші мирні міста, обстрілюють наших людей, а й намагаються повністю знищити культурну спадщину українського народу, стерти нашу ідентичність. Свідченням цього стали ракетний обстріл Національного музею Григорія Сковороди у с. Сковородинівка та варварське знищення одного із навчальних корпусів ХНПУ імені Г.С. Сковороди, — університету, де студенти опановували наймирнішу і разом з тим найвідповідальнішу професію у світі — професію вчителя.

Недаремним був і є життєвий поступ Григорія Сковороди, який ходив українськими землями, сіючи зерна найвищих цінностей — волі, знань, любові. Вони

проросли, і кожен українець має в серці те, чого не здолає ніколи жодний ворог — ми вільні духом, ми міцні своїм гуртом, ми сильні своєю любов'ю до України. Тому ми відбудуємо наші міста й разом відродимо наші святині.

Вшановуючи пам'ять славетного земляка, мусимо пам'ятати, що сьогодні війна точиться на багатьох фронтах. І те, що нагадує нам про власну ідентифікацію, приналежність до високих цінностей, ідеалів, культури, духовного розвитку, — завжди на часі.

Сьогодні ми тримаємо освітньо-науковий фронт і нашим завданням є донести до кожного українця сквородинівську мудрість — жити в істині, не лише пізнавати ідеали добра, краси і правди, а й слідувати їм повсякчасно. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди продовжує готувати педагогічний десант, в руках якого ключі від перемоги українського народу. Спадщина нашого духовного патрона дає нам сили для боротьби за незалежність, волю та свободу. Дух

видатного філософа-волелюбця надихає й спрямовує сьогодні Україну на омріяну перемогу й свободу.

Кожен представник колективу Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди — від керівництва закладу до студента-першокурсника зробили свій особистий внесок у святкування 300-річного ювілею видатного українського просвітителя-гуманіста, філософа, поета, педагога Григорія Савича Сковороди.

Гаме напередодні визначної дати (з 30 листопада по 2 грудня 2022 року) у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Філософія Григорія Сковороди і ми — українці», яка зібрала громадських діячів, керівників області і міста, науковців НАН і НАПН України, ректорів вишів, аспірантів і студентів. Сьогодні Сковорода — світоч, який як ніколи об'єднує націю у священній війні за свободу й українську ідентичність. Сковорода вчительську справу вважав величною, благородною і найпотрібнішою

в світі. У зв'язку з цим визначено мету конференції — актуалізація ідей великого філософа та їх імплементація у вітчизняну систему навчання і виховання підростаючого покоління.

Конференція відбулася у змішаному форматі з суворим дотриманням безпечних умов.

У межах проведення конференції відбулося відкриття виставки творчих робіт студентів кафедри образотворчого мистецтва «Шляхами Григорія Сковороди — 300 років» та презентація освітньо-наукового і творчого доробку Сковородинського університету.

Урочисте пленарне засідання відкрив ректор університету **Юрій Бойчук**. З привітальними промовами виступили почесні гості конференції — начальник Харківської обласної військової адміністрації **Олег Синегубов**, голова Харківської обласної ради **Тетяна Єгорова-Луценко**, голова Харківської міської ради **Ігор Терехов**, голова Північно-Східного відділення НАН і МОН України академік НАН України **Володимир Семиноженко**, перший заступник голови

Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, голова громадської організації «Конгрес Української інтелігенції», академік НАПН України **Георгій Філіпчук**. Онлайн-привітання були від президента НАПН України, академіка НАН і НАПН України **Василя Кременя**, директора Інституту філософії НАН України, академіка НАН України **Анатолія Єрмоленка**, віце-канцлерки Кардіффського Метрополітан університету (Велика Британія) **Кари Ейчісон**, голови Польського товариства філософської педагогіки, доктора хабілітованого, професора **Славомира Штобріна**, почесних докторів ХНПУ імені Г.С. Сковороди — голови наукового педагогічного наукового товариства «Польща — Україна», доктора хабілітованого, професора, іноземного члена НАПН України **Франтішека Шльосека** й академіка-секретаря Відділення професійної освіти та освіти дорослих НАПН України, академіка НАПН України **Неллі Ничкало**.

У зв'язку з 300-річчям від дня народження Г. Сковороди на пленарному засіданні співробітникам університету було вручено багато почесних нагород від МОН України, НАН і НАПН України, органів обласної і міської влади.

1 грудня учасники конференції відвідали Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди в с. Сковородинівка, де вклонилися

могилі Григорія Сковороди, ознайомилися зі станом музею після руйнації та перспективами його відбудови.

2 грудня під час конференції відбувся телеміст, який дозволив студентам Університету Григорія Сковороди у Переяславі, Києво-Могилянської академії і Харківського педагогічного поспілкуватися з Президентом України **Володимиром Зеленським** й разом поговорити про вічні цінності, які сповідував Григорій Савич і які слугують духовними орієнтирами у буреломному сьогодні.

У межах роботи конференції відбулося засідання секційних засідань: «Багатомірність філософської спадщини Г.С. Сковороди і сучасне сквородинознавство», «Педагогічна спадщина Г. Сковороди», «Літературна спадщина Г. Сковороди та її сучасне прочитання», «Сковородинівське слово і його трансляція в образотворчому мистецтві», де пролунало 73 доповіді науковців. У роботі круглого столу молодих учених «Духовний заповіт Г. Сковороди

та перспективи його реалізації» взяли участь 26 магістрів і аспірантів.

На конференції було презентовано два унікальних видання. Перше — біобібліографічне видання «Григорій Сковорода: філософія життя і творчості «українського Сократа», підготовлене **Тетяною Неудачиною**, співробітником наукової бібліотеки університету. Показчик містить понад 3500 джерел, є спробою зібрати відомості про опубліковані твори Григорія Сковороди і наукові праці, історичні та літературознавчі розвідки, художні твори, присвячені видатному мислителю. Друге — наукова монографія «Біблійна герменевтика Григорія Сковороди», яку видала **Наталія Левченко**, доктор філологічних наук, професор українського мовно-літературного факультету ім. Г.Ф. Квітки-Основ'яненка. У монографії репрезентовано новий погляд на біблейну герменевтику у творчості українського майстра слова.

Проведена конференція підсумувала двохрічний марафон освітньо-наукових і культурних заходів в університеті, присвячених 300-річчю від дня народження Григорія Сковороди.

У вересні 2022 р. у ХНПУ імені Г.С. Сковороди відбулася XXIII Міжнародна науково-практична конференція «Освіта і

доля нації». Співзасновниками виступили: Інститут філософії НАН України, НАПН України, Польське Товариство педагогіки філософічної імені Броніслава Ф. Трендовського. На пленарному засіданні виступили провідні науковці з різних міст України, Польщі, Німеччини. Серед учасників конференції наукові доповіді презентували члени-кореспонденти НАПН України: **Марія Култаєва** («Філософія свободи і культури миру: перспективи самоствердження української нації») та **Наталія Дічек** («Студентська молодь України у діалозі з Григорієм Сковородою»).

До визначної дати спільно з НАПН України університетом було організовано й проведено: VII міжнародну науково-практичну конференцію «Морально-етичні імперативи сквородинівської традиції» (у рамках конференції відбулося засідання круглого столу молодих науковців, аспірантів за тематичними рубриками: «Г. Сковорода і сучасність», «Життєвість проголошених Сковородою чеснот») та IV Всеукраїнську науково-практичну конференцію молодих учених «Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі».

У цілому за останні два роки у Сковорodinівському університеті організовано та проведено 32 наукові конференції

різних рівнів, присвячених 300-річчю від дня народження великого філософа.

Ао святкуванні визначної дати було проведено 28 тематичних круглих столів, таких як: «Цікаві факти про життя та творчість Г. Сковороди»; «Рецепція творчості Г. Сковороди в сучасному світі»; «Переклад творів Г. Сковороди європейськими мовами (німецька, італійська)»; «Психолого-педагогічні ідеї у творчості Григорія Сковороди. Український філософ-мандрівник»; «Соціально-філософські погляди Г. Сковороди в умовах сучасних реалій»; «Рецепція творчості Г. Сковороди в англomовному світі» та «Популяризація творчості Г. Сковороди в англomовному світі» (всі учасники мали змогу презентувати доповіді, які стосуються різних аспектів творчості Григорія Сковороди, обговорити особливості їх сприйняття за кордоном) тощо.

Майже всі видання, які побачили світ 2022 року завдяки авторам-науковцям університету, були опубліковані під гаслом: «До 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди». Зокрема, опубліковано колективну монографію «Українське буття у слові й тексті: Студії з лінгвокраєзнавства» (за редакцією професора **Олени Маленко**). Заслужений діяч мистецтв України, професор **Ольга Кузнецова** підготувала навчальний посібник «Сучасна музика на твори Г.С. Сковороди» та ін. Науково-педагогічними працівниками університету опубліковано понад 100 наукових статей, присвячених життю та творчості Григорія Савича Сковороди.

До ювілею науковці університету підготували та провели чимало різноманітних заходів: виховні години «Вивчення спадщини Г. Сковороди в Україні та зарубіжжі. Пам'ятники і скульптури Г.С. Сковороди по містах України та інших країнах світу», «Актуальність поглядів Григорія Сковороди у наш час»; відкриті лекції «Мудра іграшка» Григорія Сковороди у сучасних малюнках дитини» та «Григорій Сковорода — «Першорозум» своєї епохи», «Філософія Г. Сковороди для українського вчителя»; наукові семінари «Григорій Ско-

ворода про театральне мистецтво», «Соціальні та правові погляди Г.С. Сковороди»; кураторські години на такі теми: «Вчитель життя. Григорій Сковорода»; «Шляхами філософа Г.С. Сковороди»; «Мій Сковорода». Метою цих заходів було донести студентам багатогранність образу Григорія Сковороди, намагання відійти від його стереотипного сприйняття як лише «філософа з торбиною» та залучити молодь до нового осмислення спадку та особистісного осягнення його постаті і творчості.

Проведено конкурс художніх творів про Г. Сковороду «Чому я можу навчитися в Г. Сковороди?»; онлайн-екскурсію до Сковородинівки «Писати й жити як Сковорода»; організовано віртуальну виставку фотоколажів «Ідеї Сковороди в образах сучасності». Цікавими заходами виявилися міні-диспут на тему: «Пізнай себе і ти пізнаєш світ!» та відкрита дискусія зі здобувачами освіти на тему: «Спадщина Г.С. Сковороди крізь призму англomовної культури». Учасники презентували результати власних досліджень щодо рецепції творчості українського філософа і поета в англomовних країнах та популяризації української культури та літератури у світі.

Знагоди святкування 300-річного ювілею Григорія Сковороди відбулися тематичні засідання наукового гуртка з трудового права за темою: «Філософська концепція сродності праці Григорія Сковороди: дискурс і рефлексія у контексті визначення професійної орієнтації як заходу щодо сприяння зайнятості» та наукового гуртка «Правознавець» за темою «Політико-правові погляди Г.С. Сковороди». Проведено онлайн-вікторину «Г.С. Сковорода — український філософ, богослов, поет, педагог».

Представниками творчих кафедр університету виготовлено Сковородинівський ювілейний календар за байками Г.С. Сковороди з малюнками дітей; проведено майстер-клас зі створення графічної роботи у техніці офорт «Через віки звертається до нас філософ Г.С. Сковорода»; виконано кваліфікаційну магістерську роботу за

темою: «Розробка тематичного фірмового стилю щодо 300-річчя Г.С. Сковороди», виготовлено художні макети тематичної сувенірної продукції. Проведено Мистецький фестиваль «SKOVORODA-fest».

В рамках підготовки до ювілею було організовано віртуальні виставки «Г.С. Сковорода очима студентів», «Шляхами Сковороди», «Відкриваю для себе Григорія Сковороду». Університет став організатором Міжнародного конкурсу-виставки художньої творчості «Стежками Г. С. Сковороди — 300 років». Концепція цих виставок у своїй основі містить переосмислення з точки зору дизайну та мистецтва філософської спадщини Григорія Сковороди.

Науковою бібліотекою університету оцифровано ювілейне видання творів видатного українського філософа і письменника Г.С. Сковороди (1894 р.) з фонду рідкісних і цінних книг.

Здобувачі вищої освіти усіх рівнів із задоволенням взяли участь у загально-

університетському відеоконкурсі «Я читаю Г.С. Сковороду». Презентація відеоробіт відбулася у соціальних мережах Facebook, Instagram. Мета конкурсу — вшанування пам'яті видатного українського філософа, поета та байкаря, залучення студентської молоді до активного вивчення та популяризації творчої спадщини Григорія Сковороди.

У реаліях воєнного часу ми по-новому переосмислюємо мудрі слова Григорія Савича, що спонукають нас до боротьби за вічні цінності — свободу і добро. В Україні вирішується доля майбутнього — національного, європейського, світового. А слово — це зброя, тому ідея свободи, щастя, гармонії, «сродної» праці, Бога, людини та їх реалізація неможливі без боротьби за життя всього українського народу та його рідного слова. Україна за Сковородою — це не статичне, а динамічне поняття. Ми всі творимо Україну, а вона творить нас, генеруючи енергію, необхідну для самоперевершення і Перемоги.

05.01.2023

Відомості про авторів:

Бойчук Юрій Дмитрович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології, член-кореспондент НАПН України, ректор; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків, Україна; email: yurij.boychuk@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8583-5856>; Google Scholar.

Бережна Світлана Вікторівна — доктор філософських наук, професор, проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків, Україна; email: prorector_berezhna@hnpu.edu.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7629-2175>; Google Scholar.

До студентських розвідок з питань євроінтеграції в освіті

Динаміка змін, що відбуваються, практично не залишає можливості встигати за перетвореннями, намагатися їх осмислити. Але рухатися вперед, не розуміючи процесів... Ось така сучасна колізія виникла: і зрозуміти неможливо, і не зрозуміти неможливо. З одного боку обсяг інформації та лавиноподібні темпи її накопичування вийшли за межі чисто фізіологічних можливостей людського мозку, а з іншого — з'явилися технічні засоби обробки сирих даних та необмежений доступ практично до всіх джерел отримання знань.

Те, що для викладача сьогодні ще треба осмислити та опанувати, для студента чи школяра — природньо, бо вони зростали разом з цими процесами. Соціокультурний розрив в чистому вигляді... Так чи інакше, але освітній процес — своєрідне місце перетинання інтересів та можливостей, шлях до пошуку розуміння тих, хто навчається та навчає.

Все викладене — своєрідний пролог до головного, до пояснення причин появи двох невеличких текстів, що розміщені нижче. Перші студентські розвідки, своєрідна проба пера. Безумовно, це ще не наукові пошуки. Скоріше — пошук себе, шлях до розуміння власних інтересів та світоглядних позицій. Невпевнені рядки, з яких, з часом, хто знає, народяться цікаві тексти, висновки, відкриття. Студенти навчаються читати та розуміти тексти. Важка робота взагалі, а для сучасного студента, який зростає в умовах тотального он-лайну та кліпового мислення, — тим більше. Але автори текстів, що друкує журнал, вже привчені до роботи з текстом, до критичного його аналізу, співставлень та порівнянь. Може не завжди вони можуть дати виважені висновки, іноді не вистачає елементарних фонових знань для цього.

Але перші кроки зроблено — сформовано інтерес до розуміння, до складання власної точки зору. Мотивація до навчання і пізнання... Саме з цього — інтерес до обрання теми дослідження. У першому випадку — третьокурсниця, майбутній перекладач, волею долі опинилася в Німеччині, де замість одного семестру навчання, як передбачала угода між університетами-партнерами, отримала три, практично півтора роки. І виникло бажання зрозуміти витоки різниці між організацією навчального процесу вдома та в університеті країни, що прихистила на час війни. Не йти шляхом простих рішень, а передивитися історичні витоки європейських моделей освіти, співставити їх із вітчизняною системою, спробувати розібратися, чому підходять такі різні навіть в країнах, що розташовані поруч одна з одною.

Другий текст — спроба майбутнього соціолога вникнути у історію питань освітньої євроінтеграції, зрозуміти як від «залізної завіси» країни перейшли до співпраці і де там місце України, яка через воєнну агресію знов опинилася перед розривом еволюційних процесів та переживає стрімке прискорення європейської інтеграції. Обидві авторки самостійно обирали теми розвідок, шукали джерела інформації, літературу, співставляли статистичні викладки. З часом з цих розвідок з'являються самостійні дослідження. Сьогодні ж — перші нотатки, своєрідна презентація теми, власного інтересу до неї. І сподівання, що ця самостійність та потреба зрозуміти і розібратися буде їх супроводжувати протягом всього професійного життя.

*Катерина Астахова,
науковий консультант,
доктор історичних наук, професор,
Харківський гуманітарний університет «НУА»*

Ключові моделі класичного європейського університету та їхній вплив на розвиток вітчизняної вищої школи: історія питання

Альона Якуніна

Загальновідомим є той факт, що сучасна вища школа Європи побудована на славнозвісних моделях класичного університету: гумбольдтовській, наполеонівській та ньюманівській. Вітчизняна ж система університетської освіти, значною мірою, виросла з міксу цих підходів, переважно — німецького та британського. Це аксіома. Але як так сталося? Які історичні події призвели до формування у Європі таких підходів до розбудови університету і чому вітчизняний університет взяв за основу ці, а не інші підходи та принципи?

Питання не риторичні, бо саме вивчення історичних витоків дозволить, здається, зрозуміти особливості української системи, її переваги та розбіжності із європейськими інституціями.

Сьогодні, коли значна кількість українських студентів опинилися за межами власних університетів та іноді і за межами країни і стикається з дуже різними підходами до побудови навчального процесу, організації самостійної роботи студентів, стосунків із викладачами та майбутніми роботодавцями та ін., набуває практичного значення питання інтеграції систем, можливості пристосуватися до таких різних моделей та методів.

Літератури та джерел з питання, що обрано для дослідження, досить багато.

Практично неможливо сьогодні навіть перелічити авторів, які присвятили власні публікації проблемам моделей класичного європейського університету, їхній історії та розвитку. Але розвідок саме з питань впливу моделей на сучасні підходи до організації освітнього процесу, історії уособлення тих чи інших форм та підходів не так вже і багато.

Сучасний студент українського ЗВО, як тільки опиняється за межами *Alma mater*, відразу ж відчуває зміни поведінкових моделей, «зростання» власної відповідальності, суттєве збільшення самостійної роботи, проектно-групової діяльності та ін. І виникають питання щодо історії складання таких чи інших підходів, впливу соціополітичних чи економічних чинників.

З початку свого існування університет стає важливим соціальним інститутом суспільства, який набуває змін, впливає на людство та привертає все більше уваги науковців. Як раніше, так і зараз у світі розвиваються досить різні освітні моделі з різноманітними завданнями, методами та організацією навчального процесу. Особливий інтерес у дослідників різних наукових галузей викликають питання розвитку класичних університетів та основних європейських освітніх моделей, таких як: німецька (гумбольдтівська),

французька (наполеонівська) та англо-саксонська (ньюманівська). Це зрозуміло, адже саме вони створили основу сучасних університетів Європи.

Дослідження передбачає опис історії створення та порівняння основних моделей європейського класичного університету, особливостей формування вітчизняної моделі університету та спробу проаналізувати причини відмінностей підходів до організації навчального процесу.

Відповідно до цілі визначено задачі:

- узагальнити підходи та виявити ознаки ключових європейських освітніх моделей;
- розглянути історію формування вітчизняної моделі та визначити збіжності та відмінності з європейськими моделями.

У роботі були використані дослідження Андрєєва А. [1], Гнатів З. [2], Піскунової Е. [4], Саприкіна Д. [6]. Опрацьовано роботи харківських фахівців: Посохова С. [5], Черкашина С. [7]. Окрему групу складають видання науковців ХГУ «НУА» [3].

На рубежі XVIII — XIX ст. на території Європи відбувається реорганізація університетської освіти [5]. По-перше, університети, як і інші суспільні інституції, відчували потребу у змінах. По-друге, це було зумовлено територіальними та політичними перетвореннями у зв'язку з наполеонівськими війнами 1806 — 1807 рр. [7]. Як результат — європейські моделі являли собою об'єднання «класичних», «антиуніверситетських» та «докласичних» рис вищої освіти [1].

Атмосфера змін у Німеччині у сфері освіти набула яскравого відображення у Берлінському університеті (1810 р.). Його засновником став Вільгельм фон Гумбольдт — на той час «начальник секції з питань культури, суспільного викладання і нагляду за медичними закладами» [7]. Провідна ідея університету поєднувала у собі погляди німецьких філософів: Ф. Шляєрмахера, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга тощо. С. Черкашин називає основні концепти університету Гумбольдта: поєднання дослідження і навчання, університет як дослідницький

заклад, широкий вибір наукових дисциплін і формування особистості студента. Освітня модель Гумбольдта функціонувала у Німеччині досить довгий період та стала своєрідним взірцем для багатьох університетів XIX — XX ст. [7].

Ситуація у наполеонівській Франції початку XIX ст. відрізнялася від Німеччини: реформи вищої освіти відбулися раніше та на державному рівні. Ініціатором став сам імператор — Наполеон. Реорганізація вищої освіти Франції знайшла втілення у законі «Університет Франції» (1806 р.), провідною ідеєю якого стало створення центрального закладу [5], який буде тісно пов'язаний з державною владою [4]. Наполеон неодноразово наголошував, що його головною ціллю є консолідація нації. Для цього необхідно розвивати науку та передавати новому поколінню теоретичні і практичні знання задля підготовки майбутнього фахівця [1]. Базові принципи наполеонівської моделі освіти збереглися, хоча і зазнали значних змін у XX ст. [4].

На відміну від Франції, державний контроль університетів у Великобританії довгий час був майже відсутнім [6]. Засади англійської системи формувалися під впливом ідей Джона Генрі Ньюмана, який був переконаний, що перш за все треба формувати навички розуміння, готувати людину до гідного життя. Виконання професійних обов'язків не було першочерговою задачею, як у Німеччині чи Франції. Ньюманівська модель — це створення сприятливого освітнього середовища через тісну взаємодію студентів та викладачів, орієнтація та формування характеру і мислення [2]. Втручання влади буде відслідковуватись лише наприкінці XIX ст.

Університети на українських територіях виникають набагато пізніше, ніж західноєвропейські, і точно з ініціативи держави. Як зазначає харківський історик С. Посохов, тільки у другій половині XVIII — першій половині XIX ст. почали відбуватися культурні зміни у суспільстві, що давали можливість втілювати

такі новації, як університет. Трохи інакше склалася ситуація у Харкові, який став освітнім центром вже у XVIII ст., в першу чергу завдяки Г. С. Сковороді та Харківському колегіуму, пізніше В. Н. Каразіну та ініціативному суспільству [5].

Вважається, що найбільше ознак класичного університету вітчизняні заклади освіти запозичили саме з німецької моделі, хоча реформування почалося практично водночас. «Реформування зверху» в Російській імперії було запроваджено імператорами Олександром I та Миколою I [5].

Так чи інакше, але саме гумбольдтівська модель з початку суттєво вплинула на формування вітчизняної системи освіти. Поступово ж університети імперії почали використовувати і елементи інших моделей, складаючи власну.

Література

1. Андреев А. (2005). Национальная модель» университетского образования: возникновение и развитие. Ч. 1. [online]. Available at: <http://surl.li/epoht> [Accessed 22 Oct. 2022].
2. Гнатів З. Я. Інститут університету: минуле, сьогодення, майбутнє // Освітологічний дискурс. 2019. №3–4.

С. 26–27. [online]. Available at: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.3-4.3547> [Accessed 26 Nov. 2022].

3. Кар'єрно-професійні уявлення й переваги студентів: тренди, парадигми, фактори // Матеріали XXVIII Міжнар. студ. наук. конф., 10 квіт. 2020 р. Харків : Вид-во НУА, 2021. С. 34–49.

4. Пискунова Е. П. Создание университетской системы во Франции в правление Наполеона I: цели и результаты // Вестник Волгоград. гос. ун-та. Сер. 4. История. Регионоведение. Междунар. отношения. 2020. Т. 25, № 2. С. 8–26.

5. Посохов С. И., Андреев А. Ю. Университет в Российской империи XVIII — первой половины XIX века. Москва : РОССПЭН, 2012. С. 173–195, 471–493.

6. Сапрыкин Д. Л. (2007). Государство, общество и фундаментальное образование: континентальная, британская и американская модели. [online]. Available at: <http://surl.li/epoim> [Accessed 22 Oct. 2022].

7. Черкашин С. В. Развитие высших навчальних закладів Німеччини: історичний та педагогічний аспекти : монографія. Харків : ХНПУ, 2018. С. 18–120 [online]. Available at: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/1903> [Accessed 22 Oct. 2022].

15.01.2023

Відомості про автора:

Якуніна Альона — студентка 3-го курсу; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»; Харків; Україна; email: yakuninaa26@gmail.com. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5047-2212>

Євроінтеграція в освіті: історія розвитку після Другої світової війни

Анастасія Пальваль

Історію розвитку вищої освіти України розділяють на кілька умовних етапів. Вони охоплюють весь період створення, розвитку, реформувань та змін системи освіти України. Від заснування Греко-слов'янської Академії у м. Острог, виникнення університетів на українській території, яка перебувала у складі двох інших імперій, реформування старих та створення нових вищих навчальних закладів, розвитку вищої освіти у післявоєнний період і до проголошення незалежності України, сучасного становища, приєднання України до Болонського процесу, інтеграції системи вищої освіти у загальноєвропейську.

Формування системи освіти безпосередньо пов'язане з появою і розвитком писемності (IX ст.). З плином часу розвивається азбука, сама писемність, література, вводиться перше шкільне навчання, згодом перший університет, братства. Поступово з'являлася система, яка стала основою для подальшого розвитку.

Вивчення питання розвитку та інтеграції системи вищої освіти України займалися багато авторів та науковців, у тому числі викладачі харківських університетів. У роботі «Подолати гіпноз спини» К. Астахова описала основні засади відомого Болонського процесу, проблеми та труднощі вичізняної освіти, які можуть реально гальмувати темпи євроінтеграційних процесів у сфері освіти [1]. Робота В. Бикова «Інтеграція системи освіти України у світовий освітній простір і про-

ектний підхід як ефективний інструмент її реалізації» розкриває проблеми інтеграції системи освіти України у світовий освітній простір, вказує на важливі соціально-економічні потреби суспільства, розглядає форми освітньо-наукової діяльності, а також визначає специфіку реалізації проектів інтеграції та застосування сучасних проектних методів в управлінні процесами інтеграції і розвитку галузі [2]. Інші проаналізовані джерела літератури розкривають головні ідеї, цілі та проблеми розвитку інтеграції системи освіти в післявоєнний період. Важливими стають процеси переходу від застарілої форми організації освітнього процесу до нових, стандартизованих та загальноєвропейських форм систем освіти, які так само практично заново відроджувалися після подій Другої світової війни.

Дослідження інтеграційних процесів в системах освіти країн Європи охоплює післявоєнний період (друга половина XX ст.), коли економічний, політичний, соціальний та інші стани провідних країн зазнавали різких змін.

На розвиток освіти вплинули особливої події «холодної війни», оскільки частина держав опинилася під впливом ідеологій США та Великобританії, а інша частина контролювалася Радянським Союзом. Після закінчення Другої світової війни в країнах Заходу почалося відновлення національних систем освіти, що існували раніше і були зруйновані під час війни. Потрібно

відзначити широке поширення при цьому педагогічних ідей та досвіду, характерних для США. Оскільки саме до США почали мігрувати науковці, освітяни, а з часом і студенти зі зруйнованої війною Європи у другій половині 40-х років. У штатах університетська освіта не тільки не зазнала втрат від воєнної катастрофи, а, навпаки, розквітла, забезпечуючи більш привабливі умови для інтелектуальної діяльності. Для країн Заходу в цілому було характерно, перш за все, прагнення до створення єдиних систем освіти і підвищення загального інтелектуального рівня навчання. У той же час нові держави соціалістичного табору перебудовували всі форми суспільно-політичного життя відповідно до нав'язаної їм після війни соціалістичної політико-ідеологічної системи. В сфері освіти це означало створення шкільних систем, близьких до тієї, яка склалася в Радянському Союзі. Далі за втратою частини інтелектуальної еліти Західна Європа почала стрімко втрачати і робочу силу. Все це негативно вплинуло на ринки праці, економічний розвиток.

Шерешкодою на шляху розвитку школи в післявоєнний період в країнах Східної Європи стала «залізна завеса»: через ідеологічний вплив Заходу країни соціалістичного блоку припинили культурний обмін з народами Західної Європи, при цьому замінивши його пропагандою радянської ідеології. З часом розрив між блоками лише посилювався. «Залізна завеса», а також ідеологізація суспільного життя в країнах Східної Європи і СРСР фактично привели до виникнення двох напрямків в розвитку педагогічної науки, таких різних і невзаємопов'язаних, що в побуті «радянська педагогіка» і «буржуазна педагогіка» стали позначати принципово різні науки. Термін «радянська педагогіка» позначав новий тип педагогіки, яка обслуговувала насамперед освіту в СРСР, втілювала освітню політику комуністичної партії. Важливою й визначальною її складовою стало формування й закріплення відповідної лексики, яка повинна була відо-

бражати, інтерпретувати ідеологізовану реальність, тобто для радянської педагогіки створювалась і «радянська мова».

Характерний державний вплив здійснювався на школи всіх західноєвропейських країн. У Великобританії був прийнятий акт Батлера, що демократизував і упорядковував шкільне життя. Пізніше був введений «Єдиний національний навчальний план», який заклав основу уніфікації системи освіти Великобританії. Освіта у Франції під час Другої світової війни, як і в інших країнах, що перебували під нацистською окупацією, була фактично зруйнована. Перші повоєнні роки були присвячені її активному відновленню. Федеральний уряд Німеччини тільки в 1969 р. отримав право директивного управління школою. Система освіти децентралізована і має відмінності.

На противагу країнам Західної Європи розвиток американської школи в післявоєнний період проходив у руслі централізації управління освітою. Після прийняття Закону про освіту 1958 р. сталася різка зміна в галузі освіти в США, посилилась скоординованість. Актуальними в цей період стали ідеї гуманізації і демократизації освіти. У 1981 р. в США набув чинності Закон про об'єднання і поліпшення програм освіти. Штати постійно збільшували фінансування власної освітньої системи.

Системи освіти провідних країн Європи кардинально змінювалися, але зберігали історичні традиції. Розвиток освіти в інших західних країнах відбувався під впливом схожих факторів. До кінця ХХ ст. практично скрізь розвиваються сформовані раніше національні системи освіти з врахуванням сучасних освітніх потреб суспільства. Помітними стають не лише маркери відновлення та зміни ідеологічних векторів, але й спроби зберігати власні освітні інститути, запобігати перетіканню інтелекту за межі країн. Так, поступово набувають сили процеси об'єднання, інтеграції систем освіти Західної Європи з метою витримати конкуренцію з США.

Слід виділити особливості розвитку школи і педагогічної науки в країнах колишнього соцтабору в останньому десятилітті ХХ ст. Демократичні перетворення дозволили відновити науковий діалог між педагогами Сходу і Заходу, об'єктивно оцінити досягнення один одного в сфері освіти, приступити до вирішення проблем, що вимагають міжнародної координації. Разом з цим виникли серйозні проблеми, пов'язані зі спробами сліпого копіювання педагогами країн Сходу того, що було напрацьовано західною наукою і шкільною практикою. Виникла тенденція заперечення власного наукового і практичного досвіду в сфері освіти, власних освітніх традицій [5].

Намагаючись протистояти США у цій площині, західноєвропейські держави почали процеси швидкої освітньої євроінтеграції, що підштовхнули, з часом, і відомі Болонські домовленості.

Ключовою позицією реформування освіти є те, що Болонські вимоги — це не уніфікація вищої освіти в Європі, а широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн. 29–30 березня 2001 р. представники понад 300 європейських вузів та їхніх організацій прийняли у м. Саламанка (Іспанія) та зафіксували у спільному документі десять основних принципів Болонського процесу. Серед них:

- автономія та відповідальність (право та можливість для університетів формувати стратегію, вибирати пріоритети у навчанні та проведенні наукових досліджень, витратити ресурси та подібне);
- освіта — відповідальність перед суспільством (європейський простір вищої освіти повинен будуватися на європейських традиціях відповідальності освіти перед суспільством);
- організація диверсифікованості вищої освіти (підтримка та розвиток традиційної різноманітності європейської освіти з точки зору мов, національних систем, інститутів, орієнтації профілів підготовки і навчальних планів);
- розширення мобільності (виконання попередніх пунктів передбачає розви-

ток мобільності студентів та розширення мобільності викладацького й іншого персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом).

Після проведення численних різнорівневих зустрічей, нарад та конференцій країн-учасниць Болонського процесу можна сформулювати шість ключових позицій щодо створення єдиного європейського освітнього і наукового простору:

- введення двоциклового навчання;
- запровадження системи кредитів;
- контроль якості освіти;
- розширення мобільності;
- забезпечення працевлаштування випускників;
- забезпечення привабливості європейської системи освіти [3].

Єучасна система вищої освіти України потребує реформування відповідно до умов інтеграції країни в європейську освітню спільноту. Офіційно ж Україна доєдналася до Болонського процесу тільки на Бергенській конференції (Норвегія), де 19.05.2005 р. було підписано Болонську декларацію. Підписання цих документів започаткувало реальне приєднання нашої держави до Болонського процесу та офіційне осмислення і впровадження в навчальний процес його принципів. Участь вищої освіти України в Болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак. У дусі цього процесу важливо не втратити кращі традиції, не знизити національні стандарти якості. Приєднання України до Болонського процесу слід розцінювати як поступову та виважену інтеграцію української вищої школи до загальноєвропейського та світового освітнього простору.

В останнє десятиліття ХХ ст. в більшості країн європейської цивілізації простежується тенденція до демократизації та гуманізації освіти. Визнання людини і її прав пріоритетною цінністю стало одним із найважливіших досягнень міжнародної дипломатії після Другої світової війни. Права людини і права дитини, визнані міжнародними конвенціями, у всьому світі

дали поштовх розвитку таких підходів до освіти і виховання, які орієнтовані на максимальне врахування потреб та можливостей духовного і фізичного розвитку особистості [6]. Ці процеси започатковано ще у середині минулого століття.

Варто правильно роздивитися поступовий процес відродження зруйнованих під час Другої світової війни систем освіти в США та країнах Європи. Деякі країни зайняли лідируючі позиції, почали пер-

шими відроджувати національні системи, серед яких були освіта і наука, у післявоєнні роки стали прикладами для багатьох інших країн та зберегли головні позиції на світовій арені до сьогодні.

Система освіти України й досі піддається реформам, спираючись на досвід країн Європи, США та підписані документи, серед яких відома Болонська декларація, проте не втрачає власні національні особливості, цінності та традиції.

Література

1. Астахова К. В. Преодолеть гипноз спины // Зеркало недели. 2004. 20 с.
2. Биков В. Ю. Інтеграція системи освіти України у світовий освітній простір і проектний підхід як ефективний інструмент її реалізації. [online] Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/499/> [Accessed 10 January 2023]. 7 с.
3. Льченко А. М. Вища освіта і Болонський процес : навч.-метод. посібник. Полтава : РВВ ПДАА, 2014. С. 117–127.
4. Піскунов А. В. Розвиток освіти і педагогічної думки в країнах Європи, США та СРСР у другій половині ХХ ст. (до 1991 р.) // Історія педагогіки та освіти [online] Available at: https://stud.com.ua/62381/pedagogika/rozvitok_osviti_pedagogichnoyi_dumki_krayinah_yevropi_srsr_drugiy_polovini_1991 [Accessed 10 January 2023].
5. Піскунов А. В. Школа в Західній Європі і США після Другої світової війни // Історія педагогіки та освіти [online] Available at: https://stud.com.ua/62382/pedagogika/shkola_zahidniy_yevropi_drugoyi_svitovoyi_viyni [Accessed 10 January 2023].
6. Юшер А. Основные тенденции в развитии высшего образования в европейском регионе // Экономика образования. 2009. № 6. С. 108–120.

24.01.2023

Відомості про автора:

Пальваль Анастасія — студентка 2-го курсу; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»; Харків, Україна; email: anastasiapalval@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2239-7101>

До уваги науковців

ГЕНЕАЛОГІЧНИЙ КОНКУРС «ІСТОРІЯ МОЄЇ СІМ'Ї»: аналіз соціокультурних можливостей: моногр. Харків: Вид-во НУА. 130 с. [online]. Available at: <https://goo.su/p12T>

Видання наукової монографії — завжди подія, бо вона будується на базі ґрунтовних наукових розвідок, аналізу багаторічної праці. Публікація наукової монографії під час війни — факт вже сам по собі надзвичайний. Саме з цього ряду нова книга колективу Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», яка побачила світ наприкінці 2022 року. Безумовно, монографія була підготовлена раніше. Але «фінальні акорди» зробили вже після початку війни.

Чи була потреба у такій монографії, чи будуть до неї звертатися фахівці та пересічні читачі — час покаже. Але колектив авторів вважає, що звернення до вічних цінностей, спроба проаналізувати сучасні підходи до розвитку особистості саме на часі, бо Україна після перемоги буде, безумовно, шукати нові ідентичності, тренди та маркери у роботі із новими поколіннями, поколіннями, що отримають визначення «післявоєнні».

У відомих щоденниках одного із засновників Української академії наук, вченого зі світовим визнанням, Володимира Вернадського є такі сентенції: «Скільки моїх думок справді мої? Скільки їх виникло з фактів чи читання? Скільки — зі спога-

дів, прочитаного чи почутого, прозвучало інакше, ніж в інших...»[1].

Є підстави для ствердження про те, що саме такою виявилось і підґрунтя монографії «Генеалогічний конкурс «Історія моєї сім'ї»: аналіз соціокультурних можливостей», підготовленої науковцями ХГУ «НУА».

Науково-навчальний комплекс ХГУ «НУА» виник у 1991 році як унікальна комплексна інституція, що реалізує на практиці модель безперервної гуманітарної освіти та включає в себе університет, загальноосвітню спеціалізовану школу та дошкільну структуру. Практично із перших кроків існування НУА будувала принципово нові підходи до організації освітнього процесу, складання умов для розвитку особистості. Серед таких новацій — генеалогічний конкурс «Історія моєї сім'ї», започаткований у 1995 році.

За період, що минув, академія накопичила досвід, який вимагав аналізу та узагальнення, бо вже після кількох років проведення конкурсу виявилось: він набуває поліфункціонального звучання та виходить за межі звичайного вивчення власного родинного коріння.

Ідея монографічного дослідження виникла давно. І вона с самого початку

передбачала спробу аналізу соціокультурних можливостей таких заходів, а не тільки опис проведення та результатів.

На архітектоніку книги безпосередньо вплинули наукові контакти вчених ХГУ «НУА» з партнерами Щецинського університету, перш за все, інститутом соціології та його керівником — проф. О.Козловою, яка зуміла побачити у конкурсі «ІМС» надзвичайні можливості та перспективи. Саме вона привернула увагу до зв'язків пацифізму та пам'яті — індивідуальної, групової, родинної [2]. Можемо спробувати «показати сучасні технології, моделі відтворення сімейної пам'яті як основи ідентифікації особистості, що уберігає людину від обвалу в ями ненависті...» — відмічала польська дослідниця [3].

Вагаторічний досвід інноваційних проєктів та програм, що використовує ХГУ «НУА», вже має досить ґрунтовну історіографію, проаналізовано у кандидатських та докторських дисертаціях, численних монографіях і статтях. Методологічні ж підходи до вивчення можливостей саме конкурсу «ІМС» विकристалізувалися у дискусіях та листуванні із соціологами Щецинського університету. Це дало змогу суттєво розширити коло питань, які розглянуто у монографії, забезпечити різноманіття методологічних підходів.

До авторської команди, крім науковців ХГУ «НУА» та Щецинського університету, було запрошено фахівців-психологів педагогічного університету імені Григорія Сковороди. І це посилює дослідження, надало йому міждисциплінарного звучання, об'єктивності, вивело за межі традиційного «описання досвіду».

Безумовно, представники різних наук по-різному сприймали проблематику монографії та викладали власні підходи до означених проблем. Але єдиний стрижень, все ж таки, присутній. Йдеться про розуміння того, що досвід попередніх поколінь в сучасних умовах вже не являє собою орієнтири для наступних. У такій ситуації вкрай легко втратити ціннісні скрепи та адаптаційні можливості, що вже

казати про преадаптивні механізми [4] та позитивний світогляд.

В світі, в якому стабільність перетворилася на розкіш, постійні зміни — на нову стабільність, а непередбачуваність — на новий контекст [5], що може зіграти роль орієнтиру для людини, яка тільки-но починає життєвий шлях? І це зовсім не риторичне питання, тому що зрозуміти та навчитися використовувати головну навичку майбутнього — власну людяність [5] можна лише в певному культурно-освітньому середовищі, при наявності певних технологій.

Авторська команда монографії, що презентується, намагається, через призму конкретного багаторічного проєкту, розкрити один з підходів, шляхів і варіантів, в основі якого — звернення до сімейної пам'яті та розуміння цінності сім'ї, до створення простору особистісного вибору [6], які можуть, здається, дозволити зрозуміти, що «... ми просто зберігачі, які бережуть для сучасного покоління складну інтелектуальну спадщину, створену не нами, так що й не нам її руйнувати» [7].

Література

1. Вернадський В. І. (1994). Щоденники, 1917 — 1921. Київ : Наук. думка. 270 с.
2. Козлова О. (2015). Лист від 01.02.2015 р. про монографію.
3. Козлова О. (2016). Лист від 03.02.2016 р. Щецин.
4. Асмолов А. Г., Шехтер Е. Д. та Чорнорізов А. М. (2018). Преадаптація до невизначеності: непередбачувані маршрути еволюції. Акрополь. 212 с.
5. Кадя Н. (2020). Будь людиною. Вісім основних навичок майбутнього [online]. Available at: <https://life.nv.ua/blogs/glavnye-navyki-budushchego-vosem-veshchey-kotorye-vazhno-znat-i-umet-uzhe-segodnya-50061834.html> [Accessed 21 Dec. 2021].
6. Зінченко В. (2018). Психологія освіти. Вид. будинок ВШЕ. 384 с.
7. Колліні С. (2016). Навіщо потрібні університети? Вид. будинок ВШЕ. 263 с.

Українська освіта на шляху євроінтеграції

Освіта та суспільство

УДК 378.013:327(477)

Бойчук Ю., Рыбалко Л. *Розвиток євроінтеграційних процесів у вищій педагогічній школі: освітні орієнтири* // *Новий Колегіум*. 2023. №1–2. С. 3–7.

Актуальність проблеми розвитку євроінтеграційних процесів у вищій педагогічній освіті обумовлена вимогами суспільства й міжнародної спільноти до вчителя, здатного успішно працювати в освітньому просторі нового формату. Сформульовано думку про орієнтацію освітнього процесу на цінності співробітництва й партнерських стосунків між учасниками педагогічної взаємодії. Зазначено, що освітні орієнтири як здоров'я і щастя людини, гуманізм і демократизм є переважними в дослідженнях учених. Означені позиції активізують трансформаційні процеси у вищій школі, що сприяють змінам у освіті.

Акцентовано, що в Україні трансформація педагогічної освіти обумовлена багатьма чинниками. Серед таких чинників вагоме місце посідає урегулювання теоретичної й практичної підготовки, від якого залежить якість вищої освіти. Виробничі потреби в підготовці кваліфікованого вчителя орієнтують на збільшення практичної частки підготовки конкурентоздатних учителів. До освітніх орієнтирів віднесено розроблення критеріїв якості педагогічної освіти, застосування інноваційних підходів до організації освітнього процесу, розроблення й оновлення освітніх програм, залучення до співпраці стейкхолдерів, розширення зв'язків з науково-дослідними закладами, громадськими організаціями.

Євроінтеграційні процеси у вищій педагогічній школі спонукають до утвердження стійкої позиції учасників освітнього процесу стосовно новозмін.

Автори статті наголошують на дотриманні відповідності академічних компетентностей, закладених в освітніх програмах, професійним компетентностям, які вимагає професійна діяльність. Приділено увагу до побудови індивідуальної освітньої траєкторії здобувача вищої освіти як засобу професійного становлення та кар'єрного зростання в подальшій професійній діяльності. Запропоновано розширювати перелік освітніх програм на спеціальностях, оновлювати навчально-методичне й технічне забезпечення наявних освітніх програм. Розширено ідеї навчання через дослідження в освітньому середовищі з метою виявлення й розвитку дослідницького потенціалу здобувачів різних рівнів вищої освіти.

Ключові слова: співробітництво; партнерські стосунки; заклад вищої педагогічної освіти; майбутні вчителі; освітні реформи.

UDC 378.013:327(477)

Boichuk Y., Rybalko L. *European integration development in teacher training: educational outlook* // *New Collegium*. 2023. No 1–2. P. 3–7.

The topicality of European integration processes in higher pedagogical education is determined by the requirements of society and the international community. They focus is at the teacher, able to work successfully in the educational workspace of a new format. Modus of educational process, high standards of cooperation and partnership, relations between participants of pedagogical interaction are given close attention. It is noted that educational cornerstones such as human health and happiness, humanism and democracy are predominant in scientific works. These crucial factors give a powerful impetus for transformational processes in higher education, that contribute to positive changes in education.

It is emphasized that the transformation of pedagogical education in Ukraine is determined by many factors. Among such factors one can name proper balance of theoretical and practical training, which is of prior importance, because the quality of higher education largely depends on it. Professional requirements shape the whole process of competitive teachers' training and can only be met by focusing on the practical component of teachers' work. Educational guidelines include the formulation of criteria for quality of pedagogical education, application of innovative approaches to the organization of educational process, development and updating of educational programs, cooperation with stakeholders, further collaboration with research institutions, public organizations.

European integration processes in higher pedagogical education encourage the participants of educational process to develop their own strong position regarding new changes. Authors of the article emphasize the necessity for compliance of the academic competencies stipulated in educational programs with the professional competences required by professional activity.

A special attention was paid to the individual educational trajectory of a student as a means of his/her professional growth and future career development. It is suggested that one should expand the list of educational programs in various specialties, to update the educational and methodological materials, as well as technical support of existing educational programs.

The ideas of learning through research in the educational environment were expanded in order to identify and develop research potential among the undergraduate and postgraduate students.

Key words: cooperation; partnership; institution of higher pedagogical education; future teachers; educational reforms.

УДК 371.13:373.3

Постригач Н. *Реформування змісту професійної підготовки вчителя в умовах європейської інтеграції* // *Новий Колегіум*. 2023. №1–2. С. 8–14.

Актуальність дослідження зумовлена суспільною потребою у трансформації змісту української

педагогічної освіти в умовах її інтеграції до загальноєвропейського науково-освітнього простору, намаганням наблизитися до соціально-економічних й освітніх стандартів розвинених країн-членів ОЕСР, що зумовлює посилення уваги науковців та практиків до порівняльних досліджень функціонування та розвитку національних систем педагогічної освіти в Європейському регіоні.

Розв'язання проблеми професіоналізації підготовки вчителя пов'язане з науковим обґрунтуванням змісту педагогічної освіти в напрямі більшої збалансованості її складників: загального, спеціального і професійного. Незважаючи на численні дослідження різних аспектів конструювання змісту професійної підготовки майбутніх вчителів, нерозробленою залишається проблема реформування її змісту в умовах європейської інтеграції. Відтак цілями та завданнями дослідження став аналіз особливостей реформування змісту професійної підготовки вчителів в умовах європейської інтеграції й обґрунтування рекомендацій щодо покращення змісту підготовки українських учителів.

За результатами досліджень європейських і вітчизняних учених з'ясовано особливості реформування змісту професійної підготовки вчителів в умовах європейської інтеграції: помітні відмінності між контекстами та особливостями навчальних програм для підготовки вчителів молодшої й старшої середньої школи; значні відмінності щодо тривалості програм у національних системах педагогічної освіти, які здебільшого визначаються на макрорівні та відображають національні характеристики освіти; дискусії щодо того, чи має педагогічна освіта бути зосереджена лише на рівні магістра, і передувати предметній спеціалізації; дискусійне співвідношення наук освіти до предметного навчання в курикулумі педагогічної освіти магістра мистецтва; масштабні трансформації навчальних програм та закладів педагогічної освіти на макрорівні в усіх країнах-університетах-партнерах ЕМЕТТ; «квадратна» складність європейського курикулуму педагогічної освіти; відсутність жодного швидкого маршруту у європейських спільних магістерських програмах, що ускладнює процедуру акредитації у кожному національному контексті відповідних університетів тощо.

Рекомендаціями щодо покращення змісту підготовки українських вчителів вбачаємо у врахуванні різноманітних точок зору, диверсивних взаємозв'язків між викладанням, підготовкою, навчанням у школі, навчальними процесами, акторами та контекстами; подолання розриву між теорією та практикою шляхом інтеграції в організації та поданні курикулуму; в основі розробки та реалізації курикулуму має бути професійна автономія вчителя та ключова роль рефлексивного мислення; визнання акредитації в одному національному контексті академічної мережі спільного магістра та її поширення на інші залучені національні контексти; зміцненні та розширенні академічних мереж для взаємних наукових і практичних обмінів тощо.

Прогностичний потенціал наукового пошуку зумовлюється потенційною можливістю організації та реалізації подальших наукових досліджень фундаментального спрямування щодо розвитку змісту професійної підготовки вчителів у Туреччині.

Ключові слова: вчитель; зміст; європейська інтеграція; професійна підготовка; реформування
UDC 371.13:373.3

Postryhach N. Reforming the content of teacher professional training in the conditions of European integration // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 8–14.

The relevance of the study is determined by the public need to transform the content of Ukrainian pedagogical education in the context of its integration into the pan-European scientific and educational space, an effort to get closer to the socio-economic and educational standards of developed OECD member countries, which leads to increased attention of scientists and practitioners to comparative studies of functioning and development of national systems of teacher education in the European region.

The solution to the problem of professionalization of teacher training is related to the scientific justification of the content of teacher education in the direction of greater balance of its components: general, special and professional. Despite numerous studies of various aspects of the construction of the content of professional training of future teachers, the problem of reforming its content in the context of European integration remains undeveloped. Therefore, the goals and tasks of the research became the analysis of peculiarities of reforming the content of the teachers' professional training in the conditions of European integration and the justification of recommendations for improving the content of the training of Ukrainian teachers.

According to the results of research by European and ukrainian scientists, the peculiarities of reforming the content of the teachers' professional training in the conditions of European integration have been clarified: there are noticeable differences between the contexts and features of training programs for the training of junior and senior high school teachers; significant differences regarding the duration of programs in national teacher education systems, which are mostly determined at the macro level and reflect national characteristics of education; debates about whether teacher education should be focused only at the master's level and precede subject specialization; debatable relation of educational sciences to subject learning in the curriculum of teacher education of the Master of Arts; large-scale transformations of educational programs and institutions of teacher education at the macro level in all countries-universities-partners of EMETT; "square" complexity of the European curriculum of teacher education; the absence of any fast route in European joint master's programs, which complicates the accreditation procedure in each national context of the respective universities, etc.

Recommendations for improving the content of Ukrainian teacher training include taking into account various points of view, subversive relationships between teaching, training, schooling, educational processes, actors and contexts; bridging the gap between theory and practice through integration in curriculum organization and delivery; the professional autonomy of the teacher and the key role of reflective thinking should be the basis of curriculum development and implementation; recognition of accreditation in one national context of the Joint Master's academic network

and its extension to other involved national contexts; strengthening and expanding academic networks for mutual scientific and practical exchanges, etc.

The prognostic potential of scientific research is determined by the potential possibility of organizing and implementing further scientific research of a fundamental direction regarding the development of the content of professional training of teachers in Turkey.

Key words: teacher; content; European integration; professional training; reforming.

УДК 37.014.53-055.1/.2(477): 316.4.063.3/4(4)

Кравець В., Кікінежді О., Василькевич Я. Формування гендерно справедливого середовища у закладах освіти України: євроінтеграційний контекст // Новий Колегіум. 2023. №1-2. С. 15-23.

Стаття присвячена актуальній проблемі формування гендерно справедливого середовища в національному освітньому просторі в контексті людиноцентристської парадигми, гуманітарної безпеки України та євроінтеграційних процесів.

Здійснено теоретико-методологічний аналіз означеної проблеми в контексті зарубіжних та вітчизняних підходів. Крізь гендерний дискурс представлено концептуальну модель на засадах «педагогіки партнерства» та гуманістичної «матриці» філософсько-педагогічної спадщини, інтеграції компетентнісного, особистісно орієнтованого та гендерного підходів в контексті політики академічної доброчесності ЗВО та експериментально доведено її ефективність.

Проаналізовано досвід діяльності Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України — ТНПУ ім. В. Гнатюка щодо імплементації інноваційних гендерно-освітніх технологій у освітньо-професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій на шляху до ЄС та забезпечення національного механізму побудови паритетної демократії в Україні.

Ключові слова: гендер; освіта; політика; євроінтеграція; рівність; середовище; людиноцентризм; гуманізм; недискримінація; інклюзія; особистість.

UDC 37.014.53-055.1/.2(477): 316.4.063.3/4(4)

Kravets V., Kikinezhdi O., Vasylykevych Y. Formation of a gender fair environment in educational institutions of Ukraine: European integration context // New Collegium. 2023. No 1-2. P. 15-23.

The article is devoted to the topical problem of creating a gender fair environment in the national educational context of the human-centered paradigm, humanitarian security of Ukraine, and European integration processes. A theoretical and methodological analysis of the given problem is carried out adopting foreign and domestic approaches. Through the gender discourse, a conceptual model based on the principles of "partnership pedagogy" and the humanistic "matrix" of the philosophical and pedagogical heritage, the integration of competence-based, person-oriented and gender-based approaches in the context of the policy of academic integrity of higher education institutions is presented, and its effectiveness is experimentally proven.

The content and structure and the leading factors and mechanisms of creating an educational environment for children and youth based on the principles of

gender equality in the conditions of the New Ukrainian School are revealed. The author's definition of the concept of "gender fair environment" as non-discriminatory, creative and developmental/creative, safe, health-preserving, inclusive, based on the principles of social justice, gender equality, child-centeredness, egalitarianism and gender parity is presented.

The basic concepts of research are clarified, as well as the content, functions and features of a gender fair environment (GFE); its main components are singled out and characterized; on the basis of the defined criteria and indicators, the state of readiness of socio-economic professions future specialists to the organization of the GFE is diagnosed. The principles of non-discriminatory education are substantiated, the psychological and pedagogical conditions for the formation of an egalitarian personality of a specialist are identified and empirically proven. Gender competence is considered in relation to intercultural competence as the main professional quality of a modern teacher.

From the point of view of gender methodology, the principles, content and methods of psychological and pedagogical support of gender socialization of the individual are determined, and pedagogical monitoring is carried out to identify gender stereotypes and prejudices among students of higher education.

The scientific and methodological support for the training of future teachers has been improved, the modernization of gender-educational technologies by means of IT in educational institutions of various levels has been carried out, and their effectiveness has been proven. The experience of the activity of the Scientific Research Center on Gender Education and Education of Pupil and Student Youth of the National Academy of Sciences of Ukraine — Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University regarding the implementation of innovative gender-educational technologies in the educational and professional training of future specialists in socio-economic professions on the way to the EU and ensuring the national mechanism for building a parity democracy in Ukraine has been analyzed.

Key words: gender; education; politics; European integration; equality; environment; people-centeredness; humanism; non-discrimination; inclusion, personality.

УДК 378.147

Стрілкова Т. Технічна та фізико-математична освіта України на шляху євроінтеграції // Новий Колегіум. 2023. №1-2. С. 24-37.

Актуальність проведення досліджень зумовлена необхідністю осмислення шляхів удосконалення технічної та фізико-математичної освіти на шляху євроінтеграції.

Проведено аналіз сучасних аспектів розвитку технічної та фізико-математичної освіти в Україні та Європі; проаналізовано методи викладання та оцінювання; визначено рівень самоосвіти, самоаналізу та саморозвитку викладачів; проаналізовано вплив стейкхолдерів на зміст сучасної інженерної освіти.

Представлено науково-практичний внесок ХНУРЕ в забезпечення якості вищої технічної та фізико-математичної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір

Представлено результати аналізу думки викладачів, які працюють в галузі вищої технічної та фізико-математичної освіти, щодо організації навчального процесу та зв'язку вищої освіти з розвитком науки та виробництва.

На підставі визначених особливостей формування освітнього процесу в галузі технічної та фізико-математичної освіти запропоновано методику викладання, яка буде сприяти формуванню компетентностей майбутніх фахівців у сучасному європейському освітньому просторі.

Запропоновано кейс-метод як синергетичну технологію при вивченні фізико-технічних та інженерних дисциплін. Структура кейс-методу розроблено з урахуванням інтеграції науки і вищої освіти на основі синергетичної взаємодії між вищим навчальним закладом, науковими, науково-дослідницькими та виробничими установами.

Ключові слова: вища технічна та фізико-математична освіта; євроінтеграція вищої освіти; методи викладання; кейс-технології; синергія освіти та виробництва; саморозвиток; безперервна освіта.

UDC 378.147

Strilkova T. Technical and physical and mathematical education of Ukraine on the way to European integration // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 24–37.

The urgency of conducting research is dictated by the need to understand ways to improve technical and physical-mathematical education on the way to European integration.

The paper analyzes modern aspects of the development of technical and physical-mathematical education in Ukraine and Europe; teaching and assessment methods were analyzed; the level of self-education, self-analysis and self-development of teachers is determined; the impact of stakeholders on the content of modern engineering education is analyzed.

The scientific and practical contribution of the Kharkiv National University of Radio Electronics to ensuring the quality of higher technical and physical-mathematical education of Ukraine and its integration into the European educational space is presented.

The results of the analysis of the opinion of teachers working in the field of higher technical and physical-mathematical education regarding the organization of the educational process and the connection of higher education with the development of science and production are presented.

Based on the identified features of the formation of the educational process in the field of technical and physical-mathematical education, a teaching methodology is proposed that will contribute to the formation of the competences of future specialists in the modern European educational space.

The case method is proposed as a synergistic technology in the study of physical, technical and engineering disciplines. The structure of the case method was developed taking into account the integration of science and higher education on the basis of synergistic interaction between a higher educational institution, scientific, research and production organizations.

Key words: higher technical and physical and mathematical education; European integration of higher education; teaching methods; case technologies; syn-

ergy of education and production; self-development; continuous education.

УДК 37.081.1 (091)

Пономарьов О., Черемський М. Українська освіта в контексті європейського освітнього простору // Новий Колегіум 2023. №1–2. С. 38–45.

Стаття присвячена інтеграції української освіти до європейського освітнього простору. Розглядаються відмінності між українською та європейською системами освіти. Визначаються шляхи залучення європейських, а також інших західних форм і методів навчання й виховання особистості в українських школах. Дані форми та методи мають творчу основу, активізуючи думку, почуття та фантазію особистості. Західна педагогіка вирізняється своїм демократизмом та гуманізмом, виховуючи вільну, всебічно розвинену, творчу, конкурентоздатну особистість. Автори ставлять питання про демократизацію та гуманізацію української освіти, що є основною умовою її євроінтеграції.

Ключеві слова: європейський освітній простір; євроінтеграція; гуманізація; демократизація; принцип емерджентності; творча особистість.

UDC 37.081.1 (091)

Ponomariov A., Cheremsky M. Ukrainian education in European educational context // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 38–45.

The integration of Ukrainian education into the European educational space is main theme of this article. The differences between the Ukrainian and European education systems are considered. The ways of involving European and other Western forms and methods of education and personality education in Ukrainian schools are determined. These forms and methods have a creative basis. They are activating the thoughts, feelings and imagination of personality. Western pedagogy is distinguished by its democracy and humanism. This pedagogy are educating a free, comprehensively developed, creative, competitive personality. Thanks to the freedom the pupil and student have the opportunity to develop in accordance with their peculiarities and capabilities. Children may or may not prepare homework. The pupil himself decides whether he needs to do homework at home. The students independently determine the task and date for presentation this task. Because in Western education, in contrast to our education, there is individual approach to personality. The Dalton-plan is playing an important role in determining the individual peculiarities of personality.

European pedagogy is art. Art is facilitating the learning for pupils and students. Art is developing creative abilities of personality. Therefore teacher must be creative personality. Very important art method for learning is play. Thanks to play children are learning with great enthusiasm. Our education practically does not use play method of learning. But for a child the play is the main method of learning. By means play pupil develops his own physical and spiritual powers. The play contributes to the development of the child's social sense. The involvement of creative methods of learning will contribute to the humanization, democratization and European integration of Ukrainian education.

Key words: European educational space; European integration; humanization; democratization; principle of emergence; creative personality.

УДК 821.161.2"17":811.111'25

Zosimova O., Kniaz G. Grigoriy Skovoroda in anglo-movnih studiyah ta perekладах // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 46–52.

В умовах подальшої євроінтеграції України особливої актуальності набуває питання популяризації нашої культури, осмислення її здобутків у контексті світового цивілізаційного поступу. Мета цієї розвідки — з'ясувати, наскільки відомим є ім'я Григорія Сковороди в гуманістиці США, Канади й Великої Британії та в який спосіб творчість філософа популяризувалася в англословному світі. Дослідження засвідчило, що вивчення філософських ідей та літературних творів Сковороди в англословних країнах розпочалося в другій половині ХХ століття, передусім на теренах Сполучених Штатів і Канади, що засвідчують студії Карен Л. Блек, Ричарда Гантули, Тараса Закидальського, Джорджа Кляйна, Наталії Пилип'юк, Стівена Шерера та ін. Важливим чинником, який сприяє зацікавленню творчістю Г. Сковороди та суттєвому розширенню кола її дослідників, є переклади текстів філософа англійською мовою, які також почали з'являтися в 1960 — 1970-х роках. На сьогодні перекладено байки письменника, деякі з його філософських трактатів, листи, а також поетичні твори. Зокрема, збірка «Сад божественних пісень» у перекладі Майкла М. Найдана побачила світ у Лондоні у 2016 р.

Ключові слова: Григорій Сковорода; філософія; літературні твори; переклад; англословні студії; популяризація; євроінтеграція.

UDC 821.161.2"17":811.111'25

Zosimova O., Kniaz H. Hryhorii Skovoroda in English-Language Studies and Translations // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 46–52.

In the context of Ukraine's further European integration, the issue of popularizing our culture and understanding its achievements in terms of the world's civilization progress is gaining particular relevance. The purpose of this research is to find out whether Hryhorii Skovoroda's name is well-known to the readers and scholars in the USA, Canada, and the UK, and how his ideas and works were popularized in the English-speaking world. The present study shows that the research into Skovoroda's philosophy and literary works in English-speaking countries began in the second half of the 20th century, primarily in the United States and Canada, as evidenced by the studies of Karen L. Black, Richard Hantula, Taras Zakydalskyi, George Kline, Natalia Pylypiuk, Stephen Scherer and others.

In 1994 "An Anthology of Critical Articles" dealing with various aspects of H. Skovoroda's work was published by Canadian Institute of Ukrainian Studies. This volume is a collection of symposium papers that focus on the unique figure of the Ukrainian writer from different perspectives: historical, social, literary, theological, philosophical, pedagogical, and linguistic. The book of papers also includes a vast bibliography of Skovoroda studies compiled by R. Hantula.

In 1997 a special issue of the "Journal of Ukrainian Studies" was devoted to Hryhorii Skovoroda's creative

work, its sources, basic ideas, and the influence on further development of Slavic philosophy and literature.

Translations of the philosopher's texts into English, which also began to appear in the 1960–1970s, are an important factor contributing to the growing interest in H. Skovoroda's work and the significant expansion of the circle of its researchers. To date, the writer's fables, some of his philosophical treatises, letters, as well as poetic works were translated. A breakthrough in the popularization of Skovoroda's name in the English-speaking world is the translation of his collection of verses "The Garden of Divine Songs" and collected poetry (translated by Michael M. Naydan) as well as his complete correspondence (translated by Eleonora Adams and Michael M. Naydan), which were published in London in 2016.

The overview of English-language studies and translations of Hryhorii Skovoroda's works proves that Western scholars made a valuable contribution to the research on the philosopher's legacy as well as popularization of his works by translating them into English.

Key words: Hryhorii Skovoroda; philosophy; literary works; translation; English-language studies; popularization; European integration.

УДК 37.014:[327(477):17.022.1]

Чередниченко О., Трубавіна І. Європейські цінності як основа національної згуртованості, курсу України на євроінтеграцію та укріплення основ національної безпеки через освіту // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 53–58.

Стаття присвячена проблемі впровадження європейських цінностей в умовах війни та євроінтеграції. Автори доводять, що така робота в системі освіти повинна сьогодні розглядатися ширше, ніж в сфері традиційної виховної роботи. Зокрема, це розгляд проблеми через призму національних інтересів в контексті забезпечення національної безпеки і соціальної згуртованості. Мета статті — визначити сутність і місце європейських цінностей в національній безпеці через освіту, їх взаємозв'язок з національними інтересами, розвитком євроінтеграційних процесів та національною згуртованістю, функції освітянина в цьому процесі. Науковою новизною дослідження є те, що уперше з'ясовано, що європейські цінності є складовою національних інтересів України і предметом національної безпеки в діяльності освітян. Вони вимагають від педагогів оволодіння нових функцій: безпекової, інформаційної, соціальної допомоги, а також відновлення в професійному стандарті і наповнення новим змістом виховної функції. Ці нові функції освітян можуть виступити основою покращення стану національної безпеки, згуртованості країни і громади. Європейські цінності як запорука національної безпеки мають стати складовою змісту національного виховання, зокрема, морального, інтелектуально-духовного, правового тощо.

Ключові слова: європейські цінності; євроінтеграція; соціальна згуртованість; безпека в освіті; національна безпека національні інтереси; війна.

UDC 37.014:[327(477):17.022.1]

Cherednychenko O., Trubavina I. European values as the basis of national cohesion, Ukraine's course towards European integration and strengthening the

foundations of national security through education // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 53–58.

The article is devoted to the problem of the introduction of European values in the conditions of war and European integration. The authors prove that such work in the education system should be considered more widely today than in the field of traditional educational work. In particular, it is a consideration of the problem through the prism of national interests in the context of ensuring national security and social cohesion. The purpose of the article was to determine the essence and place of European values in national security through education, their relationship with national interests, the development of European integration processes and national cohesion, the role of an educator in this process. The scientific novelty of the study is that: for the first time, it was found that European values are a component of the national interests of Ukraine and a subject of national security in the activities of educators. They require teachers to master new functions: safety, informational, social assistance, as well as restoring the professional standard and filling the educational function with new content. These new functions of educators can act as a basis for improving the state of national security, the cohesion of the country and the community. European values as a guarantee of national security should become a component of the content of national education, in particular, moral, intellectual and spiritual, legal, etc.

Key words: European values; European integration; social cohesion; safety in education; national security; national interests; war.

Організація та управління

УДК 378.146

Ненастіна Т., Бережна К., Бугаєвський С. Робота куратора під час адаптаційного періоду студентів в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 59–64.

У зв'язку з переходом на освітні стандарти нового покоління і збільшенням годин на самостійну роботу з'являється необхідність в підготовці творчої, активної особистості, яка зможе самостійно вибрати собі життєвий шлях. Виховний процес в житті університету планується та організовується поряд з навчанням і науковою діяльністю і є важливою складовою навчання. Куратором академічної групи зазвичай призначається досвідчений викладач, оскільки ця посада передбачає дуже відповідальну та ретельну роботу, що повинна урахувати профіль підготовки фахівців і специфіки діяльності факультету. Соціальні проблеми студентів, що пов'язані з навчальним процесом в університеті, міжособистісними конфліктами та відносинами в академічній групі, питання участі студентської групи в суспільному і культурно-масовій діяльності університету вирішує куратор. Ефективність виховної роботи куратора академічної групи значною мірою визначається її плануванням. На основі аналізу теоретичних досліджень і досвіду

сучасних педагогів-практиків визначено основні ролі і функції куратора в роботі з групою, описано обов'язки куратора і запропоновано приблизний план роботи кураторів у закладі вищої освіти. Викладено погляди на організацію виховної роботи у вищій школі. Також створення нових механізмів, пов'язаних з вибірковістю деяких дисциплін, обумовлює необхідність проведення додаткової роз'яснювальної та консультативної роботи кураторів щодо формування індивідуальних навчальних планів здобувачів. Показано, що у своїй діяльності куратор використовує різні форми виховної роботи, які сприяють формуванню особистості майбутнього фахівця як громадянина, патріота, небайдужого до долі української держави, правопорядку, освіти та культури.

Ключові слова: виховна робота; куратор; обов'язки; організація; студентська група; адаптаційний період

UDC 378.146

Nenastina T., Berezhna K., Bugaevskiy S. Curator's work during the adaptation period of students at the Kharkiv National Automobile and Road University // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 59–64.

Due to the transition to the new generation of educational standards and the increase in hours for independent work, there is a need to train a creative, active person who can independently choose his own life path. The educational process in the life of the university is planned and organized along with studies and scientific activities. The curator of the academic group is usually assigned an experimental teacher, since this position includes responsible and thorough work, which should take into account the profile of training of specialists and the specifics of the faculty. Students' problems related to the educational process at the university, interpersonal conflicts and relations in the group, and the question of the student group participation in the public and cultural mass activities of the university are resolved by the curator. The effectiveness of the educational work of the curator of the academic group is largely determined by its planning. Based on the analysis of theoretical studies and the experience of modern pedagogues-practitioners, the roles and functions of the curator in working with the group are defined, the curator's duties are described, and an approximate plan for the work of curators in universities is proposed. The views on the organization of educational work in higher education are presented. The creation of new mechanisms related to the selectivity of some disciplines makes it necessary to carry out additional explanatory and advisory work of curators regarding the formation of individual study plans for applicants. It is shown that the curator uses various forms of educational work in his activities, which contribute to the formation of the personality of the future specialist as a patriot citizen, who cares about the fate of the Ukrainian state, law, and order, education, and culture.

Key words: educational activities; curator; responsibilities; organization; Student Group; adaptive period.

УДК 377.36.091.12:005.32:331.101.3-027.31

Пілевич О. Мотиваційна готовність викладачів фахового коледжу до інноваційної діяльності // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 65–70.

Порушено проблему формування мотиваційної готовності викладачів фахових коледжів до інноваційної діяльності. Відповідно до мети і завдань дослідження автором проаналізовано нормативно-правові документи, що дало змогу з'ясувати роль і місце інноваційної діяльності викладачів фахових коледжів, яка відноситься до одного із видів його професійної діяльності і здійснюється у взаємодії з дослідницькою діяльністю. Результати такої синергії слугують підґрунтям для розроблення і оновлення освітніх програм підготовки фахівців для різних галузей економіки. На основі вивчення результатів наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених схарактеризовано зміст інноваційної діяльності викладачів фахових коледжів, який формується за двома напрямками — досягнення нового в педагогічній практиці та здійснення, використання і комерціалізація результатів наукових досліджень та розробок у певній науковій галузі.

Визначено суть мотиваційної готовності викладачів фахових коледжів до інноваційної діяльності, що розглядається як механізм управління розвитком знань, практичних навичок, творчих здібностей, способів мислення і спеціальних професійних якостей, морально-етичних цінностей, інтеграція яких забезпечує та активізує їх саморозвиток.

Розглянуто дві групи чинників впливу на розвиток мотиваційної готовності викладачів фахових коледжів до інноваційної діяльності: ті, що пов'язані із зовнішніми умовами (контекстом праці) та ті, що пов'язані із змістом праці. Визначено умови розвитку мотиваційної готовності викладачів фахових коледжів до інноваційної діяльності та схарактеризовано методичний супровід підготовки викладача до інноваційно-дослідницької діяльності.

Ключові слова: викладач; коледж; мотивація; готовність; умови; чинники; діяльність; зміст; супровід.
UDC 377.36.091.12:005.32:331.101.3-027.31

Pilevych O. Motivational Readiness of Vocational College Teachers for the Innovative Activities // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 65–70.

The article deals with the problem of formation of motivational readiness of teachers of vocational colleges. In accordance with the purpose and objectives of the research, the author analyzed regulatory and legal documents, which made it possible to clarify the role and place of innovative activity of teachers of vocational colleges, which refers to one of the types of their professional activity and is carried out within the interaction between research activities. The obtained results serve as a basis for the development and updating of educational programs for the training of specialists for various branches of the economy. Based on the study of the results of research of domestic and foreign scientists', the content of the innovative activity of teachers of vocational colleges, which is guided in two directions — achieving of innovation in pedagogical practice and the implementation, application and commercialization of the results of scientific research and development in a certain scientific field, was characterized.

The essence of the motivational readiness of teachers of vocational colleges, which is considered as a mechanism for managing the development of knowledge, practical skills, creative abilities, ways of think-

ing and special professional qualities, moral and ethical values, which ensures and activates self-development, was determined.

Two groups of influencing factors on the development of the motivational readiness of teachers of vocational colleges for innovative activities were considered: those related to external conditions (work context) and those related to the content of work. The conditions for the development of the motivational readiness of teachers of vocational colleges for innovative activities were determined and the methodical support of teacher's training for the innovative and research activities was characterized.

Key words: teacher; college; motivation; readiness; conditions; factors; activity; content; support.

УДК 378-056.2/.3:004-056.262

Kirvas V. Інформаційно-комунікаційні технології в навчанні осіб із вадами зору в епоху цифровізації освіти // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 71–78.

Проведено аналіз ролі та особливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в навчанні осіб із вадами зору (ВЗ) в період цифрової трансформації освіти. Зазначається, що при цифровізації освіти слід враховувати, що з списку ключових компетентностей для навчання протягом усього життя виділяється цифрова компетентність. Проаналізовано ІКТ, що дозволяють особам із ВЗ навчатися з використанням комп'ютерної техніки загального призначення. Показано, що ІКТ для людей із ВЗ є ефективним механізмом адаптації до освіти, до життя у цілому. Зазначається, що для забезпечення ефективності та доступності освітнього процесу осіб із ВЗ необхідно спеціалізоване технічне оснащення навчальних закладів сучасною комп'ютерною технікою і відповідними педагогічними програмними засобами, електронними підручниками, спрямованими на полегшення процесу навчання. Стверджується, що одне з головних завдань освіти в умовах цифрової трансформації — навчити учнів, у тому числі осіб із ВЗ, користуватися сучасними ІКТ. Виникає нагальна потреба у прискореному підвищенні кваліфікації керівників ЗВО та викладачів, яким необхідно набути відповідних компетентностей, як правильно використовувати нові ІКТ у навчанні відповідно до культури, потреб та економічної ситуації в країні, в ЗВО та з урахуванням вимог і можливостей інвалідів, зокрема осіб із ВЗ. Відзначається, що викладачі повинні знати, як ІКТ можуть допомогти подолати втрату зору, а також знати, які ІКТ підтримують спеціальні освітні потреби та як їх використовувати у навчанні, щоб найкраще відповідати потребам осіб із ВЗ. Здійснено огляд можливостей інструментів ІКТ, які можуть запропонувати підтримку особам з обмеженими можливостями.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології; інклюзивна освіта; особи з вадами зору; цифровізація; тифлокомп'ютеризація.

UDC 378-056.2/.3:004-056.262

Kirvas V. information and communication technologies in education of the visually impaired in the era of digitalization of education // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 71–78.

The article analyzes the role and features of using of information and communication technologies (ICT)

in the education of visually impaired (VI) people during the period of digital transformation of education. It is noted that during digitalization of education, it should be considered that digital competence stands out from the list of key competences for lifelong learning. The ICT that allows visually impaired people to learn using general-purpose computer equipment is analyzed. It is shown that ICT for people with VI is an effective mechanism of adaptation to education and to life in general. It is noted that in order to ensure the effectiveness and accessibility of the educational process of persons with disabilities, it is necessary to equip educational institutions with modern computer equipment and appropriate pedagogical software, electronic textbooks aimed at facilitating the learning process. It is claimed that one of the main tasks of education in the conditions of digital transformation is to teach students, including people with disabilities, to use modern ICT. There is an urgent need for accelerated advanced training of heads of higher education institutions and teachers, who need to acquire appropriate competencies, how to correctly use new ICT in education in accordance with the culture, needs and economic situation in the country, in the educational institution and considering the requirements and capabilities of the disabled, in particular persons with VI. It is noted that teachers need to know how ICT can help to overcome vision loss, and also know which ICT support special educational needs and how to use them in teaching to best meet the needs of people with visual impairment. A review of the possibilities of ICT tools that can offer support to people with disabilities is carried out.

Key words: information and communication technologies; inclusive education; people with visual impairments; digitalization; typhlocomputerization.

УДК 378.091.2:376

Коваленко В., Міщенко О. Процедура визнання результатів неформальної та інформальної освіти в підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (на основі аналізу досвіду країн ЄС) // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 79–85.

Проаналізовано проблему визнання результатів неформальної та інформальної освіти в підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» на основі аналізу досвіду країн ЄС за результатами проходження міжнародного підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників «Use of informal education in the training of bachelors and masters: experience of the EU countries and Ukraine». Неформальну освіту розглянуто як «освіту, яка здобувається за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій», водночас як інформальна є самоосвітньою діяльністю особи, яка пов'язана з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. Наголошено на необхідності врахування результатів неформальної та інформальної освіти здобувачів як інноваційного компонента; наведено основні результати проходження міжнародного підвищення кваліфікації. Охарактеризовано притаманні аспекти реалізації за-

значених видів освіти серед здобувачів вищої освіти спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Змодельовано використання зазначених видів освіти та механізм її валідації та перезарахування кредитів здобувачам як результат імплементації отриманого досвіду в подальшій підготовці здобувачів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» в ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Акцентовано, що позитивною практикою в Університеті є наявність процедури визнання результатів навчання здобувачів, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті, що регламентується відповідним положенням. Результати навчання, здобуті здобувачами шляхом інформальної та (або) неформальної освіти, визнаються у встановленому порядку в системі формальної освіти.

Ключові слова: підвищення кваліфікації; неформальна освіта; інформальна освіта; визнання результатів; спеціальна педагогіка.

UDC 378.091.2:376

Kovalenko V., Mishchenko O. Procedure of recognizing the results of non-formal and informal education in the training of bachelors and masters of specialty 016 "Special Education" (based on the analysis of the experience of EU countries) // New Collegium. 2023. No1–2. P. 79–85.

The article analyses the problem of recognition of the results of non-formal and informal education in the training of bachelors and masters of specialty 016 "Special Education" based on the analysis of the experience of EU countries on the results of international advanced training of scientific and pedagogical staff "Use of informal education in the training of bachelors and masters: experience of the EU countries and Ukraine". Non-formal education is considered as "education obtained under educational programs and does not provide the award of state — recognized educational qualifications at the levels of education, but may result in the assignment of professional and/or the award of partial educational qualifications", while informal education is an independent activity of the individual, which is related to the profession, social or other activities, family or leisure. It is needed to take into account the results of non-formal and informal education of applicants as an innovative component; the main results of international professional development are given. Characteristic aspects of the implementation of these types of education among applicants for higher degree of specialty 016 "Special Education" are given. The use of these types of education, as well as the mechanism of their validation and re-crediting of loans to applicants, as the result of the implementation of the experience gained in the subsequent training of applicants of specialty 016 "Special Education" in Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda. It is emphasized that positive practice at Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda is the existence of a procedure for recognizing the results of training of applicants obtained in non-formal and/or informal education, which are regulated by the relevant provision. The results of training obtained by applicants through informal and/or non-formal education are recognized in accordance with the established procedure in the formal education system.

Key words: advanced training; non-formal education; informal education; recognition of results; special pedagogy.

УДК 378.37.016

Олійник О., Солошенко О. Громадянська освіта як фундамент багатовекторності освітнього процесу в межах Болонської системи // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 86–92.

Розглянуто місце і роль суспільних дисциплін в системі сучасної української освіти. Наголошується, що громадянська освіта узагальнює знання суспільних наук, формує загальноукраїнську ідентичність, сприяє громадянській консолідації, виступає інструментом підтримки суспільної злагоди та стабільності держави, розвиває компетентності щодо соціалізації молоді в демократичному суспільстві. Обґрунтовується, що розвиток освіти, створення наукового та інтелектуального потенціалу, формування свідомого покоління висококваліфікованих фахівців — є провідними тенденціями сучасного українського суспільства, що відповідає пріоритетам організації Єдиного європейського освітнього простору в межах Болонського процесу.

Ключові слова: освіта; громадянин; громадянська освіта; компетентність; суспільні дисципліни; Болонський процес.

UDC 378.37.016

Oliinik O., Soloshenko O. Civic education as the foundation of multivectors of the educational process within the Bologna system // New Collegium. 2023. No1–2. P. 86–92.

The reform of the Ukrainian education system began in 2005, when Ukraine joined to Bologna of process. Basic directions of reform of education provided for: three levels of the higher education system (bachelor, master and doctor of sciences); ECTS academic transfer credits; European supplement to the diploma; mobility of students, teachers and scientists; creation of single.

European research space, quality control of higher education, etc. Ukraine actively implemented the components of the Bologna process. The national traditions of Ukrainian education were preserved. The years of reform gave results. Ukrainian education is developing according to European trends. As in European universities, social disciplines are taught in higher educational institutions of Ukraine. In recent years, the teaching of the Civic Education course has become particularly relevant. This is an integrative course. It includes topics from jurisprudence, political science, cultural studies and other social disciplines. Civic education forms an image of society and is aimed at the formation of civic competences. Civic education contributes to the socialization and national-patriotic upbringing of students. In the conditions of war, the main task of educational policy is the formation of national social and state values in youth as the ideological basis of Ukrainian civic identity. This is the foundation of the consolidation of Ukrainian society, which will lead to the sustainable development of the state. In the future, the intellectual and scientific potential of Ukraine will determine the development of Ukrainian education and society as a whole along the path of European integration.

Key words: education; citizenship; civil education; competence; social disciplines; Bologna process.

Методологія освіти

УДК 373.211.24

Бакай С. Деякі аспекти вікових особливостей сенсорно-пізнавального розвитку дитини під час підготовки майбутніх вихователів // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 93–97.

Присвячено вивченню та розкриттю вікових особливостей сенсорно-розвивального розвитку дитини дошкільного віку, зокрема раннього віку під час підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти для подальшої практичної діяльності вихователів закладу дошкільної освіти. Зазначається, що освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» орієнтує педагогів формувати в дітей сенсорно-пізнавальну, логіко-математичну й дослідницьку компетентності, які слід розглядати як одну цілісну інтегровану компетентність.

Виділено й охарактеризовано вагомий внесок видатних педагогів минулих років щодо проблематики сенсорно-пізнавального простору дітей дошкільного віку. На підставі аналізу сучасних психолого-педагогічних джерел та наукових статей фахівців з даної теми проаналізовано значення сенсорного розвитку для дитини дошкільного віку, означено поступовий сенсорний розвиток дитини раннього віку, наголошено на важливих аспектах предметної та пізнавальної діяльності.

Доведено, що головна мета навчити дитину: сприймати і виділяти форму, величину, колір предметів через зорове, дотикове і рухове обстеження; формувати уявлення про різні властивості предметів, порівнюючи їх між собою; заохочувати до виконання завдань разом з дорослим; вчити вправлятися у встановленні подібності й відмінності між предметами; ознайомлювати з геометричними фігурами: круг, квадрат, трикутник, куля; вчити впізнавати знайомі геометричні форми у предмета довкілля; ознайомлювати з розміром та властивостями предметів; ознайомлювати з кольорами, формувати вміння впізнавати знайомі кольори в довкіллі, знаходити пари предметів однакових кольорів, групувати предмети за кольором; формувати вміння розрізняти предмети за допомогою тактильних відчуттів; розвивати нюхові та смакові відчуття; розвивати слухові відчуття, вчити розрізняти тихе і голосне мовлення, музику, співи птахів, звуки тварин тощо.

Ключові слова: вікові особливості; сенсорно-пізнавальний розвиток; діти раннього віку; діти дошкільного віку; майбутні вихователі; заклад дошкільної освіти.

UDC 373.211.24

Bakay S. Some aspects of the age characteristics of the sensory-cognitive development of the child during the preparation of future educators // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 93–97.

The article is devoted to the study and disclosure of age-related features of sensory-developmental development of preschool child, in particular early age during

the preparation of applicants of the second (master's) level of higher education for further practical activities of preschool teachers. It is noted that the educational direction "Child in the sensory-cognitive space" orients teachers to form sensory-cognitive, logical-mathematical and research competences in children, which should be considered as one holistic integrated competence.

A significant contribution of outstanding teachers of previous years to the problems of sensory-cognitive space of preschool children has been highlighted and characterized. Based on the analysis of modern psychological and pedagogical sources and scientific articles of specialists on this topic, the importance of sensory development for a preschool child is analyzed, the gradual sensory development of an early childhood child is indicated, and important aspects of subject and cognitive activity are emphasized.

It is proved that the main goal is to teach the child: to perceive and distinguish the shape, size, color of the object through visual, touch and motor examination; to form an idea of the different properties of objects, comparing them with each other; encourage tasks with adults; to practice in establishing similarities and differences between objects; familiarize with geometric shapes: circle, square, triangle, ball; learn to recognize familiar geometric shapes in an environmental object; familiarize with the size and properties of objects; familiarize with colors, form the ability to recognize familiar colors in the environment, find pairs of objects of the same colors, group objects by color; to form the ability to distinguish objects with the help of tactile sensations; develop olfactory and taste sensations; develop auditory sensations, teach to distinguish between quiet and loud speech, music, birdsong, animal sounds, etc.

Key words: age characteristics; sensory-cognitive development; young children; preschool children; future educators; preschool educational institution.

УДК 378.1

Жиленко Т., Мартинова Н., Котух С. Методичні рішення для підвищення результативності вивчення математичних дисциплін студентами спеціальностей «Кибербезпека та комп'ютерні науки» // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 98–104.

Розглядаються питання впливу графічних методів конспектування на ефективність викладання математичних дисциплін. Акцентується увага на роботах сучасних фахівців у даній галузі. Аналізуються основні моменти традиційного конспектування, його стиль, форма, структура, також наведено недоліки і вплив на сприйняття та засвоєння матеріалу. Розкрито суть різних методів сучасного графічного конспектування: скрайбінгу та скетчноутингу, їх основних складових, що впливають на поліпшення запам'ятовування нової інформації. Продемонстровано приклади впровадження графічного конспектування в курсі математики при вивченні елементів лінійної алгебри та аналітичної геометрії, а саме: кривих і поверхонь у просторі, матеріал з теорії матриць та визначників, систем лінійних алгебраїчних рівнянь, його ефективність в сприйнятті та засвоєнні матеріалу. Наведені приклади наглядно показують різницю між скрайбінгом та скетчноутінгом. Продемонстровано фрагмент опитування студентів спеціальностей

кібербезпека та комп'ютерні науки. Виконано його аналіз та подано як графічно, так і у відсотковому співвідношенні позитивні і негативні відповіді, наведено запитання опитування. Зроблено висновок стосовно важливості впровадження сучасних методів конспектування при вивченні математичних дисциплін. Враховано думку сучасних учасників освітнього процесу під час планування освітньої траєкторії у майбутньому.

Ключові слова: конспект; графіка; скрайбінг; скетчноутинг; математика; змішане навчання.

UDC 378.1

Zhylenko T., Martynova N., Kotuch E. Methodical solutions for improving the effectiveness of studying mathematical disciplines by students of cyber security and computer sciences // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 98–104.

The paper considers the influence of graphic methods of summarizing on the effectiveness of teaching mathematical disciplines. Emphasis is placed on the works of modern specialists in this field. The main points of traditional note-taking, its style, form, structure are analyzed, as well as the shortcomings and influence on the perception and assimilation of the material. The essence of various methods of modern graphic note-taking: scribing and sketch noting, their main components, which influence the improvement of memorization of new information, are revealed. Examples of the introduction of graphic note-taking in the course of mathematics during the study of elements of linear algebra and analytical geometry, namely: curves and surfaces in space, material on the theory of matrices and determinants, systems of linear algebraic equations, its effectiveness in the perception and assimilation of the material, are demonstrated. The given examples clearly show the difference between scribing and sketchouting. A fragment of the survey of students majoring in cyber security and computer science was demonstrated. Its analysis was carried out and positive and negative responses were presented both graphically and in percentages, survey questions were given. A conclusion was made regarding the importance of implementing modern note-taking methods in the study of mathematical disciplines. The opinion of modern participants in the educational process is considered when planning the educational trajectory in the future.

Key words: synopsis; graphics; scribing; sketching; mathematics; blended learning.

УДК 378.04: 37.01/09

Ворожбит-Горбатюк В., Собченко Т., Козиренко С. Теорія ортобіозу Іллі Мечникова: потенціал євроінтеграції національної освіти // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 105–109.

Представлено результат ретроспективного аналізу теорії ортобіозу. Ця тема цінна для розроблення програм розширення зв'язків зі світом у процесі спілкування та інших способів комунікування в конкретно історичних реаліях, соціальній фаліситації учасників освітнього процесу.

Дослідження проведено відповідно до індивідуального підходу. Авторами зосереджено увагу на процесах інтеракції, коли наукові висновки ученого сформовані в результаті глибинних духовних

зв'язків з оточуючими, діяльного ставлення до світу. Зазначено про те, що у розробленій ученим теорії ортобіозу органічно інтерпретовано персональні захоплення автора. У теорії ортобіозу системно прослідковується зміна вузлових позицій ученого залежно від умов становлення людини у різні вікові періоди з огляду на особливості складників психіки, психофізіологічного розвитку в певний віковий період.

Автори наголосили, Ілля Мечников ортобіоз розумів так: лад і порядок життя, що заснований на науці про гігієну. Цей порядок забезпечує людині довге, діяльне, безболісне життя. Таким чином, особистість не лише може сама встановлювати правила соціального, психологічного буття, але й системно розвинути і проявити свої природні сили, здатності, таланти. Таке життя дає відчуття насиченості, завершується природньою смертю, яка не викликає страху. Компонентом ортобіозу є розумне, розважливе ставлення особистості до питання продовження роду, свідоме батьківство. У цьому автори вбачають актуальність вивчення поля свідомого соціального в особистості через аналіз особистісних структур, здатності до активності у духовній сфері.

Зазначено, що І. Мечников розглядав детально проблему формування моральної поведінки особистості. У контексті ортобіозу моральність має підкріплюватися через опанування енциклопедичними знаннями, глибоку освіченість, свідому активність соціального життя, критичність мислення у сприйнятті наукових істин.

Ключові слова: конструктивна діяльність; Мечников; ортобіоз; оптимізм; особистість; національна ідентичність; фаліситація.

UDC 378.04: 37.01/.09

Vorozhbit-Gorbatyuk V., Sobchenko T., Kozyrenko S. Ilya Mechnikov's theory of orthobiosis: the potential of European integration of national education // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 105–109.

The article presents the result of a retrospective analysis of the theory of orthobiosis. This topic is valuable for the development of programs for expanding connections with the world in the process of communication and other ways of communication in specific historical realities, social falsification of participants in the educational process.

The research was conducted according to an individual approach. The authors focused attention on the processes of interaction, when the scientist's scientific conclusions were formed as a result of deep spiritual connections with others, an active attitude to the world. The article states that the author's personal hobbies are organically interpreted in the theory of orthobiosis developed by the scientist. In the theory of orthobiosis, the change of nodal positions of the scientist is systematically followed depending on the conditions of human formation in different age periods, taking into account the peculiarities of the components of the psyche, psychophysiological development in a certain age period.

The authors emphasized that Ilya Mechnikov understood orthobiosis as follows: the order and order of life, which is based on the science of hygiene. This order provides a person with a long, active, pain-free life. In this way, a person can not only establish the rules

of social and psychological existence, but also systematically develop and manifest his natural strengths, abilities, and talents. Such a life gives a feeling of saturation, ends with a natural death that does not cause fear. A component of orthobiosis is a reasonable, prudent attitude of the individual to the issue of procreation, conscious parenthood. In this, the authors see the relevance of studying the field of conscious social in the individual through the analysis of personal structures, the ability to be active in the spiritual sphere.

The article states that I. Mechnikov considered in detail the problem of forming the moral behavior of an individual. In the context of orthobiosis, morality should be reinforced through mastery of encyclopedic knowledge, deep education, conscious activity of social life, critical thinking in the perception of scientific truths.

Key words: constructive activity; Mechnikov; orthobiosis; optimism; personality; national identity; falsification.

УДК 378.015.31:7

Соколова А., Лі Іцзя. Актуалізація проблеми формування художньо-образного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 110–117.

З'ясовано, що формування художньо-образного мислення визнається важливим чинником професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. На підґрунті поглядів науковців автором подано власне тлумачення поняття «художньо-образне мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва» як цілеспрямований процес емоційно-інтелектуального пізнання світу, процес самоусвідомлення, що здійснюється на основі опанування творів музичного мистецтва та реалізується у власній музично-педагогічній і виконавській діяльності.

Доведено, що актуалізація проблеми формування художньо-образного мислення обумовлюється не тільки її дієвим впливом на здібності майбутнього вчителя музичного мистецтва, його професійним саморозвитком і самовдосконаленням у сучасних умовах освітнього процесу. Головними чинниками виступають сучасні жажливі виклики, обумовлені війною, тими кризовими ситуаціями та емоційними станами, у яких опинилися студенти-музиканти. Формування художньо-образного мислення в процесі опанування вокальних творів допоможе майбутньому вчителю музичного мистецтва протистояти негативним соціальним життєвим ситуаціям, спрямовувати власні психічні настанови на позитивне світосприйняття, гуманне ставлення до оточуючих та усвідомлення власної життєспроможності.

Ключові слова: мислення; художньо-образне мислення; професійна підготовка; майбутній вчитель музичного мистецтва; актуалізація; виклики; життєспроможність.

UDC 378.015.31:7

Sokolova A., Li Yijia. Updated of the problem of forming the artistic-figurative thinking of the future teacher of music // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 110–117.

The article analyzes the views of scientists from various fields of knowledge on the main definitions of research. It is proven that philosophy considers thinking

as the basis of human activity, a guarantee of individual freedom.

It has been clarified that psychologists consider thinking to be an active form of cognitive activity of a person, which is based on certain requests, abilities and is closely related to society and culture.

In the pedagogical plane, thinking is considered as an active reflection of real reality in a person's consciousness, its ability to consistently and generally establish connections between objects and phenomena and generate new ideas.

It was found that the formation of artistic-figurative thinking is recognized as an important factor in the professional training of a future teacher of music. Based on the views of scientists, the author presents his own interpretation of the concept of "artistic-figurative thinking of a future music teacher" as a purposeful process of emotional-intellectual knowledge of the world, a process of self-awareness, which is carried out on the basis of mastering works of musical art and is realized in one's own musical-pedagogical and performing activities.

It is proved that the updated of the problem of formation of artistic-figurative thinking is determined not only by its effective influence on the abilities of the future music teacher, his professional self-development and self-improvement in the modern conditions of the educational process. The main factors are the terrible modern challenges caused by the war, those crisis situations and emotional states in which student musicians found themselves. The formation of artistic-figurative thinking in the process of mastering vocal works will help the future music teacher to resist negative social life situations, direct his own mental instructions to a positive worldview, a humane attitude towards others and awareness of his own vitality.

Key words: thinking; artistic-figurative thinking; professional training; future music teacher; updated; challenges; viability.

УДК 378.147

Доценко С., Ван Чжен. Імерсивні технології: симбіоз цифрових технологій та мистецтва // *Новий Колегіум*. 2023. №1–2. С. 118–124.

Імерсивні технології — це один із стратегічних векторів сучасної освіти. Імерсивність у перекладі з англійської означає «занурення». У контексті педагогічної науки це метод навчання з елементами релаксації, гри, занурення в штучно змодельовану реальність. Визначено декілька концепцій імерсійних технологій: віртуальна реальність (VR); доповнена реальність (AR); змішана реальність (MR); голографія, TelePresence; цифровий двійник; політ безпілота FPV тощо.

Зміст імерсивного підходу в освіті ми інтерпретуємо як комплекс прийомів та засобів організації продуктивної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах віртуального (імерсивного) освітнього середовища, що забезпечує інтерактивний характер навчання, всебічний та цілеспрямований професійний розвиток. Під імерсивним навчальним середовищем розуміємо динамічний процес впливу на користувача різноманітних елементів змодельованого зовнішнього/внутрішнього оточення.

Обґрунтовано імерсивність в літературі, живописі, театральному мистецтві. Так, імерсивність

пов'язують, насамперед, із предметно-просторовим змодельованим середовищем, яке покликане втягувати всередину себе глядача.

Особливу увагу надано створенню імерсивного навчального середовища, яке має певні характерні особливості, а саме: надмірність, насиченість, конструктивність; спостережливість, автономність; цілісність; мотивованість; інтерактивність. Визначено переваги імерсивного середовища: можливість візуалізувати складні процеси та явища; мінімізація сторонніх чинників; високий ступінь персоналізації процесу навчання; стимулювання накопичення досвіду самостійної пізнавальної діяльності, розвитку активності в навчальній діяльності; оперативне та наочне відображення отриманих результатів; покращення процесу комунікації між учасниками освітнього процесу тощо.

Ключові слова: імерсивність; імерсивні технології; віртуальна реальність; доповнена реальність; освіта; цифровізація; мистецтво.

UDC 378.147

Dotsenko S., Van Chzhen. *Immersive technologies: a symbiosis of digital technologies and art // New Collegium*. 2023. No 1–2. P. 118–124.

Immersive technologies are one of the strategic vectors of modern education. Immersive in English means "immersion". In the context of pedagogical science, it is a method of teaching with elements of relaxation, play, and immersion in an artificially modeled reality. Several concepts of immersive technologies are defined: virtual reality (VR); augmented reality (AR); mixed reality (MR); holography, TelePresence; digital twin; FPV drone flight, etc. The author has revealed the meaning of the immersive approach in education, which we interpret as a set of methods and means of organizing productive interaction of participants in the educational process in a virtual (immersive) educational environment that provides interactive learning, comprehensive and targeted professional development. An immersive learning environment is understood as a dynamic process of influencing the user by various elements of the simulated external/internal environment. The author substantiates immersive in literature, painting, and theater. Thus, immersive is primarily associated with the object-spatial modeled environment, which is designed to draw the viewer inside. The article pays special attention to the creation of an immersive learning environment, which has certain characteristic features, namely: redundancy, saturation, constructiveness; observation, autonomy; integrity; motivational; interactivity. The advantages of the immersive environment are identified: the ability to visualize complex processes and phenomena; minimization of extraneous factors; high degree of personalization of the learning process; stimulation of the accumulation of experience of independent cognitive activity, development of activity in educational activities; prompt and visual display of the results obtained; facilitation of communication between participants in the educational process, etc.

Key words: immersive; immersive technologies; virtual reality; augmented reality; education; digitalization; art.

Літопис

УДК 37.081.1 (091)

Бойчук Ю., Бережна С. Під знаком Григорія Сковороди // *Новий Колегіум*. 2023. №1–2. С. 125–130.

300-річчя Григорія Сковороди увійшло до переліку ювілейних дат ЮНЕСКО 2022 року. Видатний українець залишив нащадкам феноменальну духовно-педагогічну спадщину, яка не втрачає свого унікального пізнавального, етико-виховного, естетичного значення і тепер, у найскладніші часи в історії нашої держави.

Напередодні визначної дати (з 30 листопада по 2 грудня 2022 року) у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди пройшли урочисті заходи, присвячені ювілею українського філософа.

Ключові слова: 300-річчя; Григорій Сковорода; духовна спадщина; Сковородинівський університет.

UDC 37.081.1 (091)

Boychuk Yu., Berezhna S. Under the sign of Hryhoriy Skovoroda // *New Collegium*. 2023. No 1–2. P. 125–130.

The 300th anniversary of Hryhoriy Skovoroda was included in the list of UNESCO jubilee dates in 2022. The outstanding Ukrainian left his descendants a phenomenal spiritual and pedagogical heritage, which does not lose its unique cognitive, ethical, educational, aesthetic significance even now, in the most difficult times in the history of our country. On the eve of the important date (from November 30 to December 2, 2022) at the Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovoroda held solemn events dedicated to the anniversary of the Ukrainian philosopher.

Key words: 300th anniversary; Hryhoriy Skovoroda; spiritual heritage; Skovorodiniv University.

УДК 37 (477)

Якуніна А. Ключові моделі класичного європейського університету та їхній вплив на розвиток вітчизняної вищої школи: історія питання // *Новий Колегіум*. 2023. №1–2. С. 132–134.

Нові вектори євроінтеграції української вищої школи, які проявилися в сучасних умовах та стрімко розвиваються, принципово в іншу площину повернули інтерес науковців до історії євроінтеграції в освіті. Йдеться, перш за все, про спроби з'ясувати не тільки вплив класичних моделей європейського університету на вітчизняну, а й з'ясувати історичні витоки тих розбіжностей, які існують між сучасними практиками функціонування університетів.

Відомі класичні моделі європейських університетів сформувалися на рубежі XIX — XX ст. і увібрали в себе особливості політичних систем та соціокономічного становища країн Європи. Гумбольдтівська (німецька), відкликаючись на потреби держави та суспільства, виявилася більш орієнтованою на розвиток науки та практичної підготовки, в той час, як наполеонівська (французька) — на виховання фахівця, вільний вибір освітніх програм. Ньюманівська (англійська) — на чільне місце ставила складання умов для формування особистості студента, його всебічного розвитку.

З часом, безумовно, моделі трансформувалися, але зберегли свою історичну спрямованість, акцентність.

Сучасна модель вітчизняного університету має принципово іншу історію формування, бо вона і народжувалася за іншим сценарієм, і підґрунтя для розвитку мала відмінне від західноєвропейських шкіл.

Українська модель складалася значно пізніше і мала змогу увібрати в себе краще від попередників, перш за все, від гумбольдтівської моделі. З часом сформувався своєрідний мікс, але на вітчизняну модель та підходи до організації університетського життя вплинули особливості історичного розвитку держави. Сьогодні це відбивається на практиці функціонування університету, підходах до методик викладання, поведінкових моделей викладачів та студентів, відносин між ними.

Ключові слова: класичний університет; європейські моделі освіти; вітчизняна вища школа.

UDC 37 (477)

Yakunina A. Key models of classical European university and their impact on the development of National higher education: historical background // *New Collegium*. 2023. No 1–2. P. 132–134.

The new vectors of European integration of Ukrainian higher education, which have emerged in modern conditions and are rapidly developing, have fundamentally returned the interest of scientists to the history of European integration in education. First of all, it is about attempts to find out not only the influence of classical models of European universities on the national one, but also to find out the historical origins of the differences that exist between modern practices of university functioning.

The well-known classical models of European universities were formed at the turn of the XIX — XX centuries and absorbed the peculiarities of political systems and socio-economic situation of European countries. Humboldt's (German), responding to the needs of the state and society, was more focused on the development of science and practical training, while Napoleon's (French) — on the specialists' education, free choice of educational programs. Newman's (English) model was focused on creating conditions for the formation of the student's personality, his/her comprehensive development.

Of course, over time the models have been transformed, but retained their historical orientation and emphasis.

The modern model of the national university has a fundamentally different history of formation, because it was born under a different scenario, and the basis for development was different from Western European schools.

The Ukrainian model was developed much later and was able to absorb the best from its predecessors, especially from the Humboldt model. Over time, a kind of mix was formed, but the national model and approaches to the organization of university life were influenced by the peculiarities of the historical development of the country. Today everything is reflected in the practice of university functioning, approaches to teaching methods, teachers and students' behavioral models, relations between them.

ІНФОРМАЦІЯ

Key words: classical university; European models of education; national higher school.

УДК 378:327.3(4:477)

Пальваль А. *Євроінтеграція в освіті: історія розвитку після Другої світової війни // Новий Колегіум. 2023. №1–2. С. 135–138.*

Переважна більшість сучасних студентів сприймає ситуацію в університетському секторі освіти, що склалася на початку ХХІ ст., вже як даність: відкритість, демократизація, можливість навчатися практично в будь-якій країні, дуальність та подвійні дипломи. Але виникає питання щодо історії цього процесу. Зі шкільного та університетського курсу історії кожен знає визначення поняття «холодна війна», за часів якої нічого подібного не відбувалося. Коли ж почалися зміни для європейських країн, перш за все Східної Європи, яка тяжіла до так званого «радянського блоку»? Чому Європа так наполегливо просувала ідеї освітньої євроінтеграції, відому Болонську систему?

Історіографія проблеми має досить довгу історію та складається з численних монографій, статей, дисертацій та збірок. Помітну частину сучасних публікацій складають роботи вітчизняних авторів, у тому числі представників харківських наукових шкіл. Серед них — науковці Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», які вже багато років займаються вивченням історії та різних аспектів розвитку сучасної освіти.

Ключові слова: євроінтеграція; освіта; «Народна українська академія».

UDC 378:327.3(4:477)

Palval A. *European integration in education: history of development after world war II // New Collegium. 2023. No 1–2. P. 135–138.*

The vast majority of modern students perceive the situation in the university education sector at the beginning of the 21st century as a given: openness, democratization, the opportunity to study in almost any country, duality and double degrees. But there is a question about the history of this process. Because from school and university history courses, everyone knows the definition of the term "cold war", during which nothing of the kind happened. When did the changes begin for European countries, primarily Eastern Europe, which gravitated towards the so-called "Soviet bloc". And in general, why did Europe so persistently promote the ideas of educational European integration, the well-known Bologna system.

The historiography of the problem has a rather long history and consists of numerous monographs, articles, dissertations, and collections. A notable part of modern publications is the work of domestic authors, including representatives of Kharkiv scientific schools. Among them are scientists of the Kharkiv Humanitarian University «People's Ukrainian Academy», who have been studying history and various aspects of the development of modern education for many years.

Key words: European integration; education; "People's Ukrainian Academy".